

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΟΥ 395 ΜΕΤΑ ΧΡΙΣΤΟΝ

ΜΕΧΡΙ

ΤΗΣ ΓΗΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ΑΔΕΛΦΩΣ

ΤΗΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

(395—1453 μ. Χ)

ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΙΟΤΕΡΩΝ ΕΞΕΦΑΛΛΩΣ ΤΗΣ ΟΛΗΣ

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ 7^{ΗΝ} ΤΑΞΙΝ ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΑΜΑΝΤΟΥ

ΕΓΚΡΙΘΕΝΤΑ

Ἐν τῇ κατὰ τὸν νόμον ΓΣΑ' διαγωνισμῶν τῶν
διδασκαλικῶν βιβλίων διὰ τὴν περικοπὴν 1914—1913

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΑΙ Ἀ. Χ. ΤΕΡΖΟΠΟΥΛΟΣ & ΑΔΕΛΦΟΙ

ΔΡΧ. 1,20

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Αριθ. ^{Πρωτ.} 29613
_{Διαπ.} 25392

Εν Αθήναις τῆς 10 Ὀκτωβρίου 1914.

Πρὸς τὸν κ. Δ. Χ. Τερζόπουλον

Γνωρίζομεν ὑμῖν, ὅτι κατ' ἀπόφασιν τῆς ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν διδακτικῶν βιβλίων ἐποπτικῆς Ἐπιτροπείας ἡ τιμὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, διὰ τὴν Γ' τάξιν τῶν Γυμνασίων, ἐκ φύλων τυπογραφικῶν ὀνιῶν ὤρισθη, εἰς δραχμὴν μίαν καὶ λεπτὰ εἴκοσι (1,20), τὸ δ' ἐπιθετόν βιβλίσημον, χρώματος ἔοδίνου, ἔσται ἀξίας λεπτῶν ἐβδομηκοντὰ ἐννέα (0,79.)

Ἐντελλόμεθα, ὅπως συμμορφωθῆτε πρὸς τὰς ἀποφάσεις ταύτας, ἐκτυπώσῃτε δὲ τὴν παροῦσαν ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ὄψεως τοῦ περικαλύμματος τοῦ βιβλίου, κάτωθι τῆς θέσεως, εἰς ἣν κατὰ τὸν νόμον ἐπικολλᾶται τὸ βιβλίσημον.

Ἡ Ὑπουργός

Ι. Δ. ΤΣΙΡΙΜΩΚΟΣ

Επιτελεσθέντος

ΕΛΛΗΝΟΡΩΜΑΪΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
 ΑΠΟ ΤΟΥ 995 ΜΕΤΑ ΧΡΙΣΤΟΝ
 ΜΕΧΡΙ
 ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
 ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ
 (395—1453 μ. Χ.)

ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ ΤΗΣ ΛΟΙΠΗΣ
 ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

1. *Ἱστορική σημασία τοῦ Βυζαντιανοῦ κράτους.
 Ὄνομα καὶ ἔκτασις αὐτοῦ.*

Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ἐν ὅσῳ τὸ πάλαι ἀπετέλει ἐλευθέρας πολιτείας, διέπρεψεν ὡς οὐδὲν ἄλλο εἰς τὰ γράμματα καὶ τὴν καλλιτεχνίαν καὶ ὠφέλησε τὴν ἀνθρωπότητα διὰ μεγάλων παραδειγμάτων ἠθικῆς ἀξίας καὶ πνευματικῆς δυνάμεως. Ἀλλὰ καὶ ἀφ' οὗ ὑπετάγη τῷ 146 πρὸ Χριστοῦ εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ἐξηκολούθει διὰ τῆς ἐπιστήμης νὰ διδάσκη τοὺς ἄρχοντάς του καὶ τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς γῆς. Οὐκ ὀλίγην δὲ βοήθειαν παρέσχεν ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ διὰ τῆς γλώτσης καὶ τῆς φιλοσοφίας τῆς Ἑλληνικῆς. Κατὰ δὲ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ὠφέλησε τὴν Εὐρώπην ἐπίσης διὰ τῆς διατηρήσεως καὶ καλλιιεργείας καὶ μεταδόσεως τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν καὶ Χριστιανικῶν γραμμάτων καὶ διὰ τῶν μεγάλων στρατιωτικῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων κατὰ λαῶν ἀπολιτίστων. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐγένετο δυνατόν διὰ τοῦ ἀνατολικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ἐδημιούργησεν ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος.

Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ὠφέλησε μεγάλως τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τὸν

Ἐλληνισμὸν καὶ δι' αὐτῶν τὴν ἀνθρωπότητα. Τὸν Χριστιανισμὸν ὠφέλησε, διότι ἔπαυσε τοὺς κατ' αὐτοῦ διωγμοὺς καὶ ὑπεστήριξεν αὐτὸν παντοιοτρόπως· ἔκτοτε ἄρχεται ἡ ἐλευθέρα ἀνάπτυξις τῆς Χριστιανικῆς ἐκκλησίας. Τὸν δὲ Ἑλληνισμὸν ὠφέλησε διὰ τῆς μεταθέσεως τῆς ἔδρας τοῦ κράτους εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἣτις ἔφερε τὴν βαρβαρίαν ἐξελληνισιν τοῦ Ἀνατολικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ τὴν δημιουργίαν σπουδαιοτάτου ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἦδη πρὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ὁ Διοκλητιανὸς ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην πρὸς καλυτέραν φρούρησιν τῆς Ἀνατολῆς, προσβαλλομένης ἀπὸ βορρᾶ μὲν ὑπὸ Ἰόθθων, ἀπ' ἀνατολῶν δὲ ὑπὸ τῶν Περσῶν, νὰ ἐδρεύσῃ αὐτὸς ἐν Νικομηδεῖα κυβερνῶν τὴν Δύσιν διὰ συναρχόντων. Ὁ δὲ Μ. Κωνσταντῖνος, ὅτε ἐγνώρισε τὴν ἠθικὴν ἀξίαν τοῦ Χριστιανικοῦ στοιχείου, τὸ ὅποιον ἦτο πολυπληθέστερον ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καὶ τὴν στρατιωτικὴν καὶ ἐμπορικὴν σημασίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δὲν ἐδίστασε νὰ μεταφέρῃ τὴν ἔδραν τοῦ ἔλου κράτους ὀριστικῶς εἰς αὐτήν. Ἡ μετάθεσις αὕτη προεκάλεσε τὴν παρακμὴν τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ κράτους, τὸ ὅποιον βαθμηδὸν περιῆλθεν εἰς Γερμανικὰς φυλάς, καὶ ἀντιθέτως τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ἀνατολικοῦ, τοῦ ὁποίου τὸν βίον παρέτεινεν ὑπὲρ τὰ χίλια ἔτη καὶ κατέστησεν ὠφελιμώτατον εἰς τὸν τότε κόσμον διὰ λαμπροῦ πολιτισμοῦ.

Τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος διηρέθη μετὰ τὸν Κωνσταντῖνον ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Οὐαλεντιανοῦ (364 μ. χ.) εἰς δύο, τὸ Δυτικὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος καὶ τὸ Ἀνατολικὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος, τὰ ὅποια, ἐνωθέντα πάλιν ὀλίγον χρόνον ἐπὶ τοῦ Μ. Θεοδοσίου, παρέμειναν ἀπὸ τοῦ 395 μ.χ. εἰς τὸ διηνεχὲς διηρημένα. Ἀλλὰ τὸ ἀποσπασθὲν Ἀνατολικὸν κράτος ἦτο καὶ βθεωρεῖτο συνέχεια τοῦ Ῥωμαϊκοῦ καὶ μετεχειρίζετο ἐπίσημον γλῶσσαν τὴν λατινικὴν, ὅπως καὶ τὴν Ῥωμαϊκὴν νομοθεσίαν· οἱ κάτοικοί του ἑκαλοῦντο Ῥωμαῖοι, ἦτοι ὑπήκοοι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ὁ δὲ βασιλεὺς του διετήρησε καὶ μετὰ τὴν ἐξελληνισιν, μέχρι τοῦ 1453 τὸν τίτλον, «πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων». Τὸ δὲ ὄνομα Ἑλλήν εἶχε τότε θρησκευτικὴν σημασίαν καὶ ἐδήλου τὸν ἐθνικόν, τὸν μὴ Χριστιανόν, ὅχι δὲ τὸν ὑπήκοον τοῦ κράτους, οὔτε τὸν κάτοικον τῆς Ἑλλάδος, ὅστις ἐλέγετο Ἑλλαδικός. Μόλις μετὰ τὸ 1204, ἐπὶ τῆς Φραγκοκρατίας ἤρχισε τὸ ὄνομα Ἑλλήν νὰ ἀντικαθιστᾶ σποραδικῶς τὸν Ῥωμαῖον καὶ μόλις ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις, πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐγένετο γενικὴ χρῆσις αὐτοῦ.

Ἄλλὰ τὸ Ἀνατολικὸν κράτος, καίτοι ὠνομάζετο ἐπισήμως Ῥωμαϊκόν, ἐξηλληνίσθη βαθμηδόν, διότι Ἕλληνες κατὰ μέγα μέρος ἦσαν οἱ κάτοικοι τῆς Ἀνατολῆς καὶ Ἑλληνικὴ ἦτο ἡ γλῶσσα τῆς Ἐκκλησίας, τῆς οἰκογενείας, τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ καθόλου.

Αἱ δὲ χῶραι, αἵτινες ἀπετέλουν τὸ Ἀνατολικὸν κράτος, τὸ λαχόν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Μ. Θεοδοσίου Ἀρκαδίον, ἦσαν αἱ ἑξῆς. Ἡ Ἑλληνικὴ Χερσόνησος ὀλόκληρος ἀπὸ Δανουβίου μέχρι Ταινάρου ὀριζομένη ἐκ δυσμῶν ὑπὸ γραμμῆς διηκούσης ἀπὸ Σιγγιδῶνος (Βελιγραδίου) μέχρι τῶν παραλίων τοῦ σημερινοῦ Μαυροβουνίου· ἐν Ἀφρικῇ ἡ Αἴγυπτος μετὰ τῆς Κυρηναϊκῆς· ἐν Ἀσίᾳ ἡ Παλαιστίνη μετὰ τῆς Πετραίας Ἀραβίας, ἡ Συρία, καὶ ἡ Μικρὰ Ἀσία μετὰ τῆς Κολχικῆς καὶ μέρους τῆς Ἀρμενίας καὶ Μεσοποταμίας μέχρι τῆς πόλεως Ἀμίδης. Ὁ δὲ πληθυσμὸς τῶν χωρῶν τούτων ἀνῆρχετο τῷ 395 κατὰ τινὰς ὑπολογισμοὺς τοῦ Ἀγγλοῦ Foorth εἰς 65.000.000 κατοίκων, ἐκ τῶν ὁποίων τριάκοντα δύο ἑκατομμύρια κατέκουν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Ἡ δυναστεία τοῦ Θεοδοσίου. 1. Ἀρκαδίος

Ἐπὶ τοῦ Ἀρκαδίου ἐπανέστησαν οἱ ἐπὶ Θεοδοσίου ἐγκαταστάντες ἐν τῇ Κάτῳ Μοισίᾳ, τῇ ἔπειτα Βουλγαρίᾳ, Βησιγόθου καὶ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ νεαροῦ μὲν ἀλλ' ἱκανωτάτου Ἀλαρίχου εἰσώρμησαν εἰς τὴν Θράκην λεηλατοῦντες καὶ καταστρέφοντες αὐτήν. Ἀπὸ τῆς Θράκης διηυθύνθη ταχέως ὁ Ἀλάριχος εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐν συνεννοήσει, φαίνεται, μετὰ τοῦ πανούργου συμβούλου τοῦ Ἀρκαδίου, τοῦ Γαλάτου Ρουφίνου. Οἱ Ἀρειανοὶ Βησιγόθου ἔμισουν μὲν καὶ τοὺς λοιποὺς Χριστιανούς, ἀλλ' ἐν Ἑλλάδι ἐπετέθησαν κατὰ τῶν ἐθνικῶν συμπληροῦντες τρόπον τινὰ τὰς κατ' αὐτῶν διατάξεις τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀρκαδίου. Ἡ Ἐλευσίς ὑπέστη μεγάλην καταστροφὴν φονευθέντος καὶ τοῦ τελευταίου ἱεροφάντου τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων. Ἀλλὰ τὰς Ἀθήνας ἐσεβάσθη καὶ ὁ Ἀλάριχος ἀρκεσθεὶς εἰς χρηματικὴν ἀποζημίωσιν. Ἐν Πελοποννήσῳ ἐπήνεγκον οἱ Βησιγόθου μείζονας καταστροφάς, κυρίως ὅπου εὔρισκον ἀντίστασιν.

Ἀπῆλλαξε δὲ τὴν Πελοπόννησον τῶν Βησιγόθου ὁ γενναῖος σύμβουλος τοῦ ἐν τῇ Δύτει αὐτοκράτορος Ὀνορίου Στελλίων, ὅστις ἐζήτη

ἐν προσαρτήσῃ τὴν Πελοπόννησον εἰς τὸ Δυτικὸν κράτος. Ὁ Στελίγων προσέβαλε τόσον ἐπιτυχῶς τοὺς Βησιγόθους παρὰ τὴν Φολόην, ὥστε ὁ Ἀλάριχος μόλις ἤδυνήθη νὰ σωθῆ φυγὼν διὰ τοῦ Ῥίου εἰς Αἰτωλίαν καὶ Ἡπειρον. Οἱ σύμβουλοι ἕως τοῦ Ἀρκαδίου, φθονοῦντες καὶ φοβούμενοι τὸν Στελίωνα, ὑπεστήριξαν τὸν Ἀλάριχον καὶ διώρισαν αὐτὸν διοικητὴν τοῦ Ἰλλυρικοῦ, ἧτοι τῶν ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικῶν χωρῶν πλὴν τῆς Θράκης καὶ κάτω Μοισίας. Ἐν Ἰλλυρία δὲ παρασκευασθεὶς στρατιωτικῶς ὁ Ἀλάριχος ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Στελίωνος ἐν Ἰταλίᾳ.

Ἐπὶ τοῦ Ἀρκαδίου ἤκμασεν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὁ μέγιστος καὶ πολυγραφώτατος ρήτωρ τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Χρυσόστομος ἦτο αὐστηροτάτων ἠθῶν καὶ ἀτρομήτου θάρρους ἀνὴρ καὶ ἐμαστίγωνε διὰ τοῦ θερμοτάτου κηρύγματός του τὰ σφάλματα τοῦ κλήρου, τὴν διαφθορὰν τῶν πλουσίων καὶ αὐτῆς τῆς αὐλῆς τὴν τρυφήν. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἐθεώρησεν ἑαυτὴν προσβαλλομένην ἢ αὐτοκράτειρα Εὐδοξία καὶ ἐζήτει παντὰ τρόπον νάπαλλαγῆ αὐτοῦ. Καὶ ἤδυνήθη μὲν κατόπιν πολλῶν προσπαθειῶν νὰ ἐξορίσῃ τὸν Χρυσόστομον, ἀλλὰ τὸ πλῆθος τόσον ἐλάτρευε τὸν χρηστότατον καὶ φιλόανθρωπον κήρυκά του, ὥστε ἡ αὐλὴ ἠναγκάσθη νάνακαλέσῃ αὐτὸν ἐκ τῆς ἐξορίας. Το ἀτρόμητον ἐν τούτοις θάρρος τοῦ Χρυσοστόμου προεκάλεσε καὶ δευτέραν ἐξορίαν αὐτοῦ εἰς Κουκουσὸν τῆς Μικρᾶς Ἀρμενίας, ἐνθα μεταβαίνων ἀπέθανεν ἐκ τῶν κόπων τῆς ὁδοπορίας ὁ μέγας ἀπὸ ἠθικῆς ἀπόψεως ἀνὴρ. Μετὰ τινα ἔτη ἐκομίσθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὰ ὄσῃα τοῦ λατρευτοῦ ἀνδρός καὶ κατετέθησαν ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων.

Ἐπὶ τοῦ Ἀρκαδίου ἤκμασε καὶ ἄλλος σοφὸς ἀνὴρ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ φιλόπατρις Συνέσιος. Ὁ Συνέσιος ἐγεννήθη ἐν Κυρήνῃ τῆς Ἀφρικῆς, ὑπῆρξε δὲ μαθητῆς τῆς περιφήμου ἐλληνίδος φιλοσόφου Ὑπατίας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Βραδύτερον ἠσπάσθη τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἐγένετο μάλιστα ἐπίσκοπος Πτολεμαίδος κατ' ἐπίμονον παράκλησιν τοῦ λατρευόντος αὐτὸν λαοῦ. Ἠγάπησε δὲ τὸ ποιμνίον του ὡς ἀληθῆς πατὴρ καὶ παρεσκεύασεν αὐτὸ ὡς γνήσιος Ἕλληγν νὰ υπερασπίσῃ ἐνόπλιως τὸν Ἑλληνισμὸν τῆς Κυρηναϊκῆς κατὰ τῶν ἐπιτιθεμένων βαρβάρων γειτόνων κατορθώσας νὰ σώσῃ τὴν Πτολεμαίδα. Ὁ Συνέσιος συνεδύασε τὰς ἀρχαίας Ἑλληνικὰς ἀναμνήσεις μετὰ τῆς Χριστιανικῆς διδασκαλίας.

2. Θεοδοσίος Β'. ὁ Μικρὸς (408-450).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀρκαδίου ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ ὀκταετής

τὴν ἡλικίαν Θεοδοσίος, ἐπικληθεὶς Μικρὸς κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν πάππον τοῦ Θεοδοσίου τὸν Μέγαν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπιτρέπουσε τὸν Θεοδοσίον ὁ σπουδαῖος πολιτικὸς ἀνὴρ Ἀνθέμιος, ἔπειτα δ' ἐκυβέρνησε τὸ κράτος ἡ εὐφυῆς καὶ φιλόδοξος ἀδελφὴ τοῦ Θεοδοσίου Πουλχερία, ὥστε δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι ὁ Θεοδοσίος ἔμεινε μόνον κατ' ὄνομα βασιλεὺς, ἀσχολούμενος μᾶλλον εἰς τὰ γράμματα, τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰ κυνήγια παρὰ εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας. Ἔδωκε δ' ἡ Πουλχερία σύζυγον εἰς τὸν Θεοδοσίον τὴν σαφὴν θυγατέρα τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου Λεοντίου Ἀθηναίδα, ἣτις ἐβαπτίσθη καὶ μετωνομάσθη Εὐδοκία.

Ἡ πρώτη αὕτη Ἑλληνὶς αὐτοκράτειρα εἰσήγαγεν εἰς τὰ ἀνάκτορα τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἵδρυσιν πανεπιστημίου ἐν Κωνσταντινουπόλει, τοῦ Πανδιδακτηρίου, ἐν ᾧ ἐδιδάσκοντο ἡ Ἑλληνικὴ καὶ Λατινικὴ φιλολογία, ἑκατέρω ὑπὸ δεκαπέντε Καθηγητῶν. Ἀρchetαι δ' οὕτω νὰ θεωρῆται ἡ Λατινικὴ, ἡ ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους, ἴση πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν, τὴν γλῶσσαν τῆς οἰκογενείας, τῶν γραμμάτων, τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐκ τῶν πρώτων ἔργων τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου εἶναι ἡ εὐρυσίς τοῦ περιδόλου τῆς πέλεως καὶ ἡ οἰκοδομὴ τῶν περιφήμων τειχῶν, ἅτινα ἐπισκευαζόμενα κατὰ καιροὺς ἠδυνήθησαν νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν Κωνσταντινούπολιν πάντοτε τελεσφόρως μέχρι τῆς ἀλώσεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τὰ τείχη ταῦτα, τῶν ὁποίων μέρος σφίζεται μέχρι σήμερον, κατεσκευάσθησαν κλιμακῶδῶς εἰς πέντε τμήματα πλάτους ἐξήκοντα περίπου μέτρων καὶ ὕψους εἴκοσι μετὰ πλήθους πύργων.

Ὁ φειλιμώτατον ἔργον ὑπῆρξε καὶ ἡ συλλογὴ τῶν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως Μεγάλου ἐκδοθέντων νόμων καὶ ἡ σύνταξις τοῦ Θεοδοσιακοῦ λεγομένου κώδικος. Ὑπὲρ τῆς θρησκευτικῆς εἰρήνης συνεκλήθη ἐν Ἐφέσῳ ἡ Γ' οἰκουμενικὴ Σύνοδος (431) καὶ κατεδίδασκε τὸν ἐκ Γερμανικείας τῆς Συρίας Νεστόριον, ὅστις ἐτάρασσε τὰς θρησκευτικὰς συνειδήσεις μὴ παραδεχόμενος τὴν Παρθένον Μαρίαν ὡς μητέρα Θεοῦ καὶ ἐπομένως ἀρνούμενος τὴν θεϊὰν φύσιν τοῦ Χριστοῦ, ὅπως κατ' ἄλλον τύπον ἔπραττε καὶ ὁ Ἄρειος.

Σπουδαῖον καὶ εὐτυχὲς γεγονός τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου εἶναι ἡ εἰρηνικὴ διανομὴ τῆς Ἀρμενίας μεταξὺ Περσῶν καὶ Ἑλλήνων. Τότε ἐκτίσθη παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Εὐφράτου καὶ ὠχυρώθη ἡ Θεοδοσιούπολις, τὸ σημερινὸν Ἐρζερούμ. Εἰς τὸ ἐξῆς οἱ Ἀρμένιοι ἔρχονται εἰς σχέσεις πρὸς τοὺς Ἕλληνας στενωτέρως καὶ καταλαμβάνουσι συχνάκις θέσεις

μεγάλας ἐν τῷ κράτει. Τὰς σχέσεις ταύτας καὶ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἠδύκλυσε μεγάλως ἡ ἐφευρέσις τῆς Ἀρμενικῆς γραφῆς ὑπὸ τοῦ Ἀρμενίου Μεσρόβ καὶ μετάφρασις ὑπ' αὐτοῦ τῶν Ἑλληνικῶν ἱερῶν βιβλίων εἰς τὴν Ἀρμενικὴν.

Ἡ ἀδυναμία τῆς γυναικείας κυβερνήσεως ἐδείχθη κατὰ τὴν φοβερὰν ἐπίδρομὴν τῶν Οὐννων ὑπὸ τὸν Ἀττίλα, ὅστις ἐνίκησε τρεῖς τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα καὶ ἠρήμωσεν ἑβδομήκοντα πόλεις πρὸς νότον τοῦ Δανουβίου μετὰ τῆς Φιλιππουπόλεως. Τὴν νικηφόρον καὶ ἐξολοθρευτικὴν πορείαν τοῦ Ἀττίλα ἐσταμάτησαν τὰ νεωστὶ οἰκοδομηθέντα τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλὰ τὴν εἰρήνην ἠναγκάσθη νὰ ἐξαγοράσῃ ἡ ἀσθενὴς κυβέρνησις τοῦ Θεοδοσίου διὰ πληρωμῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως ἑπτὰ περίπου ἑκατομμυρίων δραχμῶν, προσέτι δὲ φόρου ἑτησίου καὶ παραχωρήσεως εἰς τοὺς Οὐννους τῆς βορείου Βουλγαρίας καὶ Σερβίας.

3 Τὸ Κράτος τῶν Οὐννων

Οἱ Οὐννοι ἦσαν μογγολικὸς λαὸς καὶ εἶχοντὸ μὲν ἀνάστημα βραχύ, τὴν δὲ ῥίνα πλατεῖαν, τοὺς ὀφθαλμοὺς μικροὺς καὶ ἐν γένει τὸ ἐξωτερικὸν δυσειδὲς καὶ ἀπεχθές. Διῆγον δὲ βίον νομαδικὸν οἰκοῦντες ἐφ' ἀμαξῶν, ἔτρωγον ρίζας δένδρων καὶ κρέας ὀμῶν καὶ ἐνεδύοντο δέρματα αἰγῶν Ἐπολέμουν ἔφιπποι πάντοτε ἐπιτιθέμενοι μὲ ἀκάθεκτον ὄρμην καὶ αἰμοχαρῶς φονεύοντες τοὺς προστυγχάνοντας. Εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης ἐνεποίησαν φοβερὰν ἐντύπωσιν οἱ ὄμοι οὗτοι Μογγόλοι, ὅπως βραδύτερον οἱ συγγενεῖς των Τοῦρκοι καὶ Βούλγαροι.

Τῷ 375 διέβησαν οἱ Οὐνοὶ τὸν Βόλγαν καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν σημερινὴν Ῥωσίαν ἀπωθήσαντες τοὺς Γερμανικοὺς λαοὺς τῶν Ἀλανῶν καὶ Γότθων νοτιώτερον καὶ δυτικώτερον. Ἡ ἐκ τῆς ἐπίδρομῆς τῶν Οὐννων μετακίνησις τῶν λαῶν ἐν Εὐρώπῃ εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα μετανάστευσις τῶν ἔθνων. Δὲν ἐγκατέστησαν δ' οἱ Οὐννοὶ ἐν Ῥωσίᾳ ἀλλὰ προχωροῦντες ἀδιαλείπτως ἠδυνήθησαν νὰ δημιουργήσωσι βραδύτερον ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀττίλα μέγα κράτος, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς Ῥουμανίας καὶ τῆς Βαλτικῆς μέχρι τοῦ Ῥήνου καὶ τοῦ Ἀδρια. Τῷ 450 συνέλαβεν δ' Ἀττίλας τὸ σχέδιον νὰ ὑποτάξῃ τὸ δυτικὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος. Πρὸς τὸν σκοπὸν λοιπὸν τοῦτον προεχώρησεν, ἀντὶ νὰ στραφῇ κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν Ἰταλίαν, διὰ τῆς Γερμανίας εἰς τὴν Γαλατίαν, ἵνα καταστρέφῃ τὸ κράτος τῶν Βησιγότθων καὶ ἐνωθῇ μετὰ τῶν Βανδάλων. Μετὰ πεντακοσίων χιλιάδων στρατοῦ, ἐν τῷ ὅποιῳ ὑπῆρχον καὶ Σλαῦοι καὶ

Γερμανοί, διέβη τὸν Ῥήνον φέρων πανταχοῦ τὴν καταστροφὴν. Ἐν τοῖς Καταλανικοῖς πεδίοις, τοῖς σημερινοῖς Châlons sur Marne τῆς ἐπαρχίας Καμπανίας τῆς Γαλατίας, συνεκρούσθη ὁ Ἀττίλας πρὸς τὸν ἡρωϊκὸν Ῥωμαῖον στρατηγὸν Ἀέτιον, μετὰ τοῦ ὁποῦοι συνεμάχουσι οἱ Βησιγόθοι καὶ ἄλλοι Γερμανικοὶ λαοί. Ἡ μάχη ὑπῆρξε φοβερά (451), ἡ μεγίστη ἕως τότε τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, ἠττήθη δὲ κατ' αὐτὴν ὁ Ἀττίλας πρὸ πάντων διὰ τῆς γενναιότητος τῶν Βησιγόθων, τῶν ὁποῖων ὁ βασιλεὺς ἐφονεύθη ἐν τῇ μάχῃ ὁ δὲ διάδοχός του ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνα μετὰ τοῦ αὐτοῦ ἡρωϊσμοῦ. Λέγεται ὅτι ἐφονεύθησαν ἐν τῇ μάχῃ ταῦτη περὶ τὰς 200,000 μαχητῶν. Ὁ Ἀττίλας ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν Ῥήνον καὶ ἐπανέβη εἰς Οὐγγαρίαν.

Ὅτε δὲ τὸ ἐπόμενον ἔτος εἰσέβαλεν εἰς Ἰταλίαν, οἱ κάτοικοι τῆς Ἀκυληῖς φεύγοντες τὴν ὁρμὴν τοῦ Ἀττίλα, κατέφυγον εἰς τὰ βορείως τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πάδου δυσπρόσιτα νησιῖδα καὶ ἔκτισαν τὴν ἔπειτα περίφημον κατιστάσαν Ἐνετίαν. Ὁ Ἀττίλας προεχώρησε μέχρι Ῥώμης, ἀλλὰ χρήματα λαθῶν ὑπήκουσεν εἰς τὰς παρακλήσεις τοῦ Πάπα καὶ δὲν ἐκυρίευσεν τὴν αἰωνίαν πόλιν. Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του ἐνυμφεύθη ὠραίαν Γερμανίδα, ἣτις ἐρόνευσεν αὐτὸν τῷ 453 τὴν πρώτην νύκτα τοῦ γάμου ἐκδικουμένη διὰ τὰς ἐρημώσεις τῆς Γερμανίας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀττίλα διελύθη τὸ ἀπέραντον Οὐννικὸν κράτος, τῶν υἱῶν του μὴ δυναθέντων νὰ συγκρατήσωσι τοῦτο. Ἐρήμωσις καὶ φόνος ὑπῆρξε τὸ κύριον ἔργον τῆς πρώτης μογγολικῆς ἐπιδρομῆς, ὅπως καὶ ἄλλων ἔπειτα μογγολικῶν φυλῶν.

7/ 4. Πουλχερία καὶ Μαρκιανὸς (450—457)

Ἀποθανόντος τοῦ Θεοδοσίου Β' ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Πουλχερία, ἣτις συνεζεύχθη τότε καὶ προσέλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν γηραιὸν συγλητικὸν Μαρκιανόν, ἵνα δυναθῇ νὰ κυβερνήσῃ τὸ κράτος ἀσφαλέστερον. Ὁ Μαρκιανὸς ἐκυβέρνησε πράγματι οὐ μόνον μετὰ συνέσεως ἀλλὰ καὶ μετὰ τόλμης. Ὅτε πράγματι οἱ πρέσβεις τοῦ Ἀττίλα ἐζήτησαν παρὰ τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους τὸν ἐτήσιον φόρον, τὸν ὅποιον ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ ὁ Θεοδοσίος, ὁ Μαρκιανὸς ἀπήντησεν ὑπερηφάνως ὅτι χρυσὸν ἔχει μόνον διὰ τοὺς φίλους, διὰ δὲ τοὺς ἐχθροὺς σίδηρον. Ὁ Ἀττίλας ἐξεμάνη διὰ τοῦτο κατὰ τοῦ Μαρκιανοῦ, ἀλλ' τοιμαζόμενος εἰς τὴν κατὰ τῆς Δύσεως ἐκστρατείαν, ἀφῆκεν ἀνενόχλητον τὸ Βυζαντιακὸν κράτος.

Ὁ Μαρκιανὸς συνεχάλεσεν ἐν Χαλκηδόνι τὴν Δ' Οἰκουμένην Σύ-

νοδον κατὰ τοῦ Εὐτυχοῦς, πρᾶδεχομένου μίαν μόνον φύσιν ἐν τῷ Χριστῷ, τὴν θεϊάν. Ἡ σύνοδος κατεδίκασε τῷ 451 τὴν ἀρεσίν τῶν Εὐτυχιανῶν ἢ Μονοφυσιτῶν καὶ ἐδογματίσεν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι θεάνθρωπος, ἐπομένως ἔχει δύο φύσεις ἀσυγχύτως ἡνωμένας. Οἱ Μονοφυσίται ἐν τούτοις καὶ μετὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου ἐπέμεναν εἰς τὴν ἀρεσίν των καὶ ἠώχλουν συχνὰ τὸ κράτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ἀπὸ Λέοντος Α' μέχρι Ἰουστίνου Α'.

1 Λέων Α' (457—474)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαρκιανοῦ κατέλαβε τὸν θρόνον ὁ ἐν Σηλυβρία τῆς Θράκης χιλιάρχος Λέων τῇ βοήθειᾳ τοῦ πανισχύρου Ἀσπαρος, ἀρχηγοῦ τῆς ἐκ Γότθων αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς Πρώτος δ' ὁ Λέων ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐνῶ μέχρι τοῦδε ἡ ἀνάρρησις ἐγένετο μόνον ὑπὸ τοῦ στρατοῦ.

Ὁ Λέων Α' θέλων νάπαλλαγῇ τῆς κηδεμονίας τοῦ Ἀσπαρος καὶ τῶν ἐνοχλήσεων τῶν Γότθων, συνεκρότησεν ἰθαγενῆ στρατὸν ἐκ τῶν γενναίων Ἰσαύρων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ζήνωνος, εἰς τὸν ὅποιον ἔδωκε σύζυγον τὴν θυγατέρα του Ἀριάδνην. Διὰ τῶν Ἰσαύρων κατελύθη πρᾶγματι ἡ δύναμις τῶν Γότθων καὶ τοῦ Ἀσπαρος ὅστις εἰς τὸ ἐξῆς κατέστη ἐπίβουλος εἰς τὸ κράτος.

Ὁ Λέων Α' ἔστειλε μεγάλην στρατιὴν κατὰ τοῦ ἐν Ἀφρικῇ πειρατικοῦ κράτους τῶν Βανδῆλων. ὅτινες ἐλεηλάτουσαν τὰ παράλια τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' ὁ ὑπὸ τὸν ναύαρχον Βασιλίσκον αὐτοκρατορικὸς στόλος ἐκ χιλίων πλοίων μετὰ ἑκατὸν χιλιάδων μαχητῶν ἀπέτυχε καθ' ὄλοκληρίαν, διότι οἱ Βανδῆλοι ὑπὸ τὸν τολμηρὸν αὐτῶν ἀρχηγὸν Γιζέριχον ἐπετέθησαν μετὰ πυρπολικῶν πλοίων καί, ὑπὸ τοῦ ἀνέμου βοηθημένοι, κατέστρεψαν τὸ πλεῖστον τοῦ Βυζαντιανοῦ στόλου. Τῆς ἀποτυχίας συναίτιος ἐθεωρήθη καὶ ὁ Ἀσπαρ, ὁ συμβουλευσας εἰς τὸν Βασιλίσκον νά παράσῃ εἰς τοὺς Βανδῆλους τὴν ζητηθεῖσαν ἀναχωρήν, ἣτις ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νά παρασκευασθῶσι κάλλιον καὶ ἐκλέξωσι τὸν χρόνον τῆς ἐπιθέσεως αὐτοί. Διὰ ταῦτα ἐφρονεῦθη ὁ Ἀσπαρ ὑπὸ τοῦ Λέοντος, ὅστις ἐπεκλήθη τότε Μακέλλης ἦτοι σφαγεύς.

2 Λέων Β' Ζήνων (474—491).

Ἀποθανόντος τοῦ Λέοντος Α' ὁ θρόνος περιήλθεν εἰς τὸν Λέοντα

Β'. τὸν ἀνήλικον υἱὸν τοῦ Ζήνωνος καὶ τῆς Ἀριάδνης. Ὁ Λέων Β' προσέλαβε συμβασιλέα τὸν πατέρα του, ὅστις καὶ τὸν διεδέχθη μετὰ τὸν ἀνατόν του συμβάντα μετὰ δέκα μῆνας.

Ὁ Ζήνων προσεπάθησε νὰ συμφιλιώσῃ διὰ τοῦ Ἐνωτικοῦ αὐτοῦ τοὺς Μονοφυσίτας μετὰ τῶν ὀρθοδόξων ἀλλ' ἀπέτυχεν, ἢ δ' ἀνάμειξις του εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα προεκάλεσε τὰς πρώτας ἐριδας μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς ἐκκλησίας, ἣτις ἦτο αὐστηρῶς ὀρθόδοξος καὶ ἀπεδοκίμασε τὴν διαλλακτικότητα τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας πρὸς τοὺς Μονοφυσίτας. Ἡ ἀνάρμοστος ἀνάμειξις τοῦ Πάπα εἰς τὰ ζητήματα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας προεκάλεσε τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἀπὸ τῶν διπτύχων τῆς Ἐκκλησίας μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστίνου Α'. Σημειωτέον δ' ὅτι εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν ὑπήγετο τότε καὶ ἡ Ἑλλάς μετὰ τῆς Μακεδονίας.

Ἐπὶ τοῦ Ζήνωνος ἐπέδραμον καὶ ἐδήλωσαν τὰς βορείους ἐπαρχίας τοῦ κράτους οἱ Ὀστρογότθοι ὑπὸ τὸν Θεοδώριχον, ἀλλ' ἔπειτα ἐπέισθησαν διὰ τῶν δεξιῶν διπλωματικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους νὰ στραφῶσιν εἰς τὴν Δύσιν, ἔνθα κατέλυσαν τὸ κράτος τοῦ Ὀδοάκρου. Φυγόντων τῶν Ὀστρογόθων ἐξ Ἀνατολῆς ἠγνοίχθη ἡ πρὸς νότον ὁδὸς εἰς τοὺς Σλαύους καὶ Βουλγάρους, οἵτινες πρῶτον νῦν φαίνονται εἰς τὴν σπορίαν.

3. Τὸ Δυτικὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Θεοδοσίου Α' μέχρι τοῦ 476.

Εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι ἡ εἰσβολὴ τῶν Οὐννων εἰς Εὐρώπην προεκάλεσε μεγάλην μετακίνησιν τῶν Εὐρωπαϊκῶν λαῶν, ἰδίᾳ τῶν Γερμανικῶν, ἐξ ὧν οἱ Σουηθοί, Βανδῆλοι, Βουργούνδιοι καὶ Ἄλανοι εἰσέβαλον τῇ 405 ἐπὶ Ὀνωρίου εἰς Ἰταλίαν. Ὁ γενναῖος Στελίκων, ὁ γαμβρὸς τοῦ Θεοδοσίου, ἐνίκησε τοὺς βερβάρους τούτους εἰς τὰ στενὰ τῶν Φαισουλῶν καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ υπερβῶσι τὰς Ἄλπεις καὶ νὰ ἔλθωσιν εἰς Γαλατίαν. Καὶ οἱ μὲν Βουργούνδιοι ἐγκατέστησαν ὀριστικῶς ἐνταῦθα καὶ ἱδρυσαν τὸ Βουργουνδιακὸν κράτος μεταξὺ Ῥοδανοῦ καὶ Ἰόρα, οἱ δὲ Σουηθοί, Βανδῆλοι καὶ Ἄλανοι διέβησαν τὰ Πυρηναῖα καὶ κατήλθον εἰς Ἰσπανίαν. Οἱ Βανδῆλοι διεπέρασαν ὀλίγα ἔτη ὕστερον εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ἀλλὰ τὸ ὄνομά των διετηρήθη καὶ ἐν τῇ σημερινῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Ἰσπανίας Ἀνδαλουσίᾳ.

Συγχρόνως περίπου ἰδρύθησαν τὰ κράτη τῶν Φράγκων ἐν τῇ παραρρηγνείῳ Γαλατίᾳ καὶ τῶν Ἀλαμανῶν ἐν τῇ σημερινῇ Ἀλσατίᾳ. Βραδύ-

τερον κατελήφθη καὶ ἡ Βρεττανία ὑπὸ Γερμανικῶν λαῶν, ὅτε οἱ Κέλτοί, οἱ κάτοικοι τῆς Βρεττανίας ἐνοχλούμενοι ὑπὸ τῶν ληστρικῶν κατοίκων τῆς Σκωτίας, προσεκάλεσαν εἰς βοήθειαν τοὺς Ἄγγλους καὶ Σάξονας ἐκ Γερμανίας. Οὗτοι διέβησαν τῷ 449 εἰς Βρεττανίαν καὶ ἀφ' ἑνὸς μὲν κατενίκησαν τοὺς Σκώτους, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ἐξωλόθρευσαν καὶ μέγα μέρος τῶν προσκαλεσάντων αὐτοὺς Βρεττανῶν καὶ κατέλαβον τὴν χώραν. Τότε πολλοὶ Βρεττανοὶ φεύγοντες τὸ ξίφος τῶν Ἀγγλοσαξόνων κατέφυγον εἰς Γαλλίαν, εἰς τὴν ὑπ' αὐτῶν κληθεῖσαν Βρεττανίαν, τὴν σημερινὴν Bretagne, ἔνθα ὀμιλεῖται ἀκόμη καὶ σήμερον κελτικὴ τις διάλεκτος. Οἱ Κέλται ἐκαλοῦντο καὶ Γάλλοι καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο διατηρεῖ ἀκόμη ἡ ἐπαρχία Οὐαλλία (=Γαλλία) τῆς Μεγάλης Βρεττανίας.

Ἀνωτέρω εἶπομεν ὅτι ὁ Ἀλάριχος ὀρμώμενος ἐκ τῆς Ἰλλυρίας εἰσέβαλεν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν ἔνθα ὅμως ἐνίκηθη καὶ ἀπεκρούσθη ὑπὸ τοῦ Στελίχωνος. Ἄλλ' ὅτε βραδύτερον ὁ Στελίχων μετὰ τὴν ἐν Φαισούλαις νίκην διαβληθεὶς εἰς τὸν νωθρὸν Ὀνωρίον, ἐδολοφονήθη ὑπ' αὐτοῦ εἰσέβαλεν ὁ Ἀλάριχος ἐκ νέου εἰς τὴν Ἰταλίαν. Καὶ τὴν μὲν Ροβένναν δὲν ἤδυνήθη νὰ κυριεύσῃ ἕνεκα τῶν περικυκλούστων αὐτὴν ἐλῶν, ἀλλὰ τὴν ἄλλοτε ὑπερήφανον Ῥώμην κατέλαβεν εὐκόλως καὶ παρέδωκεν εἰς λεηλασίαν τῷ 409 μὴ φεισθεὶς αὐτῆς, ὡς ἐφείσθη τῶν Ἀθηνῶν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν. Εἶναι δ' αὕτη ἡ ἄλυσις τῆς Ῥώμης ἡ δευτέρα μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Γαλατῶν γενομένην τῷ 390 π. Χ. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος τῆς ἀλώσεως τῆς Ῥώμης ἀπέθανεν ὁ Ἀλάριχος, ἐνῶ ἐδῆου τὴν κάτω Ἰταλίαν. Ὁ διάδοχος τοῦ Ἀλαρίχου συμφιλιωθείς μετὰ τοῦ Ὀνωρίου ὑπερέβη τὰς Ἀλπεις καὶ κατέλαβε τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν μὲ πρωτεύουσαν τὴν Τολῶσαν, ἀναγνωρισθεὶς ὡς νόμιμος αὐτόθι κύριος ὑπὸ τοῦ Ὀνωρίου. Ἐκεῖθεν ἐξέτειναν τὰς κτήσεις αὐτῶν οἱ Βησιγόθοι καὶ εἰς Ἰσπανίαν.

Οἱ δ' ἐν Ἰσπανίᾳ Βανδῆλοι πολεμούμενοι ὑπὸ τῶν Βησιγόθων δέεθησαν εἰς Ἀφρικὴν καὶ ὑπὸ τὸν φοβερὸν αὐτῶν ἀρχηγὸν Γιζέριχον κατέλαβον τὴν Μαυριτανίαν καὶ Νουμιδίαν καὶ ἔκτισαν τῷ 429 τὴν νέαν Καρχηδόναν, ἣτις κατέστη ταχέως ὀρμητήριον φοβερῶν πειρατικῶν ἐκδρομῶν. Βραδύτερον, τῷ 455 ἔπλευσαν οἱ Βανδῆλοι εἰς Ἰταλίαν, κληθέντες ὑπὸ τῆς βασιλείας Εὐδοξίας ἐναντίον τοῦ Πετρωνίου Μαξιμίου, φονέως τοῦ αὐτοκράτορος Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ Γ' καὶ σφετεριστοῦ τοῦ θρόνου. Κατέλαβον δ' οἱ Βανδῆλοι ἀμαχητὶ τὴν Ῥώμην καὶ παρέδωκαν αὐτὴν εἰς πολυήμερον φοβερὰν καταστροφὴν καὶ λεηλασίαν. Οὐ-

δεις ἠδυνήθη νάντικρούση τοὺς Βανδήλους μετὰ τὸν φόνον τοῦ ἡρωϊκοῦ Ἀετίου, τοῦ νικητοῦ τῶν Οὐνων, ὑπὸ Οὐαλεντιανοῦ τοῦ Γ'. Οἱ δὲ Βανδήλοι, ἀφοῦ ἠρήμωσαν ἀνενόχλητοι τὴν πόλιν καὶ ἀπήγαγον μέγα πλῆθος αἰχμαλώτων καὶ λαφύρων, ἀπέπλευσαν εἰς Ἀφρικὴν καὶ ἐξηκολούθησαν τὰς πειρατικὰς τῶν θαλασσοπορίας. Ἐκ τῆς ἐν Ῥώμῃ συμπεριφορᾶς τῶν Βανδήλων ἔλαβε τὴν ἀρχὴν τῆς ἡ λέξις Βανδαλισμὸς δηλοῦσα πράξιν βάρβαρον καὶ φθορὰν καλλιτεχνημάτων.

Ἐν ᾧ Γερμανικαὶ πολιτεῖαι ἐδημιουργοῦντο καὶ ἐστερεοῦντο ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τοῦ ἀρχαίου Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἡ δύναμις τοῦ δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἠλαττοῦτο ὀσημέραι περισσότερον. Γερμανοὶ στρατηγοὶ ἢ σύμβουλοι διηύθυνον τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἄνευ θελήσεως τελευταίους αὐτοκράτορας τῆς Δύσεως, ἕως οὔτου ὁ στρατηγὸς τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ τῶν Ἐρούλων Ὀδοάκρος ἐπῆλθε κατὰ τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος Ῥωμύλου Αὐγουστύλου ἐν Ῥαβέννῃ (476) ὁ Ῥωμύλος προσῆλθε καὶ ἐγονυπέτησε πρὸ τοῦ Ὀδοάκρου παρακαλῶν νὰ φεισθῆ τῆς ζωῆς αὐτοῦ, κατέθηκε δὲ πρὸ τῶν ποδῶν του τὴν αὐτοκρατορικὴν πορφύραν καὶ καὶ τὰ ἄλλα σήματα τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς. Ὁ Ὀδοάκρος ἐχάρισε τὴν ζωὴν εἰς τὸν ἀνανδρον Ῥωμύλον καὶ κατέλαβε τὴν Ῥαβένναν ἀναγνωρισθεὶς ἔπειτα ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ἀνατολῆς Ζήνωνος ὡς πατρίκιος, ἦτοι ἀνώτατος κυβερνήτης τῆς Ἰταλίας. Κατελύθη δὲ τὸ κράτος τοῦ Ὀδοάκρου τῷ 493 ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Ὀστρογόθων Θεοδώριχου ἀναγνωρισθέντος ἐπίσης ὑπὸ τῆς αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Θεοδώριχος εἶχεν ἀνατραφῆ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἦτο δὲ γενναῖος στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς.

Τὸ ἔτος 476 θεωρεῖται γενικῶς τὸ τέλος τῆς ἀρχαίας ἱστορίας καὶ ἀρχὴ τῆς μεσαιωνικῆς, διότι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἔπαυσε ἡ Ῥώμη καὶ ἐν γένει ἡ Ἰταλία νὰ εἶναι ἕδρα Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς. Ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἐκτὸς μὲν τῆς Ἰταλίας, εἶχε καταλυθῆ τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος πρὸ τοῦ 476, ἐν δὲ τῇ Ἰταλίᾳ ἀνεγνωρίζετο ἡ νόμιμος κυριαρχία τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων τῆς Ἀνατολῆς καὶ μετὰ τὸ 476, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω. Τὸ ἀξίωμα τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων παρέμεινε εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῷ δὲ 800 ἔλαβεν αὐτὸ δι' ὀλίγα ἔτη καὶ Κάρολος ὁ Μέγας, βασιλεὺς τῶν Φράγκων, ἀπὸ δὲ τοῦ 61 μέχρι τοῦ 1806 καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Γερμανίας.

4. Ἀναστάσιος Α'. (491—518).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ζήνωνος (491) ἡ Ἀριάδνη ἐξέλεξε ὡς σύζυγον ἑαυτῆς τὸν Ἰουλιανὸν τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ζήνωνος. Ἡ Ἀριάδνη ἐξέλεξε ὡς σύζυγον ἑαυτῆς τὸν Ἰουλιανὸν τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ζήνωνος. Ἡ Ἀριάδνη ἐξέλεξε ὡς σύζυγον ἑαυτῆς τὸν Ἰουλιανὸν τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ζήνωνος.

γον τὸν ἔμπειρον πολιτικὸν Ἀναστάσιον, τὸν ἐπικαλούμενον Δίκωρον, διότι εἶχεν ἓνα ὀφθαλμὸν μέλανα καὶ ἓνα γλαυκόν.

Ἐπὶ Ἀναστασίου, ἐφθασαν μέχρι Θράκης αἱ ἐπιδρομαὶ τῆς τουρα-
νικῆς ἢ τουρκικῆς φυλῆς τῶν Βουλγάρων, οἵτινες ἐπὶ Ζήνωνος (487)
εἰσέβαλον εἰς τὰς βορείους ἐπαρχίας τοῦ κράτους ἐκ τῶν πρώτων παρὰ
τὸν ποταμὸν Βόλγαν οἰκίσεων αὐτῶν. Ἴνα δὲ προφυλάξῃ τὴν Κων-
σταντινούπολιν κάλλιον ἀπὸ τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν, ἔκτισε τὸ Μέγα
ἢ Ἀναστασιανὸν ἐπικληθὲν τείχος, ἕπερ διήκειν ἀπὸ τῶν Δέρκων παρὰ
τὸν Εὐξείνιον μέχρι τῆς Σηλυβρίας παρὰ τὴν Προποντίδα καὶ τοῦ ὁμοίου
ἕχνη σφίζονται μέχρι σήμερον.

Ὁ Ἀναστάσιος ἐκυβέρνησε τὸ κράτος δικαιοτάτα, ἠλάττωσε δὲ καὶ
τοὺς φόρους. Μετέβηκε δ' εἰς Θράκην ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας μέγα μέρος
τοῦ ὀρεινοῦ καὶ ἐπαναστατικοῦ λαοῦ τῶν Ἰσαύρων, οἵτινες ἐν τῇ νέᾳ
οἰκίσει μετεβλήθησαν εἰς καλοὺς γεωργούς.

Αἱ θρησκευτικαὶ ἔριδες μεταξὺ Ὀρθοδόξων καὶ Μονοφυσιτῶν ἐξηκο-
λούθησαν καὶ ἐπὶ Ἀναστασίου, ὅστις ἐπίσης ἠκολούθει τὴν διαλλακτι-
κὴν καὶ συμβιβαστικὴν πολιτικὴν τοῦ Ζήνωνος. Αἱ ἔριδες αὗται κατέ-
ληξαν εἰς οἰμίτηρās ταραχάς, ἐν μέσῳ τῶν ὁμοίων ἀπέθνηεν ὁ Ἀνα-
στάσιος τῷ 518 μ. Χ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΑΠΟ ΙΟΥΣΤΙΝΟΥ Α' ΜΕΧΡΙ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

1. Ἰουστῖνος Α'. (518—527).

Ἰουστινιανὸς Α'. (527—565).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀναστασίου κατέλαβε τὸν θρόνον διὰ βοη-
θείας τοῦ στρατοῦ ὁ ἐξ Ἰλλυρίας διοικητῆς τῆς ἀνακτορικῆς φρουρᾶς
Ἰουστῖνος. Οὗτος ἦτο μὲν ἀγράμματος ἕλως, ἀλλὰ συνετὸς καὶ εὐσε-
βῆς αὐτοκράτωρ. Διὰ τῆς φειδωλῆς διαχειρίσεως τῶν οικονομικῶν τοῦ
κράτους ἀπεταμίευσε πολλὰ χρήματα καὶ ἠυχόλυνεν οὕτω τὴν μεγαλε-
πήβολον καὶ πολυέξοδον βασιλείαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰουστίνου ἐκλήθη συνάρχων ὁ βοηθὸς καὶ ἀνε-
ψιὸς του Ἰουστινιανὸς Α', ὅστις μετὰ τῆς ἐπιμεμελημένης ἀνατροφῆς
συνεδύαξε φυσικὴν ρώμην καὶ ἐργατικότητα καὶ προαίρεσιν μεγαλοურ-
γόν. Τὰ μεγάλα πολεμικὰ καὶ πολιτικὰ ἔργα του ἐπέτελεσε δεχόμενος

προθύμως καὶ ἄνευ φθόνου τὴν συνεργασίαν ἀνδρῶν ἐξόχων, τοῦ Βελισαρίου, τοῦ Ναρσή, τοῦ Τριβωνιανοῦ, τοῦ Καππαδόκη καὶ ἄλλων.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔλαβε σύζυγον τὴν ὀρχηστρίδα Θεοδώραν, ἣτις ἦτο εὐφροεστάτη γυνὴ καὶ ὠφέλησε μεγάλως καὶ τὸν Ἰουστινιανὸν καὶ τὸ κράτος ἐν τῇ λεγομένῃ στάσει τοῦ Νίκα. Ἐν τῇ ἵπποδρόμῳ Κωνσταντινουπόλεως, κεκοσμημένῳ ὑπὸ πλήθους ἔργων τῆς ἀρχαίας τέχνης, ἐτελοῦντο συχνάκις αἱ ἀγαπητόταται εἰς τοὺς κατοίκους ἀρματοδρομίαι. Οἱ ἀγωνιζόμενοι καὶ οἱ θεαταὶ ἐν τῇ ἵπποδρόμῳ διηροῦντο εἰς φατρίας ἢ δῆμους, οἵτινες ἐπωνομάζοντο ἐκ τοῦ χρώματος τῶν στολῶν τῶν ἀρματοηλατῶν Βένετοι καὶ Πράσινοι. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν φατριῶν τούτων προσέλαβον διὰ τοῦ χρόνου καὶ πολιτικὴν δύναμιν καὶ ἀνεμειγνύοντο καὶ εἰς ζητήματα πολιτικά, ὡς συνέβη κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα. Προκλήθη δ' αὕτη ἡ στάσις κυρίως παρὰ τῶν Πρασίνων κατὰ τινὰ σύγκρουσιν τῶν φατριῶν ἐν τῇ ἵπποδρόμῳ καὶ ἔλαβεν ἔκτασιν μεγίστην, ὅτε ἡ κυβέρνησις ἐπενέβη πρὸς διάλυσιν αὐτῆς. Μεγάλῃ πυρκαϊᾷ ἀναφθεῖσα ὑπὸ τῶν στασιαστῶν ἐπτήνεγκε μεγάλας ζημίας εἰς τὴν πόλιν, κατέστρεψε δὲ καὶ τὸν ἀρχαῖον ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ἐνῶ δ' ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπώλεσε τὸ θάρρος του καὶ ἐσκέπτετο περὶ φυγῆς, ἡ τολμηρὰ Θεοδώρα ἔπεισεν αὐτὸν νὰ μείνῃ καὶ νὰ αναθέσῃ τὴν κατάπνιξιν τῆς στάσεως εἰς τὸν στρατηγὸν Βελισάριον. Οὗτος περιεκύκλωσε τοὺς στασιαστὰς ἐν τῇ ἵπποδρόμῳ, εἰς ὃν συνήλθον πρὸς ἀνάρρησιν εἰς τὸν θρόνον τοῦ κομματικοῦ τῶν φίλου Ὑπατίου, ἀνεψιοῦ τοῦ Ἀναστασίου, καὶ κατέσφαξε πολλὰς χιλιάδας ἐξ αὐτῶν. (532) Μετὰ τὴν στάσιν ταύτην ὁ Ἰουστινιανὸς ἐγένετο δεσποτικώτατος, οὐδ' ἠνείχετο πλέον τὴν ἐν ταῖς φατρίαις τοῦ ἵπποδρόμου ἐκδηλουμένην λαϊκὴν θέλησιν.

Ἦδη πρὸ τῆς στάσεως τοῦ Νίκα οἱ Πέρσαι εἶχον εἰσβάλει εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔστειλε κατ' αὐτῶν τὸν Βελισάριον, ὅστις μετὰ μεγάλους ἀμφιρόπους ἀγῶνας κατώρθωσε νὰ συνάψῃ πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Χοσρόην τὸν Α' τὴν ἐπικληθεῖσαν ἀπέραντον εἰρήνην.

Μετὰ δὲ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα ὁ Ἰουστινιανὸς ἔστειλε τὸν Βελισάριον κατὰ τῶν Βανδήλων τῆς Ἀφρικῆς. Ὁ στόλος καὶ στρατὸς τοῦ Βελισαρίου ἦτο κατὰ πολὺ κατώτερος τοῦ σταλέντος ποτὲ ἐπὶ Λέοντος Α' κατὰ τῶν Βανδῆλων· ἀλλ' ὁ Βελισάριος μετὰ πολλῆς δεξιότητος ἔλαβε μὲ τὸ μέρος του τοὺς χριστιανοὺς τῆς Ἀφρικῆς, οἵτινες ἐμίσουν σφόδρα τοὺς ἀρεικνοὺς Βανδήλους, καὶ ἠδυνήθη μὲ ὀλίγον στρατὸν νὰ νικήσῃ ἐν

χώρᾳ τόσον μεμακρυσμένη γενναϊότατον ἀντίπαλον. Τὸ κράτος τῶν Βανδάλων κατελύθη τῷ 534, ὁ δὲ βασιλεὺς αὐτῶν Γελίμερος, δισέγγονος τοῦ ἐπὶ Λέοντος Α' ἡγεμόνος Γιζερίγου, ἐκόσμησε μετὰ πολυαριθμῶν αἰχμαλώτων καὶ λαφύρων τὸν θρίαμβον τοῦ Βελισαρίου ἐν Κωνσταντινουπόλει. Οὕτω δ' ἐγένετο ἡ Καρχηδῶν μετὰ τόσας συμφορὰς ἑλληνικὴ καὶ ἔμεινε πρωτεύουσα τῆς ἑλληνικῆς Ἀφρικῆς ἐπὶ ἓνα καὶ ἥμισυ αἶωνα.

ἵνα ἐξασφαλισθῇ τὸ μέγα κατόρθωμα τοῦ Βελισαρίου, ἡ κατάκτησις τῆς Ἀφρικῆς, ἔπρεπε νὰ καταληφθῇ καὶ ἡ Ἰταλία, δι' ἧς ἄλλως θὰ ἐγίνετο καὶ ἡ ἀνασύστασις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, τὴν ὁποίαν ἐπόθει καὶ ἐπεδίωκε μετὰ τόσου ζήλου ὁ Ἰουστινιανός. Πρὸς τοῦτο λοιπὸν ἐστάλη ὁ δαφνοστεφής Βελισάριος, ὅστις μετὰ μεγίστης ταχύτητος κατέλαβε τὴν ἐν πολλοῖς ἑλληγόφωνον ἀκόμη Σικελίαν καὶ ἐκείθεν ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν ἔφθασεν εἰς Ῥώμην, τὴν ὁποίαν ἐκυρίευσε, κατόπιν δὲ μετὰ πολλὰς μάχας ἐκυρίευσε καὶ τὴν Ῥαβένναν αἰχμαλωτίσας καὶ τὸν βασιλέα τῶν Ὀστρογόθων Οὐτίγιν. Εἰς τὸν γενναῖον, μετρίωφρονα καὶ καρτερικώτατον Βελισάριον προσήνεγκον αἱ Ὀστρογόθοι τὴν βασιλείαν, ἀλλ' οὗτος ἀπέκρουσεν αὐτὴν ὡς πιστὸς στρατιώτης, ἐν τούτοις κατέστη ὑποπτος ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀνεκλήθη ἐξ Ἰταλίας, ἓνα σταλῆ κατὰ τῶν Περσῶν, οἵτινες συνεννοηθέντες μετὰ τῶν Ὀστρογόθων εἰσέβαλον πάλιν εἰς τὸ κράτος. Ἡ δυσπιστία τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατεδίωκεν ἕκτοτε τὸν Βελισάριον μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

Ἀφοῦ δ' ὑπηρετήσεν ὁ Βελισάριος ἐπ' ὀλίγον χρόνον ἄνευ μεγάλων ἐπιτυχιῶν ἐν τῷ πολέμῳ κατὰ τῶν Περσῶν, ἐστάλη πάλιν εἰς Ἰταλίαν κατὰ τῶν Ὀστρογόθων, οἵτινες ἐκλέξαντες βασιλέα τὸν Τωτίλαν ἤτοιμάσθησαν διὰ νέους πολέμους. Ἐπειδὴ δ' ὁ Βελισάριος δὲν ἔλαβεν ἐπαρκεῖς δυνάμεις, ἵνα καταλύσῃ τὴν δύναμιν τῶν ἀναβαρρησάντων Ὀστρογόθων ἐζήτησε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κωνσταντινουπόλιν. Τότε δ' ἐστάλη μὲ ἐπαρκεῖς δυνάμεις ὁ ἀσθενικὸς μὲν τὸ σῶμα ἀλλὰ δραστηριότητος στρατηγὸς Ναρσής, ὅστις κατέλυσε διὰ παντός τὴν ἀρχὴν τῶν Ὀστρογόθων ἐν Ἰταλίᾳ (555) καὶ ἐθανάτωσε τὸν βασιλέα αὐτῶν Τωτίλαν. Ἡ Ἰταλία προσηρτήθη ὡς ἐξαρχία εἰς τὸ κράτος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ῥαβένναν, ἣτις ἀπέκτησε κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ναυὸς καὶ ἄλλα ἔργα μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς τέχνης, τὰ ὅποια ἐπέδρασαν οὐσῶδως ἐν Ἰταλίᾳ. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ περίπου χρόνον ἀφηρέθη ἡ ἀνατολικὴ παραλία τῆς Ἰσπανίας ἀπὸ τῶν Βησιγόθων καὶ προσετέθη εἰς τὸ Βυζαντιακὸν κράτος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κορδύβην.

Μετ' ὀλίγα ἔτη (562) ἔληξε καὶ ὁ εἰκοσαετής περίπου Ἑλληνο-περσικός πόλεμος, καθ' ὃν οἱ Πέρσαι ἐπανειλημμένως εἰσέβαλον εἰς τὴν Λαζικήν παρὰ τὸν Πόντον ἀφ' ἑνός, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν Συρίαν, ἔθθα κατέστρεψαν καὶ τὴν Ἀντιόχειαν υστοικίσαντες τοὺς χριστιανοὺς κατοίκους αὐτῆς πλησίον τῆς Κτησιφῶντος. Ἡ γενομένη νῦν Ἑλληνοπερσικὴ συνθήκη ἐξησφάλισεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀπέναντι φόρου ἐτησίου τὴν κτήσιν τῆς Λαζικῆς καὶ τὸ ἐν τῇ Μαύρῃ θαλάσῃ ἐμπόριον κυρίως μετὰ τῶν Τούρκων τῆς Ἀσίας.

Οἱ μακροὶ πόλεμοι κατὰ τῶν Περσῶν καὶ Ὀστρογόθων ἀφήρσαν τοὺς πολεμιστὰς τῶν βορείων φρουρίων καὶ ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Σλαβοὺς καὶ Βουλγάρους νὰ διαδῶσι τὸν Δανούβιον καὶ ἐπιχειρήσωσιν ἐπανειλημμένας φθερὰς δηλώσει εἰς Θράκην καὶ Μακεδονίαν. Πολλοὶ δὲ τούτων καὶ ἐγκατέστησαν μονίμως ἀπὸ τοῦδε ἐν τῇ κρᾶτει. Μίαν τῶν ἐπιδρομῶν ἀπέκρουσεν ἀπὸ τοῦ Ἀναστασιανοῦ τείχους τῷ 559 ὁ Βελισάριος, ὅστις καὶ ἐν τῇ γῆρατι προσήνεγκεν οὕτως ὑπηρεσίας μεγάλας εἰς τὴν πατρίδα του.

Πολλὰ καὶ μέγала εἶναι καὶ τὰ εἰρηνικὰ ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἐν πρώτοις ἐπ' αὐτοῦ ἐγένετο ἡ συστηματικὴ συλλογὴ καὶ κατάταξις τῶν Ρωμαϊκῶν νόμων, ἐξ ὧν ἀπηρτίσθη ὁ Ἰουστινιάνειος κώδιξ, ὡς συμπλήρωσις τοῦ Θεοδοσιακοῦ. Τὴν συλλογὴν ταύτην καὶ τακτοποίησιν μετὰ τῆς ἐρμηνείας τῶν σπουδαιότερων νομοδιδασκάλων ἐξετέλεσεν ἐπιτροπεία σοφῶν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐθνικοῦ Τριβωνιανοῦ. Εἶναι δ' οἱ νόμοι οὗτοι γεγραμμένοι λατινιστὶ πλὴν τῶν Νεαρῶν. ἦτοι νέων διατάξεων τοῦ Ἰουστινιανοῦ, αἵτινες ἐγράφησαν ἑλληνιστί. Μετὰ τὸν ἀπαρτισμὸν τοῦ Ἰουστινιανείου κώδικος ἐξηλείφθησαν σχεδὸν ὅλα τὰ ἔργα ἀρχαίων θεσμῶν ἐν Ἑλλάδι.

Ἄπειρα δ' εἶναι τὰ κτίσματα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἅτινα καὶ ἐξήντησαν βεβαίως τὰς οἰκονομικὰς δυνάμεις τοῦ κράτους. Ἀπὸ τοῦ Δανουβίου μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν ἐσχεδιάσθησαν καὶ ἐν μέρει ἐξετελέσθησαν δόκιμοι σειραὶ φρουρίων, ἅτινα βραδύτερον δυστυχῶς παρημελήθησαν ὡς φαίνεται. Τὸ μεγαλεπήβολον πνεῦμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐις τὸν πλὴν τῶν φρουρίων, αἱ κτισθεῖσαι πόλεις καὶ γέφυραι, οἱ ναὶ καὶ οἱ λουτρῶνες. Ἀλλὰ τὸ κάλλιστον ὄλων τούτων τῶν κτισμάτων εἶναι ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας οἰκοδομηθεὶς ὑπὸ τῶν ἀρχιτεκτόνων Ἀθηρίου τοῦ Τραλλιανοῦ καὶ Ἰσιδώρου τοῦ Μιλησίου. Ἐγένετο δ' ἐπιπέδων φόρων, ἵνα ἐξευρεθῶσι τὰ μέσα τῆς δαπάνης τῆς οἰκοδομῆς, ἡ ὁποία διεῆχθη δρα-

στηριώτατα ὑπὸ τὴν καθημερινὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐντὸς ἑξ ἑτῶν ὑπὸ πολλῶν χιλιάδων ἐργατῶν. Ἡ Ἁγία Σοφία ἐκτίσθη ἐκ τοῦ ἀρίστου ὕλικου, κομισθέντος ἐκ διαφόρων μερῶν τοῦ κράτους, εἰς τοῦτο δ' ὀφείλεται ὡς καὶ εἰς τὴν οἰκοδομικὴν τέχνην ἢ καλῆ σχετικῶς μέχρι σήμερον διατήρησις αὐτῆς. Τότε δ' ἐλύθη τελειωτικῶς καὶ τὸ πρόβλημα τῆς κατασκευῆς θόλων ἢ τρούλλων στηριζομένων ὄχι ἐπὶ κυκλοτεροῦς οἰκοδομήματος ὡς ἐν τῷ ἀρχαίῳ Ῥωμαϊκῷ Πανθέῳ, ἀλλ' ἐπὶ τόξων. Ὁ ναὸς ἔχει μῆκος 241 ποδῶν, πλάτος δὲ 224 καὶ εἶναι ἐπομένως μικρότερος τοῦ Ἁγίου Πέτρου τῆς Ῥώμης. Τὸ ἄπλετον φῶς τοῦ ναοῦ, τὰ λαμπρὰ μωσαϊκὰ, ἑκατοντὰς κιόνων ἐκ ποικίλων μαρμάρων, ἢ πολυτέλεια τῶν ἱερῶν σκευῶν καὶ ἀμφίων προσέδωκαν εἰς τὸ σπουδαιότατον τοῦτο ἀρχιτεκτονικὸν ἔργον τοῦ Μεσαίωνος ἰδιαιτέραν ἀγλῆν. Καὶ αὐτοὶ δ' οἱ Μωαμεθανοὶ ἐμιμήθησαν ἐκ τῆς Ἁγίας Σοφίας τοὺς χαμηλοὺς τρούλλους τῶν τεμενῶν αὐτῶν. Μὲ τὰ ἐθνικὰ γεγονότα καὶ τὰς ἐθνικὰς ἐλπίδας συνεδέθη τόσον πολὺ ὁ ναὸς οὗτος, ὥστε καὶ ἀφοῦ ἐγένετο τζαμίον Μωαμεθανικὸν δὲν ἐξηλείφθη ἐκ τῆς μνήμης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἀποτελεῖ καὶ σήμερον τὸ σύμβολον τῶν ἐλπίδων τοῦ μέλλοντος.

Νέαν ὄθησιν ἔλαβε καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὅτε ἐκομισθῆ ἐκ Κίνας ὑπὸ δύο ἑλλήνων μοναχῶν σπόρος μεταξοσκώληκος καὶ ἐκαλλιεργήθη ἐν τῷ κράτει. Εἰς τὸ ἐξῆς ἡ μεταξουργία δὲν εἶχεν ἀνάγκη νὰ μεταφέρῃ μέταξον ἐκ Κίνας ὅπως πρότερον, ἀλλ' εὑρισκεν αὐτὴν ἀφθονον ἐν τῷ κράτει καὶ ἀπέστειλε πανταχοῦ τὰ πολυτίμα προϊόντα τῆς.

Ὁ Ἰουστινιανὸς θέλων νὰ ἐπιφέρῃ τὴν θρησκευτικὴν ἐνότητα, ὅπως ἐπεδίωκε τὴν αὐξῆσιν τοῦ κράτους, προσεπάθη νὰ λύσῃ τὰς ὑπαρχούσας ἀπὸ ἑκατὸν ἐτῶν διαφορὰς μεταξὺ τῶν ἀδιαλλάκτων Μονοφυσιτῶν καὶ τῶν Ὀρθοδόξων καὶ πρὸς τοῦτο συνεκάλεσε τὴν πέμπτην οἰκουμηνικὴν Σύνοδον (553). Ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς Συνόδου ταύτης δὲν κατωρθώθη ἡ συμφιλίωσις, διότι εἰς τὸν Μονοφυσισμὸν ἀνήκον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ξένοι λαοὶ τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου, οἵτινες ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς θρησκείας κατεπολέμουν καὶ τὸ ἑλληνικὸν Κράτος.

Ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἠσπάσθησαν τὸν χριστιανισμὸν πολλοὶ βάρβαροι, μάλιστα Οὐννοι. Τοῦναντίον οἱ ἐθνικοὶ παρηγχανίζοντο μὴ διοριζόμενοι εἰς δημοσίας θέσεις· ἢ ἐν Ἀθήναις σχολῆ τῶν φιλοσόφων ἔπαυσε νὰ λειτουργῇ, διότι οἱ διδάσκαλοι δὲν ἐμισθοῦντο πλέον, διὸ καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ φύγωσιν εἰς Περσίαν. Τὴν παιδείαν τοῦ λαοῦ ἀναλαμβάνει

ἀπὸ τοῦδε κατὰ τὸ πλεῖστον ὁ κληρὸς, ὅπως ἐπίσης τὴν φιλολογίαν ἐμπνέει ἡ θρησκεία:

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ βασιλεία τοῦ Ἰουστινιανοῦ, αὐστηρὰ καὶ μεγαλεπήβολος ἔν τε τῷ ἐξωτερικῷ καὶ τῷ ἐσωτερικῷ. Ἐννοεῖται δ' ὅτι αἱ μεγάλαι δαπάναι ἠνάγκασαν τὸν οἰκονομολόγον τοῦ Ἰουστινιανοῦ Καππαδόκην νὰ ἐπινοήσῃ πολλοὺς φόρους, οἱ ὅποιοι ἐπήνεγκον οἰκονομικὴν ἐξάντλησιν εἰς τὸν τόπον.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπέθανεν ὀλίγους μῆνας μετὰ τὸν Βελισάριον τῷ 565, τὰ δὲ κατ' αὐτὸν ἰστόρησεν ὁ ἱστορικός Προκόπιος, γραμματεὺς τοῦ Βελισαρίου.

2 Ἰουστίνος Β' (565—578)

Τὸν Ἰουστινιανὸν διεδέχθη ὁ ἀνεψιὸς του Ἰουστίνος δ Β', ὅστις ἦτο μὲν δίκαιος ἀνὴρ ἀλλ' ἀνεπαρκὴς πρὸς τὰς περιστάσεις. Ἐπὶ τούτου οἱ Λογγοθάρδοι, ἔθνος Γερμανικόν, ἀφ' ἀπεδεκάτισαν τὸν ἐπίσης Γερμανικὸν λαὸν τῶν Γηπαίδων ὑποτάξαντα πρότερον τοὺς Οὐνοὺς τῆς Δακίας καὶ ἐγκαταστάντα ἐν αὐτῇ, κατῆλθον καὶ κατέλαβον (568) μέγα μέρος τῆς Ἄνω Ἰταλίας χωρὶς νὰ ἀναγνωρίζωσι τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὸ ὄνομα τῶν Λογγοθάρδων διετηρήθη ἐν τῇ σημερινῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Ἰταλίας Λομβαρδία. Ἀπέβη δ' ἡ ἐλάττωσις τῶν Γηπαίδων ἐπιβλαβὴς εἰς τὸ Βυζαντιανὸν κράτος, διότι ηῤύκωλε τὰς εἰσβολὰς καὶ κατακτήσεις τῶν Ἀράβων. Ὁ Ἰουστίνος στενοχωρούμενος ὑπὸ τῆς δυσκόλου καταστάσεως τῶν πραγμάτων τοῦ κράτους ἠναγκάσθη νὰ λάβῃ κατὰ τὰ τέσσαρα τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας του συνάρχοντα τὸν στρατηγὸν Τιβέριον.

3 Τιβέριος (578—582)

Ἀποθανόντος τοῦ Ἰουστίνου κατέλαβε τὸν θρόνον ὁ συνάρχων αὐτοῦ Τιβέριος. Οὗτος ἐξηκολούθησε διὰ τοῦ λαμπροῦ στρατηγοῦ Μαυρικίου τὸν ἐπὶ Ἰουστίνου ἀρξάμενον κατὰ Περσῶν πόλεμον συμμάχους ἔχων τοὺς ἀπὸ Ἰουστινιανοῦ ἐμφανιζομένους Τούρκους, οἵτινες εἶχον σχηματίσει ἰσχυρὸν κράτος ἐν Τουρκεστάν, μεταξὺ Σινικῆς καὶ Περσίας. Οἱ Ἕλληνες κατέλαβον τὴν Περσαρμενίαν καὶ προεχώρουν θριαμβευτικῶς εἰς τὴν Κτησιφῶντα, ἐνῶ οἱ Τούρκοι ἐξ ἀνατολῶν εἰσέβαλον εἰς τὴν Περσίαν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ μακροῦ τούτου πολέμου ἀπέθανεν ὁ Τιβέριος τῷ 582.

Ἐπὶ τοῦ Τιβερίου ἐγένοντο προσέτι εἰς Θράκην καὶ Μακεδονίαν με-

γάλαϊ ἐπιδρομαὶ τῶν Σλαύων καὶ Ἀθάρων, λαοῦ κατὰ μέγα μέρος Μαγγολικοῦ ἀπωσθέντος ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐς Ἀσίαν. Ἀφοῦ δ' ἐνίκησαν οἱ Ἀθαροὶ τοὺς Γήπαιδας καὶ Σλαυικοὺς τινὰς λαοὺς, ὡς τοὺς Κροάτας καὶ Σκλαθηνούς, ἐδημιούργησαν μέγα κράτος ἐν τῇ σημερινῇ Οὐγγαρίᾳ καὶ Ῥουμανίᾳ.

4 Μαυρίκιος (582—602)

Τὸν Τιβέριον διεδέχθη ὁ ἐκ Καππαδοκίας Μαυρίκιος, χρηστὸς καὶ γενναῖος στρατηγός, ὅστις ὀνομάσθη ὑπὸ τινων ἱστορικῶν πρῶτος Ἑλληγὴν αὐτοκράτωρ. Ὁ Μαυρίκιος ἐξηκολούθησε τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον νικηφόρως καὶ ἐπέβαλεν ἔπειτα εἰς τὸν θρόνον τῆς Περσίας τὸν εὐνοούμενόν του Χοσρόην τὸν Β', ὅστις διετέλεσε φίλος καὶ εὐγνώμων πρὸς αὐτὸν εἰς τὸ ἐξῆς.

Οἱ δ' Ἀθαροὶ καὶ Σλαῦοι, οἵτινες συχνάκις ἐδήλουν τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους, ἐπὶ Μαυρικίου ἔκαμαν πολλὰς ἐπιδρομὰς καὶ προεχώρησαν μάλιστα μέχρι Πελοποννήσου, ὅπου κατέλαβον τὴν ὑπαίθρον χώραν. Τὸ γεγονός τοῦτο ἠθέλησε νὰ παραμορφώσῃ μισέλληγ καὶ φαντασιολόγος Γερμανὸς ἱστορικός, ὁ Φαλλμεράβερ, ἰσχυρισθεὶς ὅτι ἡ Ἑλλὰς πᾶσα ἐξεσλαυίσθη κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην. Ἄλλ' ἀπεδείχθη ὑπ' ἄλλων ἱστορικῶν ὅτι οἱ εἰσβαλόντες Σλαῦοι ἦσαν ὀλίγοι, ἐξηλληνίσθησαν δὲ ταχέως χωρὶς ν' ἀφήσωσι σπουδαία ἴχνη τῆς διαβάσεώς των πλὴν ὀλίγων ὀνομάτων τόπων.

Ἐννοεῖται δ' ὅτι αἱ ληστρικαὶ αὐταὶ ἐπιδρομαὶ τῶν Ἀθάρων καὶ Σλαύων ἐπετύγγανον, ἐφ' ὅσον ἡ Κυβέρνησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπησχολημένη μὲ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν δὲν ἀπέδιδεν εἰς αὐτὰς μεγάλην σημασίαν. Πράγματι δ' ὁ Μαυρίκιος μετὰ τὴν εἰρήνην πρὸς τοὺς Πέρσας ἠδυνήθη νὰ συγκεντρώσῃ τὰς δυνάμεις του παρὰ τὸν Δανούβιον καὶ ἀπωθήσῃ τοὺς Ἀθάρους πέραν τοῦ ποταμοῦ τούτου. Ἄλλ' ἐν τινι ἐκστρατείᾳ ὁ στρατός, τοῦ ὁποίου ὁ μισθὸς εἶχεν ἐλαττωθῆ, ἀπαυδῆσας ἐστασίασε κατὰ τοῦ Μαυρικίου καὶ ἀνηγόρευσε αὐτοκράτορα ἑκατόνταρχόν τινα Φωκᾶν. Ὁ Μαυρίκιος ἔφυγε τότε εἰς Ἀσίαν, ἀλλὰ συλληφθεὶς ἐφρονεῦθη ἀνηλεῶς μεθ' ὅλης του τῆς οἰκογενείας.

Ἐπὶ τοῦ Μαυρικίου ἔλαβεν ὁ φιλανθρωπότατος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννης ὁ Νηστευτῆς τὸν τιμητικὸν τίτλον οἰκουμενικός, ὅστις προεκάλεσε πάλιν τὴν μῆνιν καὶ τὰ παράπονα τοῦ Πάπα Γρηγορίου τοῦ Μεγάλου.

5. Φωκάς (602—610).

Ἐνῶ δ' ἀνίκανος Φωκάς ἐκυθέρνα τυραννικῶς, ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Χοσρόης ὁ Β', θέλων, ὡς ἔλεγε, νὰ τιμωρήσῃ τὸν Φωκᾶν διὰ τὸν φόνον τοῦ εὐεργέτου τοῦ Μαυρικίου, εἰσέδωκεν εἰς Μεσοποταμίαν καὶ Συρίαν. Οἱ συνετώτεροι τότε καὶ μᾶλλον φιλοπάτριδες ἄνδρες τῆς Κωνσταντινοπόλεως ἔγραψαν πρὸς τὸν ὀνομαστὸν στρατηγὸν Ἡράκλειον, ἔξαρχον τῆς Ἀφρικῆς, νὰ ἔλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς σωτηρίαν τοῦ κράτους. Ὁ ἐκ Καππαδοκίας νικητῆς τῶν Περσῶν ἐπὶ Μαυρικίου ἔστειλε τὸν υἱόν του, ἐπίτις Ἡράκλειον ὀνομαζόμενον, ὅστις ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐστέφη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Σεργίου τῆ 610. Ὁ Φωκάς ἐθανατώθη τότε ἀγρίως ὑπὸ τοῦ λαοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

1. Ἡράκλειος (610—641 μ. Χ.)

Καθ' ὃν χρόνον κατέλαβε τὸν θρόνον ὁ Ἡράκλειος, τὸ κάτος εὐρίσκετο εἰς κακὴν κατάστασιν, διότι χρήματα μὲν δὲν ὑπῆρχον εἰς τὸ ταμεῖον αὐτοῦ, ὁ δὲ στρατὸς δὲν ἦτο ὀργανομένος. Ἐνῶ δ' ἐν Εὐρώπῃ ἠπειλεῖτο τὸ κράτος ὑπὸ τῶν Ἀράβων καὶ Σλαύων, οἵτινες συνεμάχουν καίπερ ἀνήκοντες εἰς διαφόρους φυλάς, ἐν Ἀσίᾳ οἱ Πέρσαι ὑπὸ τὸν Χοσρόην Β' εἶχον καταλάβει τὴν Ἀσσυρίαν, Μεσοποταμίαν, Ἀρμενίαν καὶ Συρίαν. Ὁ Ἡράκλειος πρὶν ἀρχίσῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν ἔστειλε πρέσβεις εἰς Ἀντιόχειαν, ὅπου διέτριβε τότε ὁ Χοσρόης, ζητῶν εἰρήνην, ἀφοῦ ἐξέλιπε πλέον ὁ Φωκάς, ἡ ἀφορμὴ τοῦ πολέμου, ὡς προφασιζέτο ὁ Χοσρόης. Ἀλλ' οἱ μὲν πρέσβεις ἀπεπέμφθησαν, ὁ δὲ Περσικὸς στρατὸς κατέλαβε τὴν Ἱερουσαλὴν καὶ ἔσφαξε τοὺς κατοίκους, ἠχμαλώτισε δὲ καὶ τὸν Πατριάρχην, τὸν ὅποιον μετὰ τοῦ τιμίου Σταυροῦ ἔφερεν εἰς Κτησιφῶντα. Μετὰ τὴν Παλαιστίνην κατελήφθη καὶ ἡ Αἴγυπτος, ὁ σιτοβολῶν τοῦ Βυζαντιανοῦ κράτους. Ὁ Χοσρόης ἐσκέπτετο πλέον τὴν ὀλοσχερῆ κατάλυσιν τοῦ Βυζαντιανοῦ κράτους, ἀφοῦ ὁ στρατὸς του λεηλατῶν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἔφθασε μέχρι Χαλκηδόνος, ἀντικρὺ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Ἡράκλειος ἐδοκίμασε καὶ ἐκ δευτέρου νὰ συνάψῃ εἰρήνην πρὸς τὸν Χοσρόην, ἀλλ' οὗτος ἀπήτησεν, ἵνα βασιλεὺς καὶ λαὸς ἀρνηθέντες τὸν Χριστιανισμὸν λατρεύσωσι τὸ πῦρ καὶ τὸν ἥλιον.

Ἡ τοιαύτη κατάστασις τῶν πραγμάτων ἔφερε τὸν Ἡράκλειον εἰς ἀπελπισίαν. Λέγεται ὅτι ἐσκέπτετο ν' ἀπέλθῃ εἰς Ἀφρικὴν, ἀλλ' ἡ συνείδησις τῆς εὐθύνης καὶ ἡ πολυτιμὸς συνδρομὴ τοῦ φιλοπάτριδος Πατριάρχου Σεργίου ἔσωσε τότε τὸ κράτος. Κατὰ συμβουλήν λοιπὸν τοῦ Σεργίου ἔλαβεν ὁ Ἡράκλειος τὰ ἱερὰ σκεύη τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἐπορίσθη ἐξ αὐτῶν χρήματα ἔχων ἐν νῆϊ νάποδώσῃ ἐν τῷ μέλλοντι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν πλείονα. Ἀφοῦ δ' ὀργάνωσε τὸν στρατὸν, ἐμελέτησε τὰ τῆς ἐκστρατείας καὶ κατώρθωσε νὰ συνάψῃ ἀνεκτὴν συνθήκην πρὸς τὸν Χαγᾶνον τῶν Ἀβάρων διὰ νὰ ἔχῃ τὰ νῶτα ἀσφαλῆ, ἡτοιμάσθη τῷ 620 εἰς ἀπόπλουν. Ὁ εὐσεβὴς Ἡράκλειος ἠδυνήθη εὐκόλως νὰ μεταδώσῃ εἰς τὸν Χριστιανικὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν τὰ κατέχοντα αὐτὸν θρησκευτικὰ συναισθήματα καὶ νὰ μεταβάλῃ τὴν ἐκστρατείαν αὐτὴν εἰς σταυροφορίαν κατὰ τῶν ληστευσάτων τὸ τίμιον ξύλον τοῦ σταυροῦ. Ἀφοῦ προσηυχῆθη ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ ἐνδεδυμένος ὡς στρατιώτης, μὲ μέλανα πέδιλα, ὄχι ἐρυθρά, παρέλαβε τὴν εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ καὶ μετὰ τοῦ στρατοῦ ἐπεβίβάσθη εἰς τὸν στόλον συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν εὐχῶν τοῦ Χριστιανικοῦ λαοῦ τῆς πρωτευούσης. Εἰς δὲ τὸν Πατριάρχην Σέργιον εἶπε φεύγων: «εἰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Θεομήτορος καὶ σοῦ ἀφήμῃ τὴν πόλιν ταύτην καὶ τὸν υἱόν μου.»

Τὸ στρατιωτικὸν σχέδιον τοῦ Ἡρακλείου ἦτο νὰ μὴ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ στρατοῦ τῶν Περσῶν ἐν Χαλκηδόνι ἀλλὰ νὰ προσβάλλῃ αὐτὸν ἐκ τῶν νότων καὶ νὰ εἰσβάλῃ εἰ δυνατόν εἰς τὴν Περσίαν. Μετὰ τοῦ στόλου λοιπὸν ἔφθασεν εἰς τὰ παράλια τῆς Βιθυνίας καὶ ἀποβιβάσθεις ἐκεῖ ἤρχισεν τὰς ἐπιθέσεις του κατὰ τῶν Περσικῶν φρουρῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἤνοῦντο μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἡρακλείου Ἑλληνικαὶ φρουραὶ εὐρισκόμεναι ἀκόμη ἐνιαχοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἡ τολμηρὰ πορεία τοῦ Ἡρακλείου μέχρι Πόντου καὶ Ἀρμενίας ἠνάγκασε τοὺς Πέρσας νὰ κενώσωσι τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ νὰ ἔλθωσιν εἰς βοήθειαν τῆς ἀπειλουμένης Περσίας. Ἐννοεῖται δ' ὅτι διετήρησεν ὁ Ἡράκλειος τὸν θρησκευτικὸν χαρακτήρα τοῦ πολέμου καὶ κατέστρεψε πλῆθος περσικῶν ναῶν, ὡς καὶ τὴν πατρίδα τοῦ Ζωροάστρου, τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Περσικῆς θρησκείας· ἀλλ' ὅμως πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους ἐφέρετο φιλοφροσύνη. Ἐν Ἀρμενίᾳ καὶ εἰς τὰς χώρας τοῦ Καυκάσου ἐγένετο δεκτὸς φιλικώτατα ὑπὸ τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῶν Λαζῶν καὶ Ἰθέρων, τῶν σημερινῶν Γεωργιανῶν. Μετὰ δὲ τῶν ἐξ Ἀσίας ἐλθόντων εἰδωλόλατρων Χαζάρων Τούρκων, τῶν κατοικούντων πρὸς βορρᾶν τοῦ Καυκάσου συμφωλόγησεν ὁ Ἡράκλειος διπλωματικώτατα συμμαχίαν ὠφελιμωτάτην.

Ὁ δὲ Χοσρόης κινδυνεύων νὰ ἴδῃ τὸ κράτος του καταλυόμενον, αὐτὸς πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀλαζῶν νικητῆς, ἐνέτεινε τὰς δυνάμεις του καὶ κατῴρθωσε νὰ ἐκπέμψῃ κατὰ τοῦ Ἡρακλείου διαφόρους στρατιάς. Ἀφ' ἐτέρου δ' οἱ Ἄβαροι συμμαχήσαντες πρὸς τοὺς Πέρσας δὲν ἐδυσκολεύθησαν διόλου νὰ παρασπονδήσωσι πρὸς τὸν Ἡράκλειον καὶ ἐπέλθωσι κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν ᾧ χρόνῳ ὁ Ἡράκλειος εὕρισκετο ἐν Ἀσίᾳ. Οἱ Ἕλληγες λοιπὸν πολιορκηθέντες τῷ 626 κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, ἐζήτησαν κατὰ πρῶτον νὰ ἔλθωσιν εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Χαγᾶνον, ὅστις ὅμως ἀπήτησεν ἰταμῶς νὰ φύγωσι μὲ ἐν ὑποκάμισον εἰς Ἀσίαν καὶ ἀφήσωσιν εἰς αὐτὸν τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἰ δὲ μὴ ἀδύνατον νὰ σωθῶσιν, ἐκτὸς ἂν γίνουσι ἰχθύες. Διεκόπησαν λοιπὸν αἱ διαπραγματεύσεις καὶ οἱ πολιορκούμενοι ἠτοιμάσθησαν εἰς γεναίαν ἄμυνάν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πατριάρχου Σεργίου καὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ Βῶνου, ἀφοῦ ἐν πανδήμοις λιτανείαις ἐζητήθη ἡ βοήθεια τοῦ θεοῦ ὑπὲρ τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων. Εὐτυχῶς ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἠδυνήθη νὰποκρούσῃ τὰς ἐπιθέσεις τοῦ βαρβαρικοῦ καὶ καταποντίσῃ αὐτόν, τότε δ' ὁ Χαγᾶνος διέλυσε τὴν πολιορκίαν καὶ ἀπεχώρησε. Οὕτως ἐσώθη ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ μετ' αὐτῆς τὸ κράτος δόλοκληρον.

Ἐν τῷ μεταξὺ δ' ἐξηκολούθει ὁ κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμος. Ὁ μεταλοφῆς Ἡράκλειος κατῴρθωσε μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας πρὸς τὰς στρατιάς τοῦ Χοσρόου νὰ διαλύσῃ αὐτὰς καὶ τῷ 627 συνήψε τὴν κρίσιμον μάχην παρὰ τὴν Νινευί, πλησίον τῶν ἱστορικῶν Γαυγαμήλων. Ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξε τελεία, οἱ δὲ Πέρσαι ἀπώλεσαν ἐν τῇ μάχῃ πολλοὺς στρατηγούς καὶ πλῆθος σημαίων καὶ λαφύρων. Ἐνῶ δ' ὁ ἀκαταπόνητος Χοσρόης ἔφυγεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Περσίας, ἵνα ἐτοιμάσῃ νέον στρατόν, παρεσκευάσθη ἐπανάστασις ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Σιρόου, ὅστις καὶ ἐφόνησεν αὐτόν. Ὁ Σιρόης συνωμολόγησε τότε εἰρήνην πρὸς τὸν Ἡράκλειον παραδούς εἰς αὐτόν τὰς ὑπὸ τοῦ πατρός του καταληφθείσας χώρας τοὺς παρ' αὐτῷ αἰχμικλώτους χριστιανούς καὶ τὸ τίμιον ξύλον τοῦ Σταυροῦ. Ὁ Ἡράκλειος ἀνῆγγειλε τὴν εἰρήνην εἰς Κωνσταντινούπολιν δι' ἀγγέλματος, τὸ ὅποιον ἀνεγνώσθη ἐν Ἀγίᾳ Σοφίᾳ εἰς τὸν ἀνυπόμονον καὶ εὐγνώμονα ἑλληνικὸν λαὸν τῆς πρωτεύουσας. Οὕτως ἔληξεν ὁ τελευταῖος ἑλληνοπερσικὸς πόλεμος, παραπλήσιος ἄλλ' ἀνώτερος τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἀντίοχα εἰς Ἰταλίαν καὶ τῆς ἀναβάσεως τοῦ Κύρου. Μετὰ τὴν συνωμολόγησιν τῆς εἰρήνης ὁ Ἡράκλειος ἐπέστρεψε (628) διὰ Μικρᾶς Ἀσίας εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τῷ δὲ 629 ἔφερε τὸν τίμιον

Σταυρὸν εἰς Ἱερουσαλήμ καὶ ἔστησεν αὐτὸν ὁ ἴδιος ἐν Γολγοθᾶ, ὅπου ἔστατο καὶ πρότερον ὑψωθείς τὸ πρῶτον ὑπὸ τῆς μητρὸς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Ἡ δεκάτη τετάρτη Σεπτεμβρίου εορτάζεται μέχρι σήμερον ὑπὸ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας ὡς ἡμέρα τῆς διπλῆς ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ, διότι καὶ ἡ ἁγία Ἐλένη κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν ὑψωσε τὸν Σταυρὸν ἐν Ἱερουσαλήμ.

Δυστυχῶς νέοι ἐχθροὶ ἀπροσδόκητοι ἔμελλον νὰ κολοβώσωσι τὰς μετὰ τῶσων ἀγῶνων ἀνακτηθείσας χώρας. Οἱ Ἀράβες μὲ τὸν σφοδρὸν φανατισμὸν ὑπὲρ τῆς νέας, μωαμεθανικῆς θρησκείας τῶν ἐπὶ ἠλθον καὶ κατέλαβον βαθμηδὸν τὴν Συρίαν νικῆσαντες τοὺς στρατηγούς τοῦ Ἡρακλείου. Ἐπίσης ἀπεσπᾶσθησαν καὶ οἱ Γότθοι τῆς Ἰσπανίας ἀπὸ τοῦ Βυζαντιανοῦ κράτους, οἱ δὲ Σέρβοι καὶ Κροᾶται κατέλαβον τὰς νῦν οικήσεις αὐτῶν. Ἡ ἀπώλεια τῶσων μεγάλων ἐπαρχιῶν ἐπὶ Ἡρακλείου ἔχει καὶ ἐν παρήγορον σημεῖον, ὅτι καθίστα τὸ κράτος ἑλληνικώτερον, διότι αἱ ἀπολεσθεῖσαι ἐπαρχίαι κατακυβερνοῦντο κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ ἀλλοεθνῶν.

Τῷ 641 ἀπέθανεν ὁ ἔξοχος ἀλλ' ἀτυχῆς περὶ τὸ τέλος τῆς βασιλείας του Ἡράκλειος. Τὰ ἔργα του ὑμνήσεν ὁ ποιητὴς Γεώργιος Πισίδης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Ο ΜΩΑΜΕΘΑΝΙΣΜΟΣ

1. Γένεσις τῆς Μωαμεθανικῆς θρησκείας.

Οἱ Ἀράβες, οἵτινες ἐλέγοντο καὶ Ἀγαρηνοὶ καὶ Ἰσμαηλίται ὡς καταγόμενοι ἐκ τῆς Ἀγαρ, συζύγου τοῦ Ἀβραάμ καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτῶν Ἰσμαήλ, ἦσαν πρὸ τοῦ Μωάμεθ κτισματολάτραι. Κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν Ἀράβων ὁ Ἀβραάμ ἔδρυσεν τὸν Κααθᾶν, ἐν τῷ ὅποιῳ ἐφυλάττετο οὐρανοπετῆς λίθος, τὸ ἱερώτατον σέβασμα τῶν Ἀράβων.

Τὴν θρησκευτικὴν καὶ πολιτικὴν κατάστασιν τῶν Ἀράβων μετέβαλε καθ' ὄλοκληρίαν ὁ Μωάμεθ. Οὗτος ἐγεννήθη ἐν Μέκκᾳ τῷ 571, βασιλεύοντος ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἰουστίνου τοῦ Β'. Κατ' ἀρχὰς πτωχὸς ποιμὴν, ἐνυμφεύθη ἔπειτα χήραν πλουσίαν, τῆς ὁποίας τὰς ἐμπορικὰς ἐργασίας ἀνέλαθε καὶ διεξήγαγε μέχρι Συρίας, ἐνθα ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ γνωρίσῃ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν Χριστιανικὴν καὶ Ἰουδαϊκὴν θρησκείαν. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι ὁ Μωάμεθ κατελαμβάνετο συχνὰ ὑπὸ κρίσεων νευρικῶν, διὰ τοῦτο δὲ συχνάκις ἐλιποθύμει. Ἐν ἡλικίᾳ τεσσαράκοντα ἐτῶν εἶπεν ὅτι εἶδε τὸν ἄγγελον Γαβριήλ, ἔκτοτε δ' ἐθεώρησεν

ἐαυτὸν ὡς προφήτην τοῦ Θεοῦ ἐντεταλμένον νὰ κηρύξῃ νέαν θρησκείαν, τῆς ὁποίας τὸ κυριώτατον δίδαγμα ἦτο, «εἰς μόνος Θεὸς ὑπάρχει καὶ προφήτης αὐτοῦ ὁ Μωάμεθ.» Τὸ κήρυγμα τοῦ Μωάμεθ προσεῖλκυσε μὲν καὶ θερμοὺς τινὰς ὁπαδοὺς, ἐν οἷς καὶ τὸν Ἀλῆν, ἐξάδελφον τοῦ Μωάμεθ καὶ τὸν Ἀβοῦ-Βέκρην, πενθερόν του, ἀλλ' ἡ πόλις Μέκκα περιεφρόνει καὶ ἐχλεύαζεν αὐτὸν. Μὴ δυνάμενος δὲ νὰ κατορθώσῃ τι ἐν Μέκκα ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους νὰ φύγῃ μετὰ τῶν ὁπαδῶν του εἰς Μεδίαν, τὸ δ' ἔτος τῆς φυγῆς ἐκείνης (622), καλουμένης Ἐγίρας, ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν τῆς Μωαμεθανικῆς χρονολογίας. Ἐν Μεδίῃ ὁ Μωάμεθ ἐγένετο δεκτὸς μετ' ἐνθουσιασμοῦ, οἱ δὲ πιστοὶ Μεδιναῖοι ἐπήλθον ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ ὀδηγούμενοι κατὰ τῶν Μεκκανῶν καὶ μετὰ πολλὰς προσπαθείας ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ἀναγνωρίσωσιν ἔχι μόνον τὴν θρησκείαν ἀλλὰ καὶ τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν τοῦ Μωάμεθ, τὴν νῦν συνιδρυομένην. Ταχέως ἔπειτα μέγα μέρος τῆς Ἀραβίας ἠσπάσθη τὸν Μωαμεθανισμόν καὶ ἀπέτελεσε συγχρόνως κράτος φιλοπόλεμον. Τῷ 632 ἀπέθανεν ὁ Μωάμεθ ἐν Μεδίῃ.

Τὰ κυριώτατα δὲ σημεῖα τῆς διδασκαλίας τοῦ Μωάμεθ, περιεχομένης ἐν τῇ Κορανίῳ, εἶναι τὰ ἑξῆς. Πᾶς ὁπαδὸς τοῦ Μωάμεθ ὀφείλει νὰ ἐργάζεται ὑπὲρ τῆς θρησκείας του καὶ διὰ τοῦ ξίφους ἀκόμη, πίπτων δ' ἐν τῇ πολέμῳ ὑπὲρ αὐτῆς μεταβαίνει εἰς τὸν παράδεισον, ἔνθα ἀπολαύει πλείστον ὕλικῶν ἀμοιβῶν. Ἡ διδασκαλία αὕτη κατέστησε τοὺς Μωαμεθανοὺς φιλοπολέμους καὶ αἰμοχαρεῖς,

Πᾶς πιστὸς ὀφείλει προσέτι· 1) νὰ νηστεύῃ τὰς ἡμέρας τοῦ μηνὸς Ραμαζάν, 2) νὰ προσεύχηται πεντάκις τῆς ἡμέρας, 3) νὰ παρέχῃ ἕλεημοσύνην εἰς τοὺς πτωχοὺς 4) νὰ ἀποδημῇ εἰς Μέκκαν εἰς προσκύνησιν τοῦ Κααβά, συμφώνως πρὸς τὴν παράδοσιν, τὴν ὁποίαν ὁ Μωάμεθ δὲν ἠθέλησε νὰ καταργήσῃ. Ἀπηγορεύθη πρὸς τούτοις ἡ βρῶσις χαιρείου κρέατος καὶ ἡ πόσις οἴνου.

2. Κατακτήσεις τοῦ Μωαμεθανισμοῦ.

Ὁ Μωάμεθ ἰδρύων τὴν Μωαμεθανικὴν θρησκείαν συνίδρυε καὶ πολιτείαν καὶ οἱ διάδοχοί του εἶναι πολιτικοὶ κυρίως ἄρχοντες. Οἱ διάδοχοι δ' οὗτοι καλοῦνται Χαλίφαι ἦτοι τοποτηρηταὶ καὶ πρῶτος αὐτῶν εἶναι ὁ πενθερὸς του Ἀβοῦ-Βέκρης (632 — 634), ὅστις ἐξηκολούθησε τὸν πῦλον κατὰ τῶν «ἀπίστων» ἐν Ἀραβίᾳ καὶ νοτίῳ Συρίᾳ, ἔνθα ἐκυριεύθη καὶ ἡ πόλις Γάζα.

Οἱ πτωχοὶ Ἀραβες ἐπέπεσον μετὰ φανατισμοῦ κατὰ τῆς πλουσίας Συρίας, ἡ δὲ κάμηλος παρῆχε μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὰς ἐκστρατείας των, διότι ἠδύνατο νὰ τοὺς μεταφέρῃ ἐν ἀνάγκῃ εἰς ἐκτάσεις ἐρήμους, ἀπρσίτους εἰς τὸν ἐχθρόν. Διάδοχος τοῦ Ἀβου-Βέκρη ὑπῆρξεν ὁ Ὠμάρ (634—644) ὅστις ἐξέπεμψε δύο μεγάλας στρατιάς, κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ κατὰ τῶν Περσῶν.

Ἡ στρατιὰ τῆς Συρίας προεχώρησε βραδαίως καὶ νικήσασα τοὺς στρατηγούς τοῦ Ἡρακλείου κατέλαβε τὴν Δαμασκὸν τὴν Ἱερουσαλήμ (637), τὴν Ἀντιόχειαν. Ἡ ἀγία πόλις Ἱερουσαλήμ, ἀφοῦ ἀντέστη γενναίως ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Πατριάρχου Σωφρονίου, παρεδόθη εἰς αὐτὸν τὸν Ὠμάρ κληθέντα καὶ ἐλθόντα ἐπίτηδες ἐκ Μένκας, Ἐπέτρεψε δ' ὁ Ὠμάρ τὴν ἀσφάλειαν ζωῆς καὶ περιουσίας τῶν χριστιανῶν, ὡς καὶ τὴν θρησκευτικὴν αὐτῶν ἐλευθερίαν, τὰ δὲ τότε παραχωρηθέντα προνόμια ἐκανόνισαν διὰ πρώτην φορὰν τὰς μεταξὺ Χριστιανῶν καὶ Μωαμεθανῶν σχέσεις. Ὁ ἐπιεικὴς δεσποτισμὸς τῶν Ἀράβων συνετέλεσε πολὺ εἰς τὴν εὐκολωτέραν κατάκτησιν τῆς Συρίας, τῆς ὁποίας οἱ Μονοφυσίται κάτοικοι ἐμίσουν τὸ Βυζαντιανὸν κράτος. Διὰ τῆς ἀραβικῆς κατακτήσεως ὁ μὲν μακρότατος Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, ὁ ἀκμάσας αὐτόθι ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ ἔπειτα ἐξηφανίσθη, οἱ δὲ κάτοικοι ἐλησημόνησαν τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Συριακὴν γλῶσσαν καὶ ἐξέμαθον τὴν ἀραβικὴν, ἣν ὁμιλοῦσι μέχρι σήμερον, ὁ δὲ Χριστιανισμὸς ἠλαττώθη πλείστων καταίκων προσελθόντων εἰς τὸν Μωαμεθανισμόν.

Ἡ δ' ἑτέρα στρατιὰ τοῦ Ὠμάρ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Σαῖδ ἐνίκησε τοὺς Πέρσας ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ κατέλυσε τὸ κράτος τῶν Σασσανιδῶν, συγχρόνως δὲ καὶ τὴν θρησκείαν τοῦ Ζωροάστρου. Τὸ μὲν μέγιστον μέρος τῶν Περσῶν προσῆλθεν εἰς τὸν Μωαμεθανισμόν, οἱ δὲ ὀλίγοι οἱ θέλοντες νὰ σώσωσι τὴν πάτριον πυρολατρείαν ἠναγκάσθησαν νὰ φύγωσιν εἰς Ἰνδικήν, ἔπου οἱ ἀπόγονοὶ των σφίζονται μέχρι σήμερον καλούμενοι Πάρσοι.

Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Ὠμάρ κατελήφθη καὶ ἡ Αἴγυπτος διὰ τοῦ στρατηγοῦ Ἀμρου, τοῦ πορθήσαντος τὴν Γάζαν ἐπὶ Ἀβου-Βέκρη. Ἡ Ἀλεξάνδρεια ἐκυριεύθη τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Ἡρακλείου (641) μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν. Εἶχε δ' ἡ ἀραβικὴ κατάκτησις καὶ ἐν Αἰγύπτῳ τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα, ὅσα καὶ ἐν Συρίᾳ. Πολλοὶ δηλ. τῶν κατοίκων, τῶν Κοπτῶν, ἐγένοντο Μωαμεθανοί, τῶν ὁποίων ἀπόγονοι εἶναι οἱ σημερινοὶ Φελλάχοι τῆς Αἰγύπτου, οἱ δ' ὀλιγώτεροι παρέμειναν χριστιανοὶ Μο-

νοφυσῖται, ἅπαντες δ' ἐξέμαθον τὴν ἀραβικὴν γλῶσσαν. Ἐννοεῖται δ' ἔτι ἐξηφανίσθη ὁ ὑπάρχων αὐτόθι ἑλληνισμός, τῶν Ἑλλήνων (Μελχιτῶν=βασιλικῶν) φυγόντων ἢ ἐξαραβισθέντων.

Ὁ Ὠμάρ ἐδολοφονήθη τῷ 644 ὑπὸ τινος Πέρσου, καθ' ἣν ὥραν προσήυχετο. Διάδοχος αὐτοῦ ἐγένετο ὁ Ὄσμάν (644—655), ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἐξηκολούθησαν αἱ ἀραβικαὶ κατακτήσεις ἐν Ἀσίᾳ καὶ εἰς τὰ βόρεια παράλια τῆς Ἀφρικῆς. Κατεσκευάσαν δὲ καὶ στόλον οἱ Ἀραβες διὰ τῆς ξυλείας τοῦ Λιβάνου καὶ ἐπιπλεύσαντες εἰς Κύπρον καὶ Ῥόδον ἀφῆρσαν ἀπ' αὐτῆς τὸ κολοσσιαῖον χαλκοῦν ἄγαλμα τοῦ Ἥλιου, τὸ κατὰ τὸν εἰσπλον τοῦ λιμένος ἰστάμενον. Τῷ 655 ἐφονεύθη καὶ ὁ Ὄσμάν, διεδέχθη δ' αὐτὸν ὁ ἐξάδελφος καὶ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς τοῦ Μωάμεθ Ἀλῆς, κατὰ τοῦ ὁποῖου ἐπανεστάτησεν ὁ διοικητὴς τῆς Δαμασκῶ Μωαβιάς, συγγενὴς τοῦ Ὄσμάν, ἐκ τοῦ ἀρχαίου γένους τῆς Μέκας Οὐμμείκ. Μετὰ ἐξαετῆς ἐμφυλίου ταραχῆς ὁ Μωαβιάς ἐδολοφόνησε τὴν Ἀλῆν καὶ κατέλαβε τὴν ἀρχὴν (661) γενόμενος ἰδρυτὴς τῆς δυναστείας τῶν Οὐμμεϊαδῶν.

3. Οὐμμεϊάδαι (661—750).

Ὁ Μωαβιάς μετέθηκε τὴν ἔδραν τοῦ Ἀραβικοῦ κράτους εἰς Δαμασκὸν καὶ κατέστησε τὴν ἀρχὴν κληρονομικὴν, ἐνῶ μέχρι τοῦδε ἦτο αἰρετὴ. Ὁ τολμηρὸς Μωαβιάς ὤνειροπόλησε τὴν κατάκτησιν αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν ὁποίαν ἐπολιόρησεν ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη διὰ μεγάλου στόλου ὄλων ματαίως.

Ἀποθανόντος τοῦ Μωαβιά οἱ πολυπληθεῖς ὀπαδοὶ τοῦ Ἀλῆ ἠθέλησαν νὰ δώσωσι τὸν χαλιφικὸν θρόνον εἰς τοὺς δύο υἱοὺς τοῦ Ἀλῆ, οἵτινες ὅμως ἐν μέσῳ τῶν ἐμφυλίων ταραχῶν ἐφονεύθησαν. Ὁ φόνος τῶν υἱῶν τοῦ Ἀλῆ διέσπασε τὸν Μωαμεθανισμόν, διότι οἱ φυλάττοντες εὐλαβῆ μνήμην τοῦ Ἀλῆ δὲν ἠθέλησαν ν' ἀναγνωρίσωσιν ἄλλον πλὴν αὐτοῦ νόμιμον Χαλίφην, οὗτοι δ' εἶναι οἱ καλούμενοι Σεΐται. Οἱ δ' ἀναγνωρίζοντες ὄλους τοὺς πρὸ τοῦ Ἀλῆ Χαλίφας ὀνομάζονται Σουννῖται, διότι παραδέχονται καὶ τὴν σοῦνναν, ἧτοι τὰ παρεδοθέντα ἀποφθέγματα καὶ λόγια τοῦ Μωάμεθ τὰ μὴ περιεχόμενα ἐν τῷ Κορανίῳ. Σεΐται εἶναι σήμερον οἱ Πέρσαι, Σουννῖται δ' οἱ Τοῦρκοι, οἱ Ἰνδοὶ καὶ Ἀραβες Μωαμεθανοί.

Ἡ θρησκευτικὴ διάσπασις τοῦ Μωαμεθανισμοῦ δὲν ἠλάττωσε τὴν πολιτικὴν δύναμιν τῶν Οὐμμεϊαδῶν, οἵτινες ἐξέτειναν ἔτι εὐρύτερον τὰς ἀπεράντους ἀραβικὰς κινήσεις. Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Μωαβιά συνεπληρώθη

ἡ κατάκτησις τῆς βορείου Ἀφρικῆς μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ, ἐκλιπόντος τελείως τοῦ ἄλλοτε ἀκμαίου χριστιανισμοῦ αὐτόθι. Τῷ δὲ 711 ὁ στρατηγὸς Ταρῆκ, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα διατηρεῖται ἐν τῇ γεωγραφικῇ λέξει Γιβραλτάρ, εἰσήλασεν εἰς Ἰσπανίαν καὶ ἐν μῆ μάχῃ κατέλυε τὸ κράτος τῶν Βησιγόθων. Τῷ 717—18 ἐπολιόρκησαν οἱ Ἀραβες τὸ δευτερον τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀλλ' ἐπίσης ἀπέτυχον. Ὅλιγα δ' ἔτη βραδύτερον (732) ἀπεκρούσθησαν καὶ ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ Καρόλου Μαρτέλλου καὶ οὕτως ἐσώθη καὶ ἡ λοιπὴ Εὐρώπη ἀπὸ τῶν Ἀραβικῶν κατακτίσεων.

Τὸ ἀπέραντον κράτος τῶν Οὐμμεϊαδῶν ὑπέστη μεγάλην μεταβολὴν τὸ δευτερον ἡμισυ τοῦ ὀγδοῦ αἰῶνος· ἐπανάστασις ἀρξαμένη ἐν Περσίᾳ ὑπὸ τὸν Ἀβουαβδᾶν, καταγόμενον ἐκ τινος Ἀβδᾶ, συγγενοῦ τοῦ Μωάμεθ, ἐξετάθη μέχρι Συρίας καὶ ἀνέτρεψε τὸν τελευταῖον Οὐμμεϊάδην Χαλίφην. Οὕτω δ' ὁ Ἀβουαβδᾶς ἐγένετο Χαλίφης Δαμασκοῦ καὶ ἰδρυτῆς τῆς δυναστείας τῶν Ἀβασσιδῶν. Ἡ δυναστεία τῶν Οὐμμεϊαδῶν κατεδιώχθη ἀπηνῶς, κατασφαγέντων ὅλων σχεδὸν τῶν μελῶν αὐτῆς ἐνενήκοντα τὸν ἀριθμὸν· μόνον εἰς Οὐμμεϊάδης, ὁ Ἀβδουραχμάν, κατώρθωσε νὰ σωθῆ ἐκ τῶν χειρῶν τῶν Ἀβασσιδῶν καὶ ἦλθεν εἰς Ἰσπανίαν, ἔνθα ἀνεγνωρίσθη ὡς Χαλίφης. Οὕτως ἐσχηματίσθησαν δύο ἀραβικὰ κράτη, τὸ ἐν μείζον ὑπὸ τοὺς Ἀβασσίδας ἐν Ἀνατολῇ καὶ τὸ ἄλλο ὑπὸ τοὺς Οὐμμεϊάδας ἐν Ἰσπανίᾳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΤΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

1. Κωνσταντῖνος Γ'. Κώνστας.

(641—768).

Τὸν Ἡράκλειον διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντῖνος Γ' βασιλεύσας ὀλίγους μόνον μῆνας, τοῦτον δὲ ὁ υἱὸς τοῦ Κώνστας. Ἐπὶ τούτου οἱ Ἀραβες ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Βυζαντιανοῦ κράτους ἐν Κύπρῳ, Ῥόδῳ καὶ Μικρᾷ Ἀσίᾳ.

Οἱ συνεχεῖς πόλεμοι κατὰ τὸν ἕβδομον καὶ ὀγδοον αἰῶνα ἀπῆλθον πρὸς τὴν διάρρησιν τοῦ κράτους εἰς στρατιωτικὰς διοικήσεις, αἷτις ἐπεκλήθησαν θέματα. Πρῶτοι στρατιωτικοὶ διοικηταὶ ὑπῆρξαν οἱ ἑξαρχοὶ Ἀφρικῆς καὶ Ῥαβέννης διορισθέντες ἤδη ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ. Τὸν θεσμὸν

τῶν στρατιωτικῶν διοικητῶν παρὰ τοὺς πολιτικοὺς εἰσῆγαγεν ὁ Ἡράκλειος πρῶτος καὶ ἔπειτα ὁ Κώνστας εἰς Μικρὰν Ἀσίαν καὶ εἰς ἄλλας ἐπαρχίας. Ἐπὶ δὲ τοῦ Λέοντος Ἰσαύρου συνεπληρώθη τὸ διοικητικὸν ταῦτο σύστημα, τῶν στρατιωτικῶν περιφερειῶν τοῦ κράτους γενομένων συγχρόνως καὶ πολιτικῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν διοικητῶν (θεματαρχῶν) ἀναλαβόντων καὶ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν τῆς ἐπαρχίας. Τὸ ρωμαϊκὸν διοικητικὸν σύστημα ἀντικατεστάθη τοιοῦτοτρόπως διὰ τῶν ἑλληνικῶν θεμάτων, τὰ ὅποια ἀπέβησαν εἰς τὸ κράτος ὠφελιμώτατα καὶ ἐσταμάτισαν πολλαχοῦ, ὡς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, τὰς ξενικὰς ἐπιδρομὰς.

Ἐπὶ Κώνσταντος ἦλθε τὸ Βυζαντικὸν κράτος πάλιν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν. Ὅτε δηλ. ὁ αὐτοκράτωρ προσεπάθησε νὰ συνδιαλλάξῃ τοὺς Μονοθελήτας πρὸς τοὺς Ὀρθοδόξους, ὁ Πάπας αὐστηρῶς κατέκρινε τὸ διάβημα ταῦτο, διὰ τοῦτο δὲ καθηρέθη καὶ ἐξωρίσθη εἰς Χερσῶνα τῆς Κριμαίας.

Θέλων ὁ Κώνστας νὰ ὀργανώσῃ καὶ ἐνισχύσῃ τὰς αὐτοκρατορικὰς δυνάμεις ἐν τῇ Δύσει μετέβη τῇ 662 διὰ τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου διεξέμασεν, εἰς τὴν νότιον Ἰταλίαν καὶ κατόπιν εἰς Σικελίαν. Ἐκεῖ βραδύτερον ἐδολοφονήθη ἀνακηρυχθέντος αὐτοκράτορος Ἀρμενίου τινός.

2 ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Δ'. ΠΩΓΩΝΑΤΟΣ

(668-685).

Ἐν Κωνσταντινουπόλει διεδέχθη τὸν Κώνσταντα ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος Δ' ὅστις ἔσπευσεν εἰς Σικελίαν, ἵνα τιμωρήσῃ τὸν Ἀρμένιον σφετεριστὴν τοῦ θρόνου. Κατὰ τὴν ἐπάνοδον ἔλαβε τὸ ἐπίθετον Πωγωνάτος, διότι ἔφερε πώγωνα, ἐνῶ κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἦτο ἀγένειος.

Ἐπὶ Κωνσταντίνου Δ' ἔστειλεν ὁ Χαλίφης Μωαβιάς στόλον μέγαν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπιδιώκων τὴν ὀλοσχερῆ κατάλυσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Ἐπολιόρχουν δ' αὐτῷ Ἀραβες τὴν Κωνσταντινουπόλιν ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη (672—679) ἐπιτιθέμενοι τὸ θέρος καὶ διαχειμάζοντες τὸν χειμῶνα ἐν Κυζίκῳ. Οἱ Ἕλληνες ἡμίονοτο γενναίως ἀπὸ τῶν ἰσχυρῶν τειχῶν, ἀλλὰ μόλις κατὰ τὸ ἑβδομον ἔτος ἠδυνήθησαν νὰ καταστρέψωσι τὸν ἐχθρικὸν στόλον διὰ τελειοποιήσεως τοῦ καλουμένου ὕγρου πυρός ὑπὸ τοῦ μηχανικοῦ Καλλινίκου. Τὸ ὕγρον πῦρ ἦτο μίγμα θείου, νάτρου, πίσσης καὶ πετρελαίου καὶ ἐξεσφενδονίζετο κατὰ τοὺς ἐχθρικοὺς στόλους ἐντὸς χειροβομβίδων διὰ καταπελτῶν ἀπὸ τῶν πυρφόρων καλουμένων πλοίων. Ἡ νίκη δ' αὕτη τῶν Ἑλλήνων περιποίησεν εἰς τὸ κρά-

τος αἰγλήν μεγάλην καὶ προεκάλεσε τὸν θαυμασμόν καὶ τὰ συγχαρητήρια πολλῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης. Τὰ λείψανα τοῦ ἠττηθέντος Ἀραβικοῦ στόλου προσέβαλε κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν ὁ στρατηγὸς τοῦ θέματος τῶν Κιβυρραιωτῶν ἦτοι τῆς Καρίας, Λυκίας καὶ Παμφυλίας καὶ κατέστρεψε σχεδὸν καθ' ὅλοκληρίαν.

Ὅτε δὲ καὶ οἱ γενναῖοι χριστιανοὶ τοῦ Λιβάνου ἐπανάστησαν κατὰ τῶν Ἀράβων, ἠναγκάσθη ὁ Μωαβιάς νὰ συνάψῃ πρὸς τοὺς Ἕλληνας συνθήκην, διὰ τῆς ὁποίας ὑπεχρέωθη εἰς πληρωμὴν ἐτησίου φόρου.

Ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίνου Δ' ἐπολιορκήθη καὶ ἡ δευτέρα πόλις τοῦ κράτους, ἡ Ἰσχυρὰ ἐπίσης Θεσσαλονίκη ὑπὸ Σλαύων καὶ Ἀβάρων, ἴσως ἐν συνενόησει πρὸς τοὺς Ἀραβας. Τὰς ἐπιθέσεις ἀπέκρουσαν αὐτοὶ οἱ Θεσσαλονικεῖς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἰωάννου ἀποδώσαντες εὐσεβῶς τὴν νίκην εἰς τὸν πολιτοῦχον τῆς Θεσσαλονίκης Ἅγιον Δημήτριον.

Ἐπὶ Κωνσταντίνου Δ' ἐγκατέστησαν οἱ Βούλγαροι ἐν τῇ ἀραιῶς οἰκουμένην ὑπὸ Σλαύων Κάτω Μοισίᾳ πρὸς νότον τοῦ Δανουβίου. Τὴν ἐγκατάστασιν τῆς τουρανικῆς ταύτης φυλῆς ἐπέτρεψεν ὁ Πωγωνάτος, διότι ἐνόμιζε πιθανῶς ὅτι θὰ ἔχῃ αὐτοὺς συμμάχους κατὰ τῶν Ἀβάρων, τῶν ὁποίων οἱ Βούλγαροι ἦσαν ἐχθροί. Ἐπειτα δὲν εἶχεν ἀκόμη δειχθῆ ἡ ὁμότης τῆς φυλῆς ταύτης, ἤτις πρὸ ὀλίγου ἀκόμη ἦτο ὑποτεταγμένη εἰς τοὺς Ἀβάρους. Ἠσπάσθησαν δ' οἱ βάρβαροι Βούλγαροι τὴν γλῶσσαν τῶν ἐν τῇ χώρᾳ Σλαύων, τοὺς ὁποίους ἄλλως ὑπέταξεν εὐκόλως. Τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ θὰ ὑποστώσιν ἀμφοτέροι, ὅτε Σλαῦοι καὶ οἱ Βούλγαροι, βραδύτερον διὰ τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἐπὶ Πωγωνάτου συνεκλήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει (681) ἡ ἕκτη Οἰκουμένηκῃ σύνοδος, ἣτις κατεδίκασε τοὺς Μονοθελήτας καὶ Μονοφυσίτας, ἀφοῦ ἦσαν περιτταὶ πλέον αἱ προσπάθειαι περὶ συνδιαλλαγῆς μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Συρίας καὶ Αἰγύπτου. Ἡ καταδικη αὕτη ἐπανάφερε τὴν εἰρήνην μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἑκκλησίας, τὴν διαταραχθεῖσαν ἐπὶ Κώνσταντος ἕνεκα τοῦ Μονοθελητισμοῦ, εἰς τὸ ἔξης δ' ὁ Ἑλληνισμὸς χωρισθεὶς τελείως τῶν ἀλλογενῶν αἰρετικῶν συνταυτίζει τὴν τύχην του μετὰ τῆς ἀκραίφνους Ὁρθοδοξίας.

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Κωνσταντίνου Ἰουστινιανὸς Β' ἦτο σκληρὸς καὶ ἀκαθέκτου χαρακτήρος βασιλεὺς (685-695, 705-711) Ἐπ' αὐτοῦ οἱ Ἀραβες κατέλαβον τὴν Καρχηδόνα καὶ τὴν λοιπὴν βόρειον Ἀφρικὴν. Ἄξιον δὲ παρατηρήσεως εἶναι ὅτι καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς μετώκισε πολ-

λοὺς Σλαῦους εἰς Μικρὰν Ἀσίαν, ἵνα καταστήσῃ αὐτοὺς ὀλιγώτερον ἐπι-
κινδύνους ἐν Μακεδονίᾳ. Ἡ σκληρότης τοῦ Ἰουστινιανοῦ προεκάλεσε
στάσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν καθηρέθη, ἐτήθη τὴν βίνα καὶ ἐξωρίσθη τῷ
695 εἰς Χερσῶνα, τὴ νημερινὴν Σεβαστούπολιν τῆς Ρωσικῆς Κριμαίας.
Κατὰ τὸ δεκαετὲς διάστημα τῆς ἐξορίας του ἐδασίλευσαν ἐν Κωνσταν-
τινουπόλει δύο αὐτοκράτορες, ὁ γενναῖος Λεόντιος καὶ ὁ Τιθέριος Β΄.
Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐν ταῦτοις κατώρθωσε τῇ βοηθείᾳ Σλαύων καὶ Βουλ-
γάρων νὰ ἐπανέλθῃ καὶ ἐνθρονισθῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἄλλ' ἡ ἀ-
μείλικτος καταδίωξις τῶν ἀντιπάλων του προεκάλεσε νέαν στάσιν, κατὰ
τὴν ὁποίαν ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὁ Ἀρμένιος τὴν καταγωγὴν Φιλιπ-
πικός, ὅστις διέταξε τὸν φόνον τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Οὕτως ἀδόξως ἐτε-
λεύτησεν ἡ ἐνδοξος δυναστεία τοῦ Ἡρακλείου (611-711).

Ἀπὸ δὲ τοῦ 711 μέχρι τοῦ 717 κατέλαβον τὴν βασιλείαν ἀλληλο-
διαδόχως οἱ βασιλεῖς Φιλιππικός, Ἀναστάσιος Β΄, καὶ Θεοδόσιος Γ΄.
Κατὰ τὴν ἐπαναστατικὴν ταύτην ἐποχὴν οἱ Ἀραβες προεχώρησαν ἱκα-
νῶς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Εὐτυχῶς ὁ μέγιστος τῶν τότε στρατηγῶν Λέων ὁ
Ἰσαυρος ἔσπευσε νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον, οὕτω δὲ ἐσώθη τὸ κράτος
ἀπὸ τῶν Ἀράβων.

Κ Ε Φ Λ Λ Α Ι Ο Ν Η΄

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΙΣΑΥΡΩΝ

1. Λέων Γ΄ ὁ Ἰσαυρος (717-741.)

Λέων ὁ Ἰσαυρος ἐγεννήθη ἐν Γερμανικίᾳ τῆς Συρίας, ἐκλήθη δ' Ἰ-
σαυρος ἀντὶ Σύρου, διότι ἡ οἰκογένειά του κατήγετο ἐξ Ἰσαυρίας τῆς
Μικρᾶς Ἀσίας. Ἡ βασιλεία τοῦ Λέοντος ἀποτελεῖ σπουδαῖον σταθμὸν ἐν
τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ εἶναι γεγονός σπουδαῖον καὶ
διὰ τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν. Ὁ στρατηγικώτατος οὗτος ἀνὴρ ἔσωσε
τὸ κράτος ἀπὸ τῶν Ἀράβων καὶ ἀναδιωργάνωσε στρατόν, οἰκονομικὰ καὶ
νομοθεσίαν.

Ἀμέσως κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐγένετο ἡ δευ-
τέρα πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Ὁ Λέων
διηύθυνε τὴν ἀμυναν μετὰ μεγαλοφυΐας καὶ θαυμαστῆς δραστηριότητος.
Ἐνῶ δὲ κατὰ ξηρὰν οἱ Ἀραβες ὑπέφεραν τὰ πάνδεινα ἐκ τοῦ ἐξόχως
ἀίχκῃ χειμῶνος τοῦ ἔτους ἐκείνου καὶ οὐδὲν κατώρθωσαν κατὰ τῶν
τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Λέων κατέστρεψε διὰ τοῦ ὕγρου

πυρὸς τὸν πολυάριθμον ἀραβικὸν στόλον καὶ μυριάδας θλας ἐχθρῶν ἐστείλειν εἰς τὸν Ἄδην. Μετὰ ἐν ἀκριβῶς ἔτος ἠναγκάζοντο τὰ ἑλεεινὰ λείψανα τοῦ Ἀραβικοῦ στόλου νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς Συρίαν, ὅπου πέντε μόνον πλοια λέγεται ὅτι ἔφθασαν, ἐν ἀγγελίωσιν εἰς τὸν Χαλίφην τὴν φοβερὰν καταστροφὴν. Οἱ Ἀραβες δὲν ἐτόλμησαν πλέον νὰ ἔλθωσι κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μετὰ τῆς ὁποίας ὁ Λέων κατὰ τρόπον περιλαμπρον ἔσωσε καὶ τὸν Χριστιανισμὸν τῆς Εὐρώπης.

Μεγάλως προσέσχευεν ὁ Λέων εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς νομοθεσίας ἐκδοῦς ἑλληνιστὶ τὴν Ἐκλογὴν νόμων. Διὰ ταύτης μετερρόθμισεν τὸ οἰκογενειακὸν δίκαιον συμφώνως πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν, ὅστις τὸν γάμον δέχεται ὡς μυστήριον καὶ δυσκόλως παρέχει διαζύγιον, ἐνῶ ἢ προτέρα νομοθεσία, ἢ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς ἀντιλήψεως τῶν Ῥωμαίων περὶ γάμου. Ἡ γυνὴ δύναται πλέον νὰ κληρονομῇ καὶ νὰ διαχειρίζηται περιουσίας. Ἐπίσης ὁ στρατὸς ὠργανώθη κάλλιον, τὸ δὲ κράτος ἔλαβε συμπληρωμένην τὴν ἀπὸ τοῦ Ἡρακλείου ἀρξαμένην στρατιωτικὴν διαίτησιν τῶν θεμάτων. Καὶ περὶ τῆς ναυτικῆς καὶ γεωργικῆς νομοθεσίας ἐφρόντισεν, κατήργησεν δὲ προσωρινῶς τοῦλάχιστον τὴν δουλοπαροικίαν καὶ ἐβελτίωσεν ἐν γένει τὴν κατάστασιν τοῦ γεωργοῦ. Καὶ μόνον ἢ βελτίωσις τῆς θέσεως τοῦ δουλοπαροίκου, ὅστις ὡς μόνην ἀμοιβὴν τῆς ἐργασίας του εἶχεν ἕως τότε τροφήν καὶ κατοικίαν, ἦτο ἱκανὴ ναυξίση τὸν πλοῦτον τῆς χώρας.

Ἦας μεγάλας ταύτας πράξεις τοῦ Λέοντος ἠμαύρωσε τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων, τὸ ὁποῖον κατέστησεν αὐτὸν μισητότατον εἰς τοὺς συγχρόνους. Ὁ Λέων Γ' παρεδέχετο τὴν γνώμην πολλῶν στρατιωτικῶν, πολιτικῶν καὶ ἐπισκόπων ἀκόμη, ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας κυρίως, ὅτι ἢ προσκύνησις τῶν εἰκόνων ἔνεκα τῆς ἀμαθείας τοῦ λαοῦ κατήντα εἰδωλολατρεία. Ἡ λατρεία τῶν εἰκόνων ἀγνὶ τοῦ θεοῦ ἔβλαπτε κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Λέοντος τὸ ὑγιὲς θρησκευτικὸν φρόνημα καὶ ὠδήγει εἰς τὴν δεισιδαιμονίαν. Ἀλλὰ καὶ ἄλλο τι γεγονός ἐνέβαλεν εἰς σκέψεις τὸν στρατιωτικὸν ἄνδρα, τὸν κηδόμενον τῶν υπερτάτων τοῦ κράτους συμφερόντων. Τὸ πλῆθος τῶν μοναχῶν ἐστέρει τὸ κράτος ἀναγκαιόστων στρατιωτῶν καὶ ἀνθρώπων τῆς ἐργασίας, τὰ δὲ ἀσύδοτα ἐκκλησιαστικὰ κτήματα ἠλάττωνον τὰ εἰσοδήματα τοῦ κράτους. Ἀμέτρητον δ' ἦτο καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἑορτῶν ἐπὶ μεγίστη βλάβῃ τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Ὅλα ταῦτα ἤθελεν Λέων νὰ θεραπεύσῃ, ἀλλ' εἰς τὸ ἔργον ἐχώρησε μετὰ δισταγμοῦ καὶ βαθμυδόν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν διέταξε τὴν τοποθέτησιν τῶν εἰκόνων εἰς

ὑψηλότερον μέρος, ἔπειτα δ' ἀπηγόρευσε τὴν προσκύνησιν αὐτῶν· ἐνοεῖται δ' ὅτι ἡ ἀπαγόρευσις τῶν εἰκόνων προσέκαλεσε σφοδρὰν ἀντίδρασιν παρὰ τῶν μοναχῶν, οὔτινες καὶ ἐκαλλιτέχνουν αὐτάς, καὶ παρὰ τοῦ κατωτέρου λαοῦ μάλιστα τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν. Ὁ μέγιστος δ' ἀντίπαλος τῆς ἀφαιρέσεως τῶν εἰκόνων ἦτο ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνός, ῥήτωρ δεινὸς καὶ συγγραφεὺς σοφώτατος. Ἡ ἀντίδρασις ὑπῆρξε σφοδρὰ καὶ ἔδραψε τὸ κράτος ἐπὶ μακρόν, διότι τὸ ζήτημα τῆς προσκύνσεως τῶν ἁγίων εἰκόνων ἀπησχόλησεν ἕνα καὶ πλεον αἰῶνα τὸ κράτος καὶ διεξήχθη κυρίως μεταξὺ μοναχῶν καὶ στρατοῦ· οἱ στρατιωτικοὶ ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον εἰκονομάχοι, οἱ δὲ μοναχοὶ εἰκονολάτραι. Πολλοὶ τῶν εἰκονολατρῶν κατέφυγον εἰς Κάτω Ἰταλίαν καὶ ὄκουν ἐκ νέου τὴν χώραν ἐκεῖνην, ἣτις καὶ ἄλλοτε ἦτο ἑλληνικὴ.

Ἄλλ' ἡ ἀντίδρασις κατὰ τῆς ἀφαιρέσεως τῶν εἰκόνων ἀπὸ τῶν ναῶν ἔσχεν ἐπὶ Λέοντος καὶ τὰ ἐξῆς ἀποτελέσματα.

Οἱ Ἑλλαδικοὶ, ἦτοι οἱ κάτοικοι τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ὑποκινούμενοι φαίνεται καὶ ὑπὸ τοῦ Πάπα, εἰς τὸν ὅποιον ἐκκλησιαστικῶς τότε ὑπήγετο ἡ Ἑλλάς, ἐπανάστησαν κατὰ τοῦ Λέοντος καὶ ἐξαπέστειλαν κατ' αὐτοῦ στόλον ἐπιδιώκοντες τὴν ἐνθρόνισιν τοῦ ἀνακηρυχθέντος ὑπ' αὐτῶν αὐτοκράτορος Κοσμᾶ. Ὁ Λέων φυσικὰ ἠδυνήθη εὐκόλως διὰ τοῦ ὕγρου πυρὸς νὰ καταστρέψῃ τὸν ἑλλαδικὸν στόλον καὶ νὰ καταστεῖλῃ τελείως τὴν ἐπανάστασιν. Ἡ παρασκευὴ στόλου ὀλοκλήρου ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος δεικνύει τὴν τότε ἀκμὴν αὐτῆς καὶ υπομιμνήσκει τοὺς ἀρχαίους αὐτῆς πολεμικοὺς χρόνους.

Ἐν δὲ τῇ Ἰταλίᾳ ὁ Πάπας ἀφώρισε τὸν Λέοντα Γ' διὰ τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων, ἡ δὲ Μέση Ἰταλία ἐπαναστατήσασα ἠνώθη μετὰ τῶν Λογγοβάρδων, οὔτινες πρὸ πολλοῦ εἶχον καταλάβει τὴν ἄνω Ἰταλίαν. Ἑλληνικαὶ λοιπὸν κτήσεις ἐν Ἰταλίᾳ ἀπέμειναν ἡ κάτω Ἰταλία καὶ Σικελία, αἵτινες καὶ ὑπήχθησαν ὑπὸ τοῦ Λέοντος εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως, ὑπὸ τὸ ὅποιον διετέλεσαν ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας. Πρὸς τιμωρίαν τοῦ Πάπα ὁ Λέων ἀπέσπασε τῆς δικαιοδοσίας του καὶ τὸ Ἰλλυρικόν, ἦτοι τὴν Ἑλλάδα, Μακεδονίαν καὶ Ἰλλυρίαν, οὕτω δ' αἱ ἑλληνικαὶ χώραι ἐνωρὶς ἀπηλλάγησαν διὰ παντὸς τῆς παππικῆς ἐπιδράσεως.

Τὸ ζήτημα τῶν ἁγίων εἰκόνων ἠμπόδισε τὸν Λέοντα νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὰς χώρας τῶν Ἀράβων ἀμέσως μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς πολιορκίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ δ' Ἀραβες ὠφελοῦμενοι ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν παραχῶν τοῦ κράτους, ἐπῆλθον πολλάκις κατὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἕως

βουτοῦ ὁ Λέων ἐκστρατεύσας κατ' αὐτῶν τὸ προτελευταῖον ἔτος τῆς βασιλείας του ἐνίκησεν αὐτοὺς ἐν Ἀκροῖνῳ τῆς Φρυγίας καὶ ἐξεδίωξεν ἐξ αὐτῆς. Τῷ 741 ἀπέθανεν ὁ μεγαλοφυῆς οὗτος βασιλεὺς.

2 Κωνσταντῖνος Ε'. (741—775)

Τὸν Λέοντα Γ' διεδέχθη ὁ υἱὸς του Κωνσταντῖνος Ε', εἰς τῶν γενναιοτάτων καὶ εὐφροεστάτων βασιλέων τοῦ Βυζαντίου. Οὗτος ἠκολούθησε τὴν πολιτικὴν τοῦ πατρὸς του ἐν τῷ ζητήματι τῶν εἰκόνων, ἀλλὰ πολὺ σφοδρότερον ἐκείνου. Τῷ 754 συνεκάλεσε Σύνοδον, ἣτις κατεδίκασε τὴν τῶν εἰκόνων προσκύνησιν ὡς εἰδωλολατρείαν, συνέστησε δὲ μόνον τὴν αἰτησίαν πρεσβείας παρὰ τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν Ἁγίων. Σημειωτέον δ' ὅτι ἡ Σύνοδος αὕτη ἀνευφήμησε τὸν βασιλέα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν, ἀφοῦ ἀφηρέθησαν αἱ εἰκόνες ἀπ' αὐτῆς. Τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνόδου ἐξετέλεσε μετ' αὐστηρότητος ὁ Κωνσταντῖνος τοσοῦτον μᾶλλον, καθ' ὅσον ἡ ἀντίδρασις τῶν μοναχῶν ἦτο μεγάλη καὶ προεκάλει ἐνίοτε ταραχὰς εἰς τὸ κράτος. Δὲν ἐδίστασε δ' ὁ Κωνσταντῖνος νὰ διαλύσῃ πλεῖστα μοναστήρια καὶ νὰ τιμωρήσῃ παραδειγματικῶς τοὺς ἀντιδρώντας μοναχοὺς, τῶν ὁποίων πολλοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγωσιν εἰς Ἰταλίαν. Τότε ἐπινομασθῆ ὑπὸ τῶν μισούντων αὐτὸν μοναχῶν Κοπρώνυμος ὡς μολύνας δῆθεν τὴν κολυμβήθραν, ὅτε ἐδαπτίζετο. Ἀνάγκη νὰ σημειωθῇ ὅτι αἱ ἀποφάσεις τῆς Συνόδου τοῦ 754 ἐδλάψαν μεγάλως τὴν βυζαντιανὴν ζωγραφικὴν, διότι πλείσται ψηφιδωτὰ καὶ ἄλλαι εἰκόνες κατεστράφησαν ἐν τοῖς χρόνοις τῶν μεταρρυθμιστικῶν ταραχῶν.

Τὸ ζήτημα τῆς μεταρρυθμίσεως τῆς θρησκευτικῆς δὲν ἠμπόδισε τὸν γενναῖον Κωνσταντῖνον Ε' νὰ ταπεινώσῃ τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς τοῦ κράτους. Ἐπιφελοῦμενος ἐκ τῶν ἐμφυλίων ταραχῶν τῶν Ἀράβων, τῶν μεταξὺ Οὐμμεϊαδῶν καὶ Ἀβασσιδῶν, εἰσέβαλε καὶ κατέλαβε μέρος τῆς ἀπὸ ἑκατὸν καὶ πλεόν ἔτων κατεχομένης Συρίας. Τότε δ' ἠλευθέρωσε καὶ τὴν πατρίδα τῶν Ἰσαύρων Γερμανίκειαν ἐν τῇ βορείῳ Συρίᾳ, ὡς καὶ τὴν Μελιτηνὴν παρὰ τὸν ἄνω Εὐφράτην, καὶ ἐπανάφερον εἰς τὴν πατρίαν θρησκείαν πολλοὺς ἐξισλαμισθέντας Χριστιανούς. Καὶ κατὰ θάλασσαν δ' ἐνίκηθησαν οἱ Ἀραβες παρὰ τὴν Κύπρον ἀπολέσαντες ὀλόκληρον στόλον ἐκ χιλίων πλοίων.

Κατὰ δὲ τῶν Βουλγάρων ἐπολέμησεν ὁ Κωνσταντῖνος μετὰ μεγάλης ἐπιμονῆς ἐκστρατεύσας ὀκτάκις κατ' αὐτῶν. Ἡ σπουδαιστάτη νίκη αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ παρὰ τὴν Ἀγχίαλον (762), δι' ἣν ἐτέλεσε θρόνον ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐν γένει εἶχα ἄξιον παρατηρήσεως τὸ γεγονός, ὅτι

ὁ Κωνσταντῖνος ἐπέστησε μεγάλως τὴν προσοχὴν του εἰς τὰς βορείους ἐπαρχίας τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου καὶ ἐταπεινώσε τόσον παραδειγματικῶς τοὺς Βουλγάρους.

Καὶ οἱ Σλαῦοι δ' ἐνήργησαν πλείστας ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ νέος δ' οὗτος σλαυικός πληθυσμὸς ἐνίσχυσε τοὺς σωζομένους ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μαυρικίου Σλαύους ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρᾳ καὶ ἐκαλλιέργησε καλύτερον τὴν γῆν, ἣτις εἶχε πολλαχοῦ παραμεληθῆ ἕνεκα τῆς ἀραιώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ. Ἄλλ' ἐν Μακεδονίᾳ οἱ Σλαῦοι ἦσαν ἕνεκα τοῦ πλήθους αὐτῶν καὶ ὡς συμμαχοῦντες συνήθως πρὸς τοὺς Βουλγάρους λίαν ἐπικίνδunami καὶ διὰ τοῦτο ὁ Κωνσταντῖνος μετόπισσε περὶ τὰς εἴκοσι μυριάδας αὐτῶν, κυρίως ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ Στρυμόνος, εἰς Μικρὰν Ἀσίαν. Τοιοῦτοι μετοικισμοὶ πληθυσμῶν πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ κράτους ἐγένοντο συχνάκις ὑπὸ τῶν ἡμετέρων αὐτοκρατόρων.

Ἀπέθανε δ' ὁ Κωνσταντῖνος τῷ 775 ἀσθενήσας ἐν τινὶ ἐκστρατείᾳ κατὰ τῶν Βουλγάρων.

3 Λέων Δ' ὁ Χάζαρος (775—780)

Τὸν Κωνσταντῖνον Ε' διεδέχθη ὁ υἱὸς του Λέων Δ' ὁ ἐπικληθεὶς Χάζαρος ἐκ τῆς μητρὸς του Εἰρήνης, ἣτις κατήγετο ἐκ χριστιανισθέντων Χαζάρων Τούρκων τῆς Κριμαίας. Εἰρήνη δ' ἐκαλεῖτο καὶ ἡ σύζυγος τοῦ Λέοντος, ἑλληνὶς αὕτη ἐξ Ἀθηνῶν. Ὁ Λέων Δ' ἦτο χρηστὸς μὲν ἀνὴρ ἀλλ' ἀσθενοῦς χαρακτήρος· διὰ τοῦτο κατώρθωσαν οἱ φίλοι τῶν εἰκόνων νὰ λάβωσι παρ' αὐτοῦ, καίπερ ἀκολουθοῦντος τὴν πολιτικὴν τοῦ πατρὸς του, παραχωρήσεις διαφόρους, ὡς τὴν ἀκύρωσιν ἢ τὴν μὴ ἐκτέλεσιν ἀποφάσεων τοῦ Κωνσταντῖνου Ε'. Ἡ ἰσχυρὰ φύσις τοῦ Λέοντος Γ' καὶ Κωνσταντῖνου Ε' δὲν ὑπάρχει πλέον ἐν τῷ Λέοντι Δ', Μόνον ὁ ἱκανὸς στρατηγὸς Λαχανοδράκων ἐτίμησε τὴν βσιλείαν τοῦ Λέοντος νικῆσας τοὺς Ἀραβὰς ἐν Συρίᾳ καὶ Μικρᾷ Ἀσίᾳ.

4. Εἰρήνη καὶ Κωνσταντῖνος ΣΤ' (780—803)

Τὸν ἀνὴλικον διάδοχον τοῦ Λέοντος Δ' Κωνσταντῖνον ΣΤ' ἐπετρόπευεν ἡ μήτηρ του Εἰρήνη ἢ Ἀθηναία. Ἡ Εἰρήνη θέλουσα ὡς εὐσεβῆς γυνὴ νὰ ἐπαναφέρῃ τὰς εἰκόνας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, συνεκάλεσε τὴν ἐβδόμην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἐν Νικαίᾳ τῷ 787. Ἡ Σύνοδος δ' αὕτη συγκροτηθεῖσα ἀποκλειστικῶς ἐξ εἰκονοφίλων ἀνεθεμάτισε τοὺς συγκροτήσαν-

τας τὴν Σύνοδον τοῦ 754 καὶ ἐθέσπισε τὴν ἀναστήλωσιν τῶν εἰκόνων· συγχρόνως δ' ἠρμήνευσε τὴν ἔννοιαν τῆς προσκυνήσεως διδάξασα ὅτι ὁ προσκυνῶν εἰκόνα ἀγίου προσκυνεῖ τὸν εἰκονιζόμενον ἐν αὐτῇ ἅγιον, ὃχι αὐτὴν ταύτην τὴν εἰκόνα. Ἡ Σύνοδος δ' αὕτη, ἣς προῖστατο ὁ ἀπὸ λαϊκοῦ πατριάρχης γενόμενος Ταράσιος, ἐπωνόμασε καὶ τὴν Εἰρήνην εὐσεβεστάτην βασίλισσαν. Ἡ ἀναστήλωσις τῶν εἰκόνων κατέστησεν ἐκ νέου ὀμνυλὰς τὰς σχέσεις τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας, αἵτινες εἶχον τραχυνοθῆ ἀπὸ τοῦ Λέοντος Γ'. Κατέστη δ' ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἐπὶ τῆς Εἰρήνης ὅλως ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους καὶ συνεδέθη, τοῦναντίον πρὸς τοὺς Φράγκους, τῶν ὁποίων τὸν ἡγεμόνα Κάρολον τὸν Μέγαν ἔστειψεν ὁ Πάπας αὐτοκράτορα Ῥωμαίων ἐν Ῥώμῃ τῷ 800 μ.Χ.

Ἀπησχολημένη ἡ Εἰρήνη μὲ τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων παρημέλησε τὸν στρατόν. Διὰ τοῦτο οἱ Ἄραβες ὑπὸ τὸν περίφημον Χαλίφην Ἀρούνηλ-Ρασίδ εἰσέβαλον εἰς Μικρὰν Ἀσίαν καὶ κατώρθωσαν ἐπὶ τέλους μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας νὰ ἐπιβάλωσιν εἰς τὴν Εἰρήνην τὴν πληρωμὴν φόρου ὑποτελείας. Ὁ στρατὸς δυσηρεστημένος κατὰ τῆς Εἰρήνης καὶ διὰ τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων ἐστασίασε κατ' αὐτῆς καὶ ἀνεκήρυξεν αὐτοκράτορα τὸν Κωνσταντῖνον ΣΤ', τὸν υἱὸν τῆς. Ἄλλ' ὅτε ἡ φίλαρχος καὶ ὀμνὴ Εἰρήνη κατώρθωσε μετ' ὀλίγα ἔτη νὰ ἐλκύσῃ τὴν εὐνοίαν μέρους τοῦ στρατοῦ, ἐτύφλωσεν ἐν αὐτῷ τῷ δωματίῳ τῆς γεννήσεως, τῇ Πορφυρᾷ, ἀπανθρώπως τὸν υἱὸν τῆς καὶ ἐφόνευσε πολλοὺς συγγενεῖς τοῦ Λέοντος Δ' ἵνα δυνηθῇ ἀσφαλῶς εἰς τὸ ἐξῆς νὰ βασιλεύῃ.

Ἡ κατὰ τῆς Εἰρήνης δυσἀρέσκεια ηὔξηθη πάλιν, ὅτε ὁ πρὸ ὀλίγου ἀνακηρυχθεὶς αὐτοκράτωρ (800) τῶν Ῥωμαίων Κάρολος ὁ Μέγας, βασιλεὺς τῶν Φράγκων, ἔστειλε πρεσβείαν, εἰς Κωνσταντινούπολιν ζητῶν ἀναγνωρισθῆ ἐν τῷ νέῳ του ἀξιώματι καὶ προτείνων γάμον εἰς τὴν Εἰρήνην. Καὶ ἀπεκρούσθη μὲν πρὸ ἐτῶν ἄλλη πρότασις τοῦ Καρόλου περιγίμου τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ μετὰ τοῦ Κωνσταντῖνου ΣΤ', ἀλλὰ τώρα οἱ ἀνώτατοι ὑπάλληλοι τοῦ κράτους ἐφοβήθησαν ὅτι ἡ Εἰρήνη θὰ συνῆπτε τὸν ἐπιβλαβῆ εἰς τὸ κράτος γάμον καὶ συνομόσαντες καθήρεσαν τοῦ θρόνου (803), συμφωνοῦντος καὶ τοῦ Ταρασίου, καὶ ἐξώρισαν εἰς Λέσβον. Συγχρόνως ἀνεθίβασαν εἰς τὸν θρόνον τὸν λογοθέτην τῶν γενικῶν, ἦτοι τὸν ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν, Νικηφόρον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

ΑΠΟ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ Α΄. ΜΕΧΡΙ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α΄.

1. Νικηφόρος Α΄. (803-811).

Ὁ Νικηφόρος γενόμενος αὐτοκράτωρ ἐφρόντισε πρῶτον νὰ τακτοποιήσῃ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους, τῶν ὁποίων εἶχε μεγάλην πείραν, καὶ ναυξήσῃ τὸν πλοῦτον τῆς χώρας. Τότε δ' ἐφορολόγησε καὶ τὰ ἐκκλησιαστικά κτήματα καὶ ἐξώρισε τοὺς ἐναντιουμένους εἰς τοῦτο μοναχοῦς. Οἱ κορυφαῖοι δὲ τῆς ἀντιδράσεως κατὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Νικηφόρου ἦσαν ὁ Θεόδωρος Στουδίτης καὶ οἱ λοιποὶ μοναχοὶ τοῦ μεγάλου μοναστηρίου τοῦ Στουδίου ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ὁ γενναῖος Νικηφόρος ὑπῆρξεν ἀτυχῆς εἰς τοὺς μακροὺς πολέμους του. Ὅτε ὁ Ἄρουν-ελ-Ρασίδ ἐκήρυξε κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον, διότι ἤρνηθη νὰ πληρώσῃ εἰς τοὺς Ἀραβας τὸν ἐπὶ Εἰρήνης ὀρισθέντα φόρον, ὁ Νικηφόρος ἐπολέμησε μὲν γενναίως καὶ ἐπληρώθη ἐν τινὶ μάχῃ πρὸς τὸν Ἄρουν-ελ-Ρασίδ, ἀλλ' ἐνίκηθη ὑπ' αὐτοῦ καὶ ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ φόρον βαρύτερον. Μόνον δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἄρουν ἀπηλλάγη τὸ Βυζαντιακὸν κράτος τοῦ φόρου τούτου (809).

Εὐτυχῆς γεγονὸς τῆς βασιλείας τοῦ Νικηφόρου εἶναι ἡ καταστροφὴ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Σλαύων, οἵτινες ἐπὶ Κωνσταντίνου Κοπρωνύμου εἶχον ἐνισχυθῆ ὑπὸ νέων ὀμοφύλων ἐπιδρομέων. Ὅτε δ' οὗτοι, ἐκ τῆς Ἀρκαδίας καὶ Ἀχαΐας ὀρμώμενοι, ἐπῆλθον κατὰ τῶν Πατρῶν, ἀπεκρούσθησαν ἐρρωμένως ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως ταύτης καὶ ἐξωλοθρεύθησαν. Ἀπέδωσαν δ' οἱ εὐσεβεῖς Ἕλληγες τῶν Πατρῶν τὴν νίκην των εἰς τὸν πολιοῦχον τῆς πόλεως Ἅγιον Ἀνδρέαν, εἰς ὃν ἀφιερώθησαν πλεῖστα κτήματα τῶν Σλαύων καὶ πάμπολλοι τούτων ὡς δουλοπάροικοι. Ἡ καταστροφὴ δὲ τῶν Σλαύων ὑπὸ μιᾶς μόνον πόλεως δεικνύει πόσον φανταστικὸς ἦτο ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Φαλλμεράυερ ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἐξεσλαυίσθη. Παρατηρητέον δ' ὅτι οἱ εἰσβαλόντες εἰς Πελοπόννησον Σλαῦοι εἶχον καταλάβει μᾶλλον τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας, τῶν Ἑλλήνων κατοικούντων πυκνότερον τὰς πόλεις καὶ τὰ παράλια, ἀπὸ τῶν ὁποίων βαθμηδὸν ἐγένετο καὶ ἡ ἀνάκτησις τῶν μεσογείων καὶ ὁ ἐξελληνισμὸς τῶν Σλαύων. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὸν ἐξελληνισμὸν ἐδοήθησε καὶ συστηματικὴ ἐργασία ἐκ Κωνσταντινουπόλεως διὰ τῶν στρατιωτικῶν ἀποικιῶν, τὰς ὁποίας ἄλλως τὸ κράτος συνήθισε νὰ ἰδρῦν παρά τὰ σύνορα. Ἐδοήθει δηλ. πτωχοὺς στρατιώτας μὲ κτήματα καὶ χρήματα

καὶ ἐταποθέτει αὐτοὺς ὡς φρουροὺς καταλλήλως μεταξὺ τῶν ξένων πληθυσμῶν. Μετὰ τὸν Νικηφόρον ὀλίγοι Σλαῦοι μνημονεύονται ἐν Πελοποννήσῳ καὶ κυρίως παρὰ τὸν Ταύγετον, οὗτοι δ' ἐγένοντο Ἕλληνες ἀφοῦ ἐχριστιανίσθησαν. Διότι ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησίαι διὰ τῶν μονῶν καὶ τῆς ἱερᾶς διδασκαλίας ἐξηλλήνιζε τοὺς ξένους, ἔπως ἐστήριζε τοὺς Ἕλληνας εἰς τὰ πάτρια.

Φοβερὸς καὶ ὀλέθριος ἀπέβη ὁ κατὰ Βουλγάρων πόλεμος τοῦ Νικηφόρου. Οἱ Βούλγαροι ἀναθαρρήσαντες ἐπὶ Εἰρήνης ἐκ τῆς ταπεινώσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπεβλήθησαν ἐπὶ Κωνσταντίνου Κοπρωνύμου, ἐγένοντο τῶρα ὑπὸ τὸν ἄγριον αὐτῶν ἡγεμόνα Κροῦμμον ἐπικίνδυνοι. Ὁ Νικηφόρος ὑπερβάς τὸν Αἴμον ἐπετέθη κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ ἐνίκησεν αὐτούς, κυριεύσας κατ' ἀρχὰς καὶ τὴν Σαρδικίην, τὴν σημερινὴν Σόφιαν· ἀλλὰ βραδύτερον περιπεσὼν εἰς ἐνέδραν ἔπαθε μεγάλην καταστροφὴν, ἐφρονεῦθη δὲ καὶ ὁ ἴδιος. Ὁ θηριώδης Κροῦμμος ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν τοῦ εὐγενοῦς νεκροῦ καὶ μετεποίησε κατὰ συνήθειαν βαρβαρικὴν εἰς ποτήριον, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔπινε τὸν οἶνον εἰς τὰ συμπόσια. Μετὰ τὴν ἤτταν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ οἱ Βούλγαροι εἰσώρμησαν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην δηλοῦντες καὶ καταστρέφοντες πᾶν ἑλληνικόν. Ὁ υἱὸς τοῦ Νικηφόρου Σταυράκιος, βαρέως τραυματισθεὶς ἐν τῇ μάχῃ, ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔν' ἀναλάβῃ τῆς ἡγίας τοῦ κράτους ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ φύσῃ τὴν βασιλείαν εἰς τὸν ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρόν του Μιχαὴλ Α' Ῥαγκαθέν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐξήκολούθησεν ὁ ἑλληνοβουλγαρικὸς πόλεμος. Ὁ Κροῦμμος κατέλαβε τὸ φρούριον Μεσημβρίαν καὶ κατόπιν συνεκρούσθη οὐ μᾶκρὰν τῆς Ἀδριανουπόλεως πρὸς τὸν αυτοκρατορικὸν στρατόν, τὸν ὁποῖον ἐνίκησε παρὰ τὴν γενναίαν ἀντίστασιν τοῦ στρατηγοῦ Λέοντος Ἀρμενίου. Ὁ Μιχαὴλ ἔφυγεν ἀνάνδρως ἐκ τῆς μάχης εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅτε δὲ καὶ οἱ νικηταὶ Βούλγαροι ἐπήρχοντο κατ' αὐτῆς (813), στρατὸς καὶ λαὸς παρεκάλεσαν τὸν διστάζοντα γενναῖον Λέοντα Ἀρμένιον νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον.

Ὁ Μιχαὴλ Ῥαγκαθές ἀνεγνώρισε τὸν Κάρολον τὸν Μέγαν ὡς αὐτοκράτορα τοῦ Δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Κάρολος ἐπιδιώκων τὴν ἀναγνώρισιν συνήψε συλλήκην πρὸς τὸν Νικηφόρον Α', διὰ τῆς ὁποίας ἀνεγνώριζε τὴν ἑλληνικὴν κατοχὴν τῆς Ἑνετίας, τῶν Δαλματικῶν πόλεων καὶ τῆς Κάτω Ἰταλίας.

2. Λέων Ε'. (813-820)

Ὁ Λέων κατ' ἀρχὰς ἐδίστασεν, ὡς εἶπομεν, νὰ δεχθῇ τὸν θρόνον

συλλογιζόμενος τὰς δυσκολίας τῶν περιστάσεων, ἀλλ' ἀφοῦ ἀνέλαβε τὰς ἡγίας τοῦ κράτους χάριν τῆς σωτηρίας αὐτοῦ, ἐδείχθη δραστηριώτατος καὶ ἱκανώτατος βασιλεὺς.

Ἐπὶ τοῦ Λέοντος ἐπερατώθη ὁ ἀρξάμενος ἐπὶ Νικηφόρου ἑλληνοβουλγαρικὸς πόλεμος. Ὁ Κροῦμμος προεχώρησεν, ὡς εἶπομεν, πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν δητῶν τελείως πᾶσαν τὴν μεταξὺ χώραν κατὰ τὴν βουλγαρικὴν συνθήειαν. Ὅτε δ' ἐπέισθη ὅτι ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἦτο εὐκολος, ἐζήτησε νὰ συνάψῃ συνθήκην πρὸς τὸν Λέοντα, ἀλλ' ἔπειτα ὑποπεύσας ἀπάτην ἔφυγε πρὸς τὴν Ἀδριανούπολιν. Ὁ Λέων ἔσπευσε κατ' αὐτοῦ, διότι ἤθελε νὰ παρασκευασθῇ πρῶτον δεόντως καὶ πρὸς ἐπίθεσιν, ἀφοῦ ἐπεσκεύασε τὰ τεῖχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐξησφάλισε τὴν ἄμυναν. Πράγματι δὲ μετὰ τὴν παρασκευὴν προεχώρησε πρὸς τὴν Μεσημβρίαν, ἔνθα ἐνίκησε (814) καὶ κατέστρεψε τελείως τὸν Βουλγαρικὸν στρατόν. Τὰ ληστευθέντα ἀντικείμενα καὶ οἱ Ἕλληνες αἰχμάλωτοι ἐλήφθησαν ἐπίσω, ἔλη δ' ἡ ἐντεῦθεν τοῦ Αἰῆμου χώρα περιήλθεν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Οἱ Βούλγαροι τόσον ἐπτολήθησαν ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ Ἑλληνοβουλγαρικοῦ πολέμου, ὥστε μετὰ τὴν ἦτταν τῆς Μεσημβρίας ἔμειναν ἡσυχαι ἐπὶ ἑβδομήκοντα περίπου ἔτη.

Ὁ Λέων ἀνεδείχθη ἱκανώτατος καὶ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν ὠργάνωσε τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἡθρονήθη νὰνεγείρῃ πλείεστας πόλεις καταστραφείσας ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. Ὀνομαστὴ δ' ὑπῆρξε καὶ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Λέοντος.

Ἐπιβλαβῆς εἰς τὸν Λέοντα ἀπέβη ἡ κατ' ἀπαίτησιν τοῦ στρατοῦ ἀνακινήσις ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ζητήματος τῶν εἰκόων. Νέα Σύνοδος συγκληθεῖσα κατήργησε τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐβδόμης οἰκουμενικῆς (787) καὶ συμφώνησε πρὸς τὴν ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρωνύμου συγκροτηθεῖσαν. Αἱ εἰκόνας ἀφηρέθησαν ἐκ νέου ἐκ τῶν Ἐκκλησιῶν, πλὴν τοῦ Σταυροῦ. Ἦτο δὲ τῶν μὲν εἰκονομάχων ἀρχηγὸς ὁ σοφὸς Ἰωάννης ὁ Γραμματικὸς, τῶν δ' εἰκονολατρῶν ὁ περίφημος ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου Θεόδωρος ὁ Στουδίτης.

Ἐκ τῶν κατὰ τοῦ Λέοντος δυσαρρεσκείων τῶν εἰκονολατρῶν ὠφελούμενος ὁ στρατηγὸς Μιχαὴλ ὁ Τραυλὸς παρεσκεύασε συνωμοσίαν ἐναντίον αὐτοῦ, καίτοι ἦτο κατ' ἀρ. ἄς φίλος του καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον. Ἀλλ' ἡ συνωμοσία ἀπεκαλύφθη καὶ οἱ συλληφθέντες συνωμόται, μετὰ τῶν ἐποίων καὶ ὁ Μιχαὴλ, ἔμελλον νὰ θανατωθῶσι. Ἐνεκα ὅμως τῆς παρεμπιπτούσης ἐορτῆς τῶν Χριστουγέννων

ἐπὶ βασιλείᾳ τῆς βασίλισσας

ἀνεβλήθη ἢ ἐκτέλεισι τοῦ θανάτου, ἐκ τούτου δ' ὠφελούμενοι οἱ μὴ συλληφθέντες τῶν συναμοσῶν εἰσῆλθον, ἐνδεδυμένοι ὡς ἱερεῖς, εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἀνακτόρων καὶ ἐφόνευσαν τὸν εὐσεβῆ αυτοκράτορα, ἐνῶ ἔψαλλεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὰς καταβασίας τῆς μεγάλης ἐορτῆς (25 Δεκεμβρίου 820). Ὁ Μιχαὴλ ἐξαχθεὶς ἐκ τῶν φυλακῶν ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ.

3. Μιχαὴλ Β' ὁ Τραυλὸς (820-829).

Ὁ Μιχαὴλ Β' ἦτο Φροῦξ ἐξ Ἀμορίου ἐκ γονέων εὐτελῶν. Ὁ ἀσταθῆς καὶ ἀσυνειδήτος χαρακτήρ του ἐδείχθη καὶ εἰς τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων, τὸ ὅποιον ἐπραγματεύθη μετὰ πολλῶν ἀντιφάσεων. Ἐνῶ δὲ κατ' ἀρχὰς ἀνεκάλεσε καὶ τὸν ἐξόριστον εἰκονολάτρην Θεόδωρον τὸν Στουδίτην, ἐν τέλει ἐζήτηε νὰ παρασύρῃ τὸν Πάπαν κατὰ τῶν εἰκονολατρῶν.

Ὁλεθρία εἰς τὸ κράτος ὑπῆρξεν ἢ κατὰ τοῦ Μιχαὴλ στάσις τοῦ ἄλλοτε συστρατήγου του Θωμᾶ Καππαδοκου, τὸν ὅποιον ὑπεστήριξαν οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος διὰ στόλου τριακοσίων πενήτηκοντα πλοίων. Ὁ στόλος ἐκεῖνος κατεστραφῆ ὡς ἄλλοτε ὁ τοῦ Κοσμᾶ ἐπὶ Λέοντος Γ', δὲ εἰς τὸν στρατὸν ἀγαπητὸς Θωμᾶς μετὰ δύο ἐτῶν ἀγῶνας συνελήφθη καὶ ἐθανατώθη.

Αἱ ἐμφύλιοι ταραχαὶ δὲν ἔδωκαν καιρὸν εἰς τὸν Μιχαὴλ νὰ προφυλάξῃ τὸ κράτος ἀπὸ τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν. Οἱ Ἀραβες τῆς Ἀφρικῆς, ὡς ἄλλοτε οἱ Καρχηδόνιοι, ἤρχισαν νὰ ἐγκαθίστανται βαθμηδὸν ἐπὶ τῆς Σικελίας. Οἱ δὲ Σαρακηνοὶ, πειραταὶ Ἀραβες ἐξ Ἰσπανίας, κατέλαβον τῷ 825 τὴν Κρήτην καὶ ἱδρυσαν αὐτόθι ἀνεξάρτητον Ἀραβικὸν κράτος, διατηρηθὲν μέχρι Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ (961). Ἐὰν δὲν κατεστρέφετο ὁ στόλος τοῦ Θωμᾶ διὰ τοῦ ὑγροῦ πυρὸς τοῦ Μιχαὴλ, ἴσως ἢ Κρήτη δὲν θὰ κατελαμβάνετο ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Καὶ ἐπεχείρησε μὲν ὁ στρατηγὸς τοῦ Μιχαὴλ Κρατερὸς νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Κρήτην, ἀλλ' αἱ ἐπιτυχίαι αὐτοῦ ὑπῆρξαν παροδικαὶ καὶ ἐπὶ τέλους ἠττήθη ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Οἱ Σαρακηνοὶ ἔκτισαν ἐν Κρήτῃ τὴν πρωτεύουσάν Χάνδακα, τὸ σημερινὸν Ἡράκλειον, ἐξισλάμισαν μέγα μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἀπέβησαν ἢ μάστιξ τοῦ Αἰγαίου καταστρέφοντες διὰ τῶν πειρατικῶν αὐτῶν ἐπιδρομῶν τὸ ἐμπόριον.

Ὁ Μιχαὴλ ἀπέθανε τῷ 829.

4. Θεόφιλος (829—842)

Ὁ υἱὸς τοῦ Μιχαὴλ Θεόφιλος ἦτο λόγιος καὶ δίκαιος βασιλεὺς ἀλλὰ

καὶ ἰδιότροπος καὶ παράφορος. Εἰς τὴν ἰδιοτροπίαν του ὀφείλεται τὸ ναυάγιον τοῦ συνοικεσίου, τὸ ὁποῖον ἤτοιμάζετο νὰ συνάψῃ μετὰ τῆς πεπαιδευμένης Εἰκασίας ἢ Κασιανῆς. Ἀπελπίσασα αὕτη ἔνεκα τούτου ἐγένετο μοναχὴ καὶ συνέγραψε μετὰ ἄλλων καὶ τὸ περίφημον τροπάριον, *Κύριε ἢ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή*. Ἐν τῇ ἰδιοτροπίᾳ του ἐπίσης ἐθανάτωσεν ὁ Θεόφιλος καὶ τοὺς συνωμότας, οἵτινες φονεύσαντες Λέοντα τὸν πέμπτον εἶχον ἐλευθερώσει τὸν πατέρα του Μιχαήλ.

Ὁ Θεόφιλος ἀποκατέστησε πρὸς τοὺς Ἄραβας κατ' ἀρχὰς φιλικὰς σχέσεις ἐπὶ τοῦ Χαλίφου Μαμουῦν, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐστάλη πρέσβυς ὁ Ἰωάννης Γραμματικὸς. Ἡ πρεσβεία αὕτη ὑπῆρξε πολυτελεστάτη, ὅπως συνήθως συνέβαιnen εἰς τὸ Βυζαντιακὸν κράτος, τὸ ὁποῖον διπλωματικῶς καὶ διὰ χρημάτων καὶ δώρων ἐδελέαζε τοὺς ἀντιπάλους καὶ ἐπετύγχανε πολλάκις μεγάλα ἀποτελέσματα Ἦτο δ' ὁ Μαμουῦν ὁ φιλομουσώτατος τῶν Ἀράβων ἡγεμόνων καὶ προήγαγε πολὺ τὰ γράμματα παρ' αὐτοῖς. Ἦδη καὶ προηγουμένως ἀλλὰ κυρίως ἀπὸ τοῦ Μαμουῦν τὰ ἐλληνικὰ γράμματα ἤσκουν ἐπὶ τοὺς Ἄραβας τὴν ἐξευγενιστικὴν των ἐπίδρασιν καὶ ὠδήγουν αὐτοὺς εἰς τὸν πολιτισμὸν. Πλείστοι Ἕλληνες συγγραφεῖς μετεφράσθησαν τότε εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης κατέστη ἀγαπητότατος εἰς αὐτοὺς.

Ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Μαμουῦν, τοῦ Μοτασσέμ, ὁ Θεόφιλος διεκίχη τὰς φιλικὰς σχέσεις, ἐπολέμησε πρὸς τοὺς Ἄραβας καὶ κατέστρεψεν ἀπηνῶς τὴν γενέτειραν πόλιν τοῦ Μοτασσέμ ἐν Συρίᾳ Σωζοπέτραν, ἃν καὶ ὁ Χαλίφης εἶχε παρακαλέσει τὸν Θεόφιλον νὰ φεισθῇ τῆς πατρίδος του. Ὁ Μοτασσέμ ἐξεμάνη τότε κατὰ τοῦ Θεοφίλου καὶ ἐξέπεμψε τρεῖς μεγάλας στρατιάς κατὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, αὐτὸς δ' Χαλίφης ἐπήλθε κατὰ τοῦ Θεοφίλου. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἀμορίου ἦτο σύνθημα ἐν τῇ πολέμῳ τούτῳ γεγραμμένον ἐπὶ τῶν ἀσπίδων τῶν Μωαμεθανῶν στρατιωτῶν. Ἡ ἡρωικὴ πόλις κατεστράφη, ἀφοῦ ἀντέστη γενναίως κατὰ τοῦ ἔχθρου ἐπὶ πεντήκοντα καὶ πέντε ἡμέρας καὶ ἐπήνεγκεν εἰς αὐτὸν πολλὰς ζημίας ὑπὸ τὸν φρούραρχον Ἀέτιον, ὅστις συνελήφθη, ἐφυλακίσθη καὶ πιεζόμενος νὰ προσέλθῃ εἰς τὸν Μωαμεθανισμὸν ἐμαρτύρησεν ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ. Ἡ Ἐκκλησία κατέταξεν αὐτὸν εἰς τοὺς ἁγίους.

Ἐν τῷ ζητήματι τῶν εἰκόνων ὁ Θεόφιλος ὑπῆρξε σφοδρὸς διώκτης τῶν εἰκονολατρῶν καὶ μάλιστα τῶν μοναχῶν. Διὰ νέου θεσπίσματος ἀπηγόρευσε τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων καὶ ἔκλεισε πλεῖστα μοναστήρια.

Ὁ Θεόφιλος ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ περιφήμου Ἰωάννου Γραμματικοῦ, τοῦτο δ' ἐξηγεῖ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐκόσμησε διὰ λαμπρῶν ἀρχιτεκτονικῶν μνημείων, ἀνακτόρων καὶ ἄλλων, ἐπεσκεύασε δὲ καὶ ἐνίσχυσε τὰ τεῖχη αὐτῆς. Ἡ μακρὰ περίοδος τῆς παραμελήσεως τῶν γραμμάτων, — κατὰ τὸν ἔβδομον καὶ ὄγδοον αἰῶνα — λήγει ἐπὶ τοῦ Θεοφίλου. Ἐπ' αὐτοῦ ἐξεπαυδαύθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ ἔπειτα μεγαλάνωμος Πατριάρχης Φώτιος καὶ ἐν γένει ἀπ' αὐτοῦ ἤρχισε νέα περίοδος καλλιεργίας τῶν γραμμάτων.

5. Μιχαὴλ Γ'. ὁ Μέθυσος (842—867).

Τὸν ἀνήλικον υἱὸν τοῦ Θεοφίλου Μιχαὴλ Γ' ἐπετρόπευσεν ἡ μήτηρ του Θεοδώρα ἔχουσα σύμβουλον τὸν ἀδελφόν της Βάρδα, ὅστις κατείχε τὴν ἀρχὴν καίσαρος.

Ἡ Θεοδώρα ἦτο θερμὴ φίλη τῶν εἰκόνων, ὡς ἄλλοτε ἡ Εἰρήνη, καὶ προσεκάλεσε διὰ τοῦτο Σύνοδον πρὸς ἀναστήλωσιν τῶν εἰκόνων. Ἡ Σύνοδος πράγματι ἐθέσπισε τὴν ἀναστήλωσιν συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τῆς ἐβδόμης Οἰκουμενικῆς Συνόδου τοσοῦτον εὐκολώτερον, καθ' ὅσον ὁ κόσμος εἶχεν ἀπελπῖσαι περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς ἐπιτυχίας τῆς μεταρρυθμίσεως. Μετὰ τὴν ἀναστήλωσιν ἐγένετο ἡ ἀνασύστασις πλείστων κλεισθέντων μοναστηρίων καὶ ἡ κατάργησις νόμων μεταρρυθμιστικῶν τῶν εἰκονομάχων αὐτοκρατόρων. Ἀναφέρονται δὲ καὶ σφαγαὶ καὶ διωγμοὶ τῶν μεταρρυθμιστῶν ὑπὸ τῶν φανατικῶν ὀπαδῶν τῶν εἰκόνων. Οὕτως ἔληξεν ὁ μέγας ἀγὼν τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως τῇ πρώτῃ Κυριακῇ τῶν Μεγάλων Νηστειῶν τοῦ 842 διὰ τῆς ἀναστηλώσεως τῶν εἰκόνων, ἔκτοτε δ' ἡ ἡμέρα αὕτη εορτάζεται ὑπὸ τῶν Ὀρθοδόξων καὶ καλεῖται Κυριακὴ τῆς Ὀρθοδοξίας.

Ὁ σύμβουλος τῆς Θεοδώρας Βάρδας ἦτο ὁ πραγματικὸς κυβερνήτης τῆς χώρας. Ὁ εὐφυῆς ἀλλ' ἀσυνείδητος οὗτος ἄνθρωπος ἐφρόντισεν νὰ καθρέψῃ τὸν ἀνεψιὸν Μιχαὴλ εἰς πᾶσαν ἀκολασίαν καὶ καταστήσῃ αὐτὸν ἀνίκανον εἰς τὸ ἄρχειν. Καὶ αὕτη ἡ μήτηρ του Θεοδώρα ἠμέλησε παντελῶς τῆς ἀγωγῆς τοῦ Μιχαήλ. Ὁ Βάρδας, ἀφοῦ ἔκλεισε καὶ τὴν ἀδελφὴν του Θεοδώραν εἰς μοναστήριον, κατέστη ὁ πραγματικὸς βασιλεὺς τῆς χώρας.

Ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Βάρδα οἱ Ἄραβες τῆς Ἀφρικῆς, οἱ ἐπιδραμόντες εἰς Συκελίαν κατέκτησαν ὅλοσχερῶς αὐτήν, οἱ δὲ Ἄραβες τῆς Κρήτης θαλασσοκρατοῦντες ἐνέαπεισαν τὸν τρόμον, ἐδλάπιον τὸ

ἐμπόριον καὶ ἐδήρυν τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου.

Ἀπὸ Βορρᾶ ἀνεφάνη τῷ 865 νέος ἐχθρὸς· οἱ Σκανδιναυοὶ Ῥώς, ἀφοῦ εἰσέβαλον εἰς Ῥωσίαν καὶ ὑπέταξιν τοὺς Σλαύτους, κατέβησαν διὰ πλοιαρίων ἐπὶ τοῦ Δνειστέρου εἰς τὴν Μαύρην θάλασσαν καὶ ἐνεφανίσθησαν πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ παράτολμος αὕτη ἐκστρατεία υπομνήσκει ἡμᾶς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Νορμανδῶν, συγγενῶν πρὸς τοὺς Ῥώς. Τὴν ἀμυναν τῆς Κωνσταντινουπόλεως διεξήγαγον ὁ πατριάρχης Φώτιος καὶ ὁ στρατηγὸς Ὠρορύφας, τῶν ὁποίων τὰς προσπάθειάς ἐβοήθησε τρικυμία διασκορπίσασα ταχέως τὰ πλοιάρια τῶν Ῥώς.

Σπουδαιότατῃ πράξει τοῦ Βάρδα εἶναι ἡ ἀνακαινίσις τοῦ πανεπιστημίου τῆς Μαγναύρας, ἐν τῇ ὁποίῳ ἐδιδάσκοντο τὰ φιλοσοφικά, ἡ ῥητορική, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἄλλα μαθήματα (863).

Τὸ Πανεπιστήμιον τοῦτο συνετέλεσε πρὸ παντὸς ἄλλου εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ αἰὼν τῆς εἰκονομαχίας ἐκλήθη αἰὼν σκοτεινός, διότι τότε παρήκμασαν τὰ γράμματα, ὡς οὐδέποτε ἄλλοτε ἐν τῇ Ἑλληνισμῷ. Καὶ ἔδωκε μὲν ὁ Θεόφιλος πολλὴν ὠθησιν εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν, ἀλλ' ἡ πλήρης ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων ἐπῆλθεν ἀπὸ τῆς ἀνακαινίσεως τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Μαγναύρας ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τῆς δράσεως τοῦ Φωτίου.

6. Ὁ Πατριάρχης Φώτιος καὶ τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν.

Ὁ Πατριάρχης Ἰγνάτιος ἦτο ἀνὴρ αὐστηρῶν ἠθῶν καὶ ἀριστοκρατικοῦ χαρακτήρος, κατήγετο δ' ἐκ βασιλικῆς οἰκογενείας. Ὁ Βάρδας ὀργισθεὶς κατ' αὐτοῦ, διότι ἤλεγξεν αὐστηρῶς τὸν παράνομον βίον του, καθήρεσεν αὐτὸν καὶ ἐξώρισεν εἰς τινα νῆσον τῆς Προποντιδος, προσεκάλεσε δ' εὐφυῶς εἰς τὸν θρόνον τὸν πολυμαθέστατον ἄνδρα τῆς ἐποχῆς ταύτης Φώτιον, ἐκ μεγάλης οἰκογενείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Φώτιος προήχθη ὡς ἄλλοτε ὁ Ταράσιος ἀπὸ λαικοῦ μυστικοσυμβούλου τῆς Αὐλῆς εἰς τὸ ἀνώτατον ἀξίωμα τῆς ἐκκλησίας διελθὼν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ὅλους τοὺς ἱερατικοὺς βαθμοὺς. Ἀλλ' οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἰγνατίου δὲν ἀνεγνώρισαν τὴν τοιαύτην ἀνάρρησιν τοῦ Φωτίου, ἀλλ' ἐτάραξαν τὰ πράγματα καὶ ἐζήτησαν καὶ τοῦ Πάπα τὴν ἐπέμβασιν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἄλλα ζητήματα προεκάλεσαν νέαν σύγκρουσιν μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ Γ' καὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ Φωτίου

εισήχθη ὁ Χριστιανισμὸς καὶ εἰς Βουλγαρίαν διὰ τῶν μοναχῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, αἵτινες καὶ Σλαυικὸν ἀλφάβητον ἐδημιούργησαν πρὸς μετάφρασιν τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τῶν λειτουργικῶν καὶ λοιπῶν ἱερῶν βιβλίων εἰς τὴν Σλαυικὴν. Διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ, μεταδοθέντος σλαυιστί, ἐξεσλαυίσθησαν μὲν τελείως οἱ Βούλγαροι, ἀπέβαλον δὲ τὴν πολυγामीαν καὶ ἄλλα Τουρκικὰ ἔθιμα καὶ κατέστησαν προσιτώτεροι εἰς τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν, τῆς ὁποίας πολλοὶ μετελάμβανον ἐρχόμενοι εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλ' οἱ Βούλγαροι καίπερ δεχθέντες τὸν χριστιανισμὸν παρὰ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας ἐφοδοῦντο τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς καὶ διὰ τοῦτο ἐζήτησαν νὰ ὑπαχθῶσιν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ Πάπαι θέλοντες νὰ ἐπεκτείνωσι τὴν ἐξουσίαν των εἰς τὴν Ἀνατολὴν προθύμως ἐδέχθησαν τὰς προτάσεις τῶν Βουλγάρων καὶ ἀπέστειλαν δύο ἐπισκόπους Λατίνους εἰς Βουλγαρίαν, τῶν ἑλλήνων ἱερέων ἐκδιωχθέντων ἐξ αὐτῆς. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ Φώτιος δὲν ἦτο ὁ ἀνὴρ, ὅστις θὰ παρέβλεπε τοιαύτην ἀρπαγὴν τῶν δικαιωμάτων τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Ἡ δὲ ὑπερήφανος στάσις του κατὰ τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας ἠνάγκασε τὸν Πάπαν νὰ συγκαλέσῃ ἐν Ῥώμῃ τοπικὴν Σύνοδον καὶ κηρύξῃ τὸν Φώτιον καθηρημένον συμφωνῶν τώρα πρὸς τὴν γνώμην τῶν Ἰγνατιανῶν περὶ παρανόμου ἀναρρήσεως αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Φώτιος δὲν ἐβράδυνε νὰ δώσῃ τὴν προσήκουσαν ἀπάντησιν εἰς τὴν Σύνοδον τοῦ Πάπα· τῷ 867 συνεκάλεσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει Σύνοδον, ἣτις κατέδικασε καὶ ἀνεθεμάτισε τὸν Πάπαν. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος κατήγγειλε διὰ τῆς περιφήμου ἐγκυκλίου του εἰς τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας τὴν πολιτείαν τοῦ Πάπα καὶ συγχρόνως τὴν αἵρετικὴν καινοτομίαν ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως, ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ (Filioque).

Αἱ συχναὶ λοιπὸν συγκρούσεις τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως καὶ ἡ ἀνάμειξις τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ἀνατολικῆς κατέληξαν εἰς τὸν ἐπὶ Φωτίου τέλειον σχεδὸν χωρισμὸν, τὸ σχίσμα. Ἡ γενναία στάσις τοῦ Φωτίου, γνησίου ἀντιπροσώπου τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀπῆλλαξε τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος διὰ παντὸς τῆς κηδεμονίας τοῦ Πάπα καὶ ἔδωκε τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν. Καὶ ἀποκατεστάθησαν μὲν πολλάκις ἔπειτα φιλικαὶ σχέσεις μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς ἐκκλησίας, ταχέως μάλιστα ἐπὶ Βασιλείου Α', ἀλλ' αὗται ἦσαν παροδικαὶ καὶ ἐξωτερικαί. Ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία ἀποκτήσασα παρὰ τοῖς λατίνοις τῆς Δύσεως μέγα ἠθικὸν κύρος διὰ τῆς διαδόσεως τοῦ χριστιανισμοῦ ἐχρησάμευε πολλάκις παρ' αὐτοῖς ὡς διαιτητῆς καὶ ἐπενέβαινεν ἐν

γένει καὶ εἰς ζητήματα πολιτικῆς φύσεως. Ἄλλ' ἢ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία δὲν ἠδύνατο νὰ δεχθῆ ἀναμειξίεις τῆς Δυτικῆς εἰς τὰ ἴδια ζητήματα καὶ διὰ τοῦτο τὸ ὀριστικὸν σχίσμα ἦτο ἐπιβεβλημένον. Τοῦτο ἐπῆλθε τῷ 1054 ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Μιχαὴλ Κυρουλαρίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ

1. Βασίλειος Α'. (867—886.)

Ὁ ἱπποκόμος τοῦ Μιχαὴλ Γ' Βασίλειος, ὑπηρετῶν ἐν τῇ Αὐλῇ ἠδυνήθη νὰ πείσῃ αὐτὸν ὅτι πρέπει νὰ φονευθῆ ὁ ἐπικίνδυνος Βάρδας, παρεσκευάσασε δὲ καὶ ἐξετέλεσεν αὐτὸς μετ' ἄλλων συνωμοτῶν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως τὸν φόνον. Βραδύτερον ἠδυνήθη νὰ δολοφονήσῃ καὶ τὸν Μιχαὴλ καὶ γίνῃ αὐτὸς αὐτοκράτωρ καὶ ἰδρυτὴς μεγάλης δυναστείας, τῆς Μακεδονικῆς λεγομένης. Ἐκλήθη δ' οὕτω ἡ δυναστεία αὕτη, διότι ἡ Θρακικὴ πατρίς τοῦ Βασιλείου ὑπήγετο εἰς τὸ Μακεδονικὸν θέμα.

Ὁ Βασίλειος ἦτο ἐξ ἀσήμου οἰκογενείας, ὡς αὐλικὸς δ' ὑπάλληλος ὑπῆρξεν εὐτελής κόλαξ ἀφ' ἑνός, ἄπιστος δολοφόνος ἀφ' ἑτέρου. Ἄλλ' ὡς βασιλεὺς ἐδείχθη ἱκανώτατος. Ἐν πρώτοις ἐτακτοποίησε τὰ οικονομικὰ τοῦ κράτους, τὰ ὅποια εἶχε παραλύσει ὁ Μιχαὴλ Γ'. Ἐπίσης ἐνίσχυσε τὸ ναυτικὸν καὶ κατέρησε νὰπαλλάξῃ τὸ Αἰγαίον καὶ τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος ἀπὸ τῆς πειρατείας τῶν Σαρακηνῶν πειρατῶν. Ὁ ναύαρχος Νικητῆς Ὠρορύφας ὑπερνεωκλήσας ἐκ τοῦ Σαρωνικοῦ εἰς τὴν Κορινθιακὸν κόλπον τὸν ἑλληνικὸν στόλον κατεναυμάχησε τοὺς Ἀραβὰς ἐν αὐτῷ, ἔπειτα δὲ καὶ παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Δαλματίας. Ἄλλος Ἑλλην πλοίαρχος ἐνίκησε τοὺς πειρατὰς παρὰ τὴν Μεθώνην. Ἡ θαλασσοκρατία λοιπὸν τοῦ Αἰγαίου περιήλθεν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ δὲ στρατηγὸς Νικηφόρος Φωκᾶς, πάππος τοῦ ὁμωνύμου αὐτοκράτορος, ἐξεδίδωξε τοὺς Ἀραβὰς ἐκ τῆς Κάτω Ἰταλίας, ἐν συνεργασίᾳ μὲ τοὺς Φράγκους, καὶ κατέλαβε τὸ Βάρι.

Ὁ Βασίλειος ἀπαλλάξας τὴν Δαλματίαν τῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν ἀντικατέστησε τὴν φραγκικὴν κυριαρχίαν παρὰ τοῖς Κροάταις διὰ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ διέδωκε παρ' αὐτοῖς ὡς καὶ παρὰ τοῖς νοτίοις Σέρβοις τὸν Χριστιανισμόν. Ἐπὶ τοῦ Βασιλείου ἐπίσης ἐδέχθησαν τὸν Χριστιανισμόν καὶ οἱ ἐν τῇ Λακωνικῇ πρόγονοι τῶν σημερινῶν Μανιατῶν, οἵτινες μόνοι ἐν Ἑλλάδι διετήρουν ἀκόμη τὴν εἰδωλολατρείαν. Ἐπὶ τοῦ

Βασιλείου ἤρχισαν νὰ κτίζονται χριστιανικαὶ μοναὶ ἐν Ἄθῳ καὶ ἐν γένει ἐπ' αὐτοῦ ἡ Ἐκκλησία ὑπεστηρίχθη, ὡς ἄλλοτε ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ.

Ἐν δὲ τῷ Ἐκκλησιαστικῷ ζητήματι ἐπολιτεύθη ὁ Βασίλειος μετὰ πολλῆς δεξιότητος. Ἄμα τῇ ἀναρρήσει του εἰς τὸν θρόνον ἀντικατέστησε τὸν Φώτιον διὰ τοῦ Ἰγνατίου καὶ ἦλθεν οὕτως εἰς σχέσεις τινὰς πρὸς τὸν Πάπαν. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰγνατίου ἐπανῆλθεν ὁ Φώτιος (877—886) ἀναγνωρισθεὶς πλέον καὶ ὑπὸ τῆς παπικῆς ἐκκλησίας, κατέστη δὲ καὶ διδάσκαλος τῶν τέκνων τοῦ Βασιλείου. Ὡς πρὸς τὸ Βουλγαρικὸν ζήτημα καὶ τὰ πρωτεία τοῦ Πάπα ἐτήρησαν τὴν αὐτὴν σθεναρὰν πολιτικὴν ὅτε Ἰγνάτιος καὶ ὁ Φώτιος. Οἱ Βούλγαροι λοιπὸν ἠναγκάσθησαν ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ἀν καὶ προσέτιμων τὴν ἐκ τοῦ Πάπα ἐξάρτησιν ἐκ φόβου καὶ δυσπιστίας πρὸς τοὺς Ἑλληνας.

Ὁ Βασίλειος ἐξέδωκε καὶ νομοθεσίαν Ἑλληνιστί, δι' ἧς συνεπληρώθη καὶ μετερρυθμίσθη ἐν μέρει ἡ νομοθεσία τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ Λέοντος Ἰσαύρου ἀπαλλαγείσα τῆς συγχύσεως τῆς προκληθείσης κατὰ τὸν αἰῶνα τῆς εἰκονομαχίας. Ἡ νομοθεσία τοῦ Βασιλείου εἶναι ἡμῖν γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα Βασιλικά, ὑπὸ τὸ ὅποιον ἐξέδωκεν αὐτὴν ἐκ νέου ὁ υἱὸς τοῦ Βασιλείου Λέων ὁ Σοφός.

Ὁ Βασίλειος ἀπέθανε τῷ 886 ἀφήσας τὸ κράτος ἐν ἀρίστη καταστάσει εἰς τὸν υἱὸν του Λέοντα τὸν ἕκτον.

2. Λέων ΣΤ' ὁ Σοφός (886—912).

Λέων ὁ ΣΤ' ἐβασιλεύσεν ἐπὶ τινὰ χρόνον μετὰ τοῦ τρυφηλοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξάνδρου, ἔπειτα δὲ μόνος. Ἐπεκλήθη δὲ σοφός διότι κατεγίνετο εἰς τὰ γράμματα γράφων χρησμούς, ποιήματα ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἐπιγράμματα. Ὁ Λέων παρὰ τὴν μόρφωσίν του δὲν εἶχε τὴν σύνεσιν καὶ ἱκανότητα τοῦ ἀμορφώτου πατρὸς του. Τὸν διδάσκαλόν του Φώτιον, τὸν ὅποιον μάλιστα δι' ἐπιγραμμάτων εἶχεν ἐξυμνήσει, καθήρσε τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου διὰ ν' ἀναβιβάσῃ τὸν ἀνήλικον ἀδελφόν του Στέφανον. Νυμφευθεὶς καὶ τετάρτην σύζυγον ἦλθεν εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸν τότε Πατριάρχην Νικόλαον τὸν Μυστικόν, ὅστις μετ' ἀπρομήτου σθένους ἠλεγξε τὴν πράξιν τοῦ Λέοντος. Ὁ Λέων καθήρσε μὲν τότε τὸν Νικόλαον Μυστικόν, ἀλλὰ βραδύτερον ἀνεκάλεσεν αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον καὶ ἐξίτησε συγγνώμην διὰ τὰ πεπραγμένα. Ἐκυβέρνησε δ' ὁ Μυστικὸς ἐπὶ τριάκοντα ἔτη τὴν Ἐκκλησίαν μετ' ἀκριεῖ εὐσεβείας, καθ' οὗς ἀκρι-

ὥς χρόνους, ἐπεκράτει ἀντιθέτως διαφθορά ἐν τῇ παπικῇ Ἐκκλησίᾳ. Τὸ παράδειγμα δὲ τῆς αὐστηρότητος τοῦ Μυστικοῦ ἀπέναντι τοῦ βασιλέως δὲν εἶναι μοναδικὸν ἐν τῇ μεσαιωνικῇ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ· συχνάκις οἱ Πατριάρχαι ἤλεγχον τὰ παραπτώματα τῆς βασιλείας καὶ τῆς Αὐλῆς ἀπέναντι τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐτήρουν τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὸ γόητρον αὐτῆς, ὅπως ἄλλοτε ὑπερήσπιζον τὸ ποίμνιόν των κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν καὶ διὰ τῶν ὅπλων.

Ἐπὶ τοῦ Λέοντος ὑπέστη μεγάλης συμφορᾶς τὸ κράτος ὑπὸ τῶν Ἀράβων, Βουλγάρων καὶ Ῥώσων.

Οἱ Ἀραβες ἐλήστευον τὰ παράλια τοῦ κράτους καὶ τὰς νήσους ὑπὸ τὸν ἀρνησίθρησκον Λέοντα τὸν Τριπολίτην. Τότε ἐπολιορκήσαν καὶ τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν δευτέραν πόλιν τοῦ κράτους, οἰκουμένην ὑπὸ διακοσίων χιλιάδων κατοίκων καὶ ἔχουσαν τείχη ἰσχυρὰ καὶ μέγα ἐμπόριον. Τὰ τείχη ταῦτα, ἅτινα ἀπέκρουσαν πάντοτε τὰς ἐπιθέσεις τῶν Σλαύων, ἠδυνήθησαν τώρα οἱ Ἀραβες διὰ τὴν ἀνικανότητα τῶν στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν τῆς πόλεως νὰ κυριεύσωσιν ἀπάγοντες πλὴν τῶν ἀμυθῆτων λαφύρων καὶ εἴκοσι δύο χιλιάδας αἰχμαλώτους (904).

Οἱ ἐπὶ Μιχαὴλ Γ' χριστιανισθέντες Βούλγαροι κατέστησαν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἡμερώτεροί πως ἢ πρότερον, ὁ δὲ νῦν ἡγεμὼν αὐτῶν Συμεὼν εἶχε παιδευθῆ ἔκ Κωνσταντινουπόλει καὶ σπουδάσει τὴν Ἑλληνικὴν. Ἐγένοντο δὲ οἱ Βούλγαροι μετὰ τὴν ἦτταν τῆς Μεσημβρίας (814) καὶ τὴν μακρὰν εἰρήνην καὶ ἐμπορικώτεροι διεξάγοντες κυρίως τὴν μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ μέσης Εὐρώπης ἐμπορίαν. Ἄλλ' οἱ βαρεῖς τελωνεῖαι καὶ φόροι τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἔκρηξιν μεγάλου πολέμου μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων. Καὶ συνεμάχησε μὲν ὁ Λέων δεξιῶς πρὸς τοὺς ἐν Παννονίᾳ Οὐγγρους ἢ Μαγυάρους καὶ ἄλλους τουρκικοὺς λαοὺς, Οὐζοὺς καὶ Πατζινάκους, πέραν τοῦ Δανουβίου, ἀλλ' ὁ Συμεὼν, ὅστις τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διατριβὴν εἶχε χρησιμοποίησει ὡς ἄλλοτε ὁ Φίλιππος τὴν ὁμηγρεῖαν αὐτοῦ ἐν Θήβαις, κατώρθωσε νὰ νικήσῃ ἐναλλάξ Μαγυάρους καὶ Ἑλληνας καὶ ἐπεκτείνῃ τὰς δηλώσεις εἰς διάφορα μέρη τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας· Δυστυχῶς διὰ τὸν ἀγῶνα ὁ νικητὴς τῆς Κάτω Ἰταλίας, ὁ στρατηγὸς Νικηφόρος Φωκᾶς εἶχεν ἀνακληθῆ καὶ ἀντικατασταθῆ ὑπ' ἄλλων κατωτέρων στρατηγῶν. Ὁ Συμεὼν μετὰ τὰς νίκας του ἔδρυσε καὶ αὐτοκράτορον Βουλγαρικὴν Ἐκκλησίαν ἐν Πρεσλαύᾳ καὶ ἐγκατέστησε Πατριάρχην Βούλγαρον. Ἔλαβε δὲ συγχρόνως καὶ τὸν τίτλον

Τσάρου καὶ ἤθελε νὰ καλῆται «Τσάρος τῶν Βουλγάρων καὶ αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων.» Ὁ πόλεμος μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων ἐξηκολούθησεν ἐπὶ πολὺ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος.

Καὶ οἱ Ῥῶς ἢ Ῥῶσσοι, οἵτινες πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἶχον καταλάβει ἐν Σκυθία τὰς ἐν ἀναρχίᾳ εὐρισκομένας σλαυικὰς πόλεις Νοβογροδὸ καὶ Κίεβον καὶ ἐπιδράμει ἔπειτα μέχρι Κωνσταντινουπόλεως (865), ἐπῆλθον ἐκ νέου ὑπὸ τὸν Ὀλέγ ἐναντίον αὐτῆς. Ἡδυνήθησαν δὲ τώρα πρὸ τῆς ἀδρανεΐας τοῦ Λέοντος νὰ λεηλατήσωσι τὰ παράλια τοῦ Βοσπόρου καὶ νὰ ἐκδιάσωσι χρηματικὰς δωρεὰς καὶ εὐνοϊκὴν συνθήκην (906) παρὰ τῶν Ἑλλήνων.

Τῷ 912 ἀπέθανεν ὁ Λέων καταλιπὼν διάδοχόν του τὸν ἐπταετῆ Κωνσταντῖνον τὸν Ζ' τὸν Πορφυρογέννητον, ἐκ τῆς τετάρτης συζύγου του.

3. Κωνσταντῖνος Ζ' (912—959).

Ῥωμανὸς Α' Λακαπηνὸς (917—944).

Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος διετέλεσεν ἐπὶ ἓν ἔτος ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ θεοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τούτου ἔσχε συμβούλους τὸν πατριάρχην Νικόλαον Μυστικὸν καὶ τὸν συνετὸν Ἰωάννην Ἑλλαδᾶν. Τῷ 919 κατώρθωσεν ὁ ναύαρχος Ῥωμανὸς Λακαπηνὸς ν' ἀναγορευθῆ συμβασιλεὺς τοῦ Κωνσταντίνου καὶ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν σύζυγον τὴν θυγατέρα του Ἑλένην. Δὲν ἐβράδυνε δὲ ὁ Ῥωμανὸς νὰ καλέσῃ συμβούλους καὶ συμβασιλεῖς καὶ τοὺς τρεῖς υἱοὺς του, ἐσκέπτετο δὲ νὰ καταλύσῃ τὴν Μακεδονικὴν δυναστείαν καὶ νὰ ἰδρύσῃ ἰδίαν. Ἀλλ' ἡ θεία τιμωρία ἐπῆλθε φοβερὰ ἐκεῖθεν, ὅθεν δὲν περιέμενεν αὐτὴν ὁ Ῥωμανὸς. Αὐτοὶ οἱ υἱοὶ του ἐξεδίωξαν τὸν Ῥωμανὸν τῆς βασιλείας καὶ ἔστειλαν αὐτὸν εἰς μοναστήριον. (944) Ταχέως μετὰ ταῦτα ἠδυνήθη ὁ Κωνσταντῖνος ν' ἀπαλλαγῆ καὶ τῶν υἱῶν τοῦ Ῥωμανοῦ καὶ μείνῃ μονοκράτωρ.

Ἐπὶ τῆς συμβασιλείας Κωνσταντίνου καὶ Ῥωμανοῦ ἐξηκολούθησεν ὁ Βουλγαρικὸς πόλεμος, ὁ δὲ Συμεὼν ἐξέτεινε τὸ κράτος αὐτοῦ εἰς τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν. Οἱ Ἕλληνες προσεπάθησαν διὰ τῶν συμμάχων Οὐγγρων, Πατζινάκων καὶ Σλαύων ἀπὸ βορρᾶ καὶ δυσμῶν νὰ ἐξαντλήσωσι τὰς δυνάμεις τοῦ Συμεῶν. Πράγματι δ' ὁ Σλαυικὸς λαὸς τῶν Χρωδατῶν, τῶν σημερινῶν Κροατῶν, κατενίκησε τῷ 927 τὸν Συμεῶν, ὅστις τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπέθανεν. Ὁ διάδοχος τοῦ Συμεῶν ὑπῆρξε φίλος τῶν Ἑλλήνων καὶ ἔλαβε σύζυγον Ἑλληνίδα βασιλοπούδα.

Ἐπὶ τῆς συμβασιλείας ἐπίσης Κωνσταντίνου καὶ Ῥωμανοῦ ἐγένοντο αἱ περίφημοι ἐκστρατεῖαι τοῦ μεγαλοφυοῦς στρατηγοῦ Ἰωάννου Κουρκούα κατὰ τῶν Ἀράβων ἐν Ἀσίᾳ. Οὗτος ἀγωνιζόμενος πεισματωδῶς ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη ἐξεδίωξε τοὺς Ἀραβας καὶ κατέλαβε τὴν χώραν ἀπὸ τοῦ Ἄλυος μέχρι τοῦ Τίγρητος καὶ Εὐφράτου, ἤτοι ἐδιπλασίασε περίπου τὰς ἐν Ἀσίᾳ ἑλληνικὰς χώρας. Δυστυχῶς ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς τῶν χωρῶν τούτων εἶχεν ἀκρωτηριασθῆ δεινῶς καὶ διὰ τοῦτο δὲν θὰ καταστῆ δυνατὴ ἡ διατήρησις αὐτῶν ἢ μακρὰ. Πλὴν τοῦ Κουρκούα ὀνομαστὸς στρατηγὸς ἀραβιστῆς εἶναι ὁ Βάρδας Φωκάς, υἱὸς τοῦ ἐπὶ Βασιλείου Α' δοξασθέντος Νικηφόρου Φωκά.

Τῷ 941 ἐπῆλθον οἱ Ῥῶσοι ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα Ἰγῶρ τὸ τρίτον κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ δισχιλίων πλοιαρίων, ἀλλὰ νῦν διεσχόρπισσε καὶ κατέκαυσε τὰ Ῥωσικὰ πλοῖα ὁ στρατηγὸς Θεοφάνης μὲ τὸν Ἑλληνικὸν στολίσκον τῶν πυρφόρων· τὰ πληρώματα τῶν Ῥωσικῶν πλοίων φεύγοντα εἰς τὰς ἀκτὰς κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν στρατηγῶν Κουρκούα καὶ Βάρδα Φωκά. Ὁ Ἰγῶρ διεσώθη εἰς Ῥωσσίαν μὲ δέκα μόνον πλοῖα.

Μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ βιαίου καὶ ἀκαθέκτου Ῥωμανοῦ Α' καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἔμεινε μόνος αὐτοκράτωρ ὁ Κωνσταντίνος, ὡς εἶπομεν. Ἐπ' αὐτοῦ ἐπεσκέφη τὴν Κωνσταντινούπολιν ἡ «ἀρχόντισσα τῆς Ῥωσσίας» Ὀλγα, χήρα τοῦ Ἰγῶρ, ἣτις ἐγένετο δεκτὴ μετὰ μεγάλης λαμπρότητος. Ἡ Ὀλγα εἶχε βαπτισθῆ πρότερον ἐν Κιέβῳ τῆς Ῥωσσίας, ἀλλ' ἡ ἐπίσκεψίς τῆς εἰς τὴν λαμπρὰν χριστιανικὴν πόλιν ἐθέρμανεν ἔτι μᾶλλον τὸ θρησκευτικὸν αὐτῆς συναίσθημα.

Ὁ Κωνσταντίνος ἦτο θερμὸς φίλος τῶν γραμμάτων καὶ συνέγραψεν ὁ ἴδιος διάφορα συγγράμματα. Ὑποστηρίζων δὲ πολλαχῶς τοὺς ἐνασχολουμένους εἰς τὰ γράμματα συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀκμὴν αὐτῶν κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα. Ἀλλὰ μεγάλην ὑπηρεσίαν παρέσχε κυρίως, διότι ἐνήργησε νὰ συνταχθῶσιν ὑπὸ διαφόρων ὀνομαστῶν λογίων ἐκλογαὶ καὶ ἀνθολογίαι ἱστορικαί, θρησκευτικαί, γεωπονικαί, ἰατρικαί. Διὰ τῶν ἀνθολογιῶν τούτων περιεσώθη εἰς ἡμᾶς μέγα μέρος τῆς ἀρχαίας ἐπιστήμης.

Τῷ 959 ἀπέθανεν ὁ Κωνσταντίνος καταλιπὼν διάδοχον τοῦ θρόνου τὸν υἱὸν τοῦ Ῥωμανοῦ Β'.

4. Ῥωμανὸς Β'. (959-964).

Τὴν βασιλείαν Ῥωμανοῦ Β' πληροῦσι τὰ κατορθώματα τοῦ περιφήμου Ἑλληνικοῦ Ἱστοριογράφου Κωνσταντίνου Ι. Ἀμάριου.

μου στρατηγοῦ Νικηφόρου Φωκά, ἐγγόνου τοῦ Νικηφόρου Φωκά καὶ ἀδελφοῦ τῶν στρατηγῶν Λέοντος καὶ Κωνσταντίνου Φωκά. Ὁ Ῥωμανὸς Β' ἀνέθηκεν εἰς τὸν Νικηφόρον Φωκᾶν τὴν καταστραφὴν τοῦ πειρατικοῦ κράτους τῶν Σαρακηνῶν ἐν Κρήτῃ. Ὁ Φωκάς ἐξεστράτευσε μετὰ μεγάλου στόλου πολεμικῶν καὶ μεταγωγικῶν καὶ ἀποβιβάσθεις εὐκόλως ἐπολιόρησε τὴν πρωτεύουσαν Χάνδακα, τὴν ὁποίαν ἐκυρίευσε μετὰ ὀκτῶ μηνῶν (961) ἐν φοβερᾷ αἵματοχυσίᾳ· τὰ λοιπὰ μέρη τῆς νήσου ὑπετάγησαν εὐκόλως. Οὕτως ἡ Κρήτη μετὰ δουλείαν φοβεράν 136 ἐτῶν ἐπανήλθεν εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὁ Νικηφόρος Φωκάς εἶχε τὴν πρόνοιαν νὰ ἐνισχύσῃ τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ Χριστιανισμὸν τῆς νήσου, τὸν πολλαχῶς ὑπὸ τῆς Ἀραβικῆς κατακτήσεως βλαφθέντα. Πρὸς τοῦτο ἀπέστειλεν εἰς Κρήτην Ἑλληνας ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας καὶ Θράκης, διὰ δὲ τοῦ ὀσίου Νίκωνος τοῦ ἐπικαλουμένου Μεταναστῆ ἐθέριε τὴν χριστιανικὴν πίστιν τῶν κατοίκων καὶ ἐξεχριστιάνισε καὶ πολλοὺς Μωαμεθανούς. Ἡ μεγαλοφυῆς πολιτεία τοῦ Φωκά ἔδωκε δύναμιν εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν τῆς Κρήτης, ἐκδηλωθεῖσαν εἰς τοὺς ἔπειτα αἰῶνας διὰ μεγάλων ἔργων ἀνδρείας.

Ὁ Φωκάς μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Κρήτης ἐπανήλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν φέρων εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον ἀμέτρητον λείαν τῶν πειρατῶν τῆς Κρήτης. Ὁ δὲ Σαρακηνὸς Ἐμίρης ἢ Ἀμνράς τῆς Κρήτης, ὁ καλούμενος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Κουρούμπης ὡς καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀνεμᾶς ἐκόσμησαν τὸν θρίαμβον τοῦ Φωκά ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔνθα ἐξήσαν ἔπειτα ἐν ἀνέσει καὶ τιμῇ. Ὁ Ἀνεμᾶς μάλιστα ἠσπάσθη τὸν χριστιανισμὸν, ἡ δὲ οἰκογένειά του ἀπέκτησε βραδύτερον μεγάλην ἰσχὺν ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Κρήτης καὶ τὸν θρίαμβον ὁ Φωκάς ἐστάλη κατὰ τῶν Ἀράβων τῆς Ἀσίας, τοὺς ὁποίους ἐνίκησεν ἐν Ἄνω Συρίᾳ καὶ παρὰ τὸν Εὐφράτην κυριεύσας καὶ πλῆθος φρουρίων. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Νικηφόρου εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπέθανεν ὁ Ῥωμανὸς Β' καταλιπὼν δύο ἀνηλικούς υἱούς, τὸν Βασίλειον καὶ Κωνσταντίνον. Ὁ Νικηφόρος Φωκάς ἐκλήθη τότε ἐπίτροπος τῶν υἱῶν τοῦ Ῥωμανοῦ τῇ συνεργίᾳ τοῦ ἐναρέτου Πατριάρχου Πολυεύκτου καὶ ἔπειτα, συζευχθεὶς τὴν σύζυγον τοῦ Ῥωμανοῦ Θεοφανῶ, ἐγένετο καὶ βασιλεὺς.

5. Νικηφόρος Β' Φωκάς (964—969)

Ὁ Νικηφόρος διήλθε τὸν βίον του ἐν τοῖς στρατοπέδοις, ἔνθα ἐπέ-

ἔαλε διὰ τῶν μεγάλων προτερημάτων του τῶν στρατιωτικῶν σιδηρῶν πειθαρχίαν. Σημειωτέον δ' ὅτι τὸ Βυζαντιακὸν κράτος ἀνέπτυξε τὴν στρατιωτικὴν ἐπιστήμην περισσότερο πάσης ἄλλης καὶ εἰς τοῦτο δρέλονται τὰ μεγάλα αὐτοῦ στρατιωτικὰ κατορθώματα. Ὁ δὲ Νικηφόρος Φωκᾶς εἶναι ἐκ τῶν μεγίστων ὀργανωτῶν καὶ στρατηγῶν τοῦ Βυζαντίου. Ἵνα ὑπεκκαύσῃ τὴν φιλοτιμίαν τῶν μαχητῶν του ἐζήτησεν, ἵνα πάντες οἱ ἐν πολέμῳ κατὰ Μωαμεθανῶν πίπτοντες κηρύσσωνται μάρτυρες τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς ἐξεστράτευσε καὶ ὡς αὐτοκράτωρ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Λέοντος Φωκᾶ καὶ τοῦ συγγενοῦ του Ἰωάννου Τιμισκῆ εἰς Κιλικίαν, ἔνθα ἐκυρίευσεν πλείστας πόλεις, τὴν Ταρσόσιν, Μοψουεσίαν καὶ ἄλλας καὶ ἐστερέωσεν, ὡς ἐν Κρήτῃ τὸν ἀκρωτηριασθέντα χριστιανισμόν. Διὰ δὲ τοῦ στρατηγοῦ Νικήτα Χαλκούτση κατελήφθη καὶ ἑτέρα Ἑλληνικὴ μεγάλη νῆσος, ἡ Κύπρος καὶ ἀπηλλάγη διὰ παντός τῶν Ἀράβων. Ἐν ἄλλῃ ἐκστρατείᾳ κατὰ τῶν Ἀράβων ἐφθάσε μέχρι Ἀντιοχείας καὶ ἐπολιόρκησεν αὐτὴν καταλιπὼν τὴν ἐκπόρθην εἰς τὸν συγγενῆ του Πέτρον Φωκᾶν. Οὗτος πράγματι μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Νικηφόρου ἐκυρίευσεν τὴν ἑνδοξὸν πόλιν τῇ 969, μετὰ δουλείαν μωαμεθανικὴν τριῶν καὶ πλέον αἰῶνων. Ἐπὶ τῇ ἀνακτῆσει τῆς περιφήμου πόλεως ἐτελέσθη δοξολογία ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ.

Ὅτε ἐπέστρεφεν ὁ Φωκᾶς ἐκ τῆς ἐπιτυχοῦς ἐκστρατείας τῆς Κιλικίας, ἦλθον πρέσβεις τῶν Βουλγάρων ζητοῦντες τὴν χρηματικὴν δωρεάν, τὴν ὁποίαν ἔδιδον οἱ Ἕλληνες εἰς τοὺς Βουλγάρους ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Συμεῶν. Ὁ Νικηφόρος ἐρεθισθεὶς διέταξε νὰ βράψωσι τοὺς πρέσβεις καὶ εἶπεν ὅτι θὰ μεταβῇ ὁ ἴδιος εἰς Βουλγαρίαν, ἵνα πληρώσῃ ἀκριβῶς τὰ χρήματα. Ὁ Νικηφόρος ἐσχεδίαζε τὴν κατάλυσιν τοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους, προσεκάλεσε δὲ ὡς συμμάχους κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ τοὺς Ῥώσους ὑπὸ τὸν Σβιατοσλαῦον Ἀλλ' ὅτε οὗτοι εἰσέβαλον καὶ κατέλαβον μέρος τῆς Βουλγαρίας, ἐγένοντο ἀπὸ φίλων ἐχθροὶ καὶ ἐτολέμησαν καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ.

Ἐπὶ Νικηφόρου ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ φανατικὸς Λαΐνος ἐπίσκοπος Λουϊπράνδος ὡς πρέσβυς, ζητῶν νὰναγνωρισθῆ ὁ βασιλεὺς τῶν Ρερμνῶν Ὅθων Α' ὡς αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ Δύσει καὶ προτείνων γάμον τοῦ υἱοῦ τοῦ Ὅθωνος Α', τοῦ Ὅθωνος Β' μετὰ μιᾶς θυγατρὸς τοῦ Ῥωμανοῦ Β'. Ὁ Νικηφόρος δὲν ἠθέλησε νὰναγνω-

ρίση ὡς αὐτοκράτορα τὸν βασιλέα τῶν Γερμανῶν, τὸν ὅποιον ἐκάλει ἀπλῶς Ῥήγα, δὲν ἠθέλησε δὲ νὰ δώσῃ εἰς γάμον τὴν θυγατέρα τοῦ Ῥωμανοῦ, διότι ἐζητοῦντο αἱ ἑλληνικαὶ κτήσεις τῆς Κάτω Ἰταλίας ὡς προῖξ. Ὁ ἀδέξιος Λουϊτπράνδος ἔτυχε, πρὸ παντῶν διὰ τὸν χαρακτήρα του, δυσμενοῦς ὑποδοχῆς παρὰ τοῦ Νικηφόρου καὶ διὰ τοῦτο ἐξήνεγκε πλείστας ὑβρεῖς ἐναντίον τῶν ἐλλήνων ἐν τῷ βιβλίῳ, ἐν τῷ ὁποίῳ περιέγραψε τὴν πρεσβείαν του.

Ὁ τραχὺς καὶ αὐστηρὸς αὐτοκράτωρ δυσηρέστησε τὸν κλῆρον, διότι, ἐμπορούμενος ἰδεῶν μεταρρυθμιστικῶν καὶ ἀφωσιωμένος εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ στρατοῦ, ἀπηγόρευσε τὴν ἱδρυσιν νέων μοναστηρίων καὶ τὴν ἀφιέρωσιν ἀστικῶν κτημάτων εἰς τὰ ὑπάρχοντα μοναστήρια. Ἐκ τῆς δυσαρρεσκείας τοῦ κλήρου ὠφελήθη οἱ στρατηγὸς Ἰωάννης Τζιμισκῆς παρεσκευάσασεν συνωμοσίαν κατ' αὐτοῦ συμπραττούσης καὶ τῆς ἀπίστου συζύγου τοῦ Φωκᾶ Θεοφανοῦς. Ὁ Ἰωάννης Τζιμισκῆς ἐφόνησε τὸν Φωκᾶν ἐν τῷ δωματίῳ του, καθ' ἣν ὥραν προσήυχετο.

6. Ἰωάννης Τζιμισκῆς (969—976).

Ὁ Ἰωάννης Τζιμισκῆς ἦτο ἐκ μητρὸς μὲν ἀνεψιὸς τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ, ἐκ πατρὸς δὲ συγγενῆς τῆς μεγάλης στρατιωτικῆς οἰκογενείας τοῦ Κουρκούα. Ἀμα γενόμενος αὐτοκράτωρ ἔστειλεν ἀμέσως εἰς μοναστήριον τὴν ἐπικίνδυνον Θεοφανῶ κατ' ἀπαίτησιν τοῦ πατριάρχου Πολυεύχτου. Ἠχύρωσε δὲ τὰς διατάξεις τοῦ Φωκᾶ κατὰ τῶν μοναστηρίων ἵνα ἐλκύσῃ τὴν συμπάθειαν τοῦ κλήρου. Πρὸς τοὺς υἱοὺς τοῦ Ῥωμανοῦ Β', τὸν Βασίλειον καὶ Κωνσταντῖνον, προσηνέχθη μετὰ τῆς προσηκούσης τιμῆς σεβασθεῖς τὰ βασιλικά αὐτῶν δικαιώματα, ὡς καὶ ὁ Νικηφόρος. Ἀλλὰ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς αὐτὸν ἐνύμφευσε τὴν Θεοφανῶ, θυγατέρα τοῦ Ῥωμανοῦ Β' πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Γερμανίας Ὄθωνα Β', τῶν σχετικῶν διαπραγματεύσεων διεξαχθεῖσῶν ὄχι πλέον ὑπὸ τοῦ Λουϊτπράνδου ἀλλὰ ὑπὸ συνετοῦ Γερμανοῦ ἐπισκόπου. Ὑπῆρξε δ' ἡ Θεοφανῶ ἀρίστη σύζυγος καὶ συνετέλεσε πρώτη εἰς διάδοσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐν Γερμανίᾳ.

Ὁ Τζιμισκῆς, ἀφοῦ κατέβαλε διὰ τοῦ στρατηγοῦ Σκληροῦ στάσιν σπουδαίαν τῶν συγγενῶν τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ, ἠναγκάσθη νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Σβιατοσλαοῦ, ἡγεμόνος τῶν Ῥώσσω, ὅστις καταλάβων τὴν Βουλγαρίαν ἠπέλει καὶ τὸ ἑλληνικὸν κράτος. Ἀφοῦ παρεσκευάσθη καλῶς ὁ Τζιμισκῆς, ὑπερέβη τὰ στενά τοῦ Αἴμου καὶ ἐπῆλθε.

βαγδαίως ἐν μιᾷ ἐβδομάδι κατὰ τῆς Πρεσλαύας, τὴν ὁποίαν παρὰ τὴν γενναίαν ἄμυναν τῶν Ῥώσων ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφίδου καὶ ἀπετέφρωσε μετὰ φοβερὰν σφαγὴν. Ἐνταῦθα συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ὁ ἡγεμιῶν τῶν Βουλγάρων Βόγορις. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Πρεσλαύας ὁ Τζιμισκῆς προεχώρησεν εἰς Δορύστολον, τὴν σημερινὴν Σιλίστριαν παρὰ τὸν Δανουβίον, ὅπου εἶχε καταφύγει ὁ Σβιατοσλαῦος μὴ μετασχὼν τοῦ ἀγῶνος τῆς Πρεσλαύας. Ἀφοῦ δ' ἐνίκησεν ὁ Τζιμισκῆς τοὺς Ῥώσους πρὸ τῆς πόλεως, ἐπολιόρκησεν αὐτὴν ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ τοῦ Δανουβίου διὰ τοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ἐλθόντος Ἑλληνικοῦ στόλου. Τὸ Δορύστολον ἐκυριεύθη μετὰ τρίμηνον φοβερὰν πολιορκίαν κατὰ τὴν ὁποίαν διεκρίθησαν καὶ ἐφονεύθησαν ὁ στρατηγὸς Ἰωάννης Κουρκούας, ἕγγονος τοῦ ἐπὶ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου ὁμωνύμου στρατηγοῦ, καὶ ὁ γενναίωτος Κωνσταντῖνος Ἀνεμᾶς, χριστιανισθεὶς υἱὸς τοῦ ὑπὸ Νικηφόρου Β' αἰχμαλωτισθέντος Σαρακηνοῦ Ἀμηρᾶ τῆς Κρήτης. Τῆς πολιορκίας μετέσχον καὶ οἱ ὑπαρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ, στρατηγοὶ Βάρδας Σκληρὸς καὶ Πέτρος Φωκάς, ὁ πορθητὴς τῆς Ἀντιοχείας. Ἐκ τῶν Ῥώσων ἐφονεύθησαν περὶ τὰς 15 χιλιάδας ἀνδρῶν, ἐκ τούτου δὲ φαίνεται πόση ἦτο ἐκατέρωθεν ἡ λυσσώδης ἀντίστασις. Ὁ Σβιατοσλαῦος ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Βουλγαρίαν καὶ φύγῃ. Φεύγων δὲ διὰ τῆς σημερινῆς Ῥουμανίας συνεκρούσθη πρὸς τοὺς Πατζινάκους καὶ ἐφονεύθη ὑπ' αὐτῶν, μεταποιησάντων κατὰ βαρβαρικὴν συνήθειαν τὸ κρανίον του εἰς κύπελλον.

Ὁ Τζιμισκῆς προσήρτησε τὴν Βουλγαρίαν εἰς τὸ Βυζαντιανὸν κράτος καὶ διήρσεσεν αὐτὴν εἰς ἑπτὰ ἐπαρχίας κασαργήσας καὶ τὸ ἀνεξάρτητον Πατριαρχεῖόν της. Τὸ στέμμα τῶν Βουλγάρων Τσάρων κατέθηκεν ὁ Τζιμισκῆς ἐν Ἀγία Σοφίᾳ, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐτέλεσε καὶ εὐχαριστήριον δοξολογίαν ἐπὶ τῇ νίκῃ του. Ἠνάγκασε δὲ τὸν Βόγοριν ν' ἀποδύθῃ τὴν πορφύραν καὶ τὰ λοιπὰ διάσημα τὰ βασιλικά παρασχῶν εἰς αὐτὸν ἰσχυρὸν ἀντάλλαγμα, τὸ ἀξίωμα τοῦ μαγίστρου.

Μετὰ τὰ ἐν Βουλγαρίᾳ κατορθώματα ὁ Τζιμισκῆς ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ διεξήγαγεν αὐτοπροσώπως ἐνδόξους ἀγῶνας ἐν Συρίᾳ καὶ κατὰ τὸν ἄνω Τίγρητα πλείστοι πόλεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ Ἄμιδα, τὸ σημερινὸν Διαρβεκίρ, καὶ ἡ Βηρυτὸς ἐκυριεύθησαν. Ὁ Τζιμισκῆς ἀπέθανεν αἰφνιδίως τῷ 976, ἐνῶ ἐπέστρεφεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα παρασκευασθῇ διὰ νέαν ἐκστρατείαν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ. Ὁ κόσμος ἐπίστευσεν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ

ἐδηλητηριάσθη ὑπὸ τοῦ προέδρου τῆς Συγκλήτου Βασιλείου, διότι ὁ Τζιμισκῆς εἶχεν ἐκφρασθῆ ὀριμῶς ἐναντίον τῶν οἰκονομικῶν αὐτοῦ καταχρήσεων.

7. Βασίλειος Β' (976—1025).

Διάδοχος τοῦ Τζιμισκῆ ἐγένετο ὁ εἰκοσαετής Βασίλειος Β', υἱὸς τοῦ Ῥωμανοῦ Β', ὁ διατελέσας συμβασιλεὺς τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ καὶ Ἰωάννου Τζιμισκῆ. Κατ' ἀρχὰς μὲν εἶχε μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν πραγμάτων τῆς πολιτείας ὁ πρόεδρος τῆς Συγκλήτου Βασίλειος, ὡς συντελέσας εἰς τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Βασιλείου Β', ἀλλὰ βαθμηδὸν ἀπηλλάγη τοῦ ἐπικινδύου συμβούλου ὁ αὐτοκράτωρ δι' ἐξορίας καὶ δημεύσεως τῆς περιουσίας του. Ἐπικινδυνὸς εἰς τὸ κράτος καὶ τὸν Βασίλειον κατήντησεν ἡ ἐπανάστασις τοῦ Σκληροῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Ἐν τῷ ἐμφυλίῳ τοῦτῳ ἀγῶνι, καθ' ὃν ἐπὶ τινα χρόνον ὁ Σκληρὸς ἐγένετο κύριος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐδαπανήθησιν πλείστοι οἰκονομίαι τοῦ κράτους καὶ ἐφρονεύθησιν πολλοὶ στρατηγοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Πέτρος Φωκᾶς. Ἐπὶ τέλους ὁ Βασίλειος κατέβαλε τὴν ἐπανάστασιν μετὰ πολλῆς δυσκολίας διὰ τοῦ στρατηγοῦ Βάρδα Φωκᾶ. Βραδύτερον ἀπέστη καὶ ἡ οἰκογένεια τῶν Φωκᾶδων ὑπὸ τὸν Βάρδαν Φωκᾶν, τοῦτον δ' ἐφόνευσεν ὁ Βασίλειος μετὰ εἰκοσαμήνου ἀγῶναξ.

Οἱ Βούλγαροι ὠφελούμενοι ἐκ τῶν πρώτων ἐμφυλίων δυσχερειῶν τοῦ Βασιλείου, κατέλυσαν τὴν Βυζαντιανὴν κυριαρχίαν καὶ διοίκησιν ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ ἀνηγόρευσαν Τσάρον τὸν Σαμουήλ. Ὁ Σαμουήλ κατέστησε πρωτεύουσάν τοῦ κράτους τὴν Ἀχρῖδα καὶ ἐκείθεν ὀρμώμενος κατέλαβε τὴν Μακεδονίαν καὶ αὐτὴν τὴν Ἑλλάδα καὶ ἠτοιμάζετο νὰ καταλύσῃ τὸ ἑλληνικὸν κράτος ἐν Εὐρώπῃ. Ὁ δὲ Βασίλειος ἀπαλλαγεὶς τῶν ἐμφυλίων ταραχῶν ἐπετέθη κατὰ τῶν Βουλγάρων διὰ διαφόρων στρατιῶν. Ὁ ἐκραγεὶς πόλεμος ὑπῆρξε φοβερός καὶ πεισματωδέστατος καὶ διήρκεσε περὶ τὰ τεσσαράκοντα ἔτη μετὰ μικρῶν διαλειμμάτων. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ πόλεμος ὑπῆρξεν ἀμφίροπος, ὁ δὲ Σαμουήλ ἠδυνήθη νὰ προχωρήσῃ μέχρι Πελοποννήσου. Ἄλλ' ὅτε ἐπέστρεφεν ἐκείθεν τῷ 996, ἐπετέθη κατ' αὐτοῦ παρὰ τὸν Σπερχεῖον τὴν νύκτα ὁ στρατηγὸς Νικηφόρος Οὐρανὸς καὶ ἐξολόθρευσε τὸν στρατὸν του, ἐπλήγωσε δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Σαμουήλ. Ἡ κυρίως Ἑλλάς ἀπηλλάγη τότε τῶν Βουλγάρων καὶ ὁ πόλεμος περιωρίσθη ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Βουλγαρίᾳ. Πλείστοι μάχαι γίνονται καὶ τὰ φρούρια ἐκπορθοῦνται τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο ὑπὸ τῶν

Ἑλλήνων μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν τῶν Βουλγάρων, τῶν ὁποίων οἱ αἰχμαλωτιζόμενοι κατοικίζονται κατὰ μέγα μέρος ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ μέχρι Ἀρμενίας. Τῷ 1014 ἐκέρδησαν οἱ Ἕλληνες νέαν νίκην παρὰ τὸν ἄνω Στρυμόνα προσβαλόντες δι' αὐτοῦ τοῦ αυτοκράτορος ἐκ τῶν ἔμπροσθεν καὶ τοῦ στρατηγοῦ Νικηφόρου Ξεφίου ἐκ τῶν νώτων τὸν στρατὸν τοῦ Σαμουήλ, ὅστις μόλις διεσώθη. Τότε συνελήφθησαν δεκαπέντε χιλιάδες αἰχμαλώτων, τοὺς ὁποίους ὁ Βασίλειος ἐπεμψεν εἰς τὰ ἴδια, ἀφ' οὗ ἐξώρυξε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀφήσας εἰς ἐκάστην ἑκατοντάδα ἓνα στρατιώτην μὲ ἓνα ὀφθαλμόν, ἵνα ὠδηγήσῃ τοὺς λοιποὺς εἰς τὰς πατρίδας τῶν. Ἡ σκληρὰ αὕτη τιμωρία ἐξηγεῖται εὐκόλως, ἔαν σκεφθῶμεν ἀπ' ἐνὸς μὲν πόσας συμφορὰς ἔπαθε τὸ ἑλληνικὸν κράτος ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, ἀπ' ἑτέρου δὲ τὸ ὄμιον ἐν γένει τῶν χρόνων ἐκείνων. Ὁ Σαμουήλ, ὅτε εἶδε τοὺς αἰχμαλώτους τούτους, ἔβησεν ἀνάσθητος κατὰ γῆς καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἐτελεύτησεν. Οἱ διάδοχοι τοῦ Σαμουήλ ἔδειξαν προθυμίαν νὰ συνθηκολογήσωσι πρὸς τὸν Βασίλειον, ἀλλ' οὗτος ἐπεζήτησεν ὅλης τῆς χώρας τὴν τελείαν ὑποταγήν. Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθει διὰ τοῦτο μέχρι τοῦ 1018, ὅτε ἦσαν φονευμένοι ἢ παραδεδωμένοι πάντες οἱ Βούλγαροι ἀρχηγοὶ καὶ ἦτο κατειλημμένη ὅλη ἡ χώρα. Τὸ ἔτος τοῦτο εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀχρίδα αὐτὸς ὁ Βασίλειος, εἰς τὸν ὅποιον παρεδόθη καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Σαμουήλ. Μετὰ τὴν ὑποταγήν ὁ Βασίλειος προσήνεχθη πρὸς τὸ ἡττημένον κράτος μετ' ἀκρας φιλανθρωπίας καὶ γενναϊότητος ἐλάχιστα μεταβαλὼν τὴν αὐτοδιοίκησιν αὐτοῦ.

Ἐκ τῆς Ἀχρίδος κατέβη ὁ Βασίλειος διὰ Καστορίας, Σταγῶν παρὰ τὰ Μετέωρα καὶ Θερμοπυλῶν, ἔνθα ἐπεσκέφθη τὸν τόπον τῆς νίκης τοῦ Νικηφόρου Οὐρανοῦ, εἰς Ἀθήνας πανταχοῦ ἐπευφημούμενος. Ἐκεῖ ἐτέλεσεν εὐχαριστήριον δοξολογίαν ἐν τῇ Παρθενῶν, ὅστις τότε ἦτο μεταβεβλημένος εἰς χριστιανικὸν ναὸν τῆς Παναγίας Ἀθηνιωτίσσης. Ἦσαν δ' αἱ Ἀθηναῖαι κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους μικρὰ μὲν, ἀλλ' ὄχι ἀσήμαντος πόλις, ὅς δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν καὶ ἐκ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Βασιλείου καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι δύο Ἀθηναῖαι γυναῖκες, ἡ Βιρήνη καὶ ἡ Θεοφανώ, ἀνέβησαν κατὰ τοὺς αἰῶνας τούτους εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Βασίλειος ἐπιβίβασθεις τοῦ ἐν Πειραιεῖ ἀναμέμεντος Ἑλληνικοῦ στόλου ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν εἰσελθὼν διὰ τῆς Χρυσῆς πόλης ἔφιππος ἐν θριάμβῳ. Πρὸ αὐτοῦ ἐπορεύετο ἡ αἰχμαλώτος οἰκογένεια τοῦ Σαμουήλ. Ὁ λαὸς ἀνευφύμει τὸν Βασίλειον καὶ τὸν προσηγόμενον Βουλγαροκτόνον.

Ἐπὶ τοῦ Βασιλείου προσήλθον οἱ Ῥῶσοι εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Ὁ διάδοχος τοῦ Σβιατοσλαύου Βλαδίμηρος ἐπολέμησε κατὰ τῶν χριστιανισθέντων Χαζάρων τῆς Κριμαίας καὶ κατέλαβεν αὐτήν, ὡς καὶ τὴν Ἑλληνικὴν πόλιν Χερσῶνα, τὴν ἀρχαίαν Χερσόνησον. Ἐνταῦθα ἐβαπτίσθη ὁ Βλαδίμηρος καὶ ἔλαβεν ἔπειτα σύζυγον τὴν νεωτέραν ἀδελφὴν τοῦ Βασιλείου Ἄνναν. Εὐγνωμονῶν δὲ πρὸς τοὺς Ἑλληνας ἀπέδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν Χερσῶνα. Τὸ παράδειγμα τοῦ χριστιανισθέντος ἡγεμόνος ἀκολουθῶν ὁ Ῥωσσικὸς λαὸς ἐβαπτίσθη κατὰ μυριάδας εἰς τὸν ποταμὸν Βορυσθένην ἢ Δάναπριν. Ἐκκλησιαστικὸν δὲ κέντρον καὶ ἱερὰ πόλιν τῆς Ῥωσσίας κατέστη τὸ Κίεβον, τοῦ ὁποῦ οἱ μητροπολίτης διορίζετο ὑπὸ τοῦ πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ χριστιανισμὸς τῶν Ῥώσων ἠβῆξε τὰς ὑπαρχούσας πολλαπλᾶς ἐμπορικὰς σχέσεις μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ αὐτῶν, ὁ δὲ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἐπέδρασε εἰς τὸ ἐξῆς εὐρύτερον εἰς τὴν Ῥωσίαν. Διότι ὅπως οἱ Ἀρμένιοι, οἱ Ἀραβες καὶ αὐτοὶ οἱ Βούλγαροι διὰ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Βυζαντίου ἐγνώρισαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, οὕτω καὶ οἱ Ῥῶσοι καὶ τὴν τέχνην τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ τὰ γράμματα καὶ καθόλου τὸν πρῶτον πολιτισμὸν αὐτῶν παρέλαβον παρὰ τῶν χριστιανῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Βασίλειος καταγινόμενος νὰ ταπεινώσῃ τοὺς Βουλγάρους ἐξ ἀπέστρεψε τὴν προσοχὴν του ἀπὸ τῶν πραγμάτων τῆς Ἀνατολῆς. Ἐκστρατεύσας κατὰ τῶν ἀποστατούντων Ἀράβων ἐνίκησεν αὐτοὺς καὶ ἐπορεύσε τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχὴν ἐν Συρίᾳ. Ἐπίσης ἐνίκησε τοὺς Σελτσουκίδας, λαὸν Τουρανικὸν ἢ Τουρκικὸν ἐμφανιζόμενον νῦν πρῶτον ἐν Ἀρμενίᾳ καὶ προσήρτησε κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν χώραν ταύτην. Ἡ δὲ Ἰδηρία, ἢ σημερινὴ Γεωργία, μέχρι Κασπίας θαλάσσης ἐκκληροδοτήθη εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος ὑπὸ τοῦ ἀποθανόντος ἀπαιδοῦ βασιλέως αὐτῆς Δαυῖδ. Τὰς νέας ταύτας χώρας τῶν συνόρων ὠχύρωσε διὰ φρουρίων, τὰ ὅποια ἔμελλον ἔπειτα νὰ ὑπερασπίσωσι τὸ κράτος ἐναντίον τῶν Σελτσουκιδῶν.

Καὶ ἐν τῇ Κάτω Ἰταλίᾳ ἐστερέωσε τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχὴν ὁ Βασίλειος, ἠτοίμαζε δὲ καὶ στόλον πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Σικελίας ἀπὸ τῶν Ἀράβων, ἀλλὰ προέλαβεν αὐτὸν ὁ θάνατος.

Ἐπὶ τοῦ Βασιλείου τὸ κράτος ἔλαβε τοιαύτην ἔκτασιν, ὅσῃν ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ δὲν ἔσχε πλέον. Αἱ σημαῖαι τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐκυμάτιζον, νικηφόροι ἀπὸ τοῦ Δανουβίου μέχρι τοῦ Τίγερτος καὶ ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας μέχρι τῆς Ἰταλίας. Ἡ βασιλεία τοῦ Βασιλείου Β' ἀποτελεῖ

τὴν λαμπροτάτην περίοδον τῆς μεσαιωνικῆς ‘Ελληνικῆς ἱστορίας, ἡ δὲ καταπολέμησις τῶν Βουλγάρων εἶχεν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ ὅλον τὸ μέλλον τοῦ ‘Ελληνισμοῦ.

Ὁ Βασίλειος ἀπέθανε τῷ 1025.

Ἡ Μακεδονικὴ δυναστεία ἔμεινεν εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον μέχρι τοῦ 1056, ἦτοι δύο περίπου αἰῶνας, ὅσον δηλαδὴ καὶ ἡ μακροτάτη τῶν Βυζαντιακῶν δυναστειῶν, ἢ τῶν Παλαιολόγων. Διάδοχος τοῦ Βασιλείου ὑπῆρξεν ὁ ἀδελφός του Κωνσταντῖνος Η΄ (1025—1028). Ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν δύο βασιλέων ἦτο τοσαύτη, ὥστε ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετεχειρίζετο περὶ αὐτῶν τὴν παροιμίαν, *Σταυρὸς καὶ πινάρι ἀπὸ ἓνα ξύλο*. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου Η΄ (1028) ἡ θυγάτηρ του Ζωῆ ἐνουμφεύθη ἀλληλοδιαδόχως τέσσαρες αὐτοκράτορας, Ῥωμανὸν Γ΄ τὸν Ἀργυρὸν (1028—1034), τὸν Μιχαὴλ Δ΄ Παφλαγόνα (1034—1041), τὸν Μιχαὴλ Ε΄ Καλαφάτην (1041—1042) καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Θ΄ Μονομάχον (1042—1054). Ἀπὸ τοῦ 1054 μέχρι τοῦ 1056 ἐβασίλευσεν ἡ Θεοδώρα, ἡ ἀδελφὴ τῆς Ζωῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

Οἱ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Βασιλείου Β΄. μέχρι τοῦ Ἀλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ αὐτοκράτορες.

Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Βουλγαροκτόνου μέχρι τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ ἐβασίλευσαν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔνδεκα βασιλεῖς, τῶν ἑποίων οἱ περισσότεροι ἀνίκανοι. Ἐπὶ τούτων παρημελήθη ἡ στρατιωτικὴ ὀργάνωσις τῆς χώρας καὶ διὰ τοῦτο ἠδυνήθησαν οἱ Σελτσούκοι Τούρκοι νὰ καταλάβωσι τὸ πλεῖστον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ φθάσωσι ταχέως μέχρι Νικαίας. Τὰ ἐν Ἀρμενίᾳ ἱδρυθέντα φρούρια τοῦ Βασιλείου Α΄ δὲν ἠδύναντο ἀποτελεσματικῶς νὰ ὑπερσπίσωσι τὴν χώραν, διότι εὕρισκόμενα μακρὰν τοῦ κέντρου δὲν ἐλάμβανον ἐγκαίρως τὰς ἀναγκαίας στρατιωτικὰς δυνάμεις. Ἐκτὸς τούτου πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι μέγα μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους εἶχεν ἐξιλαμισθῆ διὰ τῶν ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν καὶ κατακτήσεων καὶ διὰ τοῦτο ὑπετάγη προθύμως εἰς Μωαμεθανούς Σελτσούκους. Τὰ γεγονότα τῶν χρόνων τούτων ἐκθέτομεν συντόμως διατρέχοντες περισσότερον εἰς τὰ οὐσιωδέστερα.

Ἐπὶ τῶν τριῶν πρώτων διαδόχων τοῦ Βουλγαροκτόνου διέπρεψεν ὁ

ἀτρόμητος στρατηγὸς Γεώργιος Μανιάκης κατὰ τῶν Ἀράβων τῆς Ἀσίας, ἔπειτα δὲ κατὰ τῶν Ἀράβων τῆς Σικελίας, τὴν ὁποίαν κατέλαβε μετὰ ἐπανειλημμένας λαμπρὰς νίκας. Μετὰ τῶν μισθοφόρων δὲ Βαράγγων ἢ Νορμαννῶν ἐπολέμησε καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἰταλίᾳ. Ἐπὶ τοῦ Μιχαὴλ Πηφλαγόνοιο ἀνεκλήθη ὡς ὑποπτος, ἀνεῖς αὐτοῦ δ' ἐστάλησαν ἀνίκαναι στρατηγοί, ὅτε οἱ Ἀραβες ἀνέκτησαν πάλιν τὴν Σικελίαν. Καὶ ἐστάλη μὲν ὁ Μανιάκης ἐκ νέου ὑπὸ τῆς Ζωῆς εἰς Ἰταλίαν, ἀλλ' ἢ κατ' αὐτοῦ ἀντίδρασις τῶν ἀμελικίων προσωπικῶν ἐχθρῶν του τὸν ἠνάγκασε νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τοῦ νέου αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου (1042—1054). Ἀλλ' ἐνῷ ἐπῆρχετο ἐκ Δυρραχίου διὰ τῆς Μακεδονίας, πληγῇ βέλους ἐθανάτωσε καθ' ἑδὼν τὸν ἡρωικὸν ἄνδρα παρὰ τὸ Ὀστροβὸν ἐν μικρᾷ συμπλοκῇ. Ἡ ἀπώλεια τοῦ Μανιάκη, ὅστις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μόνος ἠδύνατο νὰ σώσῃ τὸ κράτος, ἀπέβη εἰς αὐτὸ ἐπιβλαβεστάτη. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ ἐκ τῆς Δύσεως οἱ μὲν Ἀραβες ἔμειναν ἐν τῇ ἀνακτιθείσῃ ὑπ' αὐτῶν Σικελίᾳ, οἱ δὲ Νορμαννοὶ κατέλαβον τὴν Κάτω Ἰταλίαν, τὴν ὁποίαν ὑπέγαγον ὑπὸ τὴν πνευματικὴν κυριαρχίαν τοῦ Πάπα. Τὸ γεγονός τοῦτο προεκάλεσε νέας ἐριδας μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ ὀριστικὸν σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Μιχαὴλ Κυρουλαρίου (1054).

Ἐπὶ τοῦ Μονομάχου ἡ Τουρκικὴ φυλὴ τῶν Πατζινάκων ἐπέδραμεν ἐκ Ῥουμανίας καὶ ἐπεχείρησε φοβερὰς δηώσεις εἰς Βουλγαρίαν καὶ Μακεδονίαν. Καὶ ἐπολέμησε μὲν γενναίως κατ' αὐτῶν καὶ ἐπληρώθη ὁ στρατηγὸς Κιτακλὼν, ἀλλ' οἱ Πατζινάκοι ἠσύχασαν μόνον, ἀφοῦ ἔλαβον χρηματικὰς δωρεὰς παρὰ τοῦ Βυζαντίου. Πολλοὶ τούτων ἐγκατέστησαν ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ ἠπάσθησαν τὸν Χριστιανισμόν.

Καὶ οἱ Ῥῶσοι ἐπῆλθον διὰ τελευταίαν φοράν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' ὑπέστησαν πανωλεθρίαν διὰ τοῦ στρατηγοῦ Κατακλων. Ἐπὶ τοῦ Μονομάχου καὶ οἱ Σελτσουκοὶ Τούρκοι ὑπὸ τὸν Σουλτάνον Τογροῦλ ἤρχισαν τὰς ἐπιθέσεις τῶν κατὰ τοῦ κράτους ἐν Ἀρμενίᾳ.

Μετὰ τὴν Θεοδώραν, τὴν ἀνεψίαν τοῦ Βουλγαροκτόνου (1056) ἐξουσίησαν μέχρι τοῦ 1081 κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν οἱ ἑξῆς: Μιχαὴλ Σ' ὁ Στρατιωτικὸς (1056—1057), Ἰσαάκιος Α' Κομνηνὸς (1057—1059), Κωνσταντῖνος Ι' ὁ Δούκας (1059—1067), Ῥωμανὸς Δ' ὁ Διογένης (1067—1071), Μιχαὴλ Ζ' ὁ Δούκας (1071—1078) καὶ Νικηφόρος Γ' ὁ Βοτανειάτης (1078—1081). Τῶν βασιλέων τούτων ὀλίγοι πράγματι ἦσαν ἀξιοὶ τοῦ θρόνου.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιχαήλ Γ' Στρατιωτικοῦ προετάθη αὐτοκράτωρ ὁ στρατηγὸς Κατακαλὼν, ὅστις ἕμως μετριοφρόνως ἀπεποιήθη καὶ προέτεινε αὐτὸς τὸν ἐξ εὐκλεοῦς γένους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καταγόμενον Ἰσαάκιον Α' Κομνηνόν. Ὁ Ἰσαάκιος μετὰ μεγάλης συνέσεως ἐμερίμνησε περὶ τοῦ δημοσίου πλοῦτου, τὸν ὁποῖον ὁ Μονομάχος ἀφειδῶς ἔδαπάνη εἰς οἰκοδομὴν ναῶν καὶ ἄλλων ἰδρυμάτων, καθ' ὃν χρόνον τὸ κράτος εἶχεν ἀνάγκην μεγάλων στρατιωτικῶν δυνάμεων. Δυστυχῶς δύο μόνον ἔτη ἀπὸ τῆς ἀναβάσεώς του εἰς τὸν θρόνον προσεδλήθη ὑπὸ νόσου καὶ ἀπεχώρησεν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Στουδίου ἀφήσας διάδοχόν του τὸν φίλον του Κωνσταντῖνον Γ' Δούκαν (1059—1067). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντῖνου Δούκα ἡ εὐφυῆς καὶ σοφὴ σύζυγός του Εὐδοκία ἢ Μακρεμβολίτισσα ἐνουμφεύθη τὸν νεαρὸν ἐκ Καππαδοκίας στρατηγὸν Ῥωμανὸν Δ' τὸν Διογένη (1067—1071), ὅστις ἀνεδείχθη ἐκ τῶν γενναιοτάτων αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντιανοῦ κράτους.

Μετὰ τῶν ὀλίγων στρατιωτικῶν δυνάμεων τοῦ κράτους καὶ κυρίως μετὰ μισθοφόρων ξένων ἔκομε δύο νικηφόρους ἐκστρατείας κατὰ τῶν Σελτσουκιδῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ἀπώθησεν αὐτοὺς πρὸς τὸν Εὐφράτην. Κατὰ τὴν τρίτην ἐκστρατείαν εἰσέβαλεν εἰς Ἀρμενίαν καὶ συνεκρότησε τὴν φοβεράν μάχην ἐν Μεντζικέρτ (1071) οὐ μακρὰν τῆς λίμνης Βάν, πρὸς τὸν περίφημον Σουλτᾶνον τῶν Σελτσουκιδῶν Ἄλπ-Ἀρσλάν. Ὁ Ῥωμανὸς Δ' ἐπολέμησεν ἡρωϊκῶς, ἀλλ' ἡ ἐλαττωματικὴ κατάστασις τοῦ στρατοῦ του ἔγινεν αἰτία μεγάλης ἥττης, καθ' ἣν ὁ Ῥωμανὸς ἐτραυματίσθη καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος. Ὁ γενναῖος καὶ μεγαλόφρων Ἄλπ-Ἀρσλάν θαυμάσας τὸν ἡρωϊσμὸν τοῦ Ῥωμανοῦ ἠλευθέρωσε καὶ πολλαχῶς ἐτίμησεν αὐτόν. Ἄλλ' ὅτε ὁ βασιλεὺς ἐπέστρεφεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, συνελήφθη καὶ ἐτυφλώθη ἀνάνδρως ὑπὸ τῶν συγγενῶν τοῦ Κωνσταντῖνου Δούκα ὑποστηριζομένων ὑπὸ τῆς πολιτικῆς μερίδος, τῆς ὁποίας ἠγείτο ὁ σοφὸς Μιχαὴλ Ψελλὸς ἀντ' αὐτοῦ δ' ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὁ Μιχαὴλ Ζ' υἱὸς τοῦ Κωνσταντῖνου Δούκα. Ὁ Ῥωμανὸς ἀπέθανε ταχέως ἐκ νόσου τῶν ὀφθαλμῶν προσελθούσης ἐκ τῆς τυφλώσεως.

Ὁ Μιχαὴλ Δούκας ὑπῆρξεν ὄλως ἀνάξιος διάδοχος τοῦ Ῥωμανοῦ. Οὗτος δ' ἐπεκλήθη Παραπινάκιος, διότι ἐπ' αὐτοῦ ἐπωλεῖτο ὁ μῦθος τοῦ σίτου παρὰ ἐν πινάκιον, ἦτοι ἠλαττωμένος κατὰ ἐν τέταρτον. Σπανίως ὑπῆρξε τόσον ἀσθενὴς Βυζαντικὴ κυβέρνησις, ὡς ἡ τοῦ Μιχαήλ ἐν ᾧ οὗτος ἀνεγίνωσκε μετὰ τοῦ Ψελλοῦ χειρόγραφα καὶ ἐποίηε στίχους.

οἱ Σελτσουκίδαι κατελάμβανον τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ προεχώρουν μέχρι Νικαίης. Αἱ δ' ἔθνηκαὶ συμφοραὶ προεκάλεσαν ἐπαναστάσεις τῶν ὀνομαστοτάτων στρατηγῶν καὶ ἠνάγκασαν τὸν Μιχαὴλ νὰ καταθέσῃ τὸ στέμμα καὶ μεταβῆ εἰς μοναστήριον. Αὐτοκράτωρ ἀνηγορεύθη ὁ Νικηφόρος Γ' Βοτανειάτης (1078—1081), τοῦτον δὲ ταχέως ἐξεθρόνισεν ὁ στρατηγὸς Ἀλέξιος Α' Κομνηνός, ἀνεψιὸς τοῦ Ἰσαακίου Α' Κομνηνοῦ (1081). Ὁ Ἀλέξιος Α' ἐγένετο ἰδρυτὴς τῆς ἐνδόξου δυναστείας τῶν Κομνηνῶν, οἵτινες ἐκυβέρνησαν τὸ κράτος ἐπὶ ἓνα αἰῶνα καὶ παρέσχον εἰς τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ τὴν τελευταίαν λάμπην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ

1. Οὐμμεϊάδαι ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ Ἀββασίδαι ἐν Ἀνατολῇ.

Ἐίπομεν ἀνωτέρω (σ. 32) ὅτι κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ ὀγδόου αἰῶνος τὴν δυναστείαν τῶν Οὐμμεϊδῶν διεδέχθη ἐν Ἀνατολῇ ἢ τῶν Ἀββασιδῶν, ὁ δὲ περισθεὶς Οὐμμεϊάδης Ἀβδουρραχμάν ἐγένετο Χαλίφης ἐν Ἰσπανίᾳ.

Οἱ Οὐμμεϊάδαι ἐν Ἰσπανίᾳ ἐκαλλιέργησαν τὰ γράμματα μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας, προήγαγον δὲ καὶ τὴν ἀραβικὴν τέχνην, κυρίως τὴν αρχιτεκτονικὴν κτίσαντες ὀνομαστὰ ἀνάκτορα καὶ τζαμιά. Ὀνομαστὴ δ' ἦτο καὶ ἡ κατεργασία τῶν δερμάτων παρὰ τοῖς Ἀραβι (ἢ γαλλικὴ λέξις *cordonnier* προήλθεν ἐκ τῆς Κορδύβης). Ὁ περιφημώτατος δλων τῶν Οὐμμεϊδῶν εἶναι Χακίμ ὁ Β' κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα (961—976), ὅστις ἐδαπάνησε τεράστια ποσὰ ὑπὲρ τῶν γραμμάτων καὶ ἱδρυσεν ἐν Κορδύβῃ, τῇ πρωτεύουσῃ τῶν Ἀράβων, μοναδικὴν ἐν τῷ κόσμῳ βιβλιοθήκην μετὰ ἑξακοσίων χιλιάδων τόμων βιβλίων, συλλεγέντων ἐκ πάντων τῶν μερῶν τῆς Ἀνατολῆς.

Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος τὸ κράτος τῶν Οὐμμεϊδῶν ἐν Ἰσπανίᾳ ἤρχισε νὰ περιπλέκηται εἰς πολέμους πρὸς τὰ χριστιανικὰ κράτη, τὰ ἰδρυθέντα ἐν τῇ βορείῃ Ἰσπανίᾳ, τῆς Ἀραγωνίας, Καστιλίας, Ναβάρρας. Βαθμηδὸν ἀπωθεῖντο καὶ περικεῖντο οἱ Ἀράβες πρὸς νότον, ἕως οὗ τῷ 1492 ἐπὶ τῶν βασιλέων τῆς Χριστιανικῆς Ἰσπανίας Φερδινάνδου καὶ Ἰσαβέλλας κατελύθησαν τὰ λείψανα τῶν Ἀράβων, κυριευθεῖσης τῆς τελευταίας πρωτεύουσος αὐτῶν Γρενάδας· οἱ Μωαμεθνοὶ ἐξεδιώχθησαν ἢ ἠναγκάσθησαν νὰ σπασθῶσι τὸν Χριστιανισμόν.)

Ἐν δὲ τῇ Ἀνατολῇ οἱ Ἀββασίδαι κατέστησαν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους τὸ Βαγδάτιον ἀντὶ τῆς Δαμασκού, ἠύρουν αὐτὸ καὶ ἐκαλλώπισαν μεγάλως. Ὀνομαστότατος τῶν χαλιφῶν τοῦ Βαγδατίου εἶναι ὁ Ἀρῶν-ελ-Ρασιδ ἢ Ἀρῶν ὁ Δίκαιος, διότι ὑπῆρξεν ὀνομαστός διὰ τὴν αὐστηρὰν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης. Ἀλλὰ καὶ ὡς στρατηγὸς διέπρεψε, διότι ἐνίκησεν ἐπανειλημμένως τοὺς στρατοὺς τοῦ Βυζαντίου καὶ κατέστησε τὴν Εἰρήνην καὶ ἔπειτα τὸν Νικηφόρον Α΄ φόρου ὑποτελεῖς. Τὴν μεγάλην ἀξίαν τοῦ Ἀρῶν-ελ-Ρασιδ δεικνύει καὶ τὸ γεγονός ὅτι ὑμνήθη ὡς ἥρωα ἐν τοῖς ἀραβικοῖς μύθοις τῆς Χαλιμάς, ἢ δ' ἐποχῆ τοῦ ἀποτελεῖ τὸν χρυσοῦν αἰῶνα τοῦ ἀραβικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἐπὶ τοῦ Μαμουῦν, υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Ἀρῶν, ἐφθασεν ἡ καλλιέργεια τῶν γραμμάτων μεταξὺ τῶν Ἀράβων εἰς τὸν ὑψιστον βαθμόν· σχολεῖα καὶ βιβλιοθηκαὶ ἰδρύθησαν, οἱ δὲ λόγιοι ἠμειβόντο γενναίως καὶ ἐτιμῶντο. Λέγεται μάλιστα ὅτι ὁ Μαμουῦν ἐν τινι συνθήκῃ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Θεόφιλον προέτεινεν ὡς ὄρον εἰρήνης τὴν παράδοσιν ἑκατοντάδων τινῶν χειρογράφων τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἄλλων Ἑλλήνων συγγραφέων.

Τὸν Μαμουῦν διεδέχθη ὁ ἀδελφός του Μοτασσέμ, ὁ τελευταῖος μέγας Χαλίφης τῶν Ἀββασιδῶν, ὅστις ἐπολέμησε πρὸς τὸν Θεόφιλον. Μετὰ τὸν Μοτασσέμ ἀρχίζει ἡ δυναστεία τῶν Ἀββασιδῶν νὰ παρακμάζη. Οἱ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν κατέστησαν ἀνεξάρτητοι καὶ τὸ περίφημον κράτος τῶν Ἀββασιδῶν κατετμήθη εἰς διάφορα κρατεῖδια. Τότε ἔδρυσαν καὶ οἱ Φατιμίδαι, οἱ ἰσχυρίζομενοι ὅτι κατήγοντο ἐκ τῆς Φατιμές, τῆς κόρης τοῦ Μωάμεθ, ἀνεξάρτητον ἀραβικὸν κράτος ἐν Αἰγύπτῳ μὲ πρωτεύουσαν τὸ Κάϊρον.

Ἐκ τῆς παρακμῆς τῶν Ἀράβων ὠφελοῦμενοι οἱ Ἕλληνες αὐτοκράτορες τοῦ δεκάτου αἰῶνος ἀνέκτησαν πλείστους χώρας ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐπλησίαζον νὰ ἐπεκτείνωσι τὸ Ἑλληνικὸν κράτος εἰς τὰ ἐπὶ Ἡρακλείου πρὸ τοῦ Ἰσλάμ ἔρια. Ἀλλὰ κατὰ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα μετεβλήθησαν βίαικῶς τὰ πράγματα τοῦ Μωαμεθανισμοῦ, διότι ἐγένοντο ἡγεμόνες αὐτοῦ ἄλλοι λαοὶ ἀντὶ τῶν παρακμασάντων Ἀράβων. Οἱ μὲν Πέρσαι ἐξύψωσαν τὸν Μωαμεθανισμὸν παρασχόντες εἰς αὐτὸν ἐνδοξον ἐπικὴν καὶ λυρικὴν ποίησιν, οἱ δὲ Σελτσούκοι Τούρκοι ἀνέλαβον μετὰ νεανικῆς ἐρμῆς τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν τοῦ Μωαμεθανισμοῦ.

2. Οἱ Τούρκοι διάδοχοι τῶν Ἀράβων.

Οἱ Τούρκοι ἢ Τουρανοὶ λαοὶ διακροῦνται εἰς λευκοὺς καὶ κίτρι-

νοὺς ἢ Μογγόλους. Λευκοὶ Τούρκοι ἐν Εὐρώπῃ ἦσαν οἱ Φίννοι ἢ Φινλανδοί, οἱ Βούλγαροι, οἱ Χάζαροι, οἱ Μαγυάροι ἢ Οὐγγροι, οἱ Παταινάκοι καὶ οἱ Κομάνοι, οἵτινες ὅλοι ἐγένοντο Χριστιανοί. Οἱ ἐν Ἀσίᾳ λευκοὶ Τούρκοι ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατ' ἀρχὰς κτισματολάτραι, βυθμηδὸν δ' ἐκ τῆς Περσίας ἔλαβον τὸν Μωαμεθανισμόν. Μία τοιαύτη ἐξισλαμισθεῖσα ἰσχυρὰ Τουρκικὴ φυλὴ εἶναι καὶ ἡ τῶν Σελτσούκων Τούρκων, οὕτω κληθέντων ἐκ τοῦ γενάρχου αὐτῶν Σελτσούκ. Ἰδρυσαν δ' οἱ Σελτσουκίδαι τὸ πρῶτον κράτος αὐτῶν ἐν Περσίᾳ, ἀφοῦ κατέλυσαν τὰς ἐκεῖ Μωαμεθανικὰς δυναστείας. Ὁ Σουλτάνος τῶν Σελτσουκιδῶν ἐν Περσίᾳ Τογροῦλ κατώρθωσε νὰ λάβῃ τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους τῶν Ἀράβων ὡς ἐπίτροπος τοῦ Χαλίφου, κρατήσαντος δι' ἑαυτὸν τὴν πνευματικὴν μόνον ἀρχήν. Οὕτως οἱ Σελτσούκοι Τούρκοι ἐγένοντο εἰρηνικῶς διάδοχοι τῶν Ἀράβων. Τοῦ Τογροῦλ διάδοχος εἶναι ὁ περίφημος Ἄλπ-Ἀρσλάν (1063—1075), ὅστις ἐπολέμησε κατὰ τοῦ Ἑλληνος αὐτοκράτορος Ῥωμανοῦ Δ' τοῦ Διογένουσ καὶ ἐξέτεινε τὰς Σελτσουκικὰς κτήσεις εἰς Μικρὰν Ἀσίαν καὶ Συρίαν. Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἄλπ-Ἀρσλάν τὸ Σελτσουκικὸν κράτος ἔλαβε τεραστίαν ἔκτασιν, διηρέθη δ' ἔπειτα εἰς διάφορα κράτη, τῶν ὁποίων δύο εἶναι τὰ σπουδαιότατα, τὸ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ τὸ ἐν Περσίᾳ. Τούτων τὸ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ κατέστησε πρωτεύουσάν του τὴν Νίκαιαν (1080), ὅτε δ' αὕτη κατὰ τὴν πρώτην σταυροφορίαν κατελήφθη ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, τὸ Ἰκόνιον.

Τὸ δ' ἐν Περσίᾳ Σελτσουκικὸν κράτος κατελύθη κατὰ τὸ τέλος τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος ὑπὸ τῶν Χοβαρσεμίω, προελθόντων ἐκ τῆς σημερινῆς Χίβας. Ἀλλὰ καὶ τὸ Χοβαρσεμιακὸν κράτος κατελύθη ταχέως τὰς ἀρχὰς τοῦ δωδεκάτου τρίτου αἰῶνος ὑπὸ νέου φοβεροῦ ἐχθροῦ, τῶν Μογγόλων, οἵτινες ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Ζιγγίς-Χάν κατέλαβον τὴν βόρειον Κίναν καὶ τὰς χώρας τῆς Μέσης Ἀσίας. Ἐπὶ δὲ τῶν διαδόχων τοῦ Ζιγγίς-Χάν προεχώρησαν οἱ Μογγόλοι καὶ εἰς Εὐρώπην καὶ κατέλαβον τὰς Ῥωσικὰς χώρας. Οἱ Μογγόλοι ἐπήνεγκον πανταχοῦ φοβερὰς καταστροφὰς, τὸ δὲ ὄνομά των κατέστη τρομερόν, ὡς ἄλλοτε τὸ τῶν Οὐννων. Κυρίως ἐβλάβησαν τὰ Μωαμεθανικὰ κράτη, ἅτινα ἦλθον εἰς ἄμεσον σύγκρουσιν πρὸς αὐτούς· τινὰ τούτων κατελύθησαν ὑπὸ τῶν εἰδωλολατρῶν Μογγόλων, κατελύθη δὲ καὶ ἡ πνευματικὴ ἀρχὴ τοῦ χαλίφου τοῦ Βαγδατίου. Πρὸς καιρὸν ἐφάνη ὅτι θὰ κατεστρέφετο ὁ Μωαμεθανισμός, ὅτε αἰφνης ἔλαβε νέαν δύναμιν διὰ τῆς Ὀθωμανικῆς

Τουρκικῆς φυλῆς, ἣτις ἀποτελεῖ μέχρι σήμερον τὸ κέντρον τοῦ Ἰσλαμικοῦ κόσμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

ΤΑ ΕΝ ΤΗ ΔΥΣΕΙ

1. Ἡ μετὰ τὴν μετανάστευσιν τῶν λαῶν ἐπελθοῦσα ἐν Εὐρώπῃ μεταβολή. Τὰ ἐν αὐτῇ ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος παραχθέντα κράτη.

Ἰδόμεν ἀνωτέρω ὅτι οἱ Οὐνοὶ πρῶτοι ἔδωκαν τὴν ὄθησιν εἰς τὰ διάφορα Σλαβικὰ καὶ Γερμανικὰ ἔθνη, ἅτινα μεταναστεύσαντα πρὸς νότον μετέβηλον ῥιζικῶς τὴν ἐθνολογικὴν κατάστασιν τῆς Εὐρώπης. Θευμαστήν δύναμιν κηρυκτικὴν ἔδειξαν κυρίως οἱ Γερμανοί. Οὗτοι κατέλυσαν τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος καὶ ἵδρυσαν διάφορα κράτη, ὧν κυριώτατα τὰ ἐξῆς: τὸ τῶν Φράγκων καὶ Βουργουνδιῶν ἐν Γαλατία καὶ Ἰσπανίᾳ, τῶν Βενδῆλων ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ ἔπειτα ἐν Ἀφρικῇ, τῶν Ἀγγλων ἐν Βρετανίᾳ καὶ τῶν Ὀστρογόθων ἐν Ἰταλίᾳ. Οἱ Φράγκοι κατέλυσαν τὰ κράτη τῶν Βουργουνδιῶν καὶ Βησιγόθων ἐν Γαλατία. Ἐν Ἰταλίᾳ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχὴν, ἣτις ὑπέταξε τὸ κράτος τῶν Ὀστρογόθων, διεδέχθησαν οἱ Λογγοβάρδοι (568), τῶν ὑποίων τὸ κράτος κατεστράφη βρῦχύτερον ὑπὸ τῶν Φράγκων. Καὶ ἐν Δακίᾳ, τῇ σημερινῇ Ρουμανίᾳ, ἰδρύθη Γερμανικὸν κράτος, τὸ τῶν Γηπαίδων, καταστραφέν κατὰ τὸν εἰκτον αἰῶνα ὑπὸ τῶν Ἀβάρων. Εἰς τὸ Βυζαντιακὸν κράτος δὲν ἐγκτεστήσαν Γερμανοὶ λαοὶ πλὴν τῶν ἐπὶ Θεοδοσίου Α' Γόθων, διότι ἡ Βυζαντιακὴ διπλωματία κτώρθηεν νὰ στρέφῃ αὐτοὺς πρὸς τὴν Δύσιν.

Τὰ δὲ Γερμανικὰ κράτη τὰ ἰδρυθέντα ἐν Λατινικαῖς χώραις πρὸς νότον τοῦ Ῥήνου καὶ τῶν Ἀλπεων ἐξελατινίσθησαν ἐνωρὶς ἀποβελόντα τὴν ἰδίαν γλῶσσαν καὶ τὸν ἴδιον στοιχειώδη πολιτισμὸν. Ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἐμορφώθησαν αἱ νεολατινικαὶ λεγόμεναι γλῶσσαι, ἡ Ἰταλική, ἡ Γαλλικὴ καὶ ἡ Ἰσπανικὴ, θυγατέρες ὅλαι τῆς Λατινικῆς. Καὶ ὁ Χριστιανισμὸς συνετέλεσεν εἰς τὸν ταχύτερον ἐκρωμανισμὸν ἢ ἐκλατινισμὸν τῶν Γερμανικῶν ἔθνῶν, διότι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ παιδείᾳ τοῦ μεσαίωτος ἐγένετο χρῆσις μόνον τῆς Λατινικῆς. Ἐν Βρετανίᾳ ὁμως ὑπερίσχυσεν ἡ Γερμανικὴ γλῶσσα τῶν Ἀγγλοσαξόνων, διότι οὗτοι σχεδὸν ἐξωλόθρευσαν τὸν Κελτικὸν ἢ Γαλατικὸν λαὸν τῶν Βρετανῶν, ὅστις ἤρχισε νὰ ἐκλατινίζεσθαι ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς κατα-

κρήσεως. Οἱ δὲ Γερμανικοὶ λαοὶ πρὸς βορρᾶν τοῦ Ῥήνου μέχρι τῆς Βαλτικῆς, δηλαδή οἱ Ἀλαμαννοὶ ἢ Σουῦθοι, οἱ Θουρίγγιοι, πρὸ πάντων δὲ οἱ Βαυαροὶ καὶ Σάξονες διετέλεσαν ἐκείνη μέχρι τοῦ ὀγδόου αἰῶνος, ὅτε προσήλθον εἰς τὸν Χριστιανισμόν διὰ τοῦ Φραγκικοῦ κυρίως κράτους, τοῦ ἐκπαθέντος ἐκατέρωθεν τοῦ Ῥήνου. Τὰ δὲ βορειότατα Γερμανικὰ φύλα τῶν Δανῶν, Σουηθῶν καὶ Νορθηγῶν εἰσῆχθησαν ἔτι βραδύτερον κατὰ τὸν ἕνατον καὶ δέκατον αἰῶνα εἰς τὸν χριστιανικὸν πολιτισμόν. Ἐν γένει δ' ἡ ἡμέρωσις καὶ ὁ πολιτισμὸς τῶν διαφόρων λαῶν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ἤρχισεν ἀπὸ τῆς ἡμέρας τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ αὐτῶν. Τοῦτον προήγαγον κυρίως τὸ Φραγκικὸν κράτος καὶ ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία. Οἱ δὲ εἰσβαλόντες καὶ ἐγκαταστάντες εἰς τὴν Ῥουμανίαν γερμανικοὶ, τουρκοὶ, ἐν μέρει δὲ καὶ σλαυικοὶ λαοὶ ἐξελαντισθήσαν κατὰ τὴν γλῶσσαν, διότι προσέλαβον τὴν Ῥουμανικὴν, θυγατέρα τῆς λατινικῆς, τῆς εἰσαχθείσης εἰς Ῥουμανίαν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Τραϊανοῦ διὰ τῶν ρωμαϊκῶν στρατιωτικῶν ἀποικισμῶν. Τόση ἦτο ἡ δύναμις τοῦ Λατινικοῦ πολιτισμοῦ ἀπέναντι τῶν τελείως ἀπολιτίστων βαρβάρων.

Οἱ Γερμανικοὶ λαοὶ οἱ πρὸς βορρᾶν τοῦ Ῥήνου δὲν ὑπέστησαν ἰσχυρὰν Λατινικὴν ἐπίδρασιν καὶ διὰ τοῦτο ὄχι μόνον διετήρησαν τὴν Γερμανικὴν γλῶσσαν, ἀλλ' ἐξεγεράμισαν βαρμηθὸν καὶ μέγα μέρος τῶν εἰσβαλόντων εἰς τὴν ἀνατολικὴν Γερμανίαν Σλαῦων. Ἐνικῶντο δὲ καὶ ὑπετάσσοντο ὑπὸ τῶν Γερμανῶν εὐκόλως οἱ Σλαῦοι οὗτοι, διότι ἔχοντες ἀτελεῆ καὶ πολὺ ἐλαφρὸν ὄπλισμόν δὲν ἠδύναντο νὰ ἀντιστῶσιν εἰς τὸ ἱππικὸν ἐκείνων. Τόσον εὐκόλως μάλιστα ἠγχαλωτίζοντο ὑπὸ τῶν Γερμανῶν οἱ Σλαῦοι, ὥστε ἡ λέξις Σλαῦος καὶ Σκλάβος (slave, esclave) κατήντησαν ἰσοδύναμοι.

2. Φραγκικὸν κράτος.

Χλωδοβίκος (481—511).

• Ἐν ᾧ τὰ λοιπὰ Γερμανικὰ κράτη πρὸς νότον τοῦ Ῥήνου παρήκμαζον, ἔδρυσαν οἱ Φράγκοι, Γερμανικὸς ἐπίσης λαός, σπουδαῖον κράτος ἐν τῇ Παραρρηνείῳ Γαλατίᾳ. Πρῶτος ὀνομαστὸς ἡγεμὼν αὐτῶν εἶναι ὁ Χλωδοβίκος (481—511) ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Μερουγγιδῶν. Οὗτος καταλαβὼν τὴν ἀρχὴν μόλις δεκαεξαετίας κατέλυσε ταχέως τὰ λείψανα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ὑπὸ τὸν Σουάριον ἐν Γαλατίᾳ καὶ ἐπέτεθη κατὰ τῆς ἰσχυρᾶς Γερμανικῆς φυλῆς τῶν Ἀλαμαννῶν, οἵτινες ὄχουν τότε εἰς τὴν σημερινὴν Ἀλσατίαν. Ἐπειδὴ δ' ἐκινδύνευε νὰ ἠττηθῇ

ἐν τῇ πρὸς τοὺς Ἀλαμαννοὺς μάχῃ, ὑπεσχέθη, προτροπόμενος ὑπὸ τῆς γυναικὸς του, ὅτι θὰ γίνῃ Χριστιανός, ἂν ἐνίκα τὸν ἐχθρόν. Οἱ Ἀλαμαννοὶ ἐνίκηθησαν καὶ τότε ὁ Χλωδοβίκος ἐβαπτίσθη μετὰ 3000 Φράγκων εὐγενῶν ἐν Ῥήμοις (Reims) τῆς Γαλατίας. Τὸ παραδειγμα τοῦ συνετέλεσεν εἰς τὴν ταχεῖαν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ. Κατόπιν δ' ἐπετίθη κατὰ τῶν Βησιγόθων ἐν τῇ μεσημβρινῇ Γαλατίᾳ καὶ νικήσας αὐτοὺς κατέλαβε τὴν μέχρι Πυρηναιῶν χώραν. Ἐπίσης κατέλυσε καὶ τὰ λοιπὰ μικρὰ φραγκικὰ κράτη καὶ ἐδημιούργησεν οὕτω μέγα Φραγκικὸν κράτος. Προσηνέχθη δ' ὁ κατακτητὴς Χλωδοβίκος πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῶν καταλυθέντων κρατῶν βεβήδως φονεύσας αὐτοὺς ὡμῶς καὶ δολίως, ὅπως καὶ τοὺς συγγενεῖς του. Τῷ 511 ἀπέθανεν ἐν Παρισίαις, τῇ πρωτεύουσῃ τῆς Γαλατίας. Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Χλωδοβίκου ἐδόθη εἰς τὴν Γαλατίαν τὸ ὄνομα Francia, ἧτοι χώρα τῶν Φράγκων. Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ ἡ ἐπαρχία τῆς σημερινῆς Βαυαρίας Φραγκονία ἐκ τῶν Φράγκων ἔχει τὸ ὄνομα.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χλωδοβίκου τὸ κράτος διηρέθη εἰς τέσσαρα τμήματα ὑπὸ τοὺς τέσσαρας υἱοὺς τοῦ Χλωδοβίκου. Ἐμφύλιοι σπαραγμοὶ ἐξήντησαν τὰ βασίλεια ταῦτα καὶ κατέστησαν ὅλως ἄσημα. Καὶ ἐσχηματίσθη μὲν πάλιν βραδύτερον ἐν Φραγκικὸν κράτος, ἀλλ' οἱ βασιλεῖς τούτου ἦσαν ἀνάξιτοι λόγου ζῶντες καὶ βασιλεύοντες νωθῶς. Διὰ τοῦτο ἐπ' αὐτῶν ἔλαβον μεγάλην ἰσχύν οἱ ἀυλάρχαι (majores domus), οἵτινες ἐκυβέρνησαν τὸ κράτος μόνον σχεδόν, ἕως οὗ βραδύτερον ἐξεδιώξασι τὴν δυναστείαν τῶν Μερουγγιδῶν καὶ κατέλαβον καὶ τὸν θρόνον.

3. Κάρολος Μαρτέλλος.

Πιπῖνος ὁ Μικρός.

Ὁ πρῶτος πανίσχυρος ἀυλάρχης ἦτο Πιπῖνος ὁ ἐκ τοῦ Ἐριστάλ, ὅστις ἔλαβε καὶ τὴν ἐπωνυμίαν *dux et princeps Francorum*. Τούτου ὁ υἱὸς Κάρολος ὑπῆρξεν ἐξοχος πολεμιστὴς· νικήσας τοὺς ἐχθροὺς τοῦ κράτους Ἀλαμαννοὺς ἐπωνομάσθη διὰ τὴν ἀκαμπτον ἰσχύν του Μαρτέλλος (*martello, marteau, σφῆρα*). Ὁ Κάρολος Μαρτέλλος ἔσωσε καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς Εὐρώπης νικήσας ἐν μεγάλῃ μάχῃ (732) μετὰξὺ Τουρωικῶν (Tours) καὶ Πικτανίας (Poitiers) διὰ πυκνοῦ πεζικῆς στρατοῦ τὸ ἵππικόν τῶν ἐξ Ἰσπανίας εἰσβαλόντων Ἀράβων. Οἱ Ἀράβες ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς Ἰσπανίαν.

Ὀλίγα ἔτη πρότερον (717—8) εἶχον ἀποκρουσθῆ οἱ Ἄραβες καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὑπὸ Λέοντος τοῦ Ἰσχυροῦ.

Τὸν Κάρολον Μαρτέλλον διεδέχθη ὡς αὐτάρχης ἔτι ὁ υἱὸς αὐτοῦ Πιπίνος ὁ Μικρὸς. Οὗτος συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ Πάπα ἐξέβαλε τὸν τελευταῖον Μερουβίγιδην τοῦ θρόνου καὶ ἀνηγορεύθη αὐτὸς βασιλεὺς (751). Ἴνα δὲ περιάρψῃ μείζον ἠθικὸν κῦρος εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἀρχὴν ὁ Πιπίνος, ἐζήτησε τὴν ἐπίσημον ἀναγνώρισιν τοῦ Πάπα, ὅστις ἐλθὼν εἰς Γαλατίαν ἔχρισεν ὁ ἴδιος αὐτὸν βασιλέα. Εὐγνωμονῶν ὁ Πιπίνος ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ πιέζοντος τὴν παπικὴν ἀρχὴν βασιλέως τῶν Λογγοβάρδων καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸν Πάπαν τὴν ἐξαρχίαν τῆς Ῥαβέννης. Οὕτως ηὔξηθη μὲν τὸ ἠθικὸν κῦρος τοῦ Πάπα ὑπὲρ τοὺς βασιλεῖς, ἰδρῦθη δὲ καὶ ἐστερεώθη ἡ πολιτικὴ ἀρχὴ αὐτοῦ.

Ὁ Πιπίνος ἀπέθανε τῷ 768.

4. Κάρολος ὁ Μέγας (768—814).

Τὸν Πιπίνον διεδέχθη ὁ υἱὸς του Κάρολος, ὁ ἐπικληθεὶς ὕστερον Μέγας. Ὁ Κάρολος ἦτο μεγαλοφυΐης, ἀκάμπτου ἰσχύος καὶ θελήσεως καὶ μέγας τὸ σῶμα ἀνὴρ. Ὁ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εὔρεθεὶς σκελετός του ἔχει μῆκος 1,92μ. Ὁ Κάρολος ἀπέβη ὑμέγιστος τῶν βαρβάρων ἡγεμόνων ἀπὸ τῆς καταλύσεως τοῦ Δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους μέχρι τοῦ 800 μετὰ Χριστὸν καὶ ἔλαβε δικαίως τὴν ἐπωνυμίαν Μέγας διὰ τὰ μεγάλα πολεμικὰ καὶ εἰρηνικὰ ἔργα του.

Ὁ Κάρολος ἤρχισε τοὺς πολέμους αὐτοῦ ἀπὸ τῶν Σαξόνων, οἵτινες κατόικουν τότε ἀπὸ τοῦ Ῥήνου μέχρι τῆς Βαλτικῆς καὶ ὑπερήσπιζον τὸ πάτριον ἔδαφος μετὰ θαυμαστῆς ἀνδρείας καὶ πείσματος. Ἐπὶ τριάκοντα καὶ τέσσαρα ἔτη ἠνάγκάζετο νὰ πολεμῇ κατὰ διαλείμματα πρὸς τοὺς Σάξονας, οἵτινες κυρίως εἶπεν δὲν ἐπολέμουν ἐκ τοῦ συστάδην πρὸ τὸ ἵππικὸν τοῦ Καρόλου ἀλλ' ἐγκαταλείποντες τὴν χώραν καὶ φεύγοντες εἰς δυσπρόσιτα μέρη ἐζήντλουν τὰς δυνάμεις του διὰ μικροσυμπλοκῶν. Περίφημος εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τῶν Σαξόνων Βιτίκινδος, ὅστις ὀργάνωσε τὰς ἐπανειλημμένας ἐπαναστάσεις αὐτῶν. Ἐπὶ τέλους ὁ Κάρολος ἵνα καταποτήσῃ τοὺς Σάξονας, ἔσφαξε τοὺς συνωμώτας μιᾶς ἐπαναστάσεως, περὶ τοὺς 4500, ἐξώκισε πλῆθος αὐτῶν καὶ παρέλαθεν ὡς ἡμέρους νέους, τοὺς ὑποίους ἐπέκλεισεν εἰς μοναστήριον, ἵνα τοὺς χρησιμοποιήσῃ ἔπειτα εἰς τὸν χριστιανισμὸν τῆς χώρας. Ἀφοῦ δὲ τέλος μετὰ μεγάλου κόπου ὑπέταξε τὸν λαόν, ἐπέβαλε τὸν χριστιανισμὸν

διὰ τῆς βίας πρὸς ἐξημέρωσιν τῶν Σαξόνων καὶ ἴδρυσεν ἐν τῇ χώρᾳ ἐπισκοπὰς καὶ μοναστήρια. Καὶ αὐτὸς ὁ Βιτίκινδος ἐβαπτίσθη ἐπὶ τέλους.

Ὁ Κάρολος προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Πάπα κατὰ τῶν Λογγοθάρων εἰσέβαλεν εἰς τὴν Παυίαν, τὴν πρωτεύουσαν αὐτῶν καὶ εὐκόλως κατέλυσε τὸ Λογγοθαρικὸν κράτος. Ἐπειτα ἐστέφη ἐν Μεδιολάνῳ μὲ τὸ σιδηροῦν στέμμα τῶν Λογγοθάρων καὶ ὠνομάσθη βασιλεὺς τῶν Φράγκων καὶ τῶν Λογγοθάρων (774).

Καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν εἰσέβαλεν ὁ Κάρολος ἐπανειλημμένως καὶ νικήσας τοὺς Ἄραβας κατέλαβε τὴν Βαρκελώναν καὶ ὅλην τὴν μεταξὺ Πυρηναίων καὶ Ἑβρου χώραν, ἣν ὠνόμασε Ἰσπανικὴν Μαρκιωνίαν. Ἐν μιᾷ τῶν ἐκστρατειῶν τούτων ἀπέκοψεν οἱ Βάσκοι, λαὸς τῶν Πυρηναίων, τὴν ὀπισθοφυλακὴν τοῦ Καρόλου καὶ ἐφόνευσαν τὸν γενναῖον Ῥολάνδον, τὸν ὁποῖον ἐξύμνησαν οἱ ποιηταὶ ὡς ἄλλον Ἀχιλλεῖα (Chansons de Roland).

Ἐπίσης ἐνίκησε τοὺς Δανούς, τοὺς Σλαῦους πρὸς ἀνατολὰς τῶν Σαξόνων καὶ τοὺς Βαυαρούς. Κατὰ δὲ τῶν Ἀθάρων τῶν κατοικούντων ἐν τῇ σημερινῇ Αὐστρίᾳ καὶ Οὐγγαρίᾳ ἐξστράτευσεν δεκάκις καὶ συνεχώνευσεν τὸ κράτος αὐτῶν μετὰ τοῦ Φραγκικοῦ· ἕκτοτε ἐξηλείφθη τὸ ὄνομα τῶν Ἀθάρων ἐκ τῆς ἱστορίας. Τὸ κράτος τοῦ Καρόλου ἐπλησίασε κατὰ τὴν ἑκτασιν πρὸς τὸ ἀρχαῖον δυτικὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος. Ἐπειδὴ δ' ἡ προσωνομία Ῥωμαῖος αὐτοκράτωρ ἤσκει πολλὴν γοητείαν παρὰ τῷ λαῷ, ὁ Κάρολος ἐπεδίωξε νὰ λάβῃ αὐτήν. Κατὰ τὸ ἔτος 800 ἐλθὼν εἰς Ῥώμην ἐστέφη τὴν ἑορτὴν τῶν Χριστουγέννων ὑπὸ τοῦ Πάπα imperator Romanorum. Ὀλίγα ἔτη βραδύτερον ἀνεγνωρίσθη ἡ προσωνομία αὕτη καὶ ὑπὸ τοῦ νομίμου αὐτοκράτορος Ῥωμαίων Μιχαὴλ Α' τοῦ Ῥαγκαβέ.

Ὁ Κάρολος ἠγάπα θερμῶς τὰ γράμματα καὶ διὰ τοῦτο ἴδρυσεν διάφορα σχολεῖα μοναστηριακὰ καὶ προσεκάλεσε πλησίον του τοὺς τότε περιφημοτέρους σοφοὺς τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Ὁ ἴδιος δὲν ἀπηξίου νὰ συλλέγῃ καὶ Γερμανικὰ ποιήματα τοῦ λαοῦ.

Ὁ Κάρολος διήρесе τὸ ἀπέραντον κράτος του εἰς ἐπαρχίας, τῶν ὁποίων σπουδαιότεραι ἦσαν αἱ παρὰ τὰ σύνορα (ὀριοκομιτεῖαι, μαρκιωνίαι). Τοὺς διοικητὰς τῶν ἐπαρχιῶν τούτων ἐξήλεγχε καθ' ἕκαστον ἔτος δι' ἐκτάκτων ἀπεσταλμένων.

Ὁ Κάρολος ἀπέθανεν ἐν τῇ συνήθει πρωτεύουσῃ του, τῷ παρὰ τὸν

Ῥήνον Ἀκυισγράνω (γερμ. Aachen, γαλλ. Aix la Chapelle) καὶ ἐτάφη ἐν ἐκκλησίᾳ κτισθείσῃ ὑπ' αὐτοῦ.

5. Οἱ Διάδοχοι τοῦ Καρόλου.

Διάδοχος τοῦ Καρόλου ὑπῆρξεν ὁ υἱός του Λουδοβῆκος ὁ Εὐσεβής (814—840). Οὗτος ἦτο ἀσθενὴς βασιλεὺς καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ κυβερνήσῃ τὸ ἀπέραντον, ἐκ διαφόρων ἐθνῶν συγκείμενον Φραγκικὸν κράτος. Ὅτε δὲ παρεχώρησε τμήματα τοῦ κράτους εἰς τοὺς τέσσαρας υἱούς του πρὸς διοίκησιν, προεκάλεσεν ἐριδας καὶ πόλεμον ἐναντίον του, διότι ἐνόμιζον ὅτι ἠδικήθησαν. Ἐν μέσῳ τῶν ταραχῶν τούτων ἀπέθανεν ὁ Λουδοβῆκος (840), τὸν δ' αὐτοκρατορικὸν θρόνον ἔλαβε τότε ὁ πρεσβύτερος υἱός του Λοθάρος. Ἄλλ' οἱ δύο ἐπιζῶντες ἀδελφοὶ τοῦ Λοθάρου ἐκήρυσαν πόλεμον κατ' αὐτοῦ καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ υπογράψῃ τὴν ἐν Βεροδούνω συνθήκην (843), κατὰ τὴν ὑποίαν διηρέθη τὸ κράτος τοῦ Καρόλου ὡς ἐξῆς. Ἐκ τῶν τριῶν ἀδελφῶν ὁ μὲν Λουδοβῆκος ὁ ἐπικαλούμενος Γερμανικὸς ἔλαβε τὴν Γερμανίαν, ὁ δὲ Κάρολος ὁ Φλακκὸς τὴν Γαλλίαν, ὁ δὲ Λοθάρος τὴν Ἰταλίαν μετὰ τῆς Ῥώμης καὶ τὴν Παραρρήνιον χώραν τὴν ἐπικληθεῖσαν ἐξ αὐτοῦ Λοθαριγγίαν (Lorraine).

Οὕτω κατετεμήθη τὸ κράτος Καρόλου τοῦ Μεγάλου. Ἐκτοτε ἤρχισεν ἡ βαθμιαία διαμόρφωσις ἐν μὲν Γερμανίᾳ τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους μετὰ τὴν Γερμανικὴν γλῶσσαν, ἐν δὲ Γαλλίᾳ τοῦ Γαλλικοῦ μετὰ τὴν Γαλλικὴν. Ἡ Ἰταλία ἐμόρφωσε μὲν ἔκτοτε τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν μετὰ ἑνδοξον φιλολογίαν, ἀλλὰ πολιτικῶς μόλις κατὰ τὸν δέκατον ἕνατον αἰῶνα μετὰ Χριστὸν κατώρθωσε νὰ δημιουργήσῃ ἐλεύθερον ἐνιαῖον κράτος.

6. Ὁ Θρησκευτικὸς, κοινωνικὸς καὶ πολιτικὸς βίος ἐν τῇ Εὐρώπῃ.

Μετὰ τὴν μεγάλην μετανάστευσιν τῶν ἐθνῶν κατὰ τὸν τέταρτον καὶ πέμπτον μετὰ Χριστὸν αἰῶνα ἐδημιουργήθη ἐν Εὐρώπῃ νέος βίος κοινωνικὸς καὶ πολιτικὸς, τοῦ ὁποίου γνωρίσματα οὐσιώδη εἶναι ὁ φεουδαλισμὸς καὶ ὁ ἱπποτισμὸς. Ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ νέου βίου ἐπέδρασε πολὺ ἡ παπικὴ Ἐκκλησία διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Περὶ ταύτης λοιπὸν ὡς καὶ περὶ τοῦ φεουδαλισμοῦ καὶ ἱπποτισμοῦ θὰ ὁμιλήσωμεν ἐνταῦθα.

7. Παπικὴ Ἐκκλησία.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ῥώμης, τῆς ὑποίας πρῶτος ἐπίσκοπος ἐλέγετο

ὅτι ἦτο ὁ ἀπόστολος Πέτρος, εἶχεν ἕνεκα τούτου ἰδιαίτεραν ἠθικὴν λάμπην ἐν τῇ Δύσει, ἥδη ἀπὸ τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου μετὰ Χριστὸν αἰῶνος. Εἰς τὴν ἠθικὴν δύναμιν τοῦ Πάπα συνετέλει καὶ ἡ πρωτεύουσα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἡ ἄλλοτε κοσμοκράτειρα Ῥώμη. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἡ δύναμις τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας ὄχι μόνον δὲν ἠλαττώθη ἀλλὰ τοῦναντίον ἠυξήθη, διότι ἡ Ἐκκλησία αὕτη συνετέλεσεν εἰς τὴν ἄμεσον ἢ ἔμμεσον διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τῇ Δύσει. Ἐνωρὶς δ' ὁ ἐπίσκοπος Ῥώμης προσέλαβε τὴν ἐπωνυμίαν Πάπα, δηλαδὴ πατὴρ καὶ ἀνεγνωρίζετο ὑφ' ὅλων τῶν Χριστιανῶν τῆς Δύσεως ὡς ἀνώτατος θρησκευτικὸς ἀρχηγός.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ῥώμης προσέλαβε καὶ πολιτικὴν δύναμιν, ἀφ' οὗτου ὁ βασιλεὺς τῶν Φράγκων Πιπῖνος ὁ Μικρὸς ἐζήτησε παρὰ τοῦ Πάπα τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ βασιλικοῦ ξειώματος, παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐξαρχίαν τῆς Ῥαβέννης καὶ ἐν γένει ἐβοήθησεν αὐτὸν εἰς τὴν δημιουργίαν πολιτικοῦ κράτους,

Βαθμηδὸν ὁ Πάπας ἤρχισε νὰναμειγνύεται εἰς πλεῖστα πολιτικὰ ζητήματα τῶν κρατῶν καὶ νὰ ἀφορίζῃ καὶ καθιορῇ καὶ βασιλεῖς. Οὕτω καθήρσεν τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Ἐρρίκον Δ' καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἔλθῃ εἰς Ἰταλίαν καὶ γονυπετῶς ζητήσῃ συγγνώμην παρὰ τοῦ Πάπα. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Ἰωάννης ὁ Ἀκτῆμων ἀφορισθεὶς, κατεπτοήθη καὶ παρεχώρησε τὸ βασίλειόν του εἰς τὸν Πάπαν, παρὰ τοῦ ὁποίου ἔλαβεν αὐτὸ ὀπίσω ὡς φέουδον.

Τοιαύτην δύναμιν ἀπέκτησεν ἡ παπικὴ Ἐκκλησία κατὰ τὸν ἐνδέκατον καὶ δωδέκατον αἰῶνα, ἐνῶ ἦδη προηγουμένως ἡ διασφορὰ πολλῶν παπῶν, ἡ πώλησις συγχωροχαρτίων καὶ ἄλλα σφάλματα κατέρριψαν αὐτὴν ἠθικῶς ἀπέναντι τῆς αὐστηραῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ἄλλ' ἐὰν ἡ ἐπέμβασις τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας εἰς πολιτικὰ ζητήματα ἐν τῇ Δύσει δικαιολογεῖται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐκεῖ ἐπεκράτει ἀμάθεια καὶ ἀπειρία μεταξύ τῶν πολιτικῶν ἀρχόντων, ἐν Ἀνατολῇ, ἐνθα ἐκαλλιεργοῦντο τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ὑπῆρχε νομοθεσία ὀνομαστή καὶ πολιτικὴ ἐμπειρία μεγάλη, δὲν ἦτο ἄδικο κατ' οὐδέναν τρόπον ἡ ἐπέμβασις τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο καὶ Πολιτεία καὶ Ἐκκλησία ἀπέκρουσαν πάντοτε τὴν προσπάθειαν τοῦ Πάπα νὰναμειγνύεται εἰς ζητήματα τῆς Ἀνατολῆς, αἱ δὲ τέσσαρες ἱστορικαὶ Ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς, τῆς Ἀντιοχείας, τῶν Ἱεροσολύμων, τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Κωνσταντινουπόλεως ἐθεώρουν τὸν Πάπαν

πρῶτον κατὰ σειράν τῶν πέντε πατριαρχῶν (primum inter pares), χωρὶς νάναγνωρίζωσιν ἄλλην ὑπεροχὴν αὐτοῦ. Ἐννοεῖται δ' ὅτι καὶ αἱ ἱστορικαὶ παραδόσεις καὶ ὁ ἔθνικὸς χαρακτήρ τῆς Ἀνατολῆς δὲν ἐπέτρεπον ἐπέμβασιν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ τοῦναντίον μάλιστα προεκάλουν διαφορὰς καὶ ἀντιθέσεις, αἵτινες ὠδήγησαν εἰς τὸν χωρισμὸν τῶν Ἐκκλησιῶν. Δυνάμεθα δὲ νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐν τῇ Δύσει ἔχομεν μοναρχίαν τῆς Ἐκκλησίας ἀπέναντι τῶν πολυκρίθμων κρατῶν, τοῦναντίον δ' ἐν Ἀνατολῇ μοναρχίαν τῆς πολιτείας ἀπέναντι τῶν Ἐκκλησιῶν. Αὗται ἦσαν αὐτοκέφαλοι εἰς τὰ ἐσωτερικὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, οὐδέποτε δ' ἀντεστρατεύοντο εἰς τὰ πολιτικὰ ζητήματα τοῦ κράτους.

Μεγάλην ἐπίδρασιν ἔσκει ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία ἐπὶ τοὺς λαοὺς καὶ διὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν αὐτῆς θεσμῶν, κυρίως τῆς αὐστηρίας, σχεδὸν στρατιωτικῆς πειθαρχίας τῶν μοναχικῶν ταγμάτων. Ταῦτα εἶχον τότε εἰς χεῖρας τῶν τὴν παιδείαν καὶ ἀνέτρεφον τοὺς λαοὺς εἰς τὴν τελείαν ὑποταγὴν εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τὴν εἰρήνευσιν τῶν λαῶν συνετέλει ἡ Ἐκκλησία διὰ τοῦ θεσμοῦ τῆς «θείας ἐκχειρίας», ἐφαρμοσθείσης κυρίως ἀπὸ τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος. Κατ' αὐτὴν ἀπηγορεύετο μεταξὺ Χριστιανῶν πᾶσα σύγκρουσις ἐν αἷς ἡμέραις ἐτελεῖτο ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ λειτουργία, ἤτοι ἀπὸ τῆς ἐσπέρας τῆς Τετάρτης μέχρι τῆς πρωίας τῆς Δευτέρας. Οὕτω τὸ ἡμῖς καὶ πλέον τοῦ ἔτους εἰρήνευον οἱ Χριστιανικοὶ λαοὶ τῆς Εὐρώπης. ὅσῳκίς ἐφηρμόζετο ὁ θεσμὸς τῆς θείας ἐκχειρίας.

8 Φεουδαλισμός.

Τὸ πρὸ τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου ἀναφανέν φεουδαλικὸν σύστημα ἀνεπτύχθη κυρίως ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἐν Γερμανίᾳ καὶ Γαλλίᾳ. Ἀπὸ τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου διοικηταὶ ἐπαρχιῶν ἐγίνοντο οἱ στρατιωτικοὶ οἱ διαθέτοντες ἀριθμὸν στρατοῦ πρὸς φύλαξιν τῆς χώρας ἢ τῶν συνόρων αὐτῆς, ὅτε ἐκαλοῦντο ὀριοκόμιτες καὶ εἶχον μείζονα ἐξουσίαν τῶν ἄλλων κομίτων. Τῶν διοικητῶν τούτων τὸ ἀξίωμα κατέστη βεβητηθὲν κληρονομικόν· ἡ δίκαιον μὲν χώρα ἐλέγετο φεῦδον ἢ τιμάριον, οἱ δὲ κληρονομικοὶ διοικηταὶ τιμαριοῦχοι ἢ φεουδάρχει. Οὗτοι ἦσαν ὑποτελεῖς εἰς τοὺς βασιλεῖς, ὥμνουν πίστιν εἰς αὐτοὺς καὶ ὑπεχρεοῦντο νὰ ὑπηρετῶσι στρατιωτικῶς· οἱ μεγάλοι τιμαριοῦχοι παρεῖχον πολλὰκίς μέρος τῶν φεουδῶν εἰς μικροτέρους τιμαριοῦχους, οἵτινες τότε ἐγίνοντο

ὑποτελεῖς εἰς τοὺς πρώτους. Οὕτως ἐμορφώθη σειρά εὐγενῶν διαφορῶν βραχυῶν, τῶν ὀπίστων κυριώτατοι ἦσαν ὁ τοῦ δουκός, κόμιστος, μαρκιῶνος ἢ ὀριοκόμιστος καὶ βαρῶνου· ὁ τελευταῖος οὗτος ἦτο ὁ ἄμεσος κύριος τοῦ γεωργοῦ, ὅστις ἔχανε τὴν ἐλευθερίαν του καὶ ἐγένετο πολλαχοῦ δουλοπάροικος, διότι οἱ τιμαριούχοι ἐκυβέρνησαν τοὺς γεωργοὺς κατὰ βούλησιν. Οὕτως ὁ φεουδαλισμὸς διήρσεσε τοὺς κατοίκους εἰς δούλους καὶ ἐλευθέρους. Τὰ φέουδα ἦσαν, ὡς εἶπομεν, κληρονομικά, ἂν δ' ἔμενον ποτε ἀδέσποτα ἐλλείψει κληρονόμων, διενέμοντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως κατὰ βούλησιν.

9. Ἱπποτισμός.

Ὁ φεουδαλισμὸς συνετέλεσε πολὺ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἱπποτισμοῦ. Οἱ ἔφιπποι στρατιῶται οἱ προσεγεγόντες ὑπηρεσίας εἰς τοὺς τιμαριούχους ἐλάμβανον πολλάκις παρ' αὐτῶν μικρὰ τιμάρια εἰς ἀμοιβήν καὶ εἰς καλύτεραν φύλαξιν καὶ ἐγένοντο οὕτω καὶ αὐτοὶ τιμαριούχοι. Οἱ ἱππῶται, ὡς ἐκαλοῦντο οἱ στρατιῶται οὗτοι, υἱοὶ πλουσίων συνήθως, ἡσχολοῦντο διηνεκῶς εἰς τὰ κυνήγια, τοὺς ἀγῶνας καὶ ἐλάμβανον προθυμώτατα μέρος εἰς τὰς μάχας, εἰς τὰς ὁποίας ὀλίγοι ἐπληγόνοντο ἕνεκα τοῦ βαρέος ὀπλισμοῦ των. Καθόλου δὲ συνήθιζον εἰς βίον ὑπερήφανον, ἀνδροπρεπῆ καὶ ἐλευθέριον· ὑπερήσπιζον τοὺς ἀσθενεῖς ἐναντίον τῶν αὐθαιρεσιῶν τῶν ἰσχυρῶν, ἐπέμενον σταθερῶς εἰς τὴν φιλίαν, ἐτήρουν ἀκριβῶς τὸν λόγον τῆς τιμῆς των καὶ ἠγάπων τὴν ποίησιν καὶ τὸ ἄσμα. Ἐν τισι σημείοις ὁμοιάζουσι πρὸς τοὺς ἱππῶτας οἱ Ἕλληνες ἀρματωλοὶ καὶ οἱ πρόσκοποι τῶν σημερινῶν χρόνων. Ἡ τάξις τῶν ἱπποτῶν ἀπετέλει τὴν ἀριστοκρατίαν τῆς ἐποχῆς, κατέστη δὲ πολυθρύλητος καὶ ὑμνήθη ὑπὸ τῶν ποιητῶν διὰ τὰς ἀρετάς της. Ἠκμασε δ' ὁ ἱπποτισμὸς ἀπὸ τοῦ ἐνάτου αἰῶνος, ἀφ' οὔτου δηλ. αἱ μάχαι ἐγένοντο κυρίως διὰ τοῦ ἱππικοῦ, μέχρι τῆς ἐφευρέσεως τῆς πυρίτιδος, ἣτις ἠλάττωσε πολὺ τὴν ἀξίαν τῆς προσωπικῆς ἀνδρείας καὶ περιώρισε τὴν δρᾶσιν τοῦ ἱππικοῦ.

Κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τῶν σταυροφοριῶν, ὅτε οἱ Χριστιανοὶ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης ἐνόμιζον καθῆκον ἱερὸν νὰ σπεύδωσιν εἰς ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἁγίων Τόπων, οἱ ἱππῶται ἐπρωταγωνίστουσαν ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ. Τότε ἐσχηματίσθησαν καὶ τὰ μοναχικὰ ἱπποτικὰ τάγματα ἐν Ἱεροσολύμοις ἀφ' ἐνὸς μὲν πρὸς υπεράσπισιν τῶν Χριστιανῶν κατὰ τῶν ἀπίστων, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς περιποίησιν τῶν ἀσθενῶν. Τὰ τάγματα ταῦτα ἦσαν τῶν Ἰωαννιτῶν, τῶν Νικιτῶν καὶ τῶν Τευ-

τόνων· οἱ μοναχοὶ ἱππῶται ἔφερον ὑπὲρ τὸν ὄπλισμόν τὸν μοναχικόν· μανδύαν μὲ σταυρόν, ἐκλήθησαν δ' οἱ μὲν Ἰωαννῖται οὕτω ἐκ τοῦ νοσοκομείου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, ἐν τῷ ὑποίῳ περιεποιούντο τοὺς ἀσθενεῖς, οἱ δὲ Ναῖται ἐκ τοῦ παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος νοσοκομείου, οἱ δὲ Τεῦτονες ἐκ τῶν πλεοναζόντων ἐν τῷ τάγματι Γερμανῶν. Οἱ Τεῦτονες δ' οὗτοι διέδωκαν βραδύτερον κατὰ τὸν δέκατον τρίτον καὶ δέκατον τέταρτον αἰῶνα τὸν χριστιανισμόν ἐν Πρωσσίᾳ καὶ Λιθουανίᾳ.

10. Πολίτευμα.

Τὸ μεσαιωνικὸν πολίτευμα εἶναι μοναρχία ἀπόλυτος στηριζομένη ἐπὶ τῆς φεουδαλικῆς κληρονομικῆς ἀριστοκρατίας. Ἡ βασιλεία ἦτο τρόπον τινὰ φέουδον διδόμενον εἰς ἰσχυρὸν φεουδαλικὸν οἶκον. Ἡ διοίκησις τῶν ἐπαρχιῶν ἀνήκειν εἰς τοὺς φεουδάρχας, οἵτινες συνεκαλοῦντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως μετὰ τοῦ κλήρου εἰς συμβούλιον περὶ τῶν γενικῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους. Κλῆρος καὶ εὐγενεῖς ἦσαν αἱ δύο κυβερνώσαι τάξεις τοῦ μεσαίωτος. Ἐν Γαλλίᾳ προσετέθη καὶ ἡ τάξις τῶν γαιοκτημόνων σχηματισθεῖσα βαθμηδὸν μετὰ τὴν ἐλευθέρωσιν τῶν δουλοπαροικῶν ἀπο τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶτος. Αἱ σύνοδοι τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου τοῦ μεσαίωτος εἶναι αἱ πρόδρομοι τῶν σημερινῶν βουλῶν. Ἡ δ' αὐθαίρετος ἀπολυταρχία τῶν βασιλέων περιορίσθη τὸ πρῶτον ἐν Ἀγγλίᾳ διὰ τοῦ περιφήμου διατάγματος (magna charta libertatum) τοῦ Ἰωάννου Ἀκτῆμονος, ὅστις ὑπεσχέθη εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς βερόνους ὅτι δὲν θὰ ἐπιβάλλῃ πλέον εἰς τὸ ἐξῆς φόρους ἄνευ τῆς συναίνεσώς των καὶ ὅτι δὲν θὰ καταδικάζῃ αὐτοὺς αὐθαίρετως (1215).

11. Αἷτια τῶν σταυροφοριῶν. 706

Ἡδὴ ἀπὸ τῶν πρώτων αἰῶνων τοῦ Χριστιανισμοῦ μετέβαινον οἱ Χριστιανοὶ εἰς Ἱερουσόλυμα εἰς προσκύνησιν τῶν Ἁγίων Τόπων. Ἠδέηθη δὲ πολὺ τὸ πλῆθος τῶν προσκυνητῶν ἀφ' ὅτου ἡ Ἁγία Ἐλένη, ἡ μήτηρ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ἀνεῦρε τὸν τάφον τοῦ Χριστοῦ, ἐφ' οὗ ὁ Κωνσταντῖνος ἔκτισε μεγαλοπρεπῆ ναὸν τῆς Ἀναστάσεως. Καὶ ἐπὶ τῶν Ἰσραηλῶν ἐπεσκέπτοντο ἐλευθέρως οἱ Χριστιανοὶ τὰ Ἱερουσόλυμα. Ἄλλ' ἀφ' ὅτου οἱ Σελτσούκοι Τούρκοι περὶ τὸ τέλος τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶτος κατέλαβον τὴν Παλαιστίνην, ἤρχισαν νὰ ἐπιβάλλωσι φόρους καὶ πολυλαγῶς ἐν γένει νὰ πιέζωσι τοὺς προσκυνητὰς τῶν Ἁγίων Τόπων. Οἱ Χριστιανοὶ καὶ μάλιστα οἱ ἐκ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης ἐπιστρέφοντες εἰς τὰ

πατρίδας των διηγούντο μὲ ζωηρὰ χρώματα τὰ ἐν Ἱεροσολύμοις παθήματα καὶ ἐξῆπτον τὴν ὀργὴν τῶν Χριστιανῶν κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν. Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ οἱ ἐν Ἰσπανίᾳ μακροὶ ἀγῶνες τῶν Χριστιανῶν καὶ Μωαμεθανῶν ἀνέπτυξαν μῖσος φοβερὸν μεταξύ αὐτῶν. Οἱ Πάπαι ἐμόρφωσαν τὴν πεποίθησιν ὅτι πρέπει καὶ δύναται ἡ πόλις τῶν Ἱεροσολύμων νὰ παλλαγῇ τῆς τυραννίας τῶν Σελτσουκιδῶν καὶ διὰ τοῦτο ἤρχισαν νὰ συσκέπτωνται περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἁγίας Γῆς. Ἡ πρωτοβουλία δ' αὕτη καὶ ἐνέργεια παρεῖχε μεγάλην ἠθικὴν δύναμιν εἰς τοὺς Πάπας καὶ ἡ ἐπιτυχία πολέμου τινὸς ἔμελλε νὰ ὑποτάξῃ καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν εἰς αὐτούς, ὅπερ ἀπὸ πολλοῦ ματαίως ἄλλως ἐπεδίωξαν.

Πρῶτος ὁ Πάπας Οὐρβανὸς Β' συνεκάλεσεν ἐν Γαλλίᾳ ἐκκλησιαστικὴν συνέλευσιν, ἐν τῇ ὑπὸ αἰσῆσιν ὠμίλησε μετ' ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῶν Ἁγίων Τόπων καὶ τῶν βασανιζομένων Χριστιανῶν καὶ προέτρεψεν ὅλους εἰς ἱερὸν πόλεμον κατὰ τῶν τυράννων. «Ὁ Θεὸς τὸ θέλει» ἀνεφώνησαν οἱ ἰππῶται τῆς συνελεύσεως, οἱ ὅποιοι κατελήφθησαν ὑπὸ ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῶν Ἁγίων Τόπων καὶ προσκολλήσαντες ἐπὶ τοῦ ὄρου σταυρὸν ἐρυθρὸν ἠτοιμάσθησαν νὰ σπεύσωσιν εἰς Ἀνατολήν. Τὸ ἔργον τοῦ Οὐρβανοῦ ἐβοήθησε πολὺ ὁ προσκυνητὴς τῶν Ἁγίων Τόπων Πέτρος ὁ ἐρημίτης, ὅστις περιελθὼν τὴν Γαλλίαν ἐκήρυξε τὸν σταυροφορικὸν ἀγῶνα, ἀφοῦ περιέγραψε ζωηρῶς τὰς βασάνους τῶν Χριστιανῶν, καὶ ἠύξησε τὴν σταυροφορικὴν στρατιάν τοῦ Οὐρβανοῦ. Τὰ πρῶτα ταῦτα σταυροφορικὰ στίφη πλήρη ἐνθουσιασμοῦ διηυθύνθησαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ τοῦ Πέτρου εἰς Ἀνατολήν, ἀλλ' ἔλλείψει ὀργανώσεως διεσκορπίσθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν Οὐγγαρίᾳ, ἐν μέρει δὲ ἔφθασαν καὶ μέχρι Νικαίας, ὅπου ἐσφάγησαν ὑπὸ τῶν Σελτσουκῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Ἡ δυναστεία τῶν Κομνηνῶν (1081—1185).

1. Ἀλέξιος Α' Κομνηνὸς (1081—1118).

Ὅτε κατέλαβε τὸν θρόνον ὁ Ἀλέξιος Α', τὸ κράτος εὕρισκετο ἄνευ στρατοῦ καὶ χρημάτων, οἱ δ' ἐξ Ἀνατολῶν καὶ Δυσιῶν ἐχθροὶ ἠπέλκουν τὴν κατάλυσίν του. Ὁ Ἀλέξιος ἠδυνήθη ὅχι μόνον νὰ τὸ σώσῃ ἀλλὰ καὶ νὰ δοξάσῃ αὐτό.

Εἶδομεν ὅτι οἱ Νορμαννοὶ κατέλαβον ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου τὴν Κάτω Ἰταλίαν, ἔπειτα δὲ καὶ τὴν Σικελίαν νικήσαντες τοὺς Σαρακηνούς, τῶν ὁποίων καὶ τοὺς πειρατικούς στόλους κατέστρεψαν. Κατῆλθον δ' οἱ Νορμαννοὶ ἐκ τῶν Σκανδιναυικῶν χωρῶν καὶ ἐπέδραμον πρῶτον τὴν Ἀγγλίαν, ἔπειτα δὲ καὶ τὴν Γαλλίαν, τῆς ὁποίας μίᾳ ἐπαρχίᾳ (Normandie) φέρει μέχρι σήμερον τὸ ὄνομα αὐτῶν. Περί τὸ 1000 μ. Χ. προεχώρησεν ὁ ναυτικὸς οὗτος λαὸς μέχρι Γροιλανδίας καὶ Ἀνατολικῆς Ἀμερικῆς, ἀλλ' ἡ ἀνακάλυψις αὕτη ἐλησημονήθη ταχέως. Ἐπὶ δὲ τοῦ Ἀλεξίου Α' οἱ Νορμαννοὶ τῆς Κάτω Ἰταλίας ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Ῥοβέρτον Γυσκάρδον καὶ τὸν υἱὸν τούτου Βοημούνδον ἐπῆλθον κατὰ τοῦ Δυρραχίου, ὅπου ἐδέσποζε τοῦ Ἀδρίου καὶ ἦτο ὁ πρῶτος σταθμὸς τῆς ἀρχαίας Ἐγνατίας ὁδοῦ, ἣτις ἔφερεν εἰς Θεσσαλονίκην. Ὁ Ἀλέξιος ἐπορίσθη χρήματα, ὡς ἄλλοτε ὁ Ἡράκλειος, ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἐξ ἐκτάκτων συνεισφορῶν χάριν τοῦ πολέμου, συνεμάχησε δὲ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Ἐρρίκον Δ' καὶ τοὺς Ἐνετοὺς χορηγήσας εἰς τοὺς τελευταίους ἐμπορικὰ προνόμια ἐν τῷ κράτει. Οἱ δ' Ἐνετοί, οἵτινες βραδύτερον ἀπερρόφησαν τὸν πλοῦτον τοῦ κράτους, ὑπῆρξαν τώρα τοῦλάχιστον ὠφέλιμοι, διότι ἐνωθέντες μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου κατεναυμάχησαν τοὺς Νορμαννοὺς πρὸ τοῦ Δυρραχίου καὶ ἀπέκοψαν τὴν συγκοινωνίαν μετὰ τῆς Ἰταλίας. Δυστυχῶς κατὰ ξηρὰν δὲν προέφθασεν ὁ γενναῖος φρούραρχος τῆς πόλεως Γεώργιος Παλαιολόγος νὰ παρασκευάσῃ δεόντως τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως καὶ διὰ τοῦτο οἱ Νορμαννοὶ ἐκυρίευσαν ἐξ ἐφόδου τὸ Δυρράχιον φονεύσαντες ἐξ ἑκατάδας Ἑλλήνων μετὰ πλείστων ἀρχηγῶν. Ὁ φόνος τῶσων ἀνδρῶν δεικνύει τὸ πείσμα τῆς μάχης καὶ τὴν γενναίαν ἀντίστασιν τῶν Ἑλλήνων, τὴν ὁποίαν ἐν τούτοις κατέβαλεν ἡ ἀνωτέρα παρασκευὴ τῶν Νορμαννῶν.

Ἡ συμμαχία τοῦ Ἀλεξίου μετὰ τοῦ Ἐρρίκου Δ' τῆς Γερμανίας ἠνάγκασε τὸν Ῥοβέρτον Γυσκάρδον νὰ μεταβῇ εἰς Ἰταλίαν, ἔνθα ἠπειλοῦντο αἱ κτήσεις του ὑπὸ τοῦ ἐκστρατεύσαντος εἰς Ἰταλίαν αὐτοκράτορος. Τὸν δὲ Βοημούνδον ἐξήντηλησεν ὁ Ἀλέξιος διὰ μακροῦ μικροπολέμου· ἀποσπᾶσας δὲ καὶ πολλοὺς τῶν ἀξιοματικῶν διὰ δωροδοκιῶν ἐνίκησεν αὐτὸν ἔπειτα ἐν Θεσσαλίᾳ πρὸς νότον τῆς Λαρίσσης. Ὁ Βοημούνδος κατέφυγεν εἰς τὸ ὄρητῆριον αὐτοῦ, τὴν Καστορίαν, τὴν ὁποίαν ὅμως οἱ Ἕλληνες ἐπολιόρκησαν ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ τῆς λίμνης καὶ κατέλαβον. Τότε πλέον ὁ Βοημούνδος στερηθεὶς καὶ τροφῶν ἠναγ-

ση νάπέλθη εἰς Ἰταλίαν. Μετὰ ἓν ἔτος (1085) ἀπέθανε καὶ ὁ Ῥοβέρτος Γυσκάρδος καὶ οὕτως ἔμεινε ἐπὶ τινα χρόνον ἡσυχον τὸ κράτος ἀπὸ τῶν Νορμαννῶν.

Τὰ δὲ προνόμια τὰ παραχωρηθέντα εἰς τοὺς Ἑνετοὺς ἦσαν τὰ ἐξῆς. Τὸ ἐνετικὸν ἐμπόριον ἀπηλλάγη τελωνειακῶν καὶ λιμενικῶν δικαιωμάτων, τὰ δὲ ἐνετικά πλοῖα ἠδύνατο νὰ προσορμίζωνται ἐλευθέρως εἰς τὸν λιμένα Κωνσταντινουπόλεως καὶ τριάκοντα ἄλλους λιμένας τοῦ κράτους. Τὰ προνόμια ταῦτα βυηθούμενα καὶ ὑπὸ τῶν ἐμπορικῶν τραπεζῶν τῆς Ἑνετίας παρηγώνισαν τελείως τὸ ἑλληνικὸν ἐμπόριον καὶ τὸ ἑλληνικὸν ναυτικὸν ἐν Ἀνατολῇ. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο δὲν ἠδύνατο νὰ προΐδῃ ὁ Ἀλέξιος, ὅτε ἠναγκάζετο νὰ συμμαχήσῃ ἀπαράσκειος πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς ἕνεκα τοῦ κινδύνου ἀπὸ τῶν Νορμαννῶν. Βραδύτερον συνεμάχησεν ὁ Ἀλέξιος καὶ πρὸς τοὺς Πισάτας, τοὺς ἀνταγωνιστὰς τῶν Ἑνετῶν, παραχωρήσας καὶ εἰς αὐτοὺς προνόμια ἐμπορικὰ ἐπ' ἀνταλλάγματι χρηματικῶν παροχῶν. Καὶ τὰ προνόμια ταῦτα ἐβλάψαν τὸ κράτος.

Τοὺς ἀπὸ βορρᾶ εἰσβαλόντας εἰς τὸ κράτος Πατσινάκους καὶ Κομάνους κατέβαλεν ὁ Ἀλέξιος εὐκολώτερον. Καὶ ἐνίκηθη μὲν κατ' ἀρχὰς ἐν μεγάλῃ παρὰ τὴν Σιλιστρίαν μάχῃ, ἀλλ' ἔπειτα κατώρθωσε δια χρημάτων νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τῶν Κομάνων καὶ καταβάλλῃ τελείως τοὺς Πατσινάκους, τῶν ὁποίων πολυαρίθμους κατέσφαξε, ἄλλους δ' ἐγκατέστησεν εἰς τὸ κράτος ὡς γεωργοὺς καὶ στρατιώτας. Τὸ κατόρθωμά τοῦτο τῆς δεξιωτάτης Βυζαντιακῆς διπλωματίας δὲν ἦτο μοναδικόν· εἶδομεν ὅτι καὶ τοὺς Μαγυάρους καὶ τοὺς Σλαῦους κατώρθωσεν ἄλλοτε νὰ ῥίψῃ ἐπὶ τοὺς Βούλγαρους.

Καὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐπολέμησε κατὰ τῶν Σελτσουικιδῶν ὁ Ἀλέξιος μετ' ἐπιτυχίας καὶ ἠδυνήθη νὰνακτήσῃ οὐ μικρὸν μέρος τῆς Δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Ἐπὶ τοῦ Ἀλεξίου Α' ἐγένετο καὶ ἡ πρώτη σταυροφορία κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν, τὴν ὁποίαν ἀναπτύσσομεν ἀμέσως ἐν ἰδίῳ κεφαλαίῳ. Ὁ Ἀλέξιος ἀπέθανε τῇ 1118, τὸν δὲ βίον του συνέγραψεν ἡ φιλόδοξος θυγάτηρ αὐτοῦ Ἄννα ἡ Κομνηνή, ἐν τῇ σωζομένῳ συγγράμματι, τὸ ὁποῖον ἐπιγράφεται Ἀλεξιάς.

2. Πρώτη σταυροφορία (1096—1099),

Ἡ πρώτη καλῶς ὀργανωμένη ἐκστρατεία τῶν σταυροφόρων ἐγένετο

τῷ 1096 ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν διαφόρων ἡγεμόνων. Τούτων σπουδαιότεροι ἦσαν Γοδεφρείδος ὁ Βούλλωνας, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Βαλδουῖνος, ὁ Βοημοῦνδος, υἱὸς τοῦ Ῥοβέρτου Γυσκάρδου, ἀρχηγὸς τῶν Νορμανῶν, ὁ γενναιότατος ἀνεψιὸς τοῦ Ταγκρέδος καὶ ἄλλοι. Οἱ σταυροφόροι ἦσαν Γάλλοι καὶ Νορμαννοὶ ἐξ Ἰταλίας ἱππῆται. Ὁ ἱπποτισμὸς ἠνέκλυνε τὰς σταυροφορίας, αἵτινες ἄνευ αὐτοῦ δὲν θὰ ἐγίνοντο ἴσως. Οἱ σταυροφόροι διὰ ξηρᾶς ἤλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ συνῆψαν συνθήκην μετὰ τὸν Ἀλέξιον Α' Κομνηνόν, διὰ τῆς ὁποίας ὑπεχρεοῦντο νὰ κυβερνήσωσι τὰς χώρας, τὰς ὁποίας ἐμελλον νὰ καταλάβωσι, ὡς φεουδαλικοὶ ἄρχοντες, ἀναγνωρίζοντες τὸν Ἕλληνα αὐτοκράτορα ὡς ὑπέρτατον κύριον αὐτῶν. Ἀντὶ τοῦ ὄρου τῆς ὑποτελείας ὁ Ἀλέξιος ὑπεσχέθη εἰς τοὺς Σταυροφόρους τρόφιμα καὶ ἐφόδια καὶ διεβίβασεν ἐπὶ Ἑλληνικῶν πλοίων ὑπὲρ τὰς τριχοσίας χιλιάδας αὐτῶν εἰς Μικρὰν Ἀσίαν, ἔνθα οὗτοι ἐπολιόκησαν τὴν Νίκαιαν. τὴν πρωτεύουσαν τῶν Σελτσουκιδῶν. Κατὰ τῆς Νικαίας ἐπετέθη ἀπὸ τῆς Ἀσκανίας λίμνης διὰ στόλου καὶ ὁ Ἀλέξιος, εἰς τὸν ὁποῖον προετίμησε νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν ὁ ἡγεμὼν τῶν Σελτσουκιδῶν. Ὁ Ἀλέξιος κατέλαβεν αὐτὴν μετὰ τμήματος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Οἱ δὲ Σταυροφόροι δυσηρεστημένοι κατὰ τοῦ Ἀλεξίου προσχώρησαν εἰς Μικρὰν Ἀσίαν καὶ συνῆψαν μεγάλην μάχην ἐν Δορυλαίῳ, ἔνθα μετὰ μεγάλης δυσκολίας ἐνίκησαν τοὺς ἐχθροὺς τῶν Σελτσουκούς. Εἰς τὸ ἐξῆς μέχρι Συρίας δὲν εὗρον ἀντίστασιν, ἀλλ' ὑπέφεραν τὰ πάνδεινα ἐκ τῆς ἐλλείψεως τροφῶν, ἐκ τῶν καιρικῶν καὶ τοπικῶν δυσκολιῶν. τὰς ὁποίας εἰ τότε στρατοὶ δὲν ἐγνώριζον νὰ ὑπερνικῶσιν ὅπως οἱ σημερινοί. Ἀλλὰ σημειωτέον ὅτι οἱ φόνοι καὶ οἱ ἐμπρησμοὶ καὶ οἱ βιασμοί, τοὺς ὁποίους διέπραττον οἱ σταυροφόροι πανταχοῦ ὄθεν διήρχοντο, προεκάλλουν ἀγρίαν ἀγανάκτησιν κατ' αὐτῶν καὶ ἐδυσχεραίνον τὴν πορείαν των.

Φθασάντες εἰς Συρίαν ἐπολιόκησαν τὴν Ἀντιόχειαν, ἣτις κεῖται εἰς τὴν βράχιν ὄρους καὶ εἶχε τότε τεῖχος ἰσχυρότατον μετὰ πλήθους πύργων. Ἡ πολύμηνος πολιορκία ὑπέβαλεν εἰς μεγάλην δοκιμασίαν τοὺς Σταυροφόρους. Καὶ κατόρθωσε μὲν ἐπὶ τέλους ὁ Βοημοῦνδος νά νοήξῃ εἰσοδὸν συνεννοηθεὶς μετὰ τινος ἀρνησιθρήσκου Ἀρμενίου, ἀλλ' ἄλλη βοήθεια τουρκικὴ ἔλθοῦσα ἐξώθεν ἠπέλει σθεαρότατα τοὺς Σταυροφόρους. Οὗτοι ὁμῶς ἐπεχείρησαν ἐξοδὸν ἀποφασιστικὴν, ἣ ὑπεία ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν νίκην καὶ τὴν Ἀντιόχειαν. Δικαίως ἀνηγορεύθη τότε ἡγεμὼν αὐτῆς ὁ Βοημοῦνδος, Ὁ δὲ Βαλδουῖνος προσχώρησε πρὸς τὸν

Εὐφράτην, ἐκυρίευσεν τὴν Ἐδέσσαν καὶ ἴδρυσεν μικρὰν ἡγεμονίαν. Οἱ λοιποὶ Σταυροφόροι προεχώρησαν πρὸς τὰ Ἱεροσόλυμα, τὰ ὅποια μακροῦθεν μετὰ συγκινήσεως καὶ θαυμάσιον εἶδον. Ἡ ἀλωσις τῶν Ἱεροσολύμων δὲν ὑπῆρξε δύσκολος· μετὰ πολιορκίαν τεσσαράκοντα περιήπου ἡμερῶν κατελήφθη ἡ πόλις ἐξ ἐφόδου ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων εἰσελθόντων εἰς αὐτὴν ὑπὲρ τὰ τείχη διὰ κινήτων κλιμάκων καὶ πύργων. Οἱ Ἰουδαῖοι καὶ Μουσουλμάνοι κάταικοι τῆς πόλεως ὑπέστησαν τότε φοβερὰς σφαγὰς ὑπὸ τῶν μαινομένων ἐξ ἐκδικήσεως Σταυροφόρων.

Ἡ Ἱερουσαλήμ ἐγένετο πρωτεύουσα Χριστιανικοῦ κράτους, εἰς τὸ ὅποιον εἰσῆλθη γαλλικὴ ὀργάνωσις. Καὶ ἐξελέγη μὲν βασιλεὺς αὐτοῦ ὁ χρηστός Γοδοφρείδος ὁ Βουϊλλῶνος, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησεν ἐκ ταπεινοφρασύνης νὰ φέρῃ τὸ βασιλικὸν στέμμα εἰς τὸν τόπον, ἔνθα ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου περιεβλήθη στέφανον ἐξ ἄκνῶν· διετήρησε μόνον τὴν προσωνομίαν προστάτου τοῦ Παναγίου Τάφου. Τὸ βασιλεῖον τῆς Ἱερουσαλήμ διεξήγαγε μακροὺς ἀγῶνας κατὰ τῶν Σελτσουκιδῶν. Ὑπερασπισταὶ τοῦ δὲ ἦσαν οἱ διηνεκῶς συρρέοντες εἰς Ἱεροσόλυμα εὐσεβεῖς Σταυροφόροι καὶ ἰδίως τὰ τότε ἰδρυθέντα μοναχικὰ ἱπποτικὰ τάγματα, περὶ ὧν ὠμιλήσαμεν ἀνωτέρω. Παρ' ὅλα ταῦτα παρέστη ἀνάγκη νέων σταυροφόρων πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν Ἱεροσολύμων.

Ὁ δὲ Βοημοῦνδος, ὁ ἡγεμὼν τῆς Ἀντιοχείας, ὅστις καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς πρώτης σταυροφορίας προσηνέχθη ἐχθρικώτατα πρὸς τὸ Βυζαντιανὸν κράτος, ἐλθὼν εἰς Ἱταλίαν παρεσκευάσθη νέαν ἐκστρατεῖαν κατ' αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐν Δυραχίῳ ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ πρὸς τὸν Ἀλέξιον Α' ἀναγκωρίζων τὴν κυριαρχίαν του καὶ κατέχων τὴν Ἀντιόχειαν ὡς τιμῶριον.

3. Ἰωάννης Β' Κομνηνὸς (1118—1143).

ὁ Καλοῖωάννης.

Ὁ Ἰωάννης Β' Κομνηνὸς ἐδείχθη ἀντάξιός τοῦ πατρὸς καὶ ἐπωνομάσθη διὰ τὰς πολλὰς ἀρετάς του Καλοῖωάννης. Καὶ ἡ σύζυγος τοῦ Καλοῖωάννου Εἰρήνη ἦτο εὐσεβὴς καὶ φιλόνηρος γυνὴ καὶ κατετάχθη διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτῆς εἰς τὴν χορείαν τῶν ἀγίων τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Ἰωάννης ἔκαμε μακροὺς πολέμους πρὸς τοὺς Σελτσουκίδας ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ἀνέκτησε πλείστας πόλεις, ἐν αἷς καὶ τὴν ἐν Παφλαγονίᾳ Κασταμῶνα, δι' ἣν ἐτέλεσε μέγαν θρίαμβον ἐν Κωνσταντινου-

πόλει, διότι ἐκεῖθεν κατήγετο ὁ οἶκος τῶν Κομνηνῶν. Δυστυχῶς ἡ ἀνάκτησις μικρῶν τμημάτων δὲν δύναται πλέον νὰ σώσῃ τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα τοῦ Βυζαντίου, ἥτις ἔδωκεν εἰς αὐτὸ τόσους ἐνδόξους στρατηγοὺς. Ἡ Μικρὰ Ἀσία κατ' οὐσίαν ἀπώλετο, διότι μέγα μέρος τῶν κατοίκων εἶχε δεχθῆ τὸν Μωαμεθανισμόν.

Ἀφ' οὗτου ὁ Βουλγαροκτόνος ὑπέταξεν ὀλοσχερῶς τὴν Βουλγαρίαν, τὸ Βυζαντιακὸν κράτος ἠναγκάζετο συχνὰ νὰ πολεμῇ πρὸς τοὺς νέους ἀπὸ βορρᾶ γείτονας, Πατσινάκους καὶ Οὐγγρους, οἵτινες πρότερον ἐχωρίζοντο ἀπ' αὐτοῦ διὰ τῶν Βουλγάρων. Καὶ ὁ Καλοῖωάννης ἐπολέμησε πρῶτον μὲν πρὸς τοὺς Πατσινάκους οἵτινες ἠττήθησαν, κατὰ κράτος καὶ ἀπέβησαν εἰς τὸ ἐξῆς σχεδὸν ἀκίνδουνοι, ἔπειτα δὲ καὶ πρὸς τοὺς Οὐγγρους παρὰ τὸν Δανούβιον. Ἡ δευτέρη αὕτη νίκη εἶχε καλὰ ἀποτελέσματα διὰ τὸ Βυζαντιακὸν κράτος καὶ ὑπὸ ἐμπορικὴν ἔποψιν.

Τὰ δὲ προνόμια τῶν Βενετῶν ἠθέλησεν ὁ Καλοῖωάννης νὰ καταλύσῃ, διότι δι' αὐτῶν συνελέγετο ὁ πλοῦτος τῆς χώρας εἰς Ἑνετίαν, ἡ ὁποία ἤρχισε νὰ διαγωνίζεται ἐμπορικῶς πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Δυστυχῶς δὲν εἶχε ναυτικὸν νὰ ὑπερασπίσῃ καὶ διὰ πολέμου τὴν ἀπόφασίν του καὶ διὰ τοῦτο, ὅτε οἱ Ἑνετοὶ ἐπετίθησαν διὰ τοῦ στόλου κατὰ τῶν νήσων τοῦ κράτους, ὁ Ἰωάννης ἠναγκάσθη νὰνανεώσῃ τὰ δεδομένα εἰς αὐτοὺς προνόμια.

Τοὺς Φράγκους τῆς Ἀντιοχείας ἐταπεινώσε καὶ ἐνέπνευσεν αὐτοῖς σεβασμὸν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἀρχήν. Ἐν τῷ δ' ἠτοίμαζε νέαν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Συρίας καὶ Πικλαιστίας, ἵνα καταλάβῃ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐπληρώθη κυνηγῶν ἀγριοχοίρους ἐν Ταύρω τῆς Κιλικίας καὶ ἀπέθανεν ἐκ τῆς πληγῆς τῷ 1143.

4. Μανουὴλ Α' Κομνηνὸς (1143—1180).

Δευτέρα σταυροφορία (1147—1149).

Ὁ Ἰωάννης Β' ὄρισεν ὡς διαδοχόν του ὄχι τὸν πρεσβύτατον υἱὸν ἀλλὰ τὸν Μανουὴλ διὰ τὴν γενναιότητά του. Πράγματι δ' αὐτὸς ἀπέβη ὁ ρωμαλεώτατος καὶ πολεμικώτατος τῶν βασιλέων τοῦ Βυζαντίου. Ὁ Μανουὴλ ἤγαπα τὸν ἵπποτικὸν βίον τῆς Δύσεως καὶ ἤθελε νὰ ἐμπνεύσῃ καὶ εἰς τοὺς ὑπηκόους του τὴν ἀγάπην πρὸς τοὺς ἀγῶνας καὶ τὸν στρατιωτικὸν βίον. Καθ' ὅλον τὸν βίον του διετέλεσε πολεμῶν, ὅχι δυστυχῶς πάντοτε μετ' ἀξίων λόγου ἀποτελεσμάτων. Ἐνεκα δὲ τῶν ἀδιαλείπτων πολέμων δὲν ἔλαβε καιρὸν νὰ φροντίσῃ περὶ βελτιώσεως τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως τοῦ κράτους.

Ἐν πρώτοις ἐταπεινώσεν ἐκ νέου τὸν Φράγκον ἡγεμόνα τῆς Ἀντιόχειας, ὅστις ἠναγκάσθη πρὸ τοῦ μαυσωλείου τοῦ Καλοϊωάννου νὰ ὀμόσῃ τὸν ὄρκον τῆς ὑποτελείας εἰς τὸν Μανουήλ. Βραδύτερον εἰσῆλθεν εἰς αὐτὴν τὴν Ἀντιόχειαν, ἐνῶ ὁ Φράγκος ἡγεμὼν αὐτῆς ἐκράτει τὸν ἀντιβόλεια τοῦ ἵππου του.

Ἐπὶ τῇ εἰδήσει ὅτι ἡ Ἐδέσσα καὶ μέγα μέρος τῆς Συρίας κατελήφθη ὑπὸ Μωαμεθανῶν παρεσκευάσθη ἡ δευτέρα σταυροφορία ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Κορράδου Γ' καὶ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου Ζ'. Οἱ σταυροφόροι διήλθον πάλιν διὰ τοῦ Βυζαντιτικοῦ κράτους, ἐνθα ἔδειξεν συμπεριφορὰν ληστρικὴν, πρὸ πάντων οἱ Γάλλοι, οἵτινες ἐν τῷ προγράμματι αὐτῶν εἶχον, φαίνεται, ἀναγεγραμμένην καὶ τὴν κατὰκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Μανουήλ κατέβαλε πολὺν κόπον ἵνα ἀποφύγῃ τὴν σύγκρουσιν, ἐνῶ, ἂν οἱ σταυροφόροι ἦσαν εἰλικρινέστεροι, θὰ ἠδύνατο ἡ συμμάχια τούτων καὶ τῶν Ἑλλήνων νὰ συντρίψῃ τοὺς Σελτσούκους ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ Συρίᾳ. Ἀπέτυχε δ' ἡ δευτέρα σταυροφορία τελείως, πλείστον μὲν σταυροφόρων ἀποθανόντων καθ' ὁδὸν ἐκ τῶν τολαιπωριῶν, τῶν δὲ λοιπῶν ἐπιστρεψάντων ἀπράκτων ἐκ Συρίας μετ' ἀνεπιτυχῆ πολιορκίαν τῆς Δαμασκοῦ.

Σπουδαίως ἐπιτυχίας ἔσχεν ὁ Μανουήλ εἰς τὰ βόρεια μεθέρια, ἐνθα διὰ τοῦ στρατηγοῦ Κοντοστεφάνου ἐνίκησε τοὺς Οὐγγρους τῇ 1167. Ἐπὶ ταύτῃ δὲ τῇ νίκῃ ἐτελέσθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ τελευταῖος μεσαιωνικὸς Ἑλληνικὸς θρίαμβος. Ἐπίσης ἐνίκησεν ὁ Μανουήλ τοὺς ἀποστατήσαντας Σέρβους καὶ τοὺς ἠνάγκασε ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ.

Ἐπικίνδουνοι δ' ἀπέβησαν εἰς τὸ κράτος ἐκ νέου οἱ Νορμαννοὶ ὑπὸ τὸν Ρογέρον, ἀνεψιὸν τοῦ Ροβέρτου Γυσκάρδου. Ἀφ' οὗ διὰ τοῦ στόλου ἐδῆσαν τὰ παράλια τῆς Ἑλλάδος, Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς ἀπειβιάσθησαν εἰς Κρήσαν καὶ ἐπορεύθησαν εἰς Θήβας, τὴν τότε πρωτεύουσαν τοῦ θεματος Ἑλλάδος. Ἡ πόλις αὕτη εἶχε πλουτήσῃ ἐκ τῆς βιομηχανίας τῆς μετᾶξης, ἀλλὰ τῶρ οἱ Νορμαννοὶ διήρπασαν οἰκίας, καταστήματα καὶ αὐτὰς τὰς ἐκκλησίας. Τότε παρέλαβον καὶ μεταξουργοὺς εἰς Σικελίαν καὶ ἀνέπτυξαν ἐκεῖ τὴν καλλιέργειαν τῆς μετᾶξης. Μετὰ τὰς Θήβας προεχώρησαν εἰς Κόρινθον, ἣν ἐπίσης διήρπασαν. Ἄξιον δὲ σημειώσεως εἶναι ὅτι ἡ Μονεμβασιά κατῴρθωσε ν' ἀποκρούσῃ τὴν Νορμαννικὴν ἐπιδρομὴν δυνάμει μόνον τῆς ὀχυρᾶς θέσεώς της—

ἐπὶ βράχου, ἔχουσα μίαν μόνον «ἔμβασιν» εἰς τὴν θηρᾶν—καὶ τῶν προνομίων, δι' ὧν κατήριτιζε καὶ τὴν πολιτοφυλακὴν τῆς κατὰ τὰς ἐκαστοτε ἀνάγκας.

Οἱ Νορμαννοὶ λοιπὸν κατέστρεψαν ἐκ νέου τὸ ἐμπόριον καὶ διήρπασαν τὸν πλοῦτον, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀποκτήσει ἡ Ἑλλὰς κυρίως ἀπὸ τῆς μετὰ τῆς. Ὁ Μανουὴλ ἕνεκα τῶν πολέμων τοῦ εἰς τὰ βόρεια σύνορα δὲν ἠδυνήθη ἐγκρίτως νὰ πατάξῃ τοὺς Νορμαννοὺς, οὔτινες ἐν τούτοις ἐξηκολούθουν τὰς ληστρικὰς αὐτῶν ἐπιδρομὰς εἰς τὰ παράλια τοῦ κράτους. Ἄλλ' εὐθύς ὡς ἀπηλλάγη τῶν πρὸς βορρᾶν πολέμων, ἀπεφάσισε νὰ ταπεινώσῃ τοὺς Νορμαννοὺς. Καὶ ἀφῆρεσε μὲν ἀπ' αὐτῶν τὴν Κέρκυραν μετὰ πείσμανα πολιορκίαν, καθ' ἣν ἠνδραγάθησεν ὁ Μανουὴλ, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ Ἰταλίᾳ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἔχῃ ἀποτελέσματα οὐσιώδη. Ἐν τούτοις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ῥογέρου συνωμολόγησεν ὁ Μανουὴλ εἰρήνην πρὸς τοὺς Νορμαννοὺς καὶ ἔλαβε μέρος τῆς ἐξ Ἑλλάδος ἀρπαγείσης λείας.

Κατὰ δὲ τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Σελτσουκιδῶν ἔκαμε μακροὺς πολέμους ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νικηφόρους. Ἄλλ' ὅτε ἠττήθη ἐν τῇ κρισίμῳ μάχῃ παρὰ τὸ Μυρσοκέραλον (1176) τῆς Φρυγίας, ἀπώλεσε τὰς ἀνεκτιηθείσας χώρας, εἰς τὸ ἐξῆς δὲ δὲν γίνεται πλέον λόγος περὶ ἐξώσεως αὐτῶν ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ ἀκαταπόνητος Μανουὴλ ἐξηκολούθησεν ἐν τούτοις τὸν πόλεμον μέχρι τοῦ 1180, ὅτε ἀπέθανεν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μανουὴλ ἐσθίεσθη καὶ ἡ τελευταία λάμψις τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους.

Μετὰ τὴν ἐξιστόρησιν τῶν πολεμικῶν ἔργων τοῦ Μανουὴλ εἶναι ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν καὶ ὀλίγας λέξεις περὶ τῶν γραμμάτων κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, διότι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Μανουὴλ συνδέεται πρὸς αὐτὰ. Ἐν ᾧ σχεδὸν ὅλοι οἱ Ἕλληνες ποιηταὶ καὶ πεζογράφοι τοῦ μεσαίωνα ἄχρι τῶν Κομνηνῶν μεταχειρίζονται γλώσσαν πολὺ ἢ ὀλίγον ἀρχαῖουτα, ἀναφαίνονται κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ποιήματα γεγραμμένα ἐν ὁμοιωτικῇ γλώσσῃ, τὴν ὁποίαν φίνεται ἡγάπη καὶ ὑπεστήριξεν ὁ Μανουὴλ. Τῶν ποιημάτων τούτων ὀνομαστὰ εἶναι τὰ ὑμνοῦντα τοὺς θεοὺς τῶν ἀκριτῶν, ἤτοι τῶν ἄκρατων τοῦ μεσαίωνα κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν. Τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου πλεῖστα ποιήματα διασφύζονται καὶ νῦν ἔτι εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας.

§ 5. Ἀλέξιος Β' καὶ Ἀνδρόνικος Α' (1180—1185).

Τὸν Μανουὴλ Α' διαδέχθη ὁ ἀνήλικος μῖς αὐτοῦ Ἀλέξιος Β' ὑπὸ

τὴν κηδεμονίαν τῆς μητρὸς τοῦ Μαρίας, θυγατρὸς τοῦ Φράγκου ἡγεμόνος τῆς Ἀντιοχείας. Ταύτην ἐμίσει ὡς καθολικὴν ὁ λαὸς ἤδη ἀπὸ πολλοῦ. Ἐκ τοῦ μίσους δὲ τούτου ὠρελούμενος ὁ ἐξάδελφος τοῦ Μανουὴλ Ἀνδρόνικος Κομνηνὸς ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ ἐνδόξου στρατηγοῦ Κοντοστεφάνου, ἐξεθρόνισε τὴν Μαρίαν καὶ ἐθανάτωσεν αὐτήν, ὡς καὶ τὸν Ἀλέξιον. Ὑπέβηκε δὲ ὁ Ἀνδρόνικος, πρὶν ἔλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ τὴν κατὰ τῶν Λατίνων ἐκραγεῖσάν ἐπανάστασιν τοῦ λαοῦ καὶ προσέκλεσε μεγάλην σφαγὴν αὐτῶν. Τὰ γεγονότα ταῦτα δεικνύουσι τὸν βαθμὸν τοῦ μίσους, τὸ ὅποῖον ἤσθάνοντο ἤδη τότε κατὰ τῶν Φράγκων οἱ Ἕλληνες κυρίως τῶν Ἑνετῶν, Πισατῶν, Νορμαννῶν.

Ὁ καταλαβὼν τὸν θρόνον Ἀνδρόνικος Α΄ ἦτο μὲν εὐφύεστατος καὶ ῥωμαλεώτατος καὶ ἰκανώτατος ἐν γένει, ἀλλ' ἀπ' ἐτέρου ἀσυνείδητος, ἀκόλαστος, ἀνευ οὐδεμιᾶς ἠθικῆς ἀρχῆς. Διὰ τὸ μείγμα τοῦτο τῶν προτερημάτων καὶ κακιῶν παρεβλήθη ὄχι ἀδίκως πρὸς τὸν Ἀλιβιάδην.

Οἱ Νορμαννοὶ ἐκδικούμενοι τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει σφαγὴν ἐπῆλθον καὶ ἐκυρίευσαν τὸ Δυρράχιον, ἐκείθεν δ' ἐβάδισαν διὰ ξηρᾶς κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπου ἀφίκετο καὶ ὁ στόλος τῶν. Ἀφοῦ δ' ἐκυρίευσαν καὶ ἐλεηλάτησαν αὐτήν, διέπραξαν παντὸς εἴδους αἰκισμοὺς καὶ ἀτιμίας καὶ ἔσφαξαν περὶ τὰς ἐπτὰ χιλιάδας κατοίκων. Καὶ αὐτὸν τὸν ἀρχιεπίσκοπον Εὐστάθιον, τὸν σοφώτατον ἐρημνευτὴν τοῦ Ὀμήρου, ἐθασάνισαν κατ' ἀρχῆς πολλαχῶς, ἔπειτα δ' εὐλαβηθέντες ἀποκατίστησαν ἀνενόχλητον εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον. Ἡ δευτέρα αὕτη ἄλωσις τῆς Θεσσαλονίκης, ὡς καὶ ἡ πρώτη ὑπὸ τῶν Ἀράβων (904), κατέστη δυνατὴ διὰ τὴν ἀνικανότητα τοῦ διοικητοῦ τῆς πόλεως.

Ὁ Ἀνδρόνικος εἶχε τὴν διαθεσιν νὰ φανῇ ὠφέλιμος εἰς τὸ κράτος καὶ ἐξαγνίσῃ τὴν προηγουμένην πρὸς αὐτὸ προδοτικὴν στάσιν τοῦ. Ἠλάφρυνε τὴν φορολογίαν τοῦ λαοῦ, ἀπένειμεν εἰς αὐτὸν δικαιοσύνην καὶ ἐν γένει ἐφέρετο φιλανθρώπως. Τοῦναντίον δ' ἐπάταξε τοὺς ἀριστοκρατικούς, τοὺς κατέχοντας ἀπεράντους γαίας καὶ καταθλίβοντας τοὺς γεωργούς. Ἀλλ' ἡ σκληρότης μεθ' ἧς κατεδίωξε τοὺς μεγιστᾶνας καὶ τὴν ἀριστοκρατίαν προσέκλεσε στάσεις κατ' αὐτοῦ. Καὶ ἐξωλόθρευσε μὲν ὁ Ἀνδρόνικος τοὺς ἀρχηγούς τῶν ἐπαναστατῶν φεισθεῖς μόνον τοῦ δειλοῦ καὶ ἀνικάνου Ἰσακίου Ἀγγέλου, ἀλλ' ἀκριβῶς περὶ τοῦτον συνετάχθησαν οἱ δυσχερεστῆμένοι κατὰ τοῦ Ἀνδρονίκου ἀριστοκρατικοὶ καὶ ἀνεκῆρυξαν αὐτὸν αὐτοκράτορα. Ὁ Ἀνδρόνικος εὐρισκόμενος ἐν

Προποντίδι ἔσπευσε νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἀλλὰ συνελήφθη ὑπὸ τῶν φίλων τοῦ Ἰσαακίου καὶ ἐθανατώθη, ἀφ' οὗ πρότερον ἠκρωτηριάσθη καὶ πολυτρόπως ἐβασανίσθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ.'

Δυναστεία τῶν Ἀγγέλων (1185—1204).

1. Ἰσαάκιος Β' Ἀγγελος (1185—1195)

Τρίτη σταυροφορία (1189—1191)

Ὁ ἀνίκανος αὐτοκράτωρ Ἰσαάκιος Β' Ἀγγελος ἠτύχησε νὰ ἴδῃ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας αὐτοῦ μίαν σπουδαίαν στρατιωτικὴν ἐπιτυχίαν ὀφειλομένην εἰς τὸν ἰκανώτατον στρατηγὸν Ἀλέξιον Βρανᾶν, ἐκ μεγάλης στρατιωτικῆς οἰκογενείας καταγόμενον. Οἱ Νορμαννοὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης ἐπύρχοντο κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης περιφρονούντες πλέον τοὺς Ἕλληνας. Καὶ ὁ μὲν στόλος κατεστράφη ὑπὸ τρικυμιῶν, κατὰ δὲ τοῦ στρατοῦ ἐπετέθη ὁ Βρανᾶς καὶ ἐνίκησεν αὐτὸν παρὰ τὸν Στρούμωνα συλλαβῶν καὶ τέσσαρας χιλιάδας αἰχμαλώτους. Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ἀνέλαβον οἱ Ἕλληνες τὸ πλεῖστον τῆς κατακτηθείσης ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν χώρας.

Ἐπὶ τοῦ Ἰσαακίου ἐπανεστήσαν πάλιν οἱ ἀπὸ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου ἤσυχαι Βούλγαροι καὶ ἐνωθέντες μετὰ τῶν Βλάχων νομάδων ἀπέβησαν ἐπικίνδυνοι. Ὁ Βούλγαρος Πέτρος Ἀσάν ἀνεκηρύχθη «Τσάρος τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Ῥωμαίων» ἐν Τυρνόβφ. Καὶ ἐνίκησε μὲν τοὺς Βουλγάρους ὁ Βρανᾶς, ἀλλ' ἀνακηρυχθεὶς αὐτοκράτωρ καὶ ἀποπειραθεὶς νὰ ἐκθρονίσῃ τὸν Ἰσαάκιον ἐφρονεῖθη. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ γενναίου Βρανᾶ ἐνίκηθησαν οἱ στρατοὶ τοῦ Ἰσαακίου ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, οἵτινες ἐπέδιωξαν συστηματικὴν σφαγὴν τῶν Ἑλλήνων τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας. Οἱ δὲ σύμμαχοι τῶν Βουλγάρων Βλάχοι κατέκτησαν τὴν Θεσσαλίαν, ἣτις τότε ὠνομάσθη Μεγάλῃ Βλαχία. Καὶ ἡ μὲν Θεσσαλία ἀνεκτήθη ἔπειτα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἡ Βουλγαρία ἀπώλεσθη διὰ παντός.

Ἐπὶ τοῦ Ἰσαακίου Β' ἐγένετο καὶ ἡ τρίτη σταυροφορία (1189—1191) προκληθεῖσα ὑπὸ τῆς καταλήψεως τῶν Ἱεροσολύμων ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Σαλαδίνου. Ἡ ἀπώλεια τῶν Ἱεροσολύμων προσκάλεσε κα-

πέπληξιν ἐν Εὐρώπῃ, ἂν καὶ ὁ Σαλαδῖνος προσηνέχθη ἐπεικῶς καὶ φιλανθρώπως πρὸς τοὺς χριστιανούς. Εἶναι μάλιστα ὁ Σουλτάνος οὗτος τῆς Δαμασκού καὶ τοῦ Καΐρου ἐκ τῶν Μουσουλμάνων τῶν διακριθέντων ἐπ' ἀρετῇ καὶ ἀνδρείᾳ. Διηύθυναν δὲ τὴν τρίτην σταυροφορίαν ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Φρειδερίκος Βαρβαρόσσας, ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φίλιππος Αὐγουστος καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Ῥιχάρδος ὁ Λεοντόθυμος. Ἐκ τούτων οἱ δύο τελευταῖοι ἐπολέμουν ἐν Εὐρώπῃ, ὅτε κατελήφθησαν τὰ Ἱεροσόλυμα ὑπὸ τοῦ Σαλαδίνου, καὶ συνεφιλιώθησαν μόνον τῇ ἐπεμβάσει τοῦ Πάπα χάριν τῆς σταυροφορίας. Πρὸς δὲ τὸν Φρειδερίκον Βαρβαρόσσαν συνεφώνησεν ὁ Ἰσαάκιος Β' νάψησεν ἐλευθέραν τὴν διὰ τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους πορείαν τῶν σταυροφόρων καὶ προμηθεύσῃ ἐπὶ χρήμασι τροφάς, ἀλλ' ἔπειτα φοβηθεὶς ἕνεκα τῆς ἐλλειπῆς διαγωγῆς τῶν προηγουμένων σταυροφόρων συνεμάχησε πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Αἰγύπτου Σαλαδῖνον. Ἡ εὐθύτης ἐν τούτοις καὶ γενναιότης τοῦ Βαρβαρόσσα, ὅστις δὲν ἐδέχθη τὴν προσφερομένην παρὰ τῶν Βουλγάρων βοήθειαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἠνάγκασε τὸν Ἰσαάκιον νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν προτέραν φιλίαν. Διῆλθε λοιπὸν ὁ Βαρβαρόσσας εἰς Μικρὰν Ἀσίαν μετὰ 30000 στρατοῦ ἐκλεκτοῦ, μὲ γερμανικὴν πειθαρχίαν, ἄνευ γυναικῶν καὶ παιδίων—οἱ προηγούμενοι σταυροφόροι συνωδεύοντο καὶ ὑπὸ τούτων—καὶ κατέλαβε τὸ Ἰκόνιον, τὴν τότε πρωτεύουσαν τῶν Σελτσουκιδῶν. Ἐκεῖθεν προεχώρησεν εἰς Κιλικίαν, ἀλλ' ἐν ᾧ διέβαινε τὸν ποταμὸν Καλύκαδνον, παρεσύρθη ὑπὸ τοῦ ρεύματος καὶ ἐπνίγη. Ὁ υἱὸς του Ἐρρίκος ὠδήγησε τὸν ἐξηντηλημένον στρατὸν εἰς Πτολεμαῖδα, ὅπου ἔφθασαν κατὰ θάλασσαν καὶ οἱ δύο βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας. Καὶ ἐνίκησαν μὲν οὗτοι τὸν Σαλαδῖνον καὶ ἐκυρίευσαν τὴν Πτολεμαῖδα, ἀλλ' ἔπειτα ἐδιχονόησαν πάλιν καὶ ἐχωρίσθησαν, τοῦ Φιλίππου Αὐγουστού ἐπιστρέψαντος εἰς Εὐρώπην. Ὁ Ῥιχάρδος κατώρθωσε μόνος νὰ προφυλαχθῇ ἀπὸ τὰς ἐνέδρας τοῦ Σαλαδίνου καὶ νὰ καταλάβῃ μάλιστα τὰ παράλια τῆς Παλαιστίνης. Τότε δὲ ἐδόθη εἰς αὐτὸν τὸ ἐπώνυμον Λεοντόθυμος. Ἐπὶ τέλους συνωμολόγησε συνθήκην πρὸς τὸν Σαλαδῖνον, δι' ἧς ἐπετρέπετο ἡ ἐλευθέρη προσκύνησις τῶν Ἁγίων Τόπων καὶ ἀνεγνωρίζετο ἡ ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν κατοχὴ τῆς παραλίας ἀπὸ τῆς Ἰόππης μέχρι Πτολεμαίδος. Τὰ Ἱεροσόλυμα ἔμειναν ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ Σαλαδίνου.

Ἐπὶ τοῦ Ῥιχάρδου κατελήφθη καὶ ἡ Κύπρος διὰ τὴν ἀνικανότητα τοῦ σφετεριστοῦ δυνάστου αὐτῆς Ἰσαακίου Κομνηνοῦ, στασιάζαντος ἐπὶ

Ἀνδρονίκου Α' Κομνηνοῦ καὶ καταλαβόντος τὴν νῆσον. Ἐκτοτε (1191) ἡ ἑλληνικωτάτη νῆσος δουλεύει τοῖς ξένοις. Ἐπωλήθη δ' ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ῥιχάρδου εἰς τὸν γαλλικὸν οἶκον τῶν Λουσινιανῶν, οἵτινες ἤρξαν ἐν τῇ νήσῳ ἐκεῖνη μέχρι τοῦ 1489.

Τῷ 1195, ἐνῶ ἐπολέμει ὁ Ἰσαάκιος αὐτοπροσώπως κατὰ τῶν Βουλγάρων, ἐνήργησε τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ ὀ ἀδελφός του Ἀλέξιος Ἀγγελος, ὅστις ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ προσλαβὼν καὶ τὴν ἰπανυμίαν Κομνηνός, ἵνα περιποιήσῃ αὐτοῦ αἴγλην, τὴν ὁποίαν ἄλλως ἠδύναται νὰ ἔχη. Ὁ Ἰσαάκιος Β' συνελήφθη, ἐτυφλώθη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου Γ' καὶ ἐνεκλείσθη εἰς μοναστήριον.

2. Ἀλέξιος Γ' (1195—1203) Ἀλέξιος Δ'.

Τετάρτη σταυροφορία καὶ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων (1204).

Ἐπὶ τοῦ Ἀλεξίου Γ' ἐξηκολούθησαν αἱ καταστροφαὶ τῶν Βουλγάρων μάλιστα ὑπὸ τὸν Τσάρον Ἰωαννίτσην, τὸν ὁποῖον οἱ Βούλγαροι ἐκάλουν Καλοϊωάννην. Οἱ δὲ Σελτσουκίδαι ἐν Ἀσίᾳ καὶ οἱ Φράγκοι, ἦτοι οἱ Πισάται, Ἐνετοί, Γενοᾶται εἰς τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους κατέστρεφον ἐπίσης ὅτι ἠδύνατο.

Καθ' ὃν χρόνον τὸ κράτος εὕρισκετο εἰς τοιαύτην ἀπελπιστικὴν κατάστασιν, ὁ υἱὸς τοῦ Ἰσαακίου Β' Ἀλέξιος μετέβη καὶ ἐζήτησε βοήθειαν ὑπὲρ τοῦ ἐκπτώτου πατρός του παρὰ τῶν σταυροφόρων, οἵτινες παρεσκευάζοντο νὰ πλεύσωσιν εἰς τὴν Παλαιστίνην δι' ἐνετικῶν πλοίων. Ἐχουσι δὲ τὰ κατὰ τὴν τετάρτην ταύτην σταυροφορίαν ὡς ἐξῆς.

Ὁ μεγάλουργός Πάπας Ἰννοκέντιος Γ' (1198—1216) κατώρθωσε νὰ διεγείρῃ τὸν ἐθνουσιασμὸν τῶν Εὐρωπαϊῶν ἱπποτῶν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ὑπὸ Σαλαδίνου καταληφθείσης Ἱερουσαλήμ. Γάλλοι καὶ Ἰταλοὶ ὑπὸ δύο ἀρχηγούς, τὸν Βαλδουῖνον, κόμητα τῆς Φλάνδρας καὶ Βονιφάτιον τὸν Μομφερρατικόν, ἔσπευσαν προθύμως ἐπὶ τῇ προσκλήσει τοῦ Ἰννοκεντίου Γ'. Οἱ Ἐνετοὶ ἐδέχθησαν νὰ μεταβιβάσωσιν 25,000 περίπου σταυροφόρους, πεζοὺς καὶ ἵππεῖς ἐπ' ἀμοιβῇ εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἐπειδὴ δὲ οἱ σταυροφόροι δὲν εἶχον πρόχειρα χρήματα, ὁ πανουργὸς δόγης Δάνδουλος παρέσυρεν αὐτοὺς κατὰ τὸν χειμῶνα κατὰ τῆς Δαλματικῆς πόλεως Ζυρας, ἡ ὁποία ἐκυριεύθη. Ἐκ τῆς λείας τῆς ληστρικῆς ταύτης πωλεως ἐπληρώθη ἐν μέρος τῶν ναύλων εἰς τοὺς Ἐνετούς. Ἐνῶ δ' ἀκόμη ἔμενον καὶ σταυροφόροι εὕρισκοντο εἰς Ζάραν, ἔφθασεν ὁ υἱὸς τοῦ Ἰσαα-

κίου Β' Ἀλέξιος ζητῶν βοήθειαν στρατιωτικὴν πρὸς ἐνθρόνισιν τοῦ πατρὸς του καὶ ὑπισχνούμενος ὡς ἀντάλλαγμα μεγάλην χρηματικὴν ἀμοιβὴν καὶ τὴν ἔνωσιν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῆς Δυτικῆς. Ὁ δόγης (δοῦξ) Δάνδολος ἐδέχθη τὴν πρότασιν, διότι ἐσκέφθη ὅτι ἡ ἐπιχείρησις αὕτη ἔμελλε νὰ ὠφελήσῃ μεγάλως τὴν Ἑνετίαν. Οἱ δὲ σταυροφόροι, ἂν καὶ ἤθελον νὰ πλεύσωσι κατ' εὐθείαν εἰς Παλαιστίνην, ἐπείσθησαν ἐν τούτοις ὑπὸ τοῦ Δανδόλου νὰ ἔλθωσι πρῶτον εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ μετὰ τὴν ἐνθρόνισιν τοῦ Ἰσαακίου Β' νὰ μεταβῶσιν εἰς Ἱερουσαλὴμ. Ὁ Ἰννοκέντιος Γ' δὲν ἤμπόδισε ρητῶς τὴν ἐκστρατείαν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐλπίζων ἴσως ὅτι εἶναι καιρὸς τῶρα νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν.

Τῷ 1203 οἱ Ἑνετοὶ καὶ Σταυροφόροι εὐρίσκοντο πρὸ τῆς Χρυσουπόλεως, τοῦ σημερινοῦ Σκουτάρεως. Καὶ ὁ μὲν στρατὸς ἀπεβιβάσθη εἰς Γαλατὰν καὶ ἐκεῖθεν ἐβάδισε κατὰ τῶν χερσαίων τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ δὲ στόλος ἔθραυσε τὴν ἄλυσιν τοῦ Κερατίου κόλπου καὶ εἰσῆλθεν εἰς αὐτόν. Καὶ ἀπεκρούσθη μὲν εὐκόλως ἡ ἔφοδος κατὰ τῶν διπλῶν χερσαίων τειχῶν, ἀλλ' ἡ ἐπίθεσις τῶν Ἑνετῶν κατὰ τοῦ ἀσθεστερέου τείχους τοῦ Κερατίου εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἄλυσιν πύργων τινῶν. Τοῦτο ἐπτώησε τὸν Ἀλέξιον Γ', ὅστις ἔφυγε κρυφίως καὶ ἀνάνδρως ἐκ Κωνσταντινουπόλεως παραλαβὼν τοὺς θησαυροὺς του, τὴν δὲ οἰκογένειαν αὐτοῦ ἐγκαταλιπὼν εἰς τὴν τύχην. Τότε ὁ λαὸς ἐκάλεσε τὸν Ἰσαάκιον Β' καὶ τὸν υἱόν Ἀλέξιον Δ' νὰ καταλάβωσι τὸν θρόνον. Ἀλλ' ὅτε ὁ Ἀλέξιος Δ' ἔμελλε νὰ ἐκτελέσῃ τὰς ἀναληφθείσας ὑποχρεώσεις πρὸς τοὺς Φράγκους, δὲν ἠδυνήθη νὰ πληρώσῃ εἰς αὐτοὺς παρὰ μόνον τὸ ἡμισυ τῆς ὑποσχεθείσης χρηματικῆς ἀμοιβῆς, ἤτοι ἑκατὸν χιλιάδας μάρκων. Ταχέως ἐξερράγη διὰ τοῦτο ἔρις μεταξὺ Φράγκων καὶ Ἀλεξίου, ὁ δὲ λαὸς κατελήφθη ὑπ' ἀγρίου μίσους κατὰ τῶν Φράγκων. Ὅτε δ' οἱ σταυροφόροι θέλοντες νὰ καύσωσι τὸ Μωαμεθανικὸν τέμενος, τὸ κτισθὲν κατὰ τὴν βραχίαν συμμαχίαν Ἰσαακίου Β' καὶ Σιλαδίνου, ἐπυρπόλησαν μετ' αὐτοῦ καὶ μέρος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ λαὸς ἐπανεστάτησε καὶ ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ θρόνου τὸν Ἰσαάκιον. Δι' ὀλίγας ἡμέρας ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὁ Νικόλαος Καναβός, ὅστις ταχέως ἐξεβλήθη τοῦ θρόνου ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου Δούκα Μουρτζούφλου, ἀνδρὸς γενναίου καὶ ἰσχυροτάτου. Ὁ Μουρτζούφλος κατέλαβε τότε εὐκόλως ὡς Ἀλέξιος Β' τὸν θρόνον καὶ ἐφανεσε ταχέως τὸν Ἀλέξιον Δ', ἐν ᾧ συγχρόνως καὶ ὁ Ἰσαάκιος ἀπέθνησκε κατὰβληθείς ὑπὸ τῶν

ἀλλεπαλλήλων δεινῶν. Ὁ Ἀλέξιος Ε' ἠρήθη νὰ πληρώσῃ τοὺς Φράγκους καὶ ὁ πόλεμος ἐξερράγη διὰ τοῦτο ἐκ νέου. Καὶ διηύθυνε μὲν κατ' ἀρχὰς ὁ Ἀλέξιος τὴν ἀμυναν καλῶς, ἀλλὰ τὸ ἀπόλεμον τῶν κατοίκων καὶ αἱ ὑπερβολικαὶ ἀπαιτήσεις τῶν μισθοφόρων στρατιωτῶν τὸν ἠνάγκασαν νὰ φύγῃ. Οἱ δὲ Ἑνετοὶ ἀπὸ τοῦ Κερατίου κόλπου κατώρθωσαν μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς πρώτης ἐφόδου νὰ βέσωσι κλίμακας ἀπὸ τῶν πλοίων καὶ ἀναβῶσιν εἰς τὰ τεῖχη. Τότε ἔθηκαν πάλιν πῦρ εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐν μέσῳ τῆς συγχύσεως τῶν κατοίκων ἐγένοντο μετὰ τῶν σταυροφόρων εὐκόλως κύριοι τῆς πόλεως τῇ 12 Ἀπριλίου 1204. Τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἐξελέγη αὐτοκράτωρ ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις, ἀλλ' οὐδὲν ἠδύνατο πλέον νὰ κατορθώσῃ μόνις ἔλαβε καιρὸν νὰ φύγῃ μετὰ τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν λοιπῶν λογάδων τοῦ ἔθνους. Ἀνήκουστοι εἶναι αἱ γινόμεναι τότε ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν Φράγκων ἀρπαγαὶ χρημάτων, ἀτιμώσεις γυναικῶν, φόνοι, ἐμπαιγμοὶ τῆς ὀρθοδοξίας. Ἐπὶ ἡμιόνων εἰσῆρχοντο εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, ἵνα διαρπάσωσιν αὐτὴν καὶ φορτώσωσιν ἐπ' αὐτῶν τὰ ἱερὰ κειμήλια. Καὶ αὐτὰ τὰ ἔργα τῆς τέχνης, οἷον ἀγάλματα, ὅπως καὶ χειρόγραφα, κατεστρέφοντο ἢ ἐστελλόντο εἰς Εὐρώπην. Ἡ Ἑνετικὴ διακτηρεῖ μέχρι σήμερον ἔργα ἀρπαγέντα κατὰ τὴν ἄλωσιν ταύτην. Σημειωτέον δ' ὅτι τῆς λεηλασίας καὶ καταστροφῆς μετέσχον πλὴν τῶν Ἑνετῶν καὶ σταυροφόρων καὶ οἱ Πισάται καὶ οἱ λοιποὶ πολυώνυμοι ξένοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'.

Οἱ ΛΑΤΙΝΟΙ ΕΝ Τῇ ΑΝΑΤΟΛῇ (1204—1261).

Ἑλληνικὰ καὶ Φραγκικὰ κράτη ἰδρυθέντα μετὰ τὴν ἄλωσιν.

1. Ἡ διανομὴ τοῦ Βυζαντιανοῦ κράτους.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως διενεμήθη τὸ Βυζαντιανὸν κράτος μεταξύ σταυροφόρων καὶ Ἑνετῶν κατὰ συμφωνίαν γενομένην πρὸ τῆς ἄλώσεως. Αὐτοκράτωρ ἐξελέγη ὁ κόμισ τῆς Φλάνδρας Βαλδουῖνος Α' λαβὼν τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ τῆς Θράκης, ἣτις ἐπεκλήθη τότε Ῥωμανία. Τὰ λοιπὰ τμήματα τοῦ κράτους διενεμήθησαν ὡς τιμάρια ὑπαγομενα εἰς τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ δὲ Βογιφάτιος ὁ Μομφερρατικὸς ἔλαβε τὴν

Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα μὲ πρωτεύουσαν τὴν Θεσσαλονίκην. Οἱ Ἑνετοὶ ἔλαβον τὰς πλείστας νήσους τοῦ Ἰονίου καὶ τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ὡς καὶ πόλεις τινὰς τῆς Πελοποννήσου παραλίους, διετήρησαν δὲ καὶ τὰ ἐμπορικὰ τῶν προνόμια εἰς τὴν νέαν αὐτοκρατορίαν. Τὴν δὲ Κρήτην ἠγόρασαν ἀντὶ εὐτελοῦς ποσοῦ παρὰ τοῦ Βονιφατίου, εἰς τὸν ὅποιον κατ' ἀρχὰς εἶχε δοθῆ. Παρέμειναν δ' οἱ Ἑνετοὶ ἐπὶ αἰῶνας κύριοι τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, ἐν ᾧ τοῦναντίον αἱ χῶραι αἱ καταληφθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Βονιφατίου καὶ τῶν διαδόχων του τάχιστα ἀνεκτῆθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Πατριάρχης Λατίνος Κωνσταντινουπόλεως ἐξελέγη ἐπίσης Ἑνετός, ὁ Θωμᾶς Μοροζίνης.

Ὅλας τὰς διανεμηθείσας χώρας δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καταλάβωσιν οἱ Φράγκοι, διότι ἰδρύθησαν ἀμέσως διάφορα Ἑλληνικὰ κράτη, τὰ ὅποια ἤρχισαν τὸν πόλεμον κατ' αὐτῶν. Ὁ μὲν Θεόδωρος Λάσκαρις ἀναγορευθεὶς, ὡς εἴπομεν, αὐτοκράτωρ κατὰ τὸν χρόνον τῆς εἰσόδου τῶν Φράγκων εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔφυγεν εἰς Νίκαιαν μετὰ τοῦ Ἑλλήνος Πατριάρχου καὶ ἐκεῖ ἱδρυσεν ἴδιον κράτος. Ὁ ἐν Νικαίᾳ Πατριάρχης ἐξηκολούθει νὰ ὀνομάζεται Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως· ἡ Νίκαια εἶχεν ἴδιον μητροπολίτην. Ὁ δὲ Ἀλέξιος Κομνηνός, ἕγγονος τοῦ Ἀνδρονίκου Α' Κομνηνοῦ, εἶχεν ἤδη πρὸ τῆς ἀλώσεως ἰδρύσει τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος. Ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος, ἐξάδελφος τοῦ Ἰσαακίου Β', ἱδρυσεν τὸ δεσποτάτον τῆς Ἠπείρου. Μικρότεραι ἐπαρχαίαι ἢ πόλεις εἶχον καταληφθῆ ὑπὸ ἀριστοκρατικῶν οἰκῶν καὶ ἐκυβερνῶντο ὑπ' αὐτῶν, ὡς τὰ ἐν τῇ Δύσει τιμάρια. Οὕτω π.χ. ἐν τῷ Γιβραλτάρ τῆς Πελοποννήσου, τῇ Μομφρασίᾳ ἤρχον οἱ Σοφριανοὶ καὶ οἱ Μαμωνάδες, ἐν Μεσσηνίᾳ οἱ Βρανάδες, ἐν Ρόδῳ ὁ Γαβαλάς καὶ ἄλλοι ἄλλαχοῦ. Ὁ ἰσχυρότερος τῶν δυναστῶν τούτων ἦτο ὁ Λέων Σγουρός, ὅστις κατέλαβε τὴν ἀπὸ Θηβῶν μέχρι Ναυπλίου χώραν, πλὴν τῶν Ἀθηνῶν, τὰς ὁποίας ὑπερῆσπισεν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ποιμνίου του ὁ θερμὸς φίλος αὐτῶν ἀρχιεπίσκοπος Μιχαὴλ Ἀκομινάτος. Ἐπειτα συνεκρούσθη πρὸς τὸν Βονιφατίον ὁ Σγουρός καὶ ἀπώλεσε τὴν Ἀττικὴν καὶ Βοιωτίαν περιορισθεὶς ἐν Πελοποννήσῳ.

2. Ἡ Λατινικὴ αὐτοκρατορία τῆς Ῥωμανίας (1204—1261).

Ἡ Λατινικὴ αὐτοκρατορία τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἠδυνήθη νὰ στερεώσῃ τὴν ἀρχὴν τῆς οὔτε νὰ ἐπεκτείνῃ αὐτήν. Ἐν πρώτοις ὁ Βαλδουῖνος δὲν ἦτο ὁ κατάλληλος διὰ νὰ διατηρήσῃ ἰσχυρὰν τὴν ἐνό-

τητα τοῦ κράτους, διὰ τοῦτο μάλιστα προετιμήθη ὑπὸ τοῦ πανούργου Δανδόλου ἀντὶ τοῦ ἱκανοῦ καὶ μὲ θέλησιν ἰσχυρὰν Βονιφατίου. Ἐπειτα αἱ στρατιωτικαὶ δυνάμεις τοῦ νέου κράτους ἦσαν ἀσθενεῖς, ἐνῶ, οἱ ἐξωτερικοὶ ἐχθροί, Ἕλληνες καὶ Βούλγαροι, ἦσαν σφόδρα ἐπικίνδunami. Ἐκτὸς τούτου τὸ ἀρχαῖον μῖσος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Φράγκων, τὸ ὁποῖον ηὔξήθη τῶρα διὰ τὴν ἄστοργον διοίκησιν τῶν τελευταίων, προεκάλεσε σύμπραξιν πρὸς τοὺς Βουλγάρους ἐν τῷ πολέμῳ, τὸν ὁποῖον οὗτοι διεξῆγον κατὰ τοῦ Βαλδουῖνου Α'. Ταχέως ἐν τούτοις μετενόησαν οἱ Ἕλληνες διὰ τὴν σύμπραξιν, διότι ὁ Ἰωαννίτσης, τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες ἐκάλουσαν Σκυλοταῶννην, ἦτο ὡμὸς καὶ ἄπιστος Βούλγαρος. Οὗτος ἀφοῦ ἐνίκησε τοὺς Φράγκους καὶ συνέλαβεν αἰχμάλωτον τὸν Βαλδουῖνον (1206), θανάτῳ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ μετὰ δεινὰς βασάνους, ἠρήμωσε τὴν χώραν καὶ ἐξηνδραπόδισε χιλιάδας Ἑλλήνων. Τότε προσέλαβε τὴν προσωνομίαν Ῥωμαιοκτόνος, ὡς ὠνομάσθη ὁ Βασίλειος Β' Βουλγαροκτόνος.

Τὸν Βαλδουῖνον Α' διεδέχθη ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἐρρίκος (1206 — 1216). Οὗτος προσηνέχθη μετὰ πολλῆς ἀγάπης πρὸς τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες ἐξετίμων καὶ ἀντηγάπων σφόδρα τὸν Ἐρρίκον καὶ συνέπραττον μετ' αὐτοῦ εἰλικρινῶς ἐν Θράκῃ κατὰ τῶν Βουλγάρων. Καὶ πρὸς τὴν ὀρθόδοξον θρησκείαν ὑπῆρξεν εὐλαβῆς ὁ Ἐρρίκος καταπολεμήσας τὰς προσηλυτιστικὰς ἐνεργείας τῆς παπικῆς ἐκκλησίας καὶ προσυλλάξας τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν Δυτικῶν. Ἐν γένει δ' ἀπεδείχθη ὁ μόνος ἀξιόλογος πολιτικὸς Λατῖνος ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅστις ἐνόησε πῶς ἔπρεπε νὰ συμπεριφερθῆ πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ἐβασίλευσε δ' ὁ Ἐρρίκος ἐν μέσῳ πολέμων πρὸς τοὺς Βουλγάρους, τοὺς ὁποίους ἐνίκησε παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν, καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Νικαίης καὶ πρὸς τὸν βασιλεῖα Θεσσαλονίκης, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπέβαλε τὰ κυριαρχικὰ του δικαιώματα διὰ τῆς νίκης. Διχφερούσα λίαν εἶναι ἡ ἐπίσκεψις αὐτοῦ εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, ἐνθα συνεκάλεσε συνέδριον τῶν τιμαριούχων ἐν Ῥαυενίᾳ παρὰ τὰς Θερμοπύλας, ὅπου τὸ πάλαι συνήρχοντο καὶ συνεσκέπτοντο οἱ ἀμφικτύονες.

Τὸν Ἐρρίκον διεδέχθη ὁ γαμβρὸς του Πέτρος Κουρτεναῖος (1216 — 1219). Οὗτος συνελήφθη ὑπὸ τοῦ δεσπότη τοῦ Ἡπείρου αἰχμάλωτος καὶ ἀπέθανεν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ. Μετὰ δύο δ' ἔτη ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Κουρτεναίη ἔλαβε τὸν θρόνον ὁ ἀδελφὸς του Ῥοβέρτος (1221 — 1228), ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ὁ δεσπότης τῆς Ἡπείρου Θεόδωρος Ἄγγελος Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

οἵτινες κατεῖχον ὀλίγα παράλια, καὶ διήλθεν ἐν εἰρήνῃ μὲ τοὺς Τούρκους ἀπειλουμένους ἤδη ὑπὸ τῶν Μογγόλων ἐξ ἀνατολῶν. Ἴνα δ' ἐκδιώξῃ τοὺς Φράγκους ἐκ Κωνσταντινουπόλεως συνεμάχησε πρὸς τὸν Τσάρον τῶν Βουλγάρων Ἰωάννην Ἀσάν καὶ προσέβαλον ἀμφότεροι τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ μὲν Ἀσάν ἀπὸ ξηρᾶς, ὁ δὲ Βατάτσης ἀπὸ θαλάσσης. Ὁ Ἰωάννης κόμισ Βριέννης ἀπέκρουσε τὴν ἐπίθεσιν, ἡ δὲ συμμαχία διελύθη καὶ πάλιν ταχέως. Βραδύτερον μάλιστα ἠδυνήθη ὁ Βατάτσης νάφαιρέσῃ ἀπὸ τῶν Βουλγάρων μέγα μέρος τῆς Μακεδονίας. Ἐπίσης ἐνίκησεν ὁ Βατάτσης καὶ τὸν αὐτοκράτορα Θεσσαλονίκης Ἰωάννην Ἀγγελον καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ φέρῃ τὴν προσωνομίαν τοῦ δεσπότη καὶ ἀνωγνωρίῃ τὴν κυριαρχίαν (1242) αὐτοῦ· βραδύτερον (1246) κατέλαβε καὶ αὐτὴν τὴν Θεσσαλονικὴν μετὰ μεγάλου μέρους τῆς Μακεδονίας. Οὕτω κατορθοῦται κατὰ τὸ πλεῖστον τὸ μέγα σχέδιον τοῦ Βατάτση, ἡ ἔνωσις τῶν Ἑλληνικῶν κρατῶν. Ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ πλουτισμοῦ καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἀναπτύξεως ἐν γένει τῆς χώρας ἐφρόντισε ὁ γενναῖος αὐτοκράτωρ προστατεύσας τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν γεωργίαν. Θνήσκοντος αὐτοῦ, ἐν Ῥωμανίᾳ ἔμενε μόνον ἡ Κωνσταντινούπολις εἰς τοὺς Φράγκους.

Τὸν Ἰωάννην Δούκαν Βατάτσην διεδέχθη ὁ υἱὸς του Θεόδωρος Β' Δούκας Λάσκαρις (1254—1258), ὅστις ἐπίσης ἐπολέμησε γενναίως κατὰ τῶν Βουλγάρων. Ἀποθανὼν τῷ 1258 κατέλιπε διάδοχον τὴν ἀγγλικὸν υἱὸν του Ἰωάννην Λάσκαρην, τούτου δ' ἐπίτροπος κατέστη ὁ στρατηγὸς Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὁ ἔπειτα καταλύσας τὴν Λατινικὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

4. Ἀνάκησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων (1261).

Ὁ ἐπίτροπος τοῦ Ἰωάννου Δ' Λασκάρους Μιχαὴλ Παλαιολόγος ταχέως ἐγένετο συμβασιλεὺς αὐτοῦ καὶ παρασκευαζόμενος νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν συνέδεσε φιλικὰς σχέσεις πρὸς τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς ἀντιπάλους τῶν Ἑνετῶν Γενοάτας. Ὅτε δὲ τῷ 1261 ὁ κατὰ τὴν Ἁλβανίαν Στρατηγόπουλος εὗρίσκετο ἐν Σηλυβρία μετὰ ὀκτακοσίων ἀνδρῶν, ἀνηγγέλη εἰς αὐτὸν ὑπὸ Ἑλλήνων ὅτι ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτο εὐχερηστάτη. Ὁ Στρατηγόπουλος τότε ἔσπευσε καὶ εἰσῆγγαγε διὰ μιᾶς ὑπογείου διόδου πενήτην κτλ στρατιώτας, οἵτινες ἤνοιξαν τὰς πύλας τοῦ τεύχους εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ. Βοηθούμενοι δὲ καὶ ὑπὸ τῶν κατοίκων αἱ ὀκτακῆσοι ἄνδρες τοῦ Στρατη-

γοπούλου κατέλαβον αὐτήν, ἐν ᾧ χρόνῳ ἡ Φράγκικὴ φρουρὰ εὐρίσκειτο ἔξω τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εἰς τὰς συνοικίας τῶν Φράγκων ἔθεσαν οἱ Ἕλληνες πῦρ, ὅπερ διηκόλυε τὴν ταχύτεραν κατάληψιν αὐτῆς. Ὁ αὐτοκράτωρ Βαλδουῖνος Β' ἰδραπέτευσε τότε εἰς Εὐρώπην, προσπαθῶν ματαίως νὰ κινήσῃ τοὺς ἐν τῇ Δύσει εἰς ἀνάκτισιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ εἶδησις τῆς ἀνακτήσεως τῆς βασιλείδος τῶν πόλεων ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων προεκάλεσε χαρὰν ἀνέκφραστον πανταχοῦ τοῦ κράτους. Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ τοῦ Στρατηγοπούλου ἐν ἀπεριγράπτῳ πομπῇ τῇ 15 Αὐγούστου 1261 καὶ ἐστέφη αὐτοκράτωρ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀγίας Σοφίας.

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ λατινικοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης (1222) καὶ τῆς Λατινικῆς αὐτοκρατορίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1261) παρέμειναν εἰς τοὺς Φράγκους, κυρίως Ἑνεκοὺς καὶ Γάλλους αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τοῦ Ἴονίου, ἡ Πελοπόννησος καὶ τὸ πλεῖστον τῆς Στερεᾶς. Ἐν ἔτει δὲ 1310 κατέλαβον οἱ ἰππῶται τοῦ μοναχικοῦ τάγματος τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῶν Ἱεροσολύμων τὴν Ῥόδον μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν τῶν κατοίκων. Οἱ Ἰωαννῖται, ἀφοῦ ὑπερήπισαν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῶν σταυροφοριῶν γενναίως τὴν Ἁγίαν Γῆν κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν, ἔφυγον ἐκ τῆς Παλαιστίνης, ὅτε κατελήφθη αὕτη ὑπὸ τῶν Μιμελούκων τῆς Αἰγύπτου, εἰς Κύπρον, ἐκεῖθεν δ' εἰς Ῥόδον, τὴν ὁποίαν καταλαβόντες διετήρησαν μέχρι τοῦ 1522. Ἐκ τῆς Ῥόδου ἀλωθείσης ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἔφυγον εἰς τὴν Μελίτην, ἐξ ἧς ἐκλήθησαν καὶ Μελιταῖοι.

5. Ἑλληνικὰ κράτη ἀνεξάρτητα μετὰ τὴν ἀνάκτισιν Κωνσταντινουπόλεως.

Εἶπομεν ἀνωτέρω ὅτι ὁ Ἀλέξιος Α' Κομνηνός, ἕγγονος τοῦ Ἀνδρονίκου Α' Κομνηνοῦ, ἱδρυσεν τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζούντος ἐπονομασθεὶς Μέγας Κομνηνός. Τὸ κράτος τοῦτο περιελάμβανε κυρίως τὰ παράλια τοῦ Πόντου, ἀπὸ τῆς Ἀμισοῦ μέχρι τοῦ Φάσιδος ποταμοῦ, καὶ τὰ νότια τῆς Ταυρικῆς χερσονήσου, ἀνεξωγόνησε δὲ καὶ διετήρησε τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν ἐπὶ τρεῖς σχεδὸν αἰῶνας ἐν τῇ ἀνατολικῇ γωνίᾳ τοῦ ἀρχαίου κράτους. Ἡ ἀρχὴ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν κατελύθη ὑπὸ τῶν Τούρκων ὀκτὼ ἔτη μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τοῦ Δαυὶδ Κομνηνοῦ (1461), ὅστις ἀπεκεφαλίσθη μετὰ τῶν

υἱῶν καὶ ἐνὸς αὐτοῦ ἀνεψιῶ, διότι ἤρνηθη νὰ δεχθῆ τὸν ἰσλαμισμὸν.

Ὁ δὲ ἰδρύσας τὸ δεσποτάτον τῆς Ἑπείρου Μιχαὴλ Α' Ἄγγελος ἐξέτεινε τὸ κράτος αὐτοῦ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἰλλυρίᾳ καὶ Ἑλλάδι ἀπὸ Ναυπάκτου μέχρι Δυρραχίου, ἐβοήθησε δὲ καὶ τοὺς Ἕλληνας τῆς Πελοποννήσου ἐν τῇ ἀγῶνι αὐτῶν κατὰ τῶν Φράγκων καὶ κατέλαβε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σγουροῦ καὶ τὴν Κόρινθον, τὸ Ἄργος καὶ τὸ Ναύπλιον. Ὁ διάδοχος καὶ ἀδελφὸς τοῦ Μιχαὴλ Θεόδωρος Ἄγγελος νικήσας τοὺς Φράγκους κατέλυσε τὸ Λατινικὸν βασιλείαν τῆς Θεσσαλονίκης (1221) καὶ ἐξέτεινε τὰς κτήσεις αὐτοῦ μέχρι Ἀδριανουπόλεως. Τότε μετένεγκε τὴν ἑδρὰν αὐτοῦ εἰς Θεσσαλονίκην, ἔλαβε τὴν πορφύραν καὶ τὰ ἐρυθρὰ βασιλικὰ πέδιλα καὶ ἐστέφη «βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων» ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου «Αχρίδος καὶ πάσης Βουλγαρίας» Χωμάτιανου, τοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης ἀρνηθέντος νὰ πράξῃ τοῦτο ὡς ἀναγνωρίζοντος νόμιμον αὐτοκράτορα τὸν ἐν Νικαίᾳ ἐδρεύοντα. Ἀλλὰ βραδύτερον ἐνίκηθη ὁ φιλόδοξος οὗτος δυνάστης παρὰ τὸν Ἔβρον ὑπὸ τοῦ Τσαρῦ τῶν Βουλγάρων Ἰωάννου Ἀσάν, ἡγχαλωτίσθη καὶ ἐτυφλώθη, ἐνῶ μέγα μέρος τοῦ κράτους κατελήφθη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. Ἡ δὲ Θεσσαλονίκη μετὰ τῆς Μακεδονίας κατελήχθη, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Βατάτση τῷ 1246, τῶν Ἄγγέλων περιορισθέντων εἰς τὰ ἀρχαιότερα ὄρια τοῦ Δεσποτάτου καὶ τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν. Τοῦτου δὲ τοῦ ἀρχαίου Δεσποτάτου ἐν τμήμα μέγα, τὴν Ἑπείρον μετὰ τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀχαρνανίας, διετήρησαν οἱ Ἄγγελοι μέχρι τοῦ 1318, ὅτε ἐξέλιπεν ὁ οἶκος αὐτῶν, ἀντικαταστάθεις ἐν τῇ ἀρχῇ ἐπὶ βραχὺν χρόνον ὑπὸ τῶν διοικούντων ἐν Κεφαλληνίᾳ Ὀρσίνη, συγγενῶν τῶν Παλαιολόγων. Ἐν ἄλλο τμήμα τοῦ Δεσποτάτου, ἡ ἀνατολικὴ Στερεὰ Ἑλλάς μετὰ τῆς Θεσσαλίας ἀπετέλεσεν ὑπὸ τὴν διοίκησιν ἐλληνικοῦ κλάδου τῶν Ἄγγέλων τὸ δεσποτάτον τῶν Νέων Πατρῶν (Ἰπάτης). τὸ ὅποῖον βραδύτερον, μετὰ τὸ 1318, κατελήφθη κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ τῶν Καταλάνων τῆς Ἀττικῆς.

6. Τὰ διάφορα Φραγκικὰ κράτη ἐν Ἀνατολῇ.

Ὁ καταλαβὼν τὴν Θεσσαλονίκην Βονιφάτιος ἐπολέμησε κατὰ τοῦ Λέοντος, ὅστις ἀνευ γενναίας ἀντιστάσεως ὑπεχώρησεν εἰς Ἀκροκόρινθον, τὸν ὅποιον ὑπερήσπισε ἐπιμόνως καὶ ἐκ τοῦ ὁποίου ἐκρημίσθη ἀπελπίσας περὶ τῆς νίκης. Αἱ Ἀθῆναι κατελήφθησαν τότε ὑπὸ τῶν Φράγκων ἀμυχθεῖ καὶ ἐλεηλατήθησαν βαρβάρως, ὁ δὲ φιλόπατρις ἀρχιεπίσκοπος Μιχαὴλ Ἀκομινᾶτος ἡγχαλώθη μετ' ἄλλους νὰ ἐγκατα-

ταλίπη τὴν προσφιλή του πόλιν καὶ νὰ φύγῃ εἰς Κέων, ὅπου ἀπέθανε τῷ 1215. Ὁ Βονιφάτιος ἐξεστράτευσε ἔπειτα κατὰ τοῦ Τσάρου τῶν Βουλγάρων Ἰωαννίτση, κατὰ τοῦ ὁποῦ πολεμῶν ἡρωικῶς ἐφονεύθη. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βονιφατίου τὸ κράτος τῆς Θεσσαλονίκης παρέκχμασε, τῷ δὲ 1221 ὁ δεσπότης τῆς Ἠπείρου Θεόδωρος Ἄγγελος κατέλυσε αὐτὸ ὡς εἶπομεν.

Τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος μέρος παρεχώρησε ὁ Βονιφάτιος ὡς τιμᾶριον εἰς τὸν πιστὸν συναγωνιστὴν του, τὸν Γάλλον Ὀθωνα Δελαρός, τοῦ ὁποῦ ὁ διάδοχος Γουίδων ὠνομάσθη δούξ τῶν Ἀθηνῶν, παρὰ δὲ τῶν Ἑλλήνων μέγας κύρ, ἦτοι μέγας κύριος. Οἱ Δελαρός κατ' ἀντίθεσιν πρὸς πολλοὺς ἄλλους Φράγκους ἐκυβέρνησαν πατρικῶς τὰς Ἀθήνας καὶ ἠγαπήθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Καὶ ἐν Πελοποννήσῳ ἰδρῦθη νέον Φραγκικὸν κράτος ἐπὶ Βονιφατίου. Γάλλοι ἱππῆται ὑπὸ τὸν Γοδοφρεΐδον Βιλλαρδουΐνον ἐπιστρέφοντες ἐκ τῶν Ἀγίων Τόπων ἀπεβιβάζθησαν εἰς Πελοπόννησον ἀτχύπως. Ἄλλ' ὅτε ὁ Βιλλαρδουΐνος παρετήρησε τὸ ἀπόλεμον τῶν κατοίκων καὶ τὸ εὐπρόσθητον τῆς χώρας, συνεννόηθη μετὰ τοῦ Βονιφατίου καὶ ἤρχισε τὴν κατάκτησιν. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἀντίστη κυρίως ὁ Δοξαπατρῆς ἐν Μεσσηνίᾳ ἀλλ' ἠττήθη. Κατεκτήθη λοιπὸν τὸ μέγιστον μέρος τῆς Πελοποννήσου—αἱ κτήσεις τοῦ Σγουροῦ εἶχον περιέλθει εἰς τοὺς Ἀγγέλους—καὶ ἀπετέλεσε τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Μορέως ἢ τῆς Ἀχαΐας, ἧτις ἀνεπτύχθη καὶ ἤκμασε μεγάλως ὑπὸ τοῦ Βιλλαρδουΐνου. Γεναιότατα ἀντίστη εἰς τοὺς Φράγκους ἡ ὀχυρὰ Μονεμβασιά ὑπὸ τοὺς ἀνεξαρτήτους ἰδίους ἄρχοντας κατακτιθεῖσα μόλις τῷ 1248.

Οἱ Βιλλαρδουΐνοι ἐκυβέρνησαν ἐν Πελοποννήσῳ ἀπὸ τοῦ 1204 μέχρι τοῦ 1278 εἰσαγαγόντες πλήρες φεουδαλικὸν σύστημα κατὰ τὰ ἐν τῇ Δύσει εἰθισμένα. Οἱ μὲν Ἕλληνες κάτοικοι περιήλθον εἰς θέσιν δουλοπαροίκων, ἡ δὲ χώρα διηρέθη εἰς βραωνεΐας καὶ μικρότερα φέουδα, τὰ ὁποῖα ὑπερῆσπιζοντο ὑπὸ πλήθους φρουριῶν, ἐν μέρει σωζομένων ἀκόμη μέχρι σήμερον. Οἱ βραῶνοι καὶ αἱ λοιποὶ τιμαριούχοι εἶχον στρατιωτικὰς ὑποχρεώσεις ἀπέναντι τῶν Βιλλαρδουΐνων, ἀπετέλουν δὲ καὶ τὸ συμβούλιον αὐτῶν, εἶδος βουλῆς. Οἱ Φράγκοι ὀργανώθησαν πράγματι ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν ἄριστα, ἵνα διατηρήσῃ τὴν ἐχθρικὴν χώραν, μετέδωκαν δὲ βαθμικῶς τὸ πολεμικὸν μένος καὶ εἰς τοὺς πρῶτον ἀπολέλους κατοίκους.

Εἶπομεν ἀνωτέρω ὅτι Ἐνετοὶ ἠγαπήθησαν εἰς τὰς νήσους. Καὶ

ἐν μὲν τῇ Κρήτῃ δὲν ἐκυβέρνησαν ἡσύχως, διότι πολὺ ἔνωρίς οἱ γενναῖοι κάτοικοι ἤρχισαν φοβερὸν ἀγῶνα ἐναντίον αὐτῶν. Ἐν δὲ τῇ Εὐβοίᾳ κατέλαβον κατ' ἀρχὰς τὸ ἐν τρίτον τῆς χώρας, ἔπειτα δὲ ἐμπορικὰ προνόμια εἰς ὅλην τὴν νῆσον καὶ τέλος τὸ πλείστον τῆς νήσου. Τὰς δὲ μικροτέρας Κυκλάδας ἐπέτρεψεν ἡ Ἑνετία εἰς ἰδιώτας νὰ καταλάβωσιν ὡς τιμαριούχοι. Οὕτω π. χ. ὁ οἶκος τοῦ Σανουδου, συγγενοῦς τοῦ Δανδόλου, κατέλαβε πολλὰς Κυκλάδας καὶ κρατήσας αὐτὸς τὴν Νάξον μέτινας ἄλλας μικροτέρας νήσους, παρεχώρησε τὰς περισσοτέρας ὡς τιμάρια εἰς ἄλλας οἰκογενεῖας, ὧν ἀξία σημειώσεως εἶναι ἰδίως ἡ τοῦ Γκιζῆ ἐν Τήνῳ καὶ βορείοις Σποράσι. Τὸν οἶκον τοῦ Σανουδου ἐν Νάξῳ διεδέχθη ὁ τοῦ Κρίσπη. Καὶ διὰ τῶν Ἑνετῶν λοιπὸν εἰσῆλθη τὸ τιμαριωτικὸν σύστημα εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἡ κατάληψις δὲ τῶν νήσων καὶ πολλῶν παραλίων ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἑνετοὺς τὴν θαλασσοκρατίαν τοῦ Αἰγαίου, τὴν ὁποῖαν οὗτοι δὲν ἐχρησιμοποιοῦν μόνον εἰς τὸ ἐμπόριον ἀλλὰ καὶ εἰς πειρατείαν, διὰ τῆς ὁποίας κατεπτόουν τοὺς ἀντιπάλους καὶ ἠμποδίζον τὴν δημιουργίαν ἄλλου στόλου ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Ἡ δ' Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία κατεδιώχθη καὶ παρηγωνίσθη ἐν τοῖς Φραγκικοῖς κράτεσι τῆς Ἀνατολῆς. Πλείστοι ἐκκλησίαι κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Φράγκων, πολλοὶ δὲ διωρίσθησαν Λατῖνοι ἀντὶ Ἑλλήνων ἐπισκόπων. Τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα κατελήφθησαν κατὰ τὸ πλείστον ὑπὸ τῶν Φράγκων τιμαριούχων καὶ διὰ τοῦτο συνέκρουόντο συχνάκις οἱ ἐκκλησιαστικοὶ καὶ οἱ πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ αὐτῶν Ἀλλὰ παρὰ τὴν μακρὰν καὶ ἐπίμονον ἐργασίαν τοῦ λατινικοῦ κλήρου, ἡ προσηλυτιστικὴ του δύναμις ὑπῆρξεν ἐλαχίστη, διότι εἰργάζετο ἐπὶ ξένου καὶ ἐχθρικοῦ ἔδαφους, ἐν μέσῳ πληθυσμοῦ ὅστις ἐμίσει αὐτὸν καὶ ἠκολούθει τὰ πάπια εὐλαβῶς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Ὁ Τουρκικὸς Μωαμεθανισμὸς.

1. Οἱ Ὄθωμανοὶ Τοῦρκοι.

Οἱ Ὄθωμανοὶ Τοῦρκοι εἶναι συγγενεῖς μὲ τοὺς Σελτσούκους Τοῦρκους, ἀλλ' ἀποτελοῦσιν ἰδίαν φυλὴν, τὴν τῶν Οὐζῶν. Οἱ Οὐζοὶ δ' οὗτοι ἦσαν μισθοφόροι τοῦ Χοβαρσμηακοῦ κράτους τῆς Περσίας ὅτε δ' οἱ Μογγόλοι κατέλυσαν τὸ κράτος τοῦτο, πολλοὶ τῶν Οὐζῶν ὑπὸ τὸν

ἡγεμόνα αὐτῶν Σουλεϊμάν κατέφυγον εἰς Ἀρμενίαν. Εἰς τῶν υἱῶν τοῦ Σουλεϊμάν, ὁ Ἐρτογρούλ ἦλθε καὶ ἀνέλαθεν ὑπηρεσίαν στρατιωτικὴν παρὰ τῷ Σουλτάνῳ Ἰκονίου καὶ ἐβούθησεν αὐτὸν πολεμοῦντα κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἀνταμείβων δ' ὁ Σελτσούκος Σουλτάνος τὸν Ἐρτογρούλ διὰ τὰς ὑπηρεσίας του, προσήνεγκεν εἰς αὐτὸν ἐν Βιθυνίᾳ ἐν τιμάριον ἐπὶ τῷ ὄρει νὰ φυλάττῃ τὰ ὄρια τοῦ κράτους κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Τὸ τιμάριον τοῦτο κατέστη ὁ πυρὴν τοῦ ἔπειτα μεγάλου ὀθωμανικοῦ κράτους. Τὸν Ἐρτογρούλ διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ὀσμάν ἡ Ὄθμάν, ἐξ οὗ ἐκλήθησαν οἱ Τούρκοι οὗτοι τῆς φυλῆς τῶν Οὐζῶν Ὀσμανοὶ ἡ Ὄθωμανοὶ. Ὁ Ὀσμάν ἐξέτεινε τὸ τιμάριον αὐτοῦ νικῆσας τοὺς Ἕλληνας ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Ὅτε δὲ τὸ Σελτσουκικὸν κράτος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατελύθη ὑπὸ τῶν Μογγόλων καὶ αἱ ἀνατολικαὶ ἐπαρχίαι αὐτοῦ κατελήφθησαν ὑπ' αὐτῶν, τὸ δυτικὸν τμήμα κατέστη ἀνεξάρτητον· πολλαὶ ἐπαρχίαι τούτου ἔλαβον τότε τὰ ὀνόματα τῶν τυχόντων διοικητῶν αὐτῶν, Ἀϊδίν, Κιρζιμάν καὶ ἄλλων. Τότε ἐγένετο καὶ ὁ Ὀσμάν ἀπὸ ὑποτελοῦς ἀνεξάρτητος ἡγεμὼν, κατέλαβε δὲ καὶ τὴν Προύσαν (1326) καὶ κατέστησεν αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ Ὄθωμανικοῦ κράτους. Ἀπέθανε δὲ ἐν Προύσῃ, τῷ 1326 καὶ ἐτάφη ἐν τῷ καθεδρικῷ ναῷ τῆς πόλεως, μεταβληθέντι κατὰ διαταγὴν του εἰς τζαμίον.

2. Ὀρχάν (1326—1359).

Στρατιωτικὴ ὀργάνωσις τοῦ Ὄθωμανικοῦ κράτους. Γενίσαροι.

Ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Ὀσμάν, τοῦ Ὀρχάν, ἠϋξήθη τὸ Ὄθωμανικὸν κράτος μέγας, ὠργανώθη δὲ κάλλιον στρατιωτικῶς καὶ πολιτικῶς. Ἦδη πρὸ τοῦ Ὀρχάν ὑπῆρχε στρατιωτικὴ τις ὀργάνωσις, διότι πᾶς πολεμιστὴς ὑπηρετήσας τὸ κράτος πολεμικῶς ἐλάμβανε μικρὸν τμήμα γῆς καὶ ἐγένετο τρόπον τινὰ τιμαριούχος, εἶχε δέτην ὑποχρέωσιν νὰ ἐξοπλίξῃ ὅλους τοὺς δυναμένους νὰ φέρωσιν ὄπλα κατοίκους τοῦ τιμαρίου του. Ὁ Ὀρχάν ὅμως κατέστησε τὸ κράτος ἔτι μᾶλλον στρατιωτικὸν διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ φοβεροῦ τάγματος τῶν Γενιτσάρων, ἤτοι τοῦ νέου τάγματος. Τὸ τάγμα τοῦτο ἰδρύθη κατ' ἀπομίμησιν τοῦ Βυζαντινοῦ τάγματος τῶν Τουρκοσκόλων, ἤτοι μισθοφόρων Τούρκων ἐκχριστιανισθέντων, οἵτινες ὅμως δὲν εἶχον τὴν πολεμικὴν δύναμιν τῶν Γενιτσάρων οὔτε τὴν πειθαρχίαν. Συνεκρότουσιν λοιπὸν τὸ τάγμα τῶν Γενιτσάρων Χριστιανοὶ ἀπαχθέντες καὶ ἐξισλαμισθέντες ἐκ μικρᾶς ἡλικίας. Πᾶσα χώρα δηλαδὴ καταλαμβανομένη ὑπὸ Ὄθωμανῶν ὑπεχρεοῦτο νὰ

δίδη κατ' ἔτος ὠρισμένον ἀριθμὸν παίδων εὐτραφῶν Χριστιανῶν ἡλικίας ἑπτὰ ἕως δεκαπέντε ἐτῶν, οἵτινες ἀποσπώμενοι τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν ἐξισλαμίζοντο καὶ ἀνετρέφοντο καθ' ὁμάδας εἰς τοὺς στρατῶνας ἐν μεγίστῃ πειθαρχίᾳ. Οἱ Γενίτσαροι ἔμενον ἄγαμοι, ἐγνώριζον δ' ὡς πατέρα αὐτῶν τὸν Σουλτάνον, οὗτινος ἀπετέλουσαν τὴν σωματοφυλακίαν. Ἐννοεῖται δ' ὅτι διηγεκὴς διατριβὴ εἰς στρατῶνας καθίστα τοὺς φανατικούς ἀνεγκισθηρῆσκους φοβερούς στρατιώτας. Διὰ τοῦ ἵππικοῦ καὶ διὰ τοῦ στρατοῦ τῶν Γενιτσαρῶν ἐφάνησαν οἱ Τούρκοι ὑπέρτεροι τῶν ἀντιπάλων των Χριστιανῶν καὶ ἐνίκησαν αὐτοὺς ἐπανειλημμένως.

Ἡ ἀπαισία δ' αὕτη στρατολογία τῶν χριστιανῶν, ἥτις ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἐκλήθη βραδύτερον παιδομαζῶμα, διεκόπη τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα· τὸ δὲ σῶμα τῶν Γενιτσαρῶν ὑφίστατο μὲν καὶ ἀπηρητίζετο ἐκ μόνων Μωαμεθανῶν, ἀλλὰ δὲν εἶχε τὴν πειθαρχίαν τῶν παλαιότερων χρόνων καὶ διὰ τοῦτο ἐπεδιώκετο ὑπὸ τῶν Σουλτάνων ἢ διὰ λύσιν του, ἥτις κατωρθώθη μόλις τῷ 1826. Διὰ τοῦ παιδομαζώματος τῶν πρώτων Ὀθωμανικῶν χρόνων ἤλαττοῦτο μὲν ὁ Χριστιανικὸς πληθυσμὸς, ἠῦξάνετο δὲ ὁ Μωαμεθνικὸς καὶ ὑπηρετεῖτο τὸ κράτος δι' εὐρώστων χριστιανικῶν δυνάμεων. Ὁ Ἑλληνισμὸς ἠναγκάζετο νὰ σπαράσῃ τὰ σπλάγγνα αὐτοῦ διὰ τῶν ἰδίων χειρῶν. Πλὴν τοῦ παιδομαζώματος ἠῦξησε πολὺ τὸν ἀριθμὸν τῶν Μωαμεθανῶν τὸ πλῆθος τῶν ἐξισλαμισθέντων Ἑλλήνων ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ κυρίως, ἔπειτα δὲ Σλαβῶν καὶ Ἀλβανῶν. Τόσοι ἦσαν οἱ ἐξισλαμισθέντες βίᾳ ἢ διὰ πείναν ἢ δι' ἐλπίδα καταλήψεως ἀξιομάτων ἐν τῷ κράτει—πράγματι οἱ ἐκ Χριστιανῶν μουσουλμᾶνοι κατεῖχον ὅλα σχεδὸν τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα—, ὥστε ὁ μογγολικὸς τύπος τῆς τουρκικῆς φυλῆς μὲ τὸ μικρὸν ἀνάστημα καὶ τὰ προβεβληκότα μῆλα δὲν διακρίνεται πλέον σήμερον εὐκρινῶς. Ἡ ἐξισλαμισίς τῶν Χριστιανῶν προσχώρησε πολὺ δυσκολώτερον ἐκεῖ, ὅπου ὑπῆρχον μοναστήρια, τῶν ὁποίων ὁ χριστιανικὸς βίος ἐθέρμαινε τοὺς Χριστιανούς καὶ ἐκράτει αὐτοὺς πιστοὺς εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων. Ἀλγεινὴ διὰ τὸν ἑλληνισμὸν ἰδιαζόντως εἶναι ἡ ἐξισλαμισίς ὑπὸ τῶν Σελτσούκων καὶ ἔπειτα ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν Τούρκων καὶ ἐπομένως ἀπώλεια τοῦ μεγίστου μέρους τῶν Ἑλλήνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἥτις διὰ τοῦ στρατοῦ τῆς καὶ τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν βασιλικῶν δυναστειῶν ἔδιδεν ὅλην τὴν θαυμασίαν ζωτικὴν δύναμιν εἰς τὸ Βυζαντιανὸν κράτος.

Ὁ Ὀρχάν ἐξέτεινε τὸ ὀθωμανικὸν κράτος μέχρι Βοσπόρου, διέβη

δὲ καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ κατέλαβε τὴν Καλλιπόλιν τῷ 1354.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ΄

Ἡ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ (1261—1453)

1. Μιχαὴλ Η΄ Παλαιολόγος (1261—1282)

Τὸ ἀνασυσταθὲν ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Η΄ Παλαιολόγου κράτος ἦτο ἀσθενέστατον ἄφ' ἐνὸς μὲν αἱ κατακτήσεις τῶν Φράγκων, Βουλγάρων, Σελτσούκων, ἄφ' ἐτέρου δὲ τὰ ἀνεξάρτητα ἑλληνικὰ κράτη τῆς Τραπεζοῦντος καὶ Ἑπείρου εἶχον περιορίσει σπουδαίως τὴν ἔκτασιν αὐτοῦ. Ἄλλ' ὅμως τὸ κράτος τοῦτο, ὅπερ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος διὰ μεγίστης ἐνστάσεως τῶν δυνάμεων αὐτοῦ ἀνασυνέστησεν, ἦτο καθαρῶς ἑλληνικόν. Οἱ ἐν τῷ κράτει ξένοι εἶχον ἀποχωρισθῆ.

Νέοι ἐχθροὶ ἐξωτερικοὶ δὲν ἔλειψαν καὶ τῶρα. Οἱ Σέρβοι κατέλαβον ἐπὶ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου τὴν ἄνω Μακεδονίαν. Εἶχον δ' οὗτοι ἀπαλλαγῆ τῆς ἑλληνικῆς κυριαρχίας ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν Στεφάνου Νεμάνιτς, ἰδρυτοῦ τῆς δυναστείας τῶν Νεμανιδῶν, περὶ τὸ τέλος τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος. Ὁ υἱὸς τοῦ Στεφάνου Νεμάνια ἀνηγορεύθη τῷ 1220 Κράλης, ἦτοι βασιλεὺς τῆς Σερβίας, τότε δ' ἰδρύθη καὶ ἡ αὐτοκέφαλος Σερβικὴ ἐκκλησία.

Πρὸς τὸν ἐπιτροπευόμενον Ἰωάννην Λάσκαριν δὲν προσηνέχθη τιμῶς ὁ Μιχαὴλ, διότι ἐτύφλωσεν αὐτὸν ἵνα τὸν καταστήσῃ ἀνίκανον εἰς τὸ βασιλεύειν. Ἡ ἀνὰ αὐτὴν πρᾶξις προεκάλεσε τὸν ἀφορισμὸν τοῦ αὐστηροῦ πατριάρχου Ἀρσενίου Αὐτωρειανοῦ, τὸν ὅποσον ὁ Μιχαὴλ μόλις μετὰ πολυετῆ ἀγῶνα κατώρθωσε νὰ καθαιρέσῃ.

Διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Νυμφαίου (1261) παρεχώρησεν ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἐλευθέρον ἐμπόριον εἰς τοὺς Γενοάτας, τοὺς ἐχθροὺς τῶν Ἑνετῶν, ἐπὶ τῷ ὄρει νάναλάβωσι πόλεμον ἐναντίον αὐτῶν. Ἀπὸ τῆς συνθήκης ταύτης ἄρχεται ἡ ἀκμὴ τῶν Γενοατῶν ἐν Ἀνατολῇ. Ἀποικίαι ἐπετροπήσαν αὐτοῖς ἐν Λέσβῳ, ἐν Χίῳ καὶ ἐν Γαλατζί. Ἀξίον σημειώσεως εἶναι ὅτι οἱ Παλαιολόγοι δὲν ἠκολούθησαν τὴν πολιτικὴν τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Νικαίας, οἵτινες πρὸ παντὸς ἐζήτουν τὰς ἰδίας

στρατιωτικὰς δυνάμεις νὰ ἀναπτύξωσι, ὀλίγην δ' ἐμπιστοσύνην εἶχον πρὸς τοὺς ξένους.

Εὐτυχῆς ὑπῆρξεν ὁ Μιχαὴλ Η' εἰς τὸν κατὰ τῶν Βιλλαρδουίνων τῆς Ἀχαΐας πόλεμον αὐτοῦ. Ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Πελαγονίας ἐν Μακεδονίᾳ ἐνίκηθη ὁ ἡγεμὼν τῆς Ἀχαΐας Γουλιέλμος Βιλλαρδουίνος μετὰ τοῦ συμμάχου αὐτοῦ Μιχαὴλ Β' Ἀγγέλου, δεσπότη τοῦ Ἠπείρου ὑπὸ τῶν στρατηγῶν τοῦ Μιχαὴλ Η' Ἀλεξίου Στρατηγοπούλου καὶ Ἰωάννου Παλαιολόγου, ἀδελφοῦ τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ Γουλιέλμος Βιλλαρδουίνος ἤχμαλωτίσθη, πρὸς ἐλευθέρωσιν δ' αὐτοῦ ἐζητήθησαν ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Η' ἡ Μονεμβασία, ὁ Μυστράς καὶ ἡ Μάνη. Τὰ φρούρια ταῦτα πράγματι παρεχωρήθησαν μετὰ τὴν ἔγκρισιν τοῦ συνεδρίου τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Φράγκων βαρῶν καὶ λοιπῶν τιμαριούχων, οὕτω δ' ἐτέθη ὁ πυρὴν ἐν Πελοποννήσῳ ἑλληνικοῦ κράτους, τοῦ «δεσποτάτου τοῦ Μυστρά», τὸ ὅποσον βαθμηδὸν ἐξέβαλε τοὺς Φράγκους ἐκ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν. Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Παλαιολόγος παρεχώρησεν εἰς τοὺς Μονεμβασίωτας τὰ προνόμια αὐτοδιοικήσεως, τὰ ὅποια εἶχον πρὶν ὑποταγῶσιν εἰς τοὺς Βιλλαρδουίνους (1248).

Νέος ἐπικίνδυνος ἐχθρὸς διὰ τὸ κράτος ἀνεφάνη ἐκ Δύσεως. Ὁ Κάρολος Ἀνθηγαυικός, ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου Θ', κατέλαβε τὸ Νορμανικὸν κράτος τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας καὶ ἠγόρασε παρὰ τοῦ ἐκπτώτου Βαλδουίνου τὰ ἐπὶ τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους δικαιώματα τούτου καὶ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Ἀχαΐας. Ὁ Κάρολος ἤρχισε τὰς ἐπιθέσεις του κατὰ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ἀπὸ τῆς Κερκύρας, τὴν ὅποιαν κατέλαβε. Ὁ Μιχαὴλ Η' ἐφοβήθη πολὺ τὸν νέον ἐχθρὸν καὶ ἐζήτησε διὰ τούτο νὰ προσφέρῃ εἰς τὸν Πάπαν τὴν ἑνωσιν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἐλπίζων ὅτι οὕτω θάπομακρύνῃ τὸν ἐκ Δυσμῶν κίνδυνον. Ἡ ἑνωσις πράγματι ἀπερασίσθη ἐν Συνόδῳ τινὶ τοῦ Δουγδούου (Λυῶν) παρόντος καὶ τοῦ ἱστορικοῦ Ἀκροπολίτου ὡς ἀπεσταλμένου τοῦ αὐτοκράτορος, ἀλλ' ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει λαὸς ἀκούσας τὸ πρᾶγμα ἐξανέστη καὶ ἐματαίωσεν αὐτήν. Ὁ Κάρολος ἐν τούτοις ἤμποδίσθη ἀπὸ τῶν κατακτητικῶν αὐτοῦ σχεδίων διὰ τοῦ λεγομένου Σικελικοῦ ἐσπερινοῦ, ἧτοι τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τῶν Γάλλων καὶ σφαγῆς αὐτῶν ἐν Πανόρμῳ τῆς Σικελίας ἐν μιᾷ ἑσπέρᾳ τοῦ 1282. Φαίνεται δ' ὅτι καὶ ἡ Βυζαντιακὴ διπλωματία εἶχεν ἀναμειχθῆ διὰ χρημάτων εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Σικελίας. Μικρὸν μετὰ ταῦτα

ἀπέθανεν ὁ Κάρολος, τὸ δὲ κράτος αὐτοῦ κατελήφθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας ἐν Ἰσπανίᾳ.

2. Ἀνδρόνικος Β΄ Παλαιολόγος (1282—1328).

Ἀνδρόνικος Γ΄ (1328—1341).

Ὁ υἱὸς τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου Ἀνδρόνικος Β΄ ἔσπευσε νὰ εἰρηνεύσῃ πρὸς τὸν ὀρθόδοξον κλῆρον ἀκυρώσας τὸ διάταγμα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ περὶ ἐνώσεως τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας μετὰ τῆς Δυτικῆς. Ἄλλ' αἱ ἀνόητοι τιμωρίαι, τὰς ὑποίας ἐπέβαλεν εἰς τοὺς κληρικούς τοὺς ὑπακούσαντας εἰς τὰς ἀποφάσεις τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἐξήψαν τὰ πάθη καὶ προσέκαλεσαν ἔριδας ἀκαίρους, καθ' ἣν στιγμὴν οἱ ἐξωτερικοὶ ἐχθροὶ ἦσαν ἐπικινδυνότατοι. Δυστυχῶς ὁ Ἀνδρόνικος παρημέλησε τὴν στρατιωτικὴν παρασκευὴν τοῦ κράτους καὶ κατεγίνετο τὸναντίον εἰς ἀσκόπους θεωρητικὰς συζητήσεις.

Ἐπὶ τοῦ Ἀνδρόνικου Β΄ προσέβαλον τὴν ἑλληνικὴν Μικρὰν Ἀσίαν οἱ Ὀθωμανοὶ ὑπὸ τὸν Ὀσμάν. Ὁ Ἀνδρόνικος, στερούμενος ἰθαγενεῶς στρατοῦ, προσέλαβε μισθοφόρους διὰ τὸν κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν πόλεμον ἐξ ἑκχισιγίλους Καταλάνους ἐξ Ἰσπανίας ὑπὸ τὸν τολμηρὸν ἀρχηγὸν Ῥογέρον Δεφλῶρ. Κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπολέμησαν οἱ Καταλᾶνοι γενναίως κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ἠλευθέρωσαν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ τὴν σπουδαιοτάτην τότε Φιλαδέλφειαν, ἀλλὰ ταχέως ἀπέβησαν τὰ ἀνυπότακτα ταῦτα στίφη ἢ μάλιστα τοῦ κράτους· ἀντὶ τοῦ πρὸς τοὺς Τούρκους πολέμου ἤρχισαν τὴν ληστείαν, ἐπέστρεψαν δ' εἰς Θράκην ἐγκαταλιπόντες τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ὅτε δ' ἐδολοφονήθη ὁ Δεφλῶρ, τότε πλέον οἱ Καταλᾶνοι ὑποπεύσαντες ὅτι ἡ δολοφονία ἐγένετο παρὰ τῶν Ἑλλήνων, ἐξεπράπησαν εἰς ἀνηκούστους σφαγὰς καὶ λεηλασίας, προσεκάλεσαν δὲ καὶ τοὺς Τούρκους εἰς Εὐρώπην. Ἐπὶ δύο ἔτη ἐξηκολούθουν αἱ βροχόχρητες τῶν Καταλάνων προχωρούντων διὰ Θράκης καὶ Μακεδονίας εἰς Ἑλλάδα. Τῷ 1311 συνεκρούσθησαν παρὰ τὴν Κωπαίδα τῆς Βοιωτίας πρὸς τὸν δούκα τῆς Ἀττικῆς Βάλθερον Βριέννιον ἄγοντα πολυάριθμον ἵππικὸν καὶ πεζικὸν Γάλλων καὶ ἄλλων Φράγκων. Οἱ Καταλᾶνοι, οὐκ ἔτι ἦσαν κατὰ τὸ ἡμισυ περίπου ὀλιγαριθμότεροι τῶν Γάλλων, ἐξέλεξαν ἐλώδη τόπον, ὅπισθεν τοῦ ὁποίου ἐστάθησαν. Ὁ ὀρμητικὸς Βριέννιος ἐώρησε μὲ τὸ ὑπερήφανον ἵππικόν του ἀπροσέκτως, ἀλλὰ τότε ἐπέπτον εἰς τὸ ἔλος καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ κινηθῶσι. Οἱ δὲ Καταλᾶνοι εὐ-

κόλως πλέον, βλόντες θανάσιμως καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ Βριεννίου, κατέσταναν τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἀρχηγῶν καὶ κατέλαβον τὴν Ἀττικὴν. Οἱ Γάλλοι ἐξεδιώχθησαν, μεθ' ὅσης εὐκολίας κατέλαβον αὐτήν, ἀλλ' ἡ φιλόφρων κυβένησις τῶν διητηρεῖτο ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν μνήμην τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς. Οἱ δὲ Καταλάνοι μετὰ τὴν νίκην τῶν ἐζήτησαν τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ὑπῆρέτουν ἐν Σικελίᾳ πρὶν ἔλθου εἰς Ἀνατολήν.

Μεγάλως ἐξήντησαν τὸ κράτος οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι μεταξὺ Ἀνδρονίκου Β' καὶ τοῦ ἐγγόνου τοῦ Ἀνδρονίκου Γ' ζητοῦντος νὰ ἐκασφαλίσῃ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου ὑπὲρ ἑαυτοῦ. Ὁ Ἀνδρόνικος Γ', ὅστις εἶχεν ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ βοήθην ἀφωσιωμένον τὸν συγγενῆ του Ἰωάννην Καντακουζηνόν, τὸν βραδύτερον γενόμενον αὐτοκράτορα, προσέλαβε συμμάχους τοὺς Βουλγάρους, ὁ δὲ Ἀνδρόνικος ὁ Γέροντος τοὺς Σέρβους. Τῷ 1328 ὑπερίσχυεν ὁ Ἀνδρόνικος Γ' καὶ κατέλαβε τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ δὲ Ἀνδρόνικος Β' ἀπεχώρησε μετ' ὀλίγον τῆς ἀρχῆς καὶ ἔγινε μοναχός. Κατὰ τὸν ἐμφύλιον τούτον πόλεμον οἱ Ὀθωμανοὶ Τοῦρκοι ἐξέτειναν τὰς κτήσεις τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ κατέλαβον (1326) τὴν Προῦσαν. Βραδύτερον (1330) κατέλαβον καὶ τὴν Νικαίαν καὶ μετ' αὐτῆς τὰ λείψανα τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχῆς ἐν Ἀσίᾳ. Μόνον ἡ Φιλαδέλφεια ἔμεινεν Ἑλληνική.

Εἶπομεν ἀνωτέρω ὅτι οἱ Σέρβοι ἐπὶ Μιχαὴλ Παλαιολόγου κατέλαβον τὴν ἄνω Μακεδονίαν, ἔκτοτε δ' ἔφθασαν εἰς μεγάλην ἀκμὴν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν Νευανιδῶν. Τῷ 1330 ἐνίκησαν καὶ τοὺς Βουλγάρους καὶ κατέλυσαν τὴν δύναμιν αὐτῶν. Ἀλλ' ὁ μέγιστος Κράλης, ἦτοι ἡγεμῶν τῶν Σέρβων εἶναι ὁ Στέφανος Δουσάν (1331—1355), ὅστις προεχώρησε πολὺ πρὸς νότον καὶ κατέλαβε τὸ μέγιστον μέρος τῆς Μακεδονίας, μέχρι Νέστου καὶ Σερρῶν καὶ τὴν Ἠπειρὸν μέχρι Ἰωαννίνων, ἔπειτα δὲ καὶ τὴν Θεσσαλίαν. Οὗτος ἵδρυσε καὶ τὸ Σερβικὸν Πατριαρχεῖον τοῦ Ἰπέκ (Πέτς), ἐπωνομάσθη δὲ «τσάρος καὶ αὐτοκράτωρ τῶν Σέρβων, Ἑλλήνων, Βουλγάρων καὶ Ἀλβανῶν». Ὁ φοβερός οὗτος κατακτητὴς ἐδείχθη μετριοπαθὴς πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς λοιποὺς ὑπηκόους του. Ὁ Δουσάν ἠπειμαζέτο νὰ καταλάβῃ καὶ ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα μετὰ τῆς Πελοποννήσου, ἀλλὰ δὲν προέλαβε, διότι ἀπέθανε τῷ 1355. Ἐπὶ τῶν διαδόχων του ἐκτίσθησαν τὰ ἐν Θεσσαλίᾳ μοναστήρια τῶν Μετεώρων, τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος ἡγούμενος ἦτο Σέρβος.

Ὁ Ἀνδρόνικος Γ' ἠδυνήθη μόνον νάποικρούση τὸν Ὀρχάν ἀποπειρόμενον νά μεταφέρει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ εἰς Εὐρώπην. Ἐπίσης κατέλαβε τὰς νήσους Χίον καὶ Λέσβον ἀφαιρέσας αὐτάς ἀπὸ τῶν Γενοκτῶν, οὐτινες βραδύτερον ἀνέκτησαν αὐτάς.

3. Ἰωάννης Ε' Παλαιολόγος (1341—1391).

Ἰωάννης ΣΤ' Καντακουζηνός (1341—1355).

Ὁ Ἀνδρόνικος Γ' Παλαιολόγος ἀφῆκε διάδοχον τὸν ἀνήλικον υἱὸν αὐτοῦ Ἰωάννην Ε' καὶ ἐπίτροπον τούτου τὸν Ἰωάννην Καντακουζηνόν. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὴν ἐπιτροπείαν ἤθελε νά ἔχῃ καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Ἰωάννου Ε' Ἄννα, ἐγεννήθησαν ἐμφύλιοι ἔριδες καὶ πόλεμοι. Ὁ Καντακουζηνός βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Κράλη τῆς Σερβίας Στεφάνου Δουσάν ἐκήρυξεν ἑαυτὸν αὐτοκράτορα ἐν Διδυμοτείχῳ. Οἱ δύο αὐτοκράτορες καὶ οἱ φίλοι των ἐπολέμουν πρὸς ἀλλήλους συμμαχοῦντες ἐναλλάξ πρὸς τοὺς διαφόρους ἐχθροὺς τοῦ κράτους, Τούρκους, Βουλγάρους Σέρβους. Ὅτε δ' ἡ Ἄννα ἐκώλεσεν εἰς βοήθειαν τὸν Σουλτᾶνον τῶν Ὀθωμανῶν Ὀρχάν, ὁ Καντακουζηνός ἔδωκε τὴν νεαρὰν θυγατέρα του εἰς τὸν γηραιὸν Τούρκον καὶ ἠμποδίσεν οὕτω τὴν εἰς τὴν Ἄνναν ἐρχομένην βοήθειαν. Ἀλλὰ βραδύτερον προσεκάλεσεν αὐτὸς ὁ Καντακουζηνός τὸν Ὀρχάν κατὰ τῶν Παλαιολόγων καὶ τότε οἱ Ὀθωμανοὶ εὗρον ἀφορμὴν νά καταλάβωσι τὴν Καλλιπόλιν (1354) καὶ ἔχωσι ταύτην ὡς ὄρμητήριον τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἐπιχειρήσεών των. Ὁ Καντακουζηνός ἐπὶ τέλους ἀπεχώρησε (1355) τῆς ἀρχῆς καὶ εἰσῆλθεν εἰς μοναστήριον, ἔνθα ἔγραψε καὶ τὴν ἱστορίαν του. Ἀπέθανε δὲ καὶ ἐτάφη τῷ 1383 ἐν Μυστρᾷ πλησίον τῶν υἱῶν του ἀρχόντων ἐκεῖ. Οὕτω λοιπὸν τῷ 1355 ἔμεινε μονοκράτωρ ὁ Ἰωάννης Ε' Παλαιολόγος, ὅστις ἔδωκε τὴν νήσον Λέσβον εἰς τὸν Γενοάτην Γατελουζον συναγωνισθέντα κατὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ. Οὕτως ἔληξαν οἱ ἐπιπλαβέστατοι οὗτοι ἐμφύλιοι πόλεμοι.

Ἡ δὲ παρακμὴ αὕτη τοῦ Βυζαντιτικοῦ κράτους, ὡς καὶ ὁ κατακερματισμὸς τοῦ Σερβικοῦ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δουσάν (1355), ἠκόλουσαν πρᾶσιτως τὴν πρὸσδον τῶν Ὀθωμανῶν. Τῷ 1365 ὁ Σουλτᾶνος Μουράτ Α' κατέλαβε τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ κατέστησεν αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους, ἔπειτα δὲ προεχώρησεν εἰς τὴν Μκεδονίαν καὶ τὴν Βουλγαρίαν νικῶν πανταχοῦ. Αἱ νικαὶ δ' αὐταὶ, ὀφειλόμεναι κατὰ πολὺ εἰς τὸ τάγμα τῶν Γενιτσάρων, προεκάλουν τὴν κκατὰπλήξιν τῶν συγχρόνων,

ἕτινες δὲν διέγνωσαν ἐγκαίρως τὴν ἰσχυρὰν στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν τῶν Ὀθωμανῶν,

Ὁ Παλαιολόγος μὴ δυνάμενος νὰ κρατήσῃ τὴν ὁρμὴν τῶν Ὀθωμανῶν ἠθέλησε νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τῆς Δύσεως. Πρὸς τοῦτο μετέβη εἰς τὴν Ἑσπερίαν Εὐρώπῃν καὶ ὤρκισθη εἰς τὴν πίστιν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας κηρύσσων οὕτω τὴν ἔνωσιν. Ἄλλ' ἀντὶ πάσης βοήθειας στρατιωτικῆς ὁ Πάπας ἔδωκεν εἰς τὸν Ἰωάννην εὐλογία καὶ συστατικὰς ἐπιστολάς πρὸς διαφόρους ἡγεμόνας. Καὶ περιῆλθε μὲν διαφόρους αὐτὰς ὁ Ἰωάννης ἀλλ' ἀνωφελῶς. Ὅτε δ' ἐπέστρεψε διὰ Βενετίας, ἐκρατήθη ἐκεῖ, διότι δὲν εἶχε νὰ πληρώσῃ τὰ χρήματα, ὅσα ἔδανεισθῆ παρὰ τῶν τραπεζιτῶν τῆς Βενετίας διὰ νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸ ταξίδιον. Ἐνθ' δ' ὁ ἀντιβασιλεύων υἱὸς αὐτοῦ Ἀνδρόνικος ἤρνεϊτο νὰ πληρώσῃ τὸ χρέος τοῦ πατρὸς, ὁ ἐξαιρετος Μκνούηλ, ὁ νεώτερος υἱὸς, κτώρθωσε νὰ στείλῃ χρήματα καὶ ἐλευθερώσῃ τὸν πατέρα. Ὁ Ἰωάννης ἐπανελθὼν κατέστησε τότε διάδοχον τοῦ θρόνου τὸν Μκνούηλ ἀντὶ τοῦ Ἀνδρονίκου, ὅστις διὰ τοῦτο ἐπανεστάτησε συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Μουράτ. Τὴν ἐπανάστασιν ἐκείνην κατέβαλεν αὐτὸς ὁ Μουράτ.

Ἡ παρακμὴ τοῦ κράτους ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ἦτο τηλικαύτη, ὥστε τῷ 1370 ὁ Ἰωάννης Ε' ἐγένετο διὰ συνθήκης ὑποτελὴς φόρου εἰς τὸν Μουράτ. Τῷ 1391 ἀπέθανεν ὁ μικρὸν ἀλλ' ἀδόξως βασιλεύσας Ἰωάννης Ε' Παλαιολόγος.

4. Μουράτ Α' (1359—1389).

Τὸν Ὀρχάν διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μουράτ Α', ἐπὶ τοῦ ὁποίου τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος ἔλαβε μεγίστην ἔκτασιν. Οὗτος τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας αὐτοῦ διέβη εἰς Θράκην καὶ κατέλαβε τὸ πλεῖστον αὐτῆς μὲ πρωτεύουσάν τὴν Ἀδριανούπολιν, ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω. Ἀκολούθως προεχώρησε καὶ ἀφῆρσεν ἀπὸ τῶν Σέρβων μέχρι μέρους τῆς Μακεδονίας. Τῷ 1388 ὑπέταξεν ὁ Μουράτ τὴν Βουλγαρίαν καὶ κατέλυσε τὸν δυναστικὸν αὐτῆς οἶκον ἐκρωμαθλισθέντα ἔπειτα. Ἡ κατάκτησις τῆς Βουλγαρίας ἐφόβησε τοὺς παραδουναβείους χριστιανούς, ἰδίως τοὺς Σέρβους, οἵτινες βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν ὁμοίων Βουλγάρων ἐπολέμησαν κατὰ τοῦ Μουράτ τῷ 1389 ἐν Κοσσυφοπέδιῳ τῆς Μακεδονίας. Ὁ Μουράτ ἐνίκησεν ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ μάχῃ, ἀλλ' ἐφρονεῖτο ὑπὸ γενναίου Σέρβου, ὅστις κατέκτατο τραυματίας μετὰ τῶν νεκρῶν, τοὺς ὁποίους περιεργάζετο μετὰ τὴν μάχην ὁ Μουράτ. Πρὶν ἀποθάνῃ ὁ Μουράτ πρέ-

λαθε νὰ διατάξῃ τὸν θάνατον τοῦ αἰχμαλωτισθέντος βασιλέως τῆς Σερβίας Λαζάρου καὶ νὰ ἴδῃ τοῦτον φανευόμενον. Τὰ δημῶδη ἄσματα τῶν Σέρβων ὕμνησαν τὴν ἀνδρείαν διαφόρων ἡρώων τῆς μάχης τοῦ Κοσσυφοπέδιου.

5. Βαγιαζήτ (1389—1403).

Τὸν Μουράτ διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ Βαγιαζήτ ὁ ἐπικαλούμενος Κεραυνὸς διὰ τὴν ὀρμητικότητα καὶ ὀξύτητα αὐτοῦ. Ὁ Βαγιαζήτ μετὰ τὴν μάχην τοῦ Κοσσυφοπέδιου ἔσπευσεν εἰς Μικρὰν Ἀσίαν, ἔνθα ὑπέταξε διαφόρους ἐπαναστάτας Σελτσούκους ἡγεμόνας, τοὺς ὁποίους ὁ πατὴρ αὐτοῦ Μουράτ εἶχε καταστήσει φόρου ὑποτελεῖς. Ἐπιστρέψας δ' εἰς Εὐρώπην εἰσέβαλεν εἰς Βλαχίαν, ὑπέταξεν αὐτὴν καὶ ἠπειλεῖ πλέον καὶ τὴν Οὐγγαρίαν. Οἱ Χριστιανοὶ διαγνόντες τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον παρεσκεύασαν, κατόπιν συνεννόσεως καὶ μετὰ τῶν Ἑλλήνων, μεγάλην σταυροφορίαν, τῆς ὁποίας μετέσχον κυρίως Οὐγγροι, ἀλλὰ καὶ Γερμανοὶ καὶ Γάλλοι ἰππῶται ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Σιγισμόνδον. Οὗτος προεχώρησεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν μετὰ ἐξήκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Νικίπολιν—μεταξὺ τοῦ Αἴμου καὶ τοῦ Δουναβίου. Ἄλλ' ὁ Βαγιαζήτ ἐπελθὼν μετὰ ἑκατὸν χιλιάδων ἀνδρῶν κατενίκησε τοὺς γενναίως ἀγωνισθέντας Χριστιανοὺς (1396), τῶν ὁποίων μέγα μέρος ἔσφαξεν ἢ ἠχμαλώτισε. Μετὰ τὴν μεγάλην ταύτην νίκην ὁ Βαγιαζήτ κατέλαβε διὰ τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα μέχρις Ἀθηνῶν, ἐδήλωσε δὲ καὶ τὴν Πελοπόννησον. Ἐπειτα ἐπεχείρησε σοβαρὰν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν ὁποίαν καὶ πρότερον εἶχε πολιορκήσει χωρὶς νὰ λάβῃ τὸν καιρὸν νὰ ἐπιμελῆ εἰς τὴν ἐκπόρθησιν αὐτῆς. Εὐτυχῶς καὶ νῦν ἀπεσπάσθη ὁ Βαγιαζήτ ἀπὸ τῆς πολιορκίας ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου, νέου φοβεροῦ ἐχθροῦ ἐρχομένου ἐξ Ἀνατολῆς, οὕτως ἀνεβλήθη ἀκόμη ἐπ' ὀλίγας δεκαετηρίδας ἢ ἄλλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

6. Ταμερλάνος.

Ὁ Ταμερλάνος, ἀπόγονος τοῦ Ζιγγίς-Χάν, ἦτο ἀνὴρ πολεμικὸς καὶ αἰμοχαρὴς, ἠδυνήθη δὲ νὰ δώσῃ τεραστίαν ἑκτάσιν εἰς τὸ Μογγολικὸν κράτος, τὸ ὅποιον πρὸ αὐτοῦ ἐξετείνετο πρὸς ἀνατολὰς τῆς Κασπίας θαλάσσης μὲ πρωτεύουσαν τὴν Σμαρκάνδην.

Ἐἰς Μικρὰν Ἀσίαν ἐπῆλθε μετὰ ὀκτακοσίων χιλιάδων ποικίλων βαρβάρων κατὰ τοῦ Βαγιαζήτ, προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἑλλήνος αὐτοκράτορος

καὶ πολλῶν Τούρκων ἡγεμόνων, νικηθέντων ὑπὸ τοῦ Βαγιαζήτ. Ὁ Βαγιαζήτ ἀντεπεξῆλθε μετὰ δικκοσίων πεντήκοντα χιλιάδων, ἐν αἷς καὶ πολλοὶ Χριστιανοί, ἀλλ' ἠττήθη κατὰ κράτος (1402) παρὰ τὴν Ἄγκυραν, συνελήφθη αἰχμαλώτως καὶ ἀπέθανε μετὰ ἓν ἔτος ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ. Ὁ δὲ Ταμερλάνος προεχώρησε μέχρι Σμύρνης, τὴν ὁποίαν, κατεχομένην ὑπὸ Ῥοδίων ἱπποτῶν, ἐκυρίευσε καὶ ἐλεηλάτησεν. Ἡ θουελλώδης διάβασις τοῦ Ταμερλάνου διὰ Μικρῆς Ἀσίας ἐπήνεγκεν ἀνυπολογίστους ζημίας εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ταύτην χώραν. Τότε ἐξηφανίσθησαν ἱστορικώταται πόλεις, ὡς ἡ Νίκαια, Ἐρεσος καὶ ἄλλαι. Ὁ Ταμερλάνος ἀπέθανεν, ἐνῶ ἐπέστρεφεν εἰς Σαμαρκάνδην, ἵνα ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς ἄλλης ἁκρας τῆς Ἀσίας, τῆς Κίνας, οἱ δὲ Τούρκοι ἀνέκτησαν πάλιν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν κατὰ μικρόν.

Ἀποτέλεσμα τῆς ἥττης τοῦ Βαγιαζήτ ὑπῆρξε παροδικὴ ἀποσύνησις τοῦ Ὄθωμανικοῦ κράτους καὶ κατ' ἀκολουθίαν ταύτης παράτασις τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἐπὶ ἡμῖσιν αἰῶνα.

7. Οἱ διάδοχοι τοῦ Βαγιαζήτ.

Μωάμεθ Α'. (1413—1421).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαγιαζήτ ἐξεργάγη ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ἰδρυσάντων διάφορα κράτη. Ταῦτα ἠδυνήθη μετὰ πολυετεῖς ἀγῶνας νὰ ἐνώσῃ εἰς τῶν υἱῶν τοῦ Βαγιαζήτ, ὁ Μωάμεθ Α'. Κατὰ τὸ διάστημα τῶν ἐμφυλίων πολέμων τῶν Τούρκων ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Μανουὴλ διὰ συμμαχιῶν μετὰ τῶν ἐρίζοντων ἀδελφῶν ἐξησφάλισε πλεονεκτήματά τινα, λαβὼν καὶ τὴν Θεσσαλονικὴν καὶ τὰς ἀκτὰς τῆς Θράκης πρὸς τὸν Εὐξείνιον. Τὸν πλείστον χρόνον συναμάχει μετὰ τοῦ Μωάμεθ, ὅστις, ἀφ' οὗ ἐγένετο μονοκράτωρ, διετέλεσε πιστὸς φίλος τοῦ Μανουὴλ. Ὁ Μωάμεθ ἐτελεύτησεν τῷ 1421 ἐν ἡλικίᾳ μόλις τριάκοντα ἐτῶν.

8. Μανουὴλ Β' Παλαιολόγος (1391—1423).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Ε' κατέλαβε τὸν θρόνον ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μανουὴλ, ὅστις, εὐρισκόμενος παρὰ τῷ Βαγιαζήτ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Φιλαδελφείας, ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅμα μαθὼν τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του. Μένεα πνέων διὰ τοῦτο κατὰ τοῦ Μανουὴλ ὁ Βαγιαζήτ ἐπολιόρκησε τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' ἠναγκ-

κόσθη νὰ διακόψῃ τὴν πολιορκίαν καὶ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Οὐγγρων εἰς Νικόπολιν.

Ἐπὶ Μανουὴλ κατελύθη τὸ Βουλγαρικὸν Πατριαρχεῖον, ἡ δὲ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία ὑπῆχθη εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως.

Μετὰ τὴν νίκην τῆς Νικοπόλεως ὁ Βαγιαζήτ ἐπίσσε δεινῶς τὸ κράτος τοῦ Μανουὴλ, ὅστις ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Δύσιν πρὸς ἐπίκλησιν χριστιανικῆς βοήθειας. Ἠκολούθησε δηλ. καὶ ὁ Μανουὴλ τὴν συνήθειαν τῶν Παλαιολόγων νὰ ἀποδίδωσι πολλὴν σημασίαν εἰς τὴν βοήθειαν τῆς Δύσεως, ἐν ᾧ παρημέλου τὴν ἀνάπτυξιν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς ἰδίας χώρας. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας τοῦ Μανουὴλ ἀντιβασιλεὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔμεινεν ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Μανουὴλ Ἰωάννης Ζ', ὅστις ἦλθεν εἰς φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὸν Βαγιαζήτ καὶ ἐδέχθη Τοῦρκον Καδῆν καὶ τὴν ἰδρυσιν τζαμιῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ Μανουὴλ ἐπανελθὼν μετὰ μικρᾶς δυνάμεως Γάλλων εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐξώρισε διὰ τούτων τὸν Ἰωάννην Ζ' καὶ ἐκαθάρισε τὴν περιοχὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τῶν Τοῦρκων. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Βαγιαζήτ (1403) ἔπαυσε νὰ πληρώνῃ εἰς τοὺς Τοῦρκους καὶ τὸν φόρον τῆς ὑποτελείας, εἰς τὸν ὅποιον εἶχεν ὑποβληθῆ τὸ κράτος ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου Ε' Παλαιολόγου. Ἐπὶ δὲ τῶν διαδόχων τοῦ Βαγιαζήτ ὁ Μανουὴλ κῆρξε τὰς κτήσεις αὐτοῦ δι' εἰρηνικῆς πολιτικῆς. Διὰ πολέμου θὰ ὠφελεῖτο ἴσως πολὺ περισσότερον. Ὁ Μανουὴλ παρηκολούθει μετὰ στοργῆς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ νεαροῦ Ἑλληνικοῦ κρατείδιου τῆς Πελοποννήσου, τὸ ὅποιον ἐπεσκέφθη δις γενόμενος ὠφελίμος εἰς αὐτὸ διὰ τῶν συμβουλῶν του καὶ τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ πύργου τοῦ Ἴσμου.

Ὅτε ὁ διάδοχος τοῦ Μωάμεθ Α' Μουράτ Β' ἐπολιόρκησε τὴν Κωνσταντινούπολιν (1422), ὁ Μανουὴλ ἀπέκρουσε γενναίως τὴν ἔφοδον καὶ ἐκυρίευσε μάλιστα καὶ τὰς πολιορκητικὰς μηχανὰς τῶν Τοῦρκων. Ἐν τῇ μεταξύ ὁ Μανουὴλ ὑπέβηλψεν ἐπανάστασιν ἐν Ἀσίᾳ, ἧτις ἠνάγκασε τὸν Μουράτ Β' νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ σπεύσῃ ἐκεῖσε. Τῷ 1423 ἠναγκάσθη ὁ πολύπειρος αὐτοκράτωρ νὰποχωρήσῃ τοῦ θρόνου δι' ἀσθένειαν.

Θ. Ἰωάννης Η' Παλαιολόγος (1423—1448).

Ὁ υἱὸς τοῦ Μανουὴλ Ἰωάννης Η' συνῆψεν εἰρήνην πρὸς τοὺς Τοῦρκους, διὰ τῆς ὁποίας παρεχώρει εἰς τὸν Μουράτ Β' μέρος τῶν ἐπὶ Μωάμεθ Α' δεθεισῶν εἰς τὸν Μανουὴλ χωρῶν ; Τῷ 1430 ἐκυρίευσεν ὁ Μουράτ

Β' καὶ τὴν Θεσσαλονικὴν σφάξας τοὺς ἀντιστάντας κατοίκους αὐτῆς καὶ τὰ Ἰωάννινα, ἅτινα παρεδόθησαν ἄνευ ἀντιστάσεως καὶ διὰ τοῦτο ἐτυχον προνομίων πολλῶν παρὰ τοῦ Σουλτάνου.

Τὸν Μουράτ Β' ἠμποδοῖζον νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ πόλεμοι αὐτοῦ πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῶν Ἀλβανῶν Σκεντέρμπεη καὶ τοὺς Οὐγγροὺς. Τούτους ἐπωφελοῦμενος ὁ Ἰωάννης προσεπάθησε νὰ ἐνώσῃ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν μετὰ τῆς Δυτικῆς, ἵνα ἔχῃ τὴν βοήθειαν τῆς Δύσεως κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἀφῆσας λοιπὸν ἀντιβασιλέα ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν ἴδιον ἀδελφὸν Κωνσταντῖνον μετέβη εἰς Φλωρεντίαν ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἰωσήφ καὶ πολλῶν ἄλλων διαπρεπῶν ἱεραρχῶν καὶ λογίων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐξεῖχον ὁ Νικαίας Βησσαρίων, ὁ Ἐφέσου Μάρκος ὁ Εὐγενικός, ὁ Γεώργιος Σχολάριος καὶ ἄλλοι. Ἐν τῇ Συνόδῳ τῇ συγκατηθείσῃ ἐν Φλωρεντίᾳ μετὰ πολλὰς συζητήσεις ἐγένετο τὸ πρακτικὸν τῆς Ἐνώσεως ὑπογραφέν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος—ἐν ἀντίγραφον διατηρεῖται μέχρι σήμερον ἐν Φλωρεντίᾳ—καὶ τῶν ἄλλων ἱεραρχῶν πλὴν τοῦ πατριάρχου Ἰωσήφ, ἀποθανόντος ἐν τῷ μεταξύ, καὶ τοῦ Μάρκου Εὐγενικοῦ. Τὸ πρακτικὸν δὲ τοῦτο, ὅπερ καλεῖται Ὅρος, ἐχρησίμεισε βραδύτερον ὡς βάσις πρὸς ἔνωσιν τῶν ἐν Αὐστρίᾳ Ῥουθῆνων καὶ ἄλλων ὀρθόδοξων μετὰ τοῦ Πάπα.

Ὁ Πάπας εὐχαριστηθεὶς ἐκ τῆς ἐνώσεως τῆς Φλωρεντίας ἀνέλαβε νὰ προτρέψῃ τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης εἰς σταυροφορίαν κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν. Οἱ Οὐγγροὶ πρῶτοι ἔσπευσαν καὶ πάλιν κατ' αὐτῶν ἄλλ' ἐν Βάρνη ἠττήθησαν ὀλοσχερῶς (1444). Οἱ δ' ἐπανελθόντες εἰς Κωνσταντινουπόλιν Ἐνωτικοὶ εὗρον μεγάλην ἀντίδρασιν παρὰ τῷ λαῷ καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἀρνηθῶσι τὴν συναίνεσιν των εἰς τὴν ἔνωσιν. Ὁ ἐπίσκοπος Νικαίας Βησσαρίων ἐπέστρεψε διὰ τοῦτο πάλιν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἔνθα ἐγένετο καρδινάλιος καὶ ὡς τοιοῦτος ὑπεστήριζε καὶ ἐβοήθει πάσῃ δυνάμει τοὺς Ἕλληνας τοὺς σπουδάζοντας ἐν Ἰταλίᾳ· εἰργάσθη δὲ καὶ εὐρύτερον ὑπὲρ ἐκστρατείας τῶν χριστιανῶν τῆς Δύσεως κατὰ τῶν Τούρκων.

Ὁ δεσπότης τοῦ Μυστρᾶ Κωνσταντῖνος, ἀδελφὸς τοῦ Ἰωάννου, ὀρμώμενος ἐκ τῆς Πελοποννήσου κατέστησε φόρου ὑποτελῆ τὸν ἡγεμόνα τῶν Ἀθηνῶν Νέριον Β' Ἀτσαϊώλην καὶ προήλασε νικηφόρος εἰς Στερεὴν Ἑλλάδα. Ἠλπίζεν ὅτι θὰ δυνηθῇ μετὰ τοῦ Σκεντέρμπεη, ἴσως καὶ τῶν Οὐγγρῶν, νὰ πλῆξῃ καιρίως τοὺς Τούρκους. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ ὁ

Μουράτ Β' ἐνίκησε τοὺς Οὐγγροὺς παρὰ τὴν Βάρναν (1444) καὶ ἐπῆλθε ταχὺς κατὰ τοῦ Κωνσταντινίου, ὅστις δὲν ἦτο ἀκόμη παρεσκευασμένος δι' ἀγῶνα κατὰ τῶν Τούρκων· καὶ ὑπερήσπισε μὲν τὸ τεῖχος τοῦ Ἰσθμοῦ ἀλλ' ἠναγκάσθη διὰ τὰς ἐλλείψεις τοῦ στρατοῦ του νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Μυστρὰν συνθηκολογῶν πρὸς τὸν Μουράτ καὶ γινόμενος φόρου ὑποτελεῖς εἰς αὐτόν.

Οἱ δὲ Τούρκοι προεχώρησαν μέχρι Πατρῶν καὶ ἀπαγαγόντες ἐξήκοντα χιλιάδας αἰχμαλώτων ἐπέστρεψαν ἐκεῖθεν.

Ὅτε ἀπέθανεν ὁ Ἰωάννης τῷ 1448, ὅλοι ἔστρεψαν τὰ βλέμματα πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον, τὸν ἀριστον ὄλων τῶν Παλαιολόγων. Οὗτος ἦλθε τῷ 1449 εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀφῆσας ἐν Πελοποννήσῳ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ Θωμᾶν καὶ Δημήτριον.

10. Μουράτ Β' (1421—1451).

Σκεντέρμπεης, Οὐνιάδης

Ὁ διάδοχος τοῦ Μωάμεθ Α' Μουράτ Β' ἐπῆλθε κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1422 μετὰ ὀγδοήκοντα χιλιάδων μαχητῶν· κατὰ τὴν πολιορκίαν ταύτην ἐγένετο τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν χρήσις πυροβόλων. Ὁ Μουράτ ἠναγκάσθη, ὡς εἶπομεν ἄνωτέρω, νὰ διαλύσῃ τὴν πολιορκίαν ταύτην, δὲν ἠδυνήθη δὲ καὶ ἐν τῇ μέλλουσι νὰ ἐπανέλθῃ ἐμποδισθεὶς ὑπὸ τῶν κατ' αὐτοῦ πολέμων τοῦ Γεωργίου Καστριώτου, τοῦ ἐπικληθέντος Σκεντέρμπεη καὶ τοῦ Οὐγγροῦ Ἰωάννου Οὐνιάδου.

Ὁ Γεώργιος Καστριώτης, υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Καστριώτου, ἡγεμῶνος τῆς παρὰ τὴν Κρόϊαν Ἀλβανικῆς χώρας, ἐδόθη ὡς ἄμνηρος ὑπὸ τοῦ πατρὸς του μετ' ἄλλων ἀδελφῶν εἰς τὸν Μουράτ, ὅτε οὗτος ἐξεστράτευσε τὸ πρῶτον εἰς Ἀλβανίαν. Ὁ Μουράτ ἐτίμηx μεγάλως τὸν Γεώργιον διὰ τὰ ἔκτακτα στρατιωτικὰ αὐτοῦ προτερήματα καὶ τὴν δεξιότητα καὶ ἐπωνόμασεν αὐτὸν Σκεντέρμπεην, ἧτοι Ἀλέξανδρον βέην.

Ἄλλ' ὅμως ὁ Καστριώτης δὲν ἐλησμόνηε τὴν πατρίδα του καὶ διὰ τοῦτο αἱ τιμαὶ τοῦ Μουράτ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐλαττώσῃσι τὸ μῖσος αὐτοῦ κατὰ τῶν Τούρκων. Οὐδὲ ἠδύνατο νὰ λησμονήσῃ ὁ γενναῖος στρατιώτης, ὅτι ἐδιάσθη νὰ προσέλθῃ εἰς τὸν Ἰσλαμισμὸν, ὅτε ἐδόθη ἄμνηρος ἐν μικρᾷ ἡλικίᾳ. Ζητῶν λοιπὸν εὐκαιρίαν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πατρίδα του κατώρθωσε τοῦτο τῷ 1443· κρατῶν δηλαδὴ τὸ ξίφος εἰς τὴν χεῖρα ἠδυνήθη νὰ ποσπᾶσῃ παρὰ τοῦ γραμματέως τοῦ Μουράτ δια-

ταγὴν μὲ τὴν βασιλικὴν σφραγίδα, διὰ τῆς ὁποίας διατάσσεται ὁ διοικητὴς Κρόις νὰ παραδώσῃ τὸ φρούριον εἰς τὸν φέροντα τὴν διαταγὴν. Φρονεῦσας δ' ἔπειτα τὸν γραμματεῖα ἀπῆλθε μετὰ τῶν ὁπαδῶν του εἰς Κρόϊαν, ἔνθα ἐγένετο ἐνθουσιωδῶς δεκτὸς ὡς σωτὴρ. Ἐκ τῆς Κρόιαις ἐρμώμενος ὁ Γεώργιος Καστριώτης ἐκυρίευσεν τὴν Ἀλβανίαν καὶ ἐκήρυξε μακρὸν καὶ ἄγριον πόλεμον κατὰ τὸν Ὀθωμανῶν. Ὁ Μουράτ ἐξεστράτευσε τρεῖς ἑναντίον τῆς Ἀλβανίας ἀλλ' ἄνευ σπουδαίου ἀποτελέσματος.

Ὁ δὲ Οὐγγρος στρατηγὸς Ἰωάννης Οὐνιάδης, προτρεπόμενος ὑπὸ τοῦ Πάπα, θέλοντος νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου, ἐπεχείρησε τῷ 1443 τὴν λεγομένην μακρὰν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Τούρκων. Νικήσας ἐπανειλημμένως τοὺς Τούρκους ἀπετέφρωσε τὴν Σόφιαν τῆς Βουλγαρίας καὶ προεχώρησε μέχρι τοῦ Αἴμου. Ὁ Μουράτ, ἐκπληκτος πρὸ τῶν κατορθωμάτων τοῦ Οὐνιάδου, συνωμολόγησε συνθήκην, διὰ τῆς ὁποίας περιωρίζετο εἰς τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Αἴμου χώραν. Ἀλλ' ὁ Πάπας καὶ ὁ Ἰωάννης, ἐλπίζοντες τελείαν καὶ ταχεῖαν τὴν καταστροφὴν τῶν Τούρκων, ἔπεισαν τὸν βασιλεῖα τῆς Οὐγγαρίας Βλαδίσλαον νὰ ἐπιχειρήσῃ νέαν ἐκστρατείαν κατ' αὐτῶν μετὰ τοῦ Οὐνιάδου. Γενοῦνται καὶ Ἐνετοὶ συνεφώνησαν νὰ διαβιβάσωσι τὸν στρατὸν τῶν Οὐγγρων εἰς Ἀσίαν, ἔνθα διέμενον ὁ Μουράτ, ἀλλὰ παρασπονδήσαντες διεπόρθμευσαν ἐπὶ ἀδρᾶ πληρωμῇ τὸν στρατὸν τοῦ Μουράτ εἰς Εὐρώπην, ὅχι μακρὰν τῆς Βάρνης, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Οὐγγροι. Ἐταῦθα συνεκροτήθη μάχη μεγάλη (1444), καθ' ἣν ἠττήθησαν οἱ Χριστιανοί, διότι δὲν εἶχον ἔλθει ἀκόμη ἐπικουραὶ πολλαὶ ἐκ τῆς Δύσεως· ἐν τῇ μάχῃ ἐφρονεύθη καὶ ὁ ἥρωικὸς Βλαδίσλαος. Ὀλίγα ἔτη βραδύτερον (1447) ἐπῆλθεν ὁ Οὐνιάδης ἐκ νέου ἐξ Οὐγγαρίας διὰ τῆς Σερβίας ἑναντίον τοῦ Μουράτ. Ἐν Κοσσυφοπέδιῳ συνεκροτήθη πάλιν ἡ κρίσιμος μάχη, καθ' ἣν ἠττήθησαν πάλιν οἱ ὀλιγαριθμότεροι Οὐγγροι καίπερ γενναϊότατα ἀγωνισθέντες. Δυστυχῶς ἡ συνένωσις τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων τῶν Οὐγγρων, τοῦ Σκεντέρμπεη καὶ τοῦ Κωνσταντινίου ἔεν κατωρθώθη καὶ διὰ τοῦτο ἐνίκων οἱ Τούρκοι. Ὁ Μουράτ Β' ἀπέθανεν τῷ 1451 καταλιπὼν τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μωάμεθ Β'.

11. Ἱστορία τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, τῆς ἡγεμονίας Πελοποννήσου καὶ τοῦ δουκάτου Ἀθηνῶν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιχαὴλ Β' Ἀγγέλου (1271) ἐδιχάσθη τὸ

δεσποτᾶτον Ἡπείρου εἰς δύο κράτη, τὸ τῆς Ἡπείρου μετὰ τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας καὶ τὸ τῆς Ὑπάτης (Νέων Πατρῶν) ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου μέχρι Παρνασσοῦ ἐν τῇ ἀνατολικῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι. Ἀμφότερα τὰ ἑλληνικὰ ταῦτα κράτη διετηρήθησαν μέχρι τοῦ 1318. Ἀκολούθως τὸ μὲν κράτος τῶν Νέων Πατρῶν περιήλθεν εἰς τοὺς Καταλάβους κατὰ μέγα μέρος, τὸ δὲ τῆς Ἡπείρου διαδοχικῶς εἰς τοὺς Σέρβους καταλαμβάνοντας καὶ τὰ Ἰωάννινα καὶ τοὺς Ἀλθανοὺς ἰδρύσαντας τὸ πρῶτον κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα ἴδια κράτη. Ἐκ τῶν δυναστικῶν οἰκῶν τῶν Ἀλθανῶν γνωστότεροι εἶναι οἱ τοῦ Σπάτα, Λιώσα καὶ Τόπια. Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους ἀκριβῶς τῆς ἰδρύσεως ἀλθανικῆς ἀρχῆς κατήλθον εἰς Θεσσαλίαν καὶ Στερεὰν καὶ Πελοπόννησον πολυάριθμοι χιλιάδες Ἀλθανῶν, γεωργῶν πρὸ πάντων, φευγόντων τὴν πενίαν τῆς ἰδίας χώρας καὶ ζητούντων καλυτέραν τύχην. Ἀλλ' ἡ ἀλθανικὴ ἀρχὴ ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν μόλις ἠδυνήθη νὰ διατηρηθῇ περὶ τὰ ἐξήκοντα ἔτη. Τῷ 1418 ἡ οἰκογένεια τῶν Τόκκων, οἵτινες κατήγοντο ἐκ Νεαπόλεως καὶ ἦσαν συγγενεῖς τῶν ἐν Ἀθήναις Ἀτσαῖωλῶν, κατέλαβε τὴν Ἡπειρον μετὰ τῶν Ἰωαννίνων. Ὁ Κάρλος Τόκκος ἤδρευεν ἄλλοτε ἐν Ἄρτῃ, ἄλλοτε ἐν Ἰωαννίνοις καὶ ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν «δεσπότης Ῥωμαίων». Ἡ ἀρχὴ τῶν Τόκκων κατελύθη μετ' ὀλίγα ἔτη ὑπὸ τῶν Τούρκων καταλαβόντων τῷ 1430 τὰ Ἰωάννινα, ἅτινα παρέμειναν ἕκτοτε ὑπ' αὐτοὺς ἐπὶ πέντε περίπου αἰῶνας.

Ἐν δὲ τῇ Πελοποννήσῳ διετηρήθησαν οἱ Βιλλαρδουῖνοι ἀπὸ τοῦ 1204 μέχρι τοῦ 1278 κατακτήσαντες βαθμηδὸν ὅλην τὴν χώραν πλὴν τῶν ἐνετικῶν πόλεων Μεθώνης, Κορώνης καὶ Ναυπλίου. Τὴν μεγίστην ἀντίστασιν εὔρον ἐν Μονεμβασίᾳ, ἧτις ἀντέστη εἰς τὴν πολιορκίαν αὐτῶν ἐπὶ τρία ἔτη καὶ διετήρησε μετὰ τὴν ὑποταγὴν ἀσυδοσίαν καὶ τὰ παλαιὰ τῆς προνόμια αὐτοδιοικήσεως. Ὑπῆρξαν δ' οἱ Βιλλαρδουῖνοι ὄχι μόνον πολεμικοὶ ἄνδρες ἀλλὰ καὶ δεξιοὶ πολιτικοὶ κυβερνήσαντες ἐν Πελοποννήσῳ πατριῶς, ὅπως καὶ οἱ Γάλλοι τῆς Ἀττικῆς. Ἐπὶ τῶν Βιλλαρδουῖνων ἤρχισαν καὶ οἱ τέως ἀνάσκητοι Ἕλληνες νὰ μετέχουσι τῶν πολεμικῶν ἀγῶνων αὐτῶν καὶ νὰ ἀσκῶνται βαθμηδὸν εἰς τὰ πολεμικὰ γενόμενοι διὰ τοῦ χρόνου, περὶ τὸ τέλος τῆς Φραγκοκρατίας, πολεμικώτατοι. Τῷ 1259 ἠττήθησαν οἱ Βιλλαρδουῖνοι μετὰ τῶν Ἀγγέλων ἐν Μακεδονίᾳ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, ὡς εἶπομεν ἀλλαχοῦ, καὶ τότε κατελήφθησαν ἐν Πελοποννήσῳ ἡ Μάνη, ἡ

Μονεμβασία καὶ ὁ Μυστράς ὡς πυρῆν τοῦ μέλλοντος ἑλληνικοῦ κράτους ἐν αὐτῇ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τελευταίου Βιλλαρδουίνου (1278) παρήκμασεν ἡ Φραγκικὴ ἀρχὴ ἐν Πελοποννήσῳ. Καὶ διεδέχθησαν μὲν τοὺς Βιλλαρδουίνους ἐπίσης Γάλλοι, οἱ συγγενεῖς καὶ κληρονόμοι αὐτῶν Ἀνδρηγαυοί, ἀλλ' ἡ ἐνίσχυσις τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου καὶ αἱ ἐμφύλιοι ταρραχαὶ τῶν Φράγκων ἐξησθένησαν πολὺ τὴν ἀρχὴν αὐτῶν. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ μισθοφόροι Ἰσπανοὶ Ναβαρραῖοι, οἵτινες ἀπετέλουν στρατιωτικὴν ἑταιρείαν ὁμοίαν πρὸς τὴν τῶν Καταλάνων, ἀρῆρσαν ἀπὸ τῶν κυριῶν αὐτῶν μέρος τῆς δυτικῆς Πελοποννήσου γενόμενοι ἀνεξάρτητοι. Ἐπίσης δὲ καὶ οἱ Ἕλληνες δεσπότες τοῦ Μυστρά ἡῦρναν ἐπὶ τῶν Ἀνδρηγαυῶν μεγάλως τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἐν Πελοποννήσῳ. Καὶ οἱ Ἀραγωνῖοι, οἱ διαδεχθέντες ἐν Σικελίᾳ τοὺς Ἀνδρηγαυοὺς κατέλαβον δι' ἐπιγναμιῶν καὶ κληρονομιῶν, κατὰ τὴν τότε συνήθειαν, μέρη τῆς Πελοποννήσου. Ὅτε δ' ἐξέλιπον οἱ Ἀνδρηγαυοὶ ἐν αὐτῇ (1331), κατέλαβον καὶ οἱ Ἀτσαϊῶλαι, πλουσιώτατοι τραπεζίται τῆς Φλωρεντίας, τιμάρια δοθέντα εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τῶν Ἀνδρηγαυῶν ἀπέναντι δανείων. Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ ἡ Κόρινθος.

Ἐκ τῶν Ἑλλήνων δεσποτῶν τοῦ Μυστρά, τῶν Καντακουζηνῶν ἐν πρώτοις, ἀξιολογώτατος εἶναι ὁ συνετὸς καὶ εὐθύς Μανουὴλ Καντακουζηνός, υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ, τοῦ ὁποῦ ἄλλως καὶ ὁ πατὴρ ἐκυβέρνησεν ἐν Μυστρά. Ὁ Μανουὴλ συνεμάχησε μετὰ τῶν Φράγκων καὶ κατέστρεψε πειρατικὸν στόλον τῶν Τούρκων ἐν τῷ Σαρωνικῷ, ἐγκατέστησε δὲ καὶ πολλοὺς γεωργοὺς Ἀλβανοὺς πρὸς καλλιέργειαν τῆς χώρας, ἐρημωθείσης πολλαχοῦ διὰ τῶν ἀτελευτήτων πολέμων τῶν Φράγκων. Πλὴν τῶν Καντακουζηνῶν ἐκυβέρνησαν ἐν Μυστρά καὶ Παλαιολόγοι, ἀδελφοὶ καὶ υἱοὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Παλαιολόγου. Τούτων ὁ σπουδαιώτατος εἶναι ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, ὅστις ἐξεδίδωξε τελείως τοὺς Φράγκους ἐκ τῆς Πελοποννήσου, πλὴν τῶν ἐνετικῶν πόλεων Μεθώνης, Κορώνης καὶ Ναυπλίου. Ἀξία ἰδιαιτέρας σημειώσεως εἶναι ἡ ἀνάκτησις τῆς πόλεως Πατρῶν, εἰς τὴν ὁποίαν εἰσῆλθεν ὁ Κωνσταντῖνος πανηγυρικῶς βαινόμενος μετ' ἄνθη ὑπὸ τῶν κατοίκων.

Κατέστη δ' ὁ Μυστράς ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων δεσποτῶν καὶ κέντρον ἑλληνικῶν γραμμάτων· ἐκεῖ ἤκμασε καὶ ὁ περίφημος πλατωνικὸς φιλόσοφος Γεμιστός, ὁ μετονομασθεὶς Πλήθων. Σώζονται δ' ἐν Μυστρά μέ-

γρι σήμερον ἐκκλησίαι καὶ ἀνάκτορα τῶν χρόνων τῶν Καντακουζηνῶν καὶ Παλαιολόγων.

Ἐν δὲ τῷ δουκάτῳ τῶν Ἀθηνῶν ἀπέθανε τῷ 1308 ὁ τελευταῖος εὐδὲξ ἐκ τῆς γαλλικῆς οἰκογενείας Δελαρός, ἣτις εἶχε κυβερνήσει πατρικῶτατα τὴν χώραν. Τοὺς Δελαρός διεδέχθη ὁ συγγενὴς αὐτῶν Βάλθερος Βριέννιος, ὅστις ἐκυβέρνησεν ἐπίσης καλῶς μέχρι τοῦ 1311, ὅτε ἐνίκηθη ὑπὸ τῶν Καταλάνων καὶ ἀπώλεσε τὸ δουκάτον. Οἱ καταλαβόντες τὴν Ἀττικὴν μετὰ τῶν Ἀθηνῶν Καταλάνοι ἦσαν μὲν πολεμικοὶ ἀδρές ἀλλ' ἀδέξιοι πολιτικοὶ καὶ διὰ τοῦτο ἐκυβέρνησαν κακῶς τὴν χώραν καὶ ἐμισήθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἐτέθησαν δ' ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἀραγωνίων βασιλέων καὶ λαβόντες ἐπικουρίας παρ' ἐκείνων κατέκτησαν καὶ μέρος τῆς Εὐδοίας καὶ τῆς Στερεᾶς καὶ τὴν Θεσσαλίαν. Ἐπὶ τῶν Καταλάνων ἐγκατέστησαν πολλοὶ Ἀλβανοὶ ἐν Ἀττικῇ, τῶν ὁποίων οἱ ἀπόγονοι σώζονται ἐν μέρει μέχρι σήμερον.

Τοὺς Καταλάνους ἐνίκησε καὶ ἐξεδίωξεν ἐξ Ἀττικῆς ὁ Νέριος Ἀτσαϊώλης, συγγενὴς τοῦ Νικολάου Ἀτσαϊώλη τοῦ λαβόντος παρὰ τῶν Ἀνδηγαυῶν τὴν Κόρινθον. Τῷ 1388 κατεῖχεν ὁ Νέριος καὶ τὸ τελευταῖον προπύργιον τῶν Καταλάνων, τὴν Ἀκρόπολιν. Ἐκυβέρνησαν δ' οἱ Ἀτσαϊῶλαι πολιτικῶτατα κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς Καταλάνους, μεταχειρίζοντο τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὡς ἐπίσημον καὶ ἐπέτρεψαν τὴν ἐκλογὴν Ἑλληνοῦ Μητροπολίτου, τοῦ ὁποίου ἡ ἔδρα ἔμενε κενὴ ἀπὸ πολλοῦ. Ἡ ἐν Ἀθήναις ἀρχὴ τῶν Ἀτσαϊῶλων κατελύθη ὑπὸ τῶν Τούρκων ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

12. Μωάμεθ Β' (1451—1480). Ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων·

Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος (1449—1453)

Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ἦτο ἀνὴρ γενναῖος, ἔχων δὲ συνείδησιν τῆς μεγάλης εὐθύνης, ἣν ἀνέλαβεν, ἦτο ἔτοιμος νὰ πέσῃ ἐντίμως ὑπὲρ τῆς πόλεως, ἣς ἐγένετο βασιλεὺς. Ἀμα ἀναλαβὼν τὴν βασιλείαν ὁ Κωνσταντῖνος ἤρχισε νὰ ἐπισκευάζῃ τὰ τεῖχη, νὰ ἐφοδιάζῃ τὴν πόλιν μὲ σίτον ἐπαρκῆ καὶ νὰ προσπαθῇ νὰ ἐξασφαλίσῃ συμμάχους ἐν τῷ ἐπισημένῳ ἀγῶνι κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἀλλὰ τὰ πάντα ἦσαν δύσκολα διὰ τὸν Κωνσταντῖνον. Χρήματα δὲν ὑπῆρχον καὶ διὰ τοῦτο ἠναγκάσθη νὰ χρησιμοποίησῃ τὰ ἱερὰ σκευὴ τῶν Ἐκκλησιῶν, ὡς ἄλλοτε ποτε ὁ

Ἡράκλειος, ἀλλὰ χωρὶς νὰ δυνηθῆ πλέον νὰ τὰ ἀνταποδώσῃ, ὡς ἔπραξεν ἐκεῖνος. Ὁ δὲ πληθυσμὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἣτις ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς εἶχεν ἄλλοτε ὑπὲρ τὰς πεντακοσίας χιλιάδας κατοίκων, ἠλαττώθη νῦν εἰς ὀγδοήκοντα χιλιάδας, τῶν ὁποίων ἄλλοι μὲν ἔφυγον πρὸ τῆς πολιορκίας, οἱ δὲ λοιποὶ, ἀνάσκητοι καὶ ἀπόλεμοι ὄντες, δὲν παρέσχον καμμίαν βοήθειαν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον. Πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ Κωνσταντῖνος ἔπρεπε νὰ ἐπιβλέπῃ καὶ διὰ τῆς διαλλακτικότητός του νὰ καθησυχάζῃ τοὺς Γενοάτας καὶ Ἑνετοὺς ἐρίζοντας ἐξ ἀντιζηλίας καὶ κατηγοροῦντας ἀλλήλους ἐπὶ προδοσίᾳ.

Μετὰ τὸν Μουράτ Β' ἐγένετο Σουλτᾶνος ὁ Μωάμεθ Β'. Οὗτος ἦτο δξὺς καὶ ἀκάθεκτος ἐν τῇ ὁρμῇ του, κατείχετο δ' ὑπὸ φλογεράς ἐπιθυμίας νὰ καταλάβῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἦρχισε λοιπὸν ταχέως, εὐθὺς ὡς παρέλαβε τὸν θρόνον, νὰ προπαρασκευάζεται εἰς μεγάλην πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ πρῶτον μὲν ἔκτισεν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ὄχθην τοῦ Βασπόρου τὸ φρούριον Ῥούμελη-Χισσάρ, ἵνα ἐμποδίξῃ τὸν ἐπισιτισμὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξ Εὐξείνου πόντου, δεύτερον δ' ἔστειλε στρατὸν εἰς Πελοπόννησον ὑπὸ τὸν Τουραχάν πασᾶν, ἵνα ἐμποδίσῃ νὰ ἔλθῃ ἐκεῖθεν βοήθεια εἰς τὸν Κωνσταντῖνον. Ἡ ἐπιδρομὴ αὕτη τοῦ Τουραχάν ἐπήνεγκε νέαν αἰχμαλωσίαν καὶ δῆωσιν ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἠμπόδισε πράγματι τὴν ἀποστολὴν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον βοθείας παρὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἀδελφῶν του. Πρέπει δὲ νὰ σημειωθῆ ὅτι γνώρισμα τῶν τουρκικῶν κατακτήσεων καὶ ἐπιδρομῶν ἦσαν ἡ δῆωσις, ἡ αἰχμαλωσία καὶ πώλησις τῶν κατοίκων, ἡ σφαγὴ καὶ ὁ ἐξοικισμὸς ἐτι αὐτῶν.

Τὴν 17ην Ἀπριλίου τοῦ 1453 ἤρχισεν ὁ Μωάμεθ Β' μετὰ διακοσίων χιλιάδων ἀνδρῶν περίπου, πυροβολικοῦ καὶ στόλου τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἣτις διήρκεσε μέχρι τῆς 29 Μαΐου, ἤτοι ἡμέρας πενήτηκοντα δύο. Αὐτοπροσώπως διεύθυνεν ὁ Σουλτᾶνος τὴν πολιορκίαν ἀπὸ τῶν χειρσαίων τειχῶν, ἀπέναντι δ' αὐτῶν ἔστησε καὶ τὸ πυροβολικόν του. Ὁ δὲ πολυάριθμος στόλος αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν Βουλγάρου ἀρνησιθρήσκου κατέλαβε κατ' ἀρχὰς τὸ στόμιον τοῦ Κερατίου κόλπου μὴ δυνάμενος νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτόν, διότι ἐφράσσετο ἡ εἰσόδος ὑπὸ σιδηρᾶς ἀλύσεως. Τότε συνέβη καὶ ἐνδιαφέρουσα ἐλληνοτουρκικὴ ναυμαχία, πρῶτος ἀγγελος τῶν νεωτέρων ναυτικῶν κατορθωμάτων τοῦ ἔθνους Τέσσαρα πλοῖα κομίζοντα τροφὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν συνεχροῦσθησαν ἔξω τοῦ Κερατίου πρὸς ὀλόκληρον τὸν τουρκικὸν στόλον. Ἡ γενναίω-

της τῶν Ἑλλήνων ναυτῶν καὶ τὸ ὑγρὸν πῦρ ἀπέκρουσαν τὸν στόλον τοῦ Βουλγάρου, ἔκκυσαν πλεῖστα πλοῖα καὶ ἐφόνευσαν χιλιάδας Τούρκων πρὸ τῶν ὀμμάτων τοῦ λυσσαλέου ἐξ ὀργῆς Μωάμεθ Β' καὶ τῶν ἐυφημούντων Ἑλλήνων κατοίκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὰ τέσσαρα ἑλληνικὰ πλοῖα εἰσῆλθον ἔπειτα ἀσφαλῶς εἰς τὸν Κεράτιον. Ὁ Σουλτᾶνος ἐν τούτοις ἠδυνήθη ἔπειτα τῇ ὁδηγίᾳ τῶν Γενοατῶν νὰ *υπερνεωκλήση*, ἦτοι μεταδιβάσῃ ἐβδομήκοντα περίπου πλοῖα ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου εἰς τὸν Κεράτιον ἐπὶ σανιδωτῆς ὁδοῦ ἀηλιμιμένης διὰ λιπαρῶν οὐσιῶν. Ἡ πολιορκία ἤρχισε τοιοιτοτρόπως καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Αἱ προσπάθειαι τῶν πολιορκουμένων νὰ καύσωσι τὸν στόλον τοῦ Κερατίου ἀπέτυχον ταύτην τὴν φοράν πρὸ τῶν προφυλάξεων τοῦ ἐχθροῦ.

Ὁ δὲ στρατὸς τοῦ Κωνσταντίνου ἀπετελεῖτο ἐξ ἑννέα μόλις χιλιάδων Ἑλλήνων καὶ ξένων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Θεοδώρου Παλαιολόγου, τοῦ Θεοδώρου Καρυστηνοῦ καὶ τοῦ Γενοάτου Ἰουστινιάνη. Ἐννοεῖται δ' ὅτι ἡ μεγάλη ἔκτασις τῶν φρουρίων καὶ πύργων ἐφρουρεῖτο ἀραιότατα.

Αἱ ἐφοδοὶ τῶν Τούρκων ἤρχισαν λυσσώδεις καὶ ἀλλεπάλληλοι, ἀλλ' ἀπεκρούοντο ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἀπὸ τῶν τειχῶν μετ' ἀπωλειῶν τῶν ἐχθρῶν μεγίστων. Προηγουμένως ὁ Σουλτᾶνος ἐζήτησε διὰ κήρυκος παρὰ τοῦ Κωνσταντίνου τὴν παράδοσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' ἔλαβε τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν· «τὸ τὴν πόλιν σοι δοῦναι οὐκ ἐμὸν ἐστὶν οὔτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐνταῦθα· κοινῇ γὰρ γνώμῃ πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν μὴ φειδόμενοι τῆς ζωῆς ἡμῶν.» Ἐξηκολούθησαν λοιπὸν αἱ ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων, αἵτινες καὶ δι' ὑπονόμιον προσεπάθησαν νὰ κρημνίσωσι πύργους καὶ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν Πόλιν ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν. Ἀφοῦ δὲ τὸ πυροβολικὸν καὶ αἱ πολιορκητικαὶ μηχαναὶ τοῦ ἐχθροῦ ἔδραψαν οὐσιωδῶς τὰ τεῖχη τῆς Πόλεως, ἀπεφάσιεν ὁ Μωάμεθ τὴν γενικὴν ἐφοδὸν, τὴν ὁποίαν παρεσκευάσε ὡς οἶόν τε τελείως καὶ ὤρισε διὰ τὴν 29 Μαΐου.

Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ἀφοῦ ἤκουσε τὴν τελευταίαν λειτουργίαν τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ μετέλαβε τῶν ἀχράντων μυστηρίων. ἀπηύθυνε τοὺς ὑστάτους λόγους αὐτοῦ πρὸς τοὺς πολιορκουμένους συνιστῶν αὐτοῖς τὴν μετὰ γενναιότητος ἀμυναν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς «χαρᾶς πάντων τῶν Ἑλλήνων,» καὶ ἦλθεν εἰς τὸν τόπον τοῦ καθήκοντος, πλησίον τῆς πύλης τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ. Αἱ πρῶται ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων

ἀπεκρούσθησαν, ἀλλὰ περὶ τὴν πρώτην τῆς Τρίτης, 29 Μαΐου ἐν τάγμα Γενιτσάρων κατώρθωσε νάναρριχηθῆ εἰς τὰ τεῖχη, ἐν ἄλλο δὲ εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν διὰ μικρᾶς πυλίδος, τῆς Ξυλοπόρτας, ἀφειθείσης ἀνοικτῆς κατὰ λάθος. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἰσῆλθε κατόπιν καὶ ὁ Μωάμεθ εἰς τὴν πόλιν.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἀνδρείως μαχόμενος ἀπέθανε τὸν θάνατον τοῦ ἥρωος. Ἡ φρουρὰ ἐσφάγη, περὶ τὰς ἐξήκοντα δὲ χιλιάδας κατοίκων ἠχμαλωτίσθησαν καὶ ἐπωλήθησαν εἰς τὰ πέρατα τοῦ κράτους. Αἱ δὲ λεηλασίαι καὶ ἀνοσιουργίαι τοῦ εἰσελθόντος εἰς τὴν Πόλιν φανατικοῦ στρατοῦ εἶναι ἀπεριγράφτοι.

Ὁ Μωάμεθ ἐζήτησε νὰ ἴδῃ τὸν νεκρὸν τοῦ Κωνσταντίνου, ὅστις ἀνεγνωρίσθη μεταξὺ τῶν πτωμάτων ἐκ τῶν ἐρυθρῶν ἀετοφόρων πεδίλων. Ὁ Μωάμεθ διέταξε τότε τὴν μὲν κεφαλὴν τοῦ Κωνσταντίνου νὰ κρατήσῃσι πρὸς ἐπίδειξιν, τὸν δὲ κορμὸν νὰ θάψῃσι μετὰ βασιλικῶν τιμῶν. Ἄγνωστον ποῦ ἐτάφη ὁ Κωνσταντῖνος, ἴσως, ὡς ὑπετέθη τελευταῖον, ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Θεοδοσίας (Γκιουλ-τζαμί), ὅστις ἐώρταζε κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀλώσεως. Τὴν Ἁγίαν Σοφίαν μετέβαλεν ὁ Μωάμεθ εἰς τζαμίον, ὡς καὶ πολλὰς ἄλλας τῶν Βυζαντιακῶν ἐκκλησιῶν.

Βραδύτερον ὁ Σουλτάνος, βλέπων τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐρημιουμένην καὶ θέλων νὰ προσελκύσῃ τοὺς Χριστιανούς, ἐκάλεσεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τὸν Γεώργιον Σχολάριον ἢ Γεννάδιον, τὸν ἄσπονδον ἐχθρὸν τῶν Λατίνων, καὶ ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἐκκλησίας καὶ τὰ προνόμια αὐτῆς. Ἰνα δ' αὐξήσῃ τὸν πληθυσμὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔφερον ἐκ τῶν κυριευομένων πόλεων τῶν ἐπαρχιῶν πολλὰς χιλιάδας κατοίκων εἰς αὐτήν. Ἀλλὰ πρὸ ὅλας τὰς προσπάθειας τοῦ Μωάμεθ θέλοντος νὰ περιποιηθῆ τὸ χριστιανικὸν στοιχείον, πλείστοι Ἕλληνες, μάλιστα λόγιοι μὴ δυνάμενοι νὰ φέρωσι τὸν ζυγόν, ἔφυγον εἰς Ἰταλίαν, ἔνθα διέδωκαν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἐγένοντο αἴτιοι τῆς ἀναγεννήσεως καὶ τῆς μελέτης τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην.

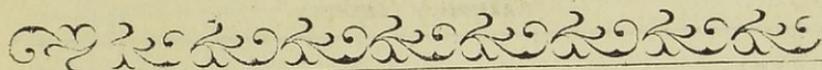
Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως εὐκόλως πλέον ὑπετάσσοντο εἰς τοὺς Τούρκους ὅσα τμήματα τῆς Ἀνατολῆς διετέλουν ἐλεύθερα ὑπὸ χριστιανούς ἄρχοντας. Αὐτὸς ὁ Μωάμεθ κατέλυσε τὸ δεσποτάτον τῆς Πελοποννήσου τῷ 1460 ἐπωφεληθεὶς τὰς ἐριδας τῶν δύο

ἀδελφῶν δεσποτῶν Θωμᾶ καὶ Δημητρίου Παλαιολόγου. Μόνον ἡ Μονεμβασία καὶ αἱ Ἑνετικάι πόλεις παρέμειναν ἀκόμη ἐλεύθεραι χρησιμεύουσαι μάλιστα ὡς καταφύγιον τῶν φευγόντων τὴν τουρκικὴν δουλείαν Ἑλλήνων. Ἐκ τῶν κατοίκων τῆς Πελοποννήσου πλῆθος πολὺ ἐξῆλκεν ὁ Σουλτᾶνος εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἄλλους δὲ κατέταξεν εἰς τὸ τάγμα τῶν Γενιτσάρων. Τοῦ Δημητρίου Παλαιολόγου τὴν θυγατέρα παρέλαβεν εἰς τὸ χαρέμι του δώσας εἰς αὐτὸν πρὸς ζωάρκειαν τὰς νήσους Λήμνον, Ἰμβρον, Σαμοθράκην καὶ Θάσον. Τοῦ δὲ Θωμᾶ Παλαιολόγου μία θυγάτηρ, ἡ Σοφία ἔλαβε σύζυγον τὸν ἡγεμόνα τῆς Ῥωσσίας Ἰβάν Γ', ἄλλοι δὲ συγγενεῖς ἐνυμφεύθησαν ἄλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης, τινὲς δὲ καὶ ἐγένοντο Μουσουλμᾶνοι. Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ τέλος τῶν Παλαιολόγων.

Τὴν δὲ αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζούντος κατέλυσε ὁ Μωάμεθ τῷ 1461, ὡς εἴπομεν ἄλλαχοῦ, τὸ δὲ Φραγκικὸν δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν ἐν ἔτος πρότερον (1460). Τὰς Ἀθήνας ἐπεσκέφθη καὶ περιειργάσθη ὁ Μωάμεθ παραχωρήσας καὶ αὐτὸς προνομία τινα, κυρίως ἀπαλλαγὴν φόρων. Ὁ Παρθενὼν μετεβλήθη τότε εἰς τζαμίον. Δέκα ἔτη βραδύτερον (1470) κατέλαβεν ὁ Μωάμεθ τὴν Εὐβοίαν μετὰ γενναιοτάτην ἀντίστασιν τῶν Ἑνετῶν ἐν Χαλκίδι, ἧτις ἡρημώθη διὰ τοῦτο, τῶν κατοίκων σφαγέντων ἢ σταλέντων εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ὀνομαστὴ ἐγένετο ἡ ἄλωσις τῆς νήσου Λήμνου διὰ τὴν γενναίαν ἀντίστασιν τῶν κατοίκων καὶ ἰδίᾳ κόρης ἐξόχου, τῆς Μαρούλας, ἧτις συνήθως ὀνομάζεται «ἡ κόρη τῆς Λήμνου.» Αὕτη ἰδοῦσα τὸν πατέρα τῆς φονευθέντα, ἐνῶ ὑπερήπιζεν εἰσοδόν τινα τοῦ φρουρίου, ἤρπασε τὸ ξίφος αὐτοῦ καὶ ὤρμησε κατὰ τοῦ ἐχθροῦ θαρρύνασα οὕτω τὴν πτοηθεῖσαν φρουράν. Ἐκ δὲ τῶν ἄλλων μεταλυτέρων νήσων ἡ μὲν Ῥόδος κατελήφθη τῷ 1522 ἐπὶ τοῦ Σουλτᾶνου Σουλεϊμᾶν Β', ἡ δὲ Κύπρος τῷ 1570 ἐπὶ τοῦ Σελῆμ Β'. Τὰς δὲ Κυκλάδας, κατὰ τὸ πλεῖστον Ἑνετικάς, κατέλαβον οἱ Τούρκοι διὰ τοῦ ναυάρχου Χαιρεδδίν Βαρβαρόσσα· ἡ κατάκτησις συνωδεύετο, ὡς πάντοτε, μὲ σφαγὰς, ἀνδραποδισμοὺς καὶ ἐξοικισμοὺς τῶν κατοίκων, ἐφ' ὅσον οἱ Ἑνετοὶ ἀνθίσταντο. Αἱ ὑποτασσόμενοι ἐκουσίως νῆσοι ἐλάμβανον προνομία τινα. Καὶ εἰς τὰς ὀλίγας Πελοποννησιακάς τινος πόλεις ἀντέστησαν γενναίως οἱ Ἑνετοὶ χρησιμοποῦντες καὶ τοὺς Ἕλληνας καὶ Ἀλβανοὺς ὡς φίλους ἱππεῖς. Οὗτοί ἐγένοντο φοβεροὶ στρατιῶται (stradioti) καὶ περίφημοι ἔπειτα ὡς μισθοφόροι εἰς τὴν Εὐρώπην μέχρι Σικωτίας. Τελευταία χώρα ἀποσπα-

σθεῖσα ἀπὸ τῶν Ἑνετῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων υπῆρξεν ἡ Κρήτη (1669). Ὁ πόλεμος περὶ Κρήτης διήρκεσεν ὑπὲρ τὰ εἴκοσιν ἔτη καὶ ἐγένετο ὀνομαστός διὰ τὴν ἐκατέρωθεν ἐπιδειχθεῖσαν ἀνδρείαν. Τῶν δὲ ἐπὶ τὰ Ἰονίων νήσων οὐδεμία ὑπετάγη διαρκῶς εἰς τὸ Ὄθωμανικὸν κράτος.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

- 395—408 Ἀρχάδιος.
408—450 Θεοδόσιος ὁ Μικρός.
409 Ὁ Ἀλάριχος κυριεύει τὴν Ῥώμην.
429 Οἱ Βανδῆλοι κτίζουσι τὴν νέαν Καρχηδονά ἐν τῇ Ἀφρική.
431 Τρίτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος.
450—457 Μαρκιανὸς καὶ Πουλχερία.
451 Τετάρτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος.
451 Ὁ Ἀττίλας ἠττάται ἐν τοῖς Καταλαυνηκοῖς πεδίοις.
455 Οἱ Βανδῆλοι λεηλατοῦσι τὴν Ῥώμην.
457—474 Λέων Α΄.
474—491 Ζήνων.
476 Κατάλυσις τοῦ Δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.
481—511 Χλωδοβίκος.
491—518 Ἀναστάσιος Α΄.
518—527 Ἰουστίνος Α΄.
527—565 Ἰουστινιανὸς Α΄.
534 Καταστροφή τοῦ κράτους τῶν Βανδῆλων ὑπὸ Βελισσαρίου.
555 Καταστροφή τοῦ κράτους τῶν Ὀστρογόθων ὑπὸ Ναρσή.
565—578 Ἰουστίνος Β΄.
568 Οἱ Λογγοβάρδοι καταλύουσι τὴν Βυζαντιακὴν ἀρχὴν ἐν τῇ βορείῳ Ἰταλίᾳ.
578—582 Τιβέριος Α΄.
582—602 Μαυρίκιος.
602—610 Φωκάς.
571—632 Μωάμεθ.

- 622 Φυγή τοῦ Μωάμεθ εἰς Μεδίαν.
- 637 Οἱ Ἀραβες καταλαμβάνουσι τὰ Ἱεροσόλυμα.
- 610—644 Ἡράκλειος.
- 626 Οἱ Ἀβάροι πολιορκοῦσι τὴν Κωνσταντινούπολιν.
- 627 Ὁ Ἡράκλειος νικᾷ παρὰ τὴν Νίνευι τοὺς Πέρσας.
- 661—750 Δυναστεία τῶν Οὐμμειαδῶν ἐν τῷ Ἀραβικῷ κράτει.
- 641—668 Κώνστας.
- 668—685 Κωνσταντῖνος Πογωνάτος.
- 672—679 Ἑπταετής πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων.
- 681 Ἑκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος.
- 685—695, 705—711 Ἰουστινιανὸς Β΄ ὁ Ῥινόμητης.
- 717—741 Λέων Γ΄ ὁ Ἰσαυρος.
- 718 Δεύτερα παλιρξία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων.
- 726 Ἀπαγόρευσις τῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων διὰ διατάγματος Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου.
- 732 Ὁ Κάρολος Μαρτέλλος νικᾷ τοὺς Ἀραβες ἐν Γαλλίᾳ.
- 740 Λέων Γ΄ ὁ Ἰσαυρος νικᾷ τοὺς Ἀραβες ἐν Ἀκροῖνῳ τῆς Φρυγίας.
- 741—775 Κωνσταντῖνος Ε΄.
- 762 Ὁ Κωνσταντῖνος νικᾷ τοὺς Βουλγάρους παρὰ τὴν Ἄγχιλον.
- 775—780 Λέων Δ΄ ὁ Χαζαρος.
- 768—814 Κάρολος ὁ Μέγας.
- 780—803 Εἰρήνη καὶ Κωνσταντῖνος ΣΤ΄.
- 787 Ἑβδόμη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος.
- 803—841 Νικηφόρος Α΄.
- 813—820 Λέων Ε΄ ὁ Ἀρμένιος.
- 814 Μάχη τῆς Μεσομβρίας μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων.
- 820—829 Μιχαὴλ Β΄ ὁ Τραυλός.
- 825—826 Οἱ Ἀραβες γίνονται κύριοι τῆς Κρήτης.
- 829—842 Θεόφιλος.
- 842—867 Μιχαὴλ Γ΄ ὁ Μεθυσος.
- 843 Συνθήκη τοῦ Βεροδίνου.
- 867—886 Βασίλειος Α΄ ὁ Μκεδων.

- 886—912 Λέων ΣΤ' ὁ Σοφός.
 904 Ἐλώσις τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Ἀράβων.
- 912—959 Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος (919—944 μετὰ
 Ῥωμανοῦ τοῦ Λαγκαπηννοῦ).
- 959—964 Ῥωμανὸς Β'.
- 936—972 Ὄθων Α' ὁ Μέγας.
 961 Ἀνάκτησις τῆς Κρήτης ὑπὸ Νικηφόρου Φωκά.
- 964—969 Νικηφόρος Β' Φωκάς.
- 969—976 Ἰωάννης Τζιμισκῆς.
 971 Ὁ Τζιμισκῆς νικά τοὺς Ῥώσους ἐν Δορυστόλῳ.
- 975—1025 Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος.
 1019 Ὁ Βασίλειος εἰσέρχεται νικηφόρος εἰς Ἀχρίδιν.
- 1025—1081 Παρακμὴ τοῦ Βυζαντιτικοῦ κράτους.
- 1067—1071 Ῥωμανὸς Δ' ὁ Διογένης
 1071 Ὁ Ῥωμανὸς αἰχμαλωτίζεται ὑπὸ τοῦ Ἀλπ-Ἀρσλάν.
- 1096—1099 Πρώτη Σταυροφορία.
 1147—1149 Δευτέρα Σταυροφορία.
 1189—1191 Τρίτη Σταυροφορία.
- 1081—1118 Ἀλέξιος Α' Κομνηνός.
 1118—1143 Ἰωάννης Β' Κομνηνός.
 1143—1180 Μανουὴλ Α'. Κομνηνός.
 1176 Ἡττα τοῦ Μανουὴλ παρὰ τὸ Μυριοκέφαλον.
- 1180—1185 Ἀλέξιος Β' καὶ Ἀνδρόνικος Β'.
 1185—1195 Ἰσαάκιος Β' Ἀγγελος.
 1195—1203 Ἀλέξιος Γ' Ἀγγελος.
 1204 Ἐλώσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων.
- 1204—1261 Λατινικὴ αὐτοκρατορία Κωνσταντινουπόλεως.
 1221 Κατάλυσις τοῦ Λατινικοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης.
- 1204—1261 Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας.
 1204—1222 Θεόδωρος Α' Λάσκαρις.
 1222—1254 Ἰωάννης Γ' Δούκας Βατάτζης.
 1254—1258 Θεόδωρος Β' Λάσκαρις.
 1261 Ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλή-
 νων.
- 1261—1282 Μιχαὴλ Παλαιολόγος αὐτοκράτωρ Κωνσταντινουπόλεως.
 1282—1328 Ἀνδρόνικος Β'. Παλαιολόγος.

- 1328-1341 Ἀνδρόνικος Γ' Παλαιολόγος.
 1309 Οἱ ἰππῶται τοῦ τάγματος τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου καταλαμβάνουσι τὴν Ῥόδον.
 1311 Οἱ Καταλάνοι νικῶσι τοὺς Γάλλους τῆς Ἀττικῆς παρὰ τὴν Κοπαῖδα.
 1326-1359 Ὅρχαν ὁ ὀργανωτὴς τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ.
 1341-1355 Ἰωάννης ΣΤ' Καντακουζηνός.
 1341-1391 Ἰωάννης Ε' Παλαιολόγος.
 1331-1355 Στέφανος Δουσάν Κράλης τῆς Σερβίας.
 1365 Οἱ Τούρκοι καθιστῶσι πρωτεύουσαν τοῦ κράτους τὴν Ἀδριανούπολιν.
 1359-1389 Μουράτ Α'.
 1389 Οἱ Τούρκοι νικῶσι τοὺς Σέρβους, ἐν Κοσσυφοπεδίῳ.
 1389-1403 Βαγιαζήτ.
 1396 Ὁ Βαγιαζήτ νικᾷ τοὺς Οὐγγρούς ἐν Νικοπόλει.
 1402 Ὁ Ταμερλᾶνος νικᾷ τὸν Βαγιαζήτ παρὰ τὴν Ἄγκυραν.
 1413-1421 Μωάμεθ Α'.
 1422 Πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.
 1391-1423 Μηνουῆλ Παλαιολόγος.
 1423-1448 Ἰωάννης Α' Παλαιολόγος.
 1439 Ἡ ἐν Φλωρεντίᾳ Σύνοδος, καθ' ἣν ἀπεφασίσθη ἡ ἔνωσις τῶν ἐκκλησιῶν.
 1421-1451 Μουράτ Β'.
 1430 Ὁ Μουράτ κυριεύει Θεσσαλονίκην καὶ Ἰωάννινα.
 1444 Οἱ Οὐγγροὶ ἠττῶνται παρὰ τὴν Βέρναν, ὑπὸ Μουράτ Β'.
 1449-1453 Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος.
 1453 Ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Μωάμεθ Β'.
 1460 Κατάλυσις τοῦ δεσποτάτου Πελοποννήσου καὶ τοῦ δουκάτου Ἀθηνῶν.
 1461 Κατάλυσις τῆς αὐτοκρατορίας Τραπεζοῦντος.
 1522 Ἄλωσις Ῥόδου.
 1570 Ἄλωσις Κύπρου.
 1669 Ἄλωσις Κρήτης.

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Α

- *Αβραοι σελ. 20, 23, 67.
*Αββασιδου σ. 28, 60, 61.
*Αβου-Βερχης σ. 25, 26.
*Αβουλαββας σ. 28.
*Αγγλοι σ. 12, 63,
*Αέτιος σ. 9, 41.
*Αθηναίς σ. 7.
*Αλαμαννοί σ. 11, 64, 65.
*Αλανοί σ. 11,
*Αλάριχος σ. 6, 12.
*Αλέξιος Α' Κομνηνός σ. 60, 73-75.
*Αλέξιος Γ' Ἄγγελος σ. 84.
*Αλέξιος Στρατηγόπουλος σ. 90, 91.
*Αλῆς σ. 27.
*Αλπ-Ἀρσλάν σ. 59.
*Αμρου σ. 26.
*Αναστάσιος Α' σ. 13, 14.
*Ανδραγαυοί σ. 110.
*Ανδρόνικος Α' Κομνηνός σ. 80, 82.
*Ανδρόνικος Β' Παλαιολόγος σ. 99,
100.
*Ανθέμιος Τραπεζιανός σ. 17.

- *Αραβες σ. 24-28, 31, 34, 35, 36,
37, 40, 41, 42, 45, 47, 49,
50, 51, 53, 56, 58, 60, 61,
65, 68,
*Αραγώνιοι σ. 111
*Αρκάδιος σ. 5.
*Αρούν-ελ-Ρασίδ σ. 37, 61.
*Αρσασίωλαι σ. 110, 111.
*Αρτίλας σ. 8, 9.

Β

- Βαγιαζήτ σ. 103.
Βαλδουίνος σ. 84, 87, 88.
Βανδηλοι σ. 10, 11, 12, 15.
Βάραγγοι σ. 58.
Βάρδας σ. 42.
Βασίλειος Α' Μακεδών σ. 45, 46.
*Βασίλειος Β' Βουλγαροκτόνος σ.
54-57.
Βελισάριος σ. 16, 17.
Βησσαρίων σ. 106.
Βησιγόθθοι σ. 5, 6, 9, 63, 65.
Βιλλαρδουίνιοι σ. 93, 109.
Βιτιζιανός σ. 66.

Βλαδίμηρος σ. 56.

Βλαδίσλαος σ. 108.

Βοηροῦδος σ. 74, 75, 76, 77.

Βονιφάτιος ὁ Μομφερρατικός σ. 84,
86, 87, 92, 93.

Βούλγαροι σ. 11, 17, 30, 34, 38,
39, 47, 48, 51, 53, 54, 55,
82, 88, 90, 92, 102.

Βουρογούνδιοι σ. 11, 63.

Γ

Γενίτσαροι σ. 95, 96.

Γενοῦται σ. 97.

Γεώργιος Μανιάκης σ. 58.

Γεώργιος Σκεντέρμπεης σ. 107.

Γήπαιδες σ. 19, 20.

Δ

Δάνδολος σ. 85, 88.

Δημήτριος Χωματιανός σ. 92.

Ε

Ειρήνη σ. 35, 36, 77.

Ἐνετοί σ. 9, 74, 75, 78, 84, 85,
86, 87, 91, 93, 94, 97.

Ἐρρίκος αὐτοκράτωρ Κωνσταντινου

πόλεως σ. 88, 89.

Ἐρρίκος Δ' αὐτοκράτωρ Γερμανίας σ. 69.

Ζ

Ζήνων σ. 11.

Ζιγγίς-Χάν σ. 62.

Η

Ἡράκλειος σ. 21—24.

Θ

Θεοδόσιος ὁ Μικρὸς σ. 7.

Θεοδώρα σ. 15.

Θεοδώριχος σ. 13.

Θεόδωρος Καρυστηνός σ. 113.

Θεόδωρος Α' Λάσκαρις σ. 89.

Θεόδωρος Παλαιολόγος σ. 113.

Θεόδωρος Στουδίτης σ. 37, 39.

Θεοφανὸς σ. 50, 52.

Θεόφιλος σ. 40, 41.

Θωμᾶς Καππαδόκης σ. 40.

Θωμᾶς Μοραζίνης σ. 87.

Ι

Ἰέρρες σ. 56.

- Ἰγνάτιος σ. 43, 46.
 Ἰγὼρ σ. 49.
 Ἰννοκέντιος Γ' σ. 84.
 Ἰουστινιανὸς Α' σ. 14—19.
 Ἰουστινιανὸς Β' σ. 30, 31.
 Ἰουστίνος Β' σ. 19.
 Ἰσαάκιος Α' Κομνηνὸς σ. 59.
 Ἰσαάκιος Β' Ἄγγελος σ. 82, 83.
 Ἰωάννης Δαμασκηνὸς σ. 33.
 Ἰωάννης Δούκας Βατάτζης σ. 89
 90.
 Ἰωάννης Καντακουζηνὸς σ. 101
 Ἰωάννης Κομνηνὸς σ. 77, 78.
 Ἰωάννης ὁ Νηστευτής, 20.
 Ἰωάννης Οὐνάδης σ. 107.
 Ἰωάννης Τζιμισχῆς σ. 52, 54.
 Ἰωαννῖται σ. 72, 91.
 Ἰωαννίτσας σ. 88, 93.

ΚΔ

- Καλλίνικος σ. 29.
 Κάρολος ὁ Ἀνδιγαυικὸς σ. 98.
 Κάρολος ὁ Μέγας σ. 66—68.
 Κάρολος Μαρτέλλος σ. 65.
 Κασιανή σ. 41.
 Καταλάνοι σ. 99, 111.
 Κομάνοι σ. 62, 75.
 Κοντοστέφανος σ. 79, 81.
 Κόπται σ. 26.
 Κουρκύας σ. 49, 53.
 Κροῦμμος σ. 38.
 Κωνσταντῖνος Δ' Πωγωνάτος σ. 29.

- Κωνσταντῖνος Ε' Κοπρώνυμος σ.
 34.
 Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος σ.
 48.
 Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος σ. 110—
 111—115.
 Κώστας σ. 28, 29.

Λ

- Λέων Α' ὁ Θραξ σ. 10.
 Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρος σ. 31—34.
 Λέων Δ, ὁ Χάζαρος σ. 35.
 Λέων Ε' ὁ Ἀρμένιος σ. 38—40.
 Λέων ΣΤ' ὁ σοφὸς σ. 46 48.
 Λέων Σγουρὸς σ. 87.
 Λιώσας σ. 109.
 Λογγοβάρδοι σ. 19.
 Λουϊτπράνδος σ. 51.

ΜΙ

- Μαμελοῦκοι σ. 91.
 Μαμούν σ. 41, 61.
 Μανιῶται σ. 45.
 Μανουήλ Α' Κομνηνὸς σ. 78—80.
 Μανουήλ Β' Παλαιολόγος σ. 104.
 Μαρσιανὸς σ. 9.
 Μαυρίκιος σ. 20.
 Μιχαήλ Β' ὁ Τραυλὸς σ. 40.
 Μιχαήλ Η' ὁ Παλαιολόγος σ. 90,
 91, 97.

Μιχαὴλ Ἄγγελος σ. 87, 92.
 Μιχαὴλ Κυρουλάριος σ. 53.
 Μιχαὴλ Ψελλός σ. 59.
 Μογγόλοι σ. 62, 103.
 Μονοθελῆται σ. 30.
 Μονοφυσίται σ. 10, 11, 18, 26, 30.
 Μοττασσέμ σ, 41, 61.
 Μουράτ Α' σ. 102.
 Μουράτ Β' σ. 107.
 Μυριοκέφαλον σ. 80.
 Μωαβίτις σ. 27, 29.
 Μωάμεθ Α' σ. 104.
 Μωάμεθ Β' σ. 111.

N

Ναβαραῖοι σ. 110.
 Ναρσής σ. 16.
 Νέαι Πάτραι σ. 92, 109.
 Νεστόριος σ. 7.
 Νικηφόρος Βοτανειάτης σ. 60.
 Νικηφόρος Λογοθέτης σ. 37.
 Νικηφόρος Φωκᾶς σ. 50—52.
 Νικηφόρος Ξιφίας σ. 55.
 Νικηφόρος Οὐρανός σ. 54.
 Νικόλαος Μυστικὸς σ. 46.
 Νορμαννοὶ σ. 58, 74, 76, 79, 80,
 81.

O

Ὁδύκεος σ. 13.
 Ὁθωμανοὶ σ. 94

Ὁθων βασιλεὺς Γερμανίας σ. 51,
 52.
 Ὁθων Δεσπορὸς σ. 93.
 Ὁλγα σ. 49.
 Ὁνώριος σ. 5, 11, 12.
 Ὁρχάν σ. 95.
 Ὁσμάν σ. 95.
 Οὐγγροὶ σ. 47, 62, 67, 106, 107.
 Οὐζοὶ σ. 47, 94.
 Οὐρμεϊδάει σ. 27, 60.
 Οὐννοὶ σ. 8, 11, 18.

II

Πάρσοι σ. 26.
 Πατζινάκοι σ. 47, 58, 62, 75,
 78.
 Πέρσαι σ. 7, 15, 16, 17, 19,
 20, 21, 22, 23, 26, 61, 62.
 Πέτρος Κουρτεναίτης σ. 88.
 Πιπίνος ὁ Μικρὸς σ. 65, 69.
 Πισάται σ. 75, 84.
 Πολύευκτος πατριάρχης σ. 50.
 Πουλχερία σ. 7, 9.

P

Ρεβέρτος Γυσκάρδος σ. 74, 75.
 Ρολάνδος σ. 67.
 Ρωμανὸς Λακαπηνὸς σ. 48.
 Ρωμανὸς Β' σ. 49.
 Ρωμανὸς Δ' ὁ Διογένης σ. 58.

Ῥωμύλος Αὐγουστύλος σ. 13.
Ῥῶς σ. 43, 48, 51, 53, 58.

Σ

Σαλαδίνος σ. 83.
Σαμουήλ σ. 54, 55.
Σανλῦδος σ. 94.
Σάξονες σ. 12, 64, 66.
Σαρακηνοὶ σ. 40, 45.
Σβιατσλαῦος σ. 52, 53.
Σελτσουκίδαι σ. 56, 57, 59, 62,
75, 76, 77, 78, 79, 80, 94.
Σέτται σ. 27.
Σέρβοι σ. 97, 100, 102.
Σέργιος σ. 22, 23.
Σιγισμουῦνδος σ. 103.
Σλαῦοι σ. 11, 17, 20, 30, 37, 44.
Σουῆβοι σ. 11.
Σουννίται σ. 27.
Σπάτας σ. 109.
Σταυροφορία σ. 72, 75, 78, 82, 84.
Στελίγων σ. 6, 12.
Στέφανος Δουσάν σ. 100.
Συμεὼν σ. 47, 48.
Συνέσιος σ. 6.
Σωφρόνιος σ. 20.

Τ

Ταμερλάνος σ. 103.
Ταράσιος σ. 36.
Τεύτονες σ. 72.

Τιέριος σ. 19.
Τόλκοι σ. 109.
Τόπιες σ. 109.
Τούρκοι 6, 22, 61, 94.
Τριθωνιανός σ. 17.
Τωτιλζς σ. 16.

Υ

Υπάτη σ. 92.
Υπατία σ. 6.
Υπάτιος σ. 15.

Φ

Φατιμίδαι σ. 61.
Φιλιππικός σ. 31.
Φράγκοι σ. 63, 65.
Φρειδερίκος Βαρθαρόσσας σ. 83.
Φωκῆς σ. 21.
Φώτιος σ. 44.

Χ

Χάζαροι σ. 22, 35, 62.
Χαϊρεδδίν Βαρθαρόσσας σ. 115.
Χακῆμ σ. 60.
Χοθαρέσμιοι σ. 62.
Χοσρόης σ. 15, 20, 21.
Χλωδοβίκος σ. 64.

Ω

Ὠμάρ σ. 26, 27.
Ὠμύρζς σ. 45.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΑΙ Δ. Χ. ΤΕΡΖΟΠΟΥΛΟΣ & ΑΔΕΛΦΟΣ

K. K. K.

